
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

श्रीगणेशायनमः॥राजोवाच॥ कथितोवंशविस्तारो भवता सोमसू

र्ययोः राज्ञांचोभयवंश्य नांचरितंपरमाद्भुतं॥
१ यदोश्चधर्मशीलस्य नितरांमुनिसत्तम॥ तः
त्रांशेनावतीर्णस्यविष्णो वीर्याणिशंसनः॥२॥ अ
वतीर्ययदोर्वंशे भगवा न्भूतभावनः॥ कृतवा
न्यानिविश्वात्मातानि नोवदविस्तरात्॥३॥ नि
वृत्ततर्षैरुपगीयमानाद्भवौषधाच्छ्रोत्रमनोभिरामात्॥ कउत्त

मच्छ्लोकगुणानुवादात्पुमान्विरज्येत विना पशुघ्नात् ४ पितामहा मे
समरेऽमरंजयैर्देवव्रताद्यातिरथैस्तिमिंगिलैः दुरत्ययं कौरवसैन्यसाग
रं कृत्वातरन्वत्सपदं स्म यत्प्लवाः ५ द्रौण्यस्त्रविप्लुष्टमिदं मदंगं सं
तानबीजं कुरुपांडवानां जुगोप कुक्षिं गत आत्तचक्रो मातुश्च मे यः श
रणं गतायाः ६ वीर्याणि तस्याखिलदेहभाजामंतर्बहिः पुरुषका
लरूपैः प्रयच्छतो मृत्युमुतामृतं च मायामनुष्यस्य वदस्व विद्वन्
७ रोहिण्यास्तनयः प्रोक्तो रामः संकर्षणस्त्वया देवक्या गर्भसंबंधः

कुतोदेहांतरंविना ॥ ८ ॥ कस्मान्मुकुंदोभगवान्पितुर्गेहाद्व्रजंगतः ॥ क्व
वासंज्ञातिभिःसार्द्धंकृतवान्सात्वतांपतिः ॥ ९ ॥ व्रजेवसन्किमकरो
न्मधुपुर्यांचकेशवः ॥ भ्रातरंचावधीत्कंसंमातुरद्धातदर्हणं ॥ १० ॥ दे
हंमानुषमाश्रित्यकतिवर्षाणिवृष्णिभिः ॥ मधुपुर्यांसहावात्सीत्पत्न्यः
कत्यभवन्प्रभोः ॥ ११ ॥ एतदन्यच्चसर्वंमेमुनेकृष्णविचेष्टितं ॥ वक्तुम
र्हसिसर्वज्ञश्रद्दधानायविस्तृतं ॥ १२ ॥ नैषातिदुःसहाक्षुन्मांत्यक्तोद
मपिबाधते ॥ पिबंतंत्वन्मुखांभोजच्युतंहरिकथामृतं ॥ १३ ॥ सूतउ

वाच ॥ एवंनिशम्यभृगुनंदनसाधुवादंवैयासकिःसभगवानथविष्णु
रातं ॥ प्रत्यर्च्यकृष्णचरितंकलिकल्मषघ्नंव्याहर्तुमारभतभागवतप्र
धानः ॥ १४ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ सम्यग्व्यवसिताबुद्धिस्तवराजर्षिसत्तम ॥
वासुदेवकथायांतेयज्जातानैष्ठिकीरतिः ॥ १५ ॥ वासुदेवकथाप्रश्नःपु
रुषांस्त्रीन्पुनातिहि ॥ वक्तारंप्रच्छकंश्रोतॄंस्तत्पादसलिलंयथा ॥
१६ ॥ भूमिर्दृप्तनृपव्याजदैत्यानीकशतायुतैः ॥ आक्रांताभूरिभारेण
ब्रह्माणंशरणंययौ ॥ १७ ॥ गौर्भूत्वाश्रुमुखीखिन्नाक्रंदंतिकरुणंवि

मो॥ उपस्थितं तं तिके तस्मै व्यसनं स्वमवोचत् ॥ ११ ॥ ब्रह्मा तदुपधार्या
थ सह देवैस्तया सह ॥ जगाम स त्रिनयनस्तीरं क्षीरपयोनिधेः ॥ १८ ॥
तत्र गत्वा जगन्नाथं देवदेवं वृषाकपिं ॥ पुरुषं पुरुषसूक्तेन उपत
स्थे समाहितः ॥ १९ ॥ गिरं समाधौ गगने समीरितां निशम्य वेधास्त्रि
दशानुवाच ह ॥ गां पौरुषीं मे शृणुतामराः पुनर्विधीयतामाशु तथै
व मा चिरं ॥ २० ॥ पुरैव पुंसावधृतो धराज्वरो भवद्भिरंशैर्यदुषूप
जन्यतां ॥ स यावदुर्व्या भरमीश्वरेश्वरः स्वकालशक्त्या क्षपयंश्चरे

भा॰द॰पु॰
॥३॥

रुवि॥२१॥ वसुदेवगृहे साक्षाद्भगवान्पुरुषः परः॥ जनिष्यते त
त्प्रियार्थं संभवंतु सुरस्त्रियः॥२२॥ वासुदेवकलानंतः सहस्रवद
नः स्वराट्॥ अग्रतो भविता देवः हरेः प्रियचिकीर्षया॥२३॥ विष्णोर्मा
या भगवती यया संमोहितं जगत्॥ आदिष्टा प्रभुणांशेन कार्यार्थे
संभविष्यति॥२४॥ श्रीशुक उवाच॥ इत्यादिष्टामरगणान्प्रजाप
तिपतिर्विभुः॥ आश्वास्य च महीं गीर्भिः स्वधाम परमं ययौ॥२५॥ शूर
सेनो यदुपतिर्मथुरामावसन्पुरीं॥ माथुराञ्छूरसेनांश्च विषया

॥राम॥
॥३॥

न्वर्भुंजेपुरा ॥ २६ ॥ राजधानी ततः साभूत्सर्वयादवभूभुजां ॥ मथुरा
भगवान्यत्र नित्यं संनिहितो हरिः ॥ २७ ॥ तस्यां तु कर्हिचिच्छौरीर्वसु
देवः कृतोद्वहः ॥ देवक्या सूर्यया सार्द्धं प्रयाणे रथमारुहत् ॥ २८ ॥ उ
ग्रसेनसुतः कंसः स्वसुः प्रियचिकीर्षया ॥ रश्मीन्हयानां जग्राह
रौक्मै रथशतैर्वृतः ॥ २९ ॥ चतुःशतं पारिबर्हं गजानां हेममालिनां ॥
अश्वानामयुतं सार्द्धं रथानां च त्रिषट्शतं ॥ ३० ॥ दासीनां सुकुमा
रीणां द्वे शते समलंकृते ॥ दुहित्रे देवकः प्रादाद्याने दुहितृवत्सलः

भा॰द॰स्क॰

४

३१ ॥ श्रीखल्वर्यमर्दंगाश्चनेदुर्दुदुभयः समं ॥ प्रयाणप्रक्रमेतावत्
वरवध्वोःसुमंगलं ॥ ३२ ॥ पथिप्रग्रहिणं कंसमाभाष्याहाशरीरवा
क् ॥ अस्यास्त्वामष्टमोगर्भोहंतायांवहसेबुध ॥ ३३ ॥ इत्युक्तः स
... : सखलः पापो भोजानांकुलपांसनः ॥ भगिनींहंतुमारब्धः
खड्गपाणिःकचेग्रहीत् ॥ ३४ ॥ तंजुगुप्सितकर्माणंनृशंसंनिरप
त्रपं ॥ वसुदेवोमहाभागउवाचपरिसांत्वयन् ॥ ३५ ॥ वसुदेवउवा
च ॥ श्लाघनीयगुणःशूरैर्भवान्भोजयशस्करः सकथंभगि

राम

४

नीहन्यात्स्त्रियमुग्रहपर्वणि ॥ ३६ ॥ मृत्युर्जन्मवतां वीर देहेन सह
जायते ॥ अद्य वाब्दशतांते वा मृत्युर्वै प्राणिनां ध्रुवः ॥ ३७ ॥ देहे पंचत्व
मापन्ने देही कर्मानुगोवशः ॥ देहांतरमनुप्राप्य प्राक्तनं त्यजते व
पुः ॥ व्रजंस्तिष्ठन्पदैकेन यथैवैकेन गच्छति ॥ यथा तृणजलौके
वं देही कर्मगतिं गतः ॥ ३९ ॥ स्वप्ने यथा पश्यति देहमीदृशं मनोरथे
नाभिनिविष्टचेतनः ॥ दृष्टश्रुताभ्यां मनसानुचिंतयन्प्रपद्य
ते तत्किमपि ह्यपस्मृतिः ॥ ४० ॥ यतो यतो धावति दैवचोदितं मनो विकार

वति दे

त्मकमापपंचतां गुणेषुमायारचितेषुदेह्यसौप्रपद्यमानःसह
तेनजायते ॥४१॥ ज्योतिर्यथैवोदकपार्थिवेष्वदः समीरवेगानुगतं
विभाव्यते ॥ एवंस्वमायारचितेष्वसौपुमान्गुणेषुरागानुगतो
विमुह्यति ॥४२॥ तस्मान्नकस्यचिद्द्रोहमाचरेत्सतथाविधः आ
त्मनःक्षेममन्विच्छन्द्रोग्धुर्वैपरतोभयं ॥४३॥ एषातवानुजाबा
लाकृपणापुत्रीकोपमा हंतुंनार्हसिकल्याणीमिमांत्वंदीनव
त्सल ॥४४॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंससामभिर्भेदैर्बोध्यमानोपि

७

दारुणः नन्यवर्त्ततकौरव्यपुरुषादनुव्रतः ॥४५॥ निर्बंधंत
स्यतंज्ञात्वाचिंतयानकंडुभिः प्राप्तंकालंप्रति[illegible]दुमिदंतत्रा
न्वपद्यत ॥४६॥ मृत्युर्बुद्धिमतापोह्योयावद्बुद्धिबलोदयं ॥ य
द्यसौननिवर्त्तेतनापराधोस्तिदेहिनः ॥४७॥ प्रादायमृत्त्यवे
पुत्रान्मोचयेत्क्लपणामिमां ॥ कृतामेयद्विजायेरन्मृत्युर्वान
म्रियेतचेत् ॥४८॥ विपर्ययेवाकिंनस्यात्कृतिर्धातुर्दुरत्यया ॥
उपस्थितोनिवर्त्तेतनिवर्त्तेःपुनरापतेत् ॥४९॥ अग्नेर्यथाद्

भा॰ द॰ प॰ ६

योः
रु वियोगयोगै र्हष्टस्ततो न्यो न निमित्तमस्ति एवंहि जंतोरपि दुर्वि
भाव्यः शरीरसंयोगवियोगहेतुः ॥५०॥ एवं विसृष्टप्रतंपापं यावद
त्मनिदर्शनं ॥ पूजयामासवैसौरिर्बहुमानपुरःसरं ॥५१॥ प्रसाद्य
वदनांभोजं नत्वाशं सेनिरपत्रपं ॥ मनसा [illegible] यमानेन विहसन्नि
दमब्रवीत् ॥५२॥ वसुदेवउवाच ॥ न त्वाशंस्यास्ति भयं सौम्य पु[illegible] हिंसा
हा शरीरवाक् पुत्रान्नसमर्प्य यिष्ये स्यायतस्ते भयमु[illegible]तं ॥५३॥
श्रीशुकउवाच ॥ स्वसुर्वधान्निववृतेकंसस्तद्वाक्यसारवित् व

राम ६

७

रुदेवोपितंप्रीतःप्रशंस्यप्राविशंगृहं ५४ अथकालउपावृत्ते देवकी
सर्वदेवता पुत्रान्प्रसूषुवेऽष्टौकन्यांचैवानुवत्सरं ५५ कीर्त्तिमंतं
प्रथमं कंसायानकदुंदुभिः अर्प्पयामासकृच्छ्रेणसोऽनृतादतिविह्वः
लः ५६ किंदुःसहंनुसाधूनां विदुषांकिमपेक्षितं किमकार्यंकदर्याः
णांदुस्त्यजंकिंधृतात्मनां ५७ दृष्ट्वासमत्वंतच्छौरेःसत्येचैवव्यव
स्थितिं कंसस्तुष्टमनाराजन्प्रहसन्निदमब्रवीत् ५८ प्रतियातु
कुमारोयंनह्यस्मादस्तिमेभयं अष्टमाद्युवयोर्गर्भान्मृत्युर्मेवि

जं

हितः किल ॥५९॥ तथेतिसुतमादायययावानकदुंदुभिः नाभ्यनंद
ततद्वाक्यमसतोविजितात्मनः ॥६०॥ नंदाद्यायेव्रजेगोपायाश्चामी
षांचयोषितः वृष्णयोवसुदेवाद्यादेवक्याद्यायदुस्त्रियः ॥६१॥ सर्वे
वैदेवताप्रायाउभयोरपिभारत ज्ञातयोबंधुसुहृदोयेचकंसम
नुव्रताः ॥६३॥ गतेचवसुदेवेतुदेवकार्यार्थमुद्यत एतत्कंसायभ
गवान्शशंससाभ्येत्यनारदः ॥६३॥ भूमेर्भारायमाणानांदैत्यानांच
वधोद्यमं ऋषेर्विनिर्गमेकंसोयदून्मत्वासुरानिति ॥६४॥ देवक्याग

र्भिसंभूतंविष्णुनास्ववधंप्रति। देवकीवसुदेवंचनिगृह्यनिगडै
र्गृहे ६५ ॥ जातंजातमहन्पुत्रंतयोरजनशंकया। ६५ [illegible] मा
तरंपितरंभ्रातॄंश्चसर्वांश्चसुहृदस्तथा। घ्नंतिह्यसुतृपोलुब्धारा
जानःप्रायशोभुवि ६६ आत्मानमिहसंजातंजानन्प्राग्वि
ष्णुनाहतं।महासुरंकालनेमिंयदुभिःसव्यरुध्यत ६७ उग्र
सेनंचपितरंयदुभोजांधकाधिपं। स्वयंनिगृह्यबुभुजेशूरसे
नान्महाबलः। ६८ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेप्र

भा॰द॰२॰
८
पुनिः

यमोऽध्यायः ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ प्रलंबबकचाणूरतृणावर्त्तमहा
शनैः ॥ मुष्टिकारिष्टद्दिविदपूतनाकेशिधेनुकैः ॥१॥ अन्यैश्चास

रपालैर्बाणभौमादिभिर्युतः ॥ यदूनां कदनं चक्रे बली माग
धसंश्रयः ॥२॥ ते पीडिता निविविशुः कुरुपंचाल
केकयान् ॥ शाल्वान्विदर्भान्निषधान्विदेहान्
कोशलानपि ॥३॥ एके तमनुरुंधाना ज्ञातयः पर्यु
पासते ॥ हतेषु षट्सु बालेषु देवक्या औग्रसेनिना ॥४॥ सप्तमो वै

राम
८

ष्णवंधामयमनंतंप्रचक्षते ॥ गर्भोबभूवदेवक्याहर्षशोकविवर्द्धनः

५ ॥ भगवानपिविश्वात्माविदित्वाकंसजंभयं ॥ यदूनांनिजनाथा

नांयोगमायांसमादिशत् ॥ गच्छदेविव्रजंभद्रेगोभिरलंकृतं ॥ ६ ॥

पगो

रोहिणीवसुदेवस्यभार्यास्तेनंदगोकुले ॥ अन्याश्चकंससंविग्ना

विवरेषुवसंतिहि ॥ ७ देवक्याजठरेगर्भंशेषाख्यंधाममामकं ॥

तत्संनिकृष्यरोहिण्याउदरेसंनिवेशय ॥ ८ ॥ अथाहमंशभागेनदे

वक्याःपुत्रतांशुभे ॥ प्राप्स्यामित्वंयशोदायांनंदपत्न्यांभविष्या सि

प्स्या

भा॰ द॰ स्क॰ १

९ अर्चयिष्यंति मनुष्यास्त्वां सर्वकामवरेश्वरीं धूपोपहारबलिभिः
सर्वकामवरप्रदां १० नामधेयानि कुर्वंति स्थानानि च नरा भुवि
दुर्गेति भद्रकालीति विजया वैष्णवीति च ११ कुमुदा चंडिका कृ
ष्णा माधवी कन्यकेति च माया नारायणीशाना शारदेत्यंबिके
ति च १२ गर्भसंकर्षणात्तं वै प्राहुः संकर्षणं भुवि रामेति लोक
रमणाद्बलं बलवदुच्छ्रयात् १३ संदिष्टैवं भगवता तथेत्योमि
ति तद्वचः प्रतिगृह्य परिक्रम्य गां गता तत्तथाकरोत् १५ गर्भप्र

राम
ना॰ १

णीत्तेदेवक्यारोहिण्णीयोगनिद्रया॥ अहोविस्रंसितोगर्भइतिपौरा
विचुक्रुशुः॥१५॥ भगवानपिविश्वात्माभक्तानामभयंकरः॥ आवि
वेशांशभागेनमनआनकदुंदुभेः॥१६॥ सबिभ्रत्पौरुषंधामभ्रा
जमानोयथारविः॥ दुरासदोतिदुर्धर्षोभूतानांसंबभूवह॥१७॥
ततोजगन्मंगलमच्युतांशंसमाहितंशूरसुतेनदेवी॥ दधारस
र्वात्मकमात्मभूतंकाष्ठायथानंदकरंमनस्तः॥१८॥ सादेव की
सर्वजगन्निवासनिवासभूतानितरांनरेजे॥ भो द्र गेग्निशि

हे

जें

खेचरूढ्हासरस्वतीज्ञानखड्गेयथासती॥१९॥तांवीक्ष्यकंसक्रभया
जितांतरांविरोचयंतीभवनंस्युविस्मितां॥आहेहैषमेप्राणहरोहरि
र्गुहांध्रुवंश्रितोयन्नपुरेयमीदृशी॥२०॥किमघतस्मिन्नकरणीयमा
श्रुमे॥यदर्थतंत्रेणनविहंतिविक्रमं॥त्रिया [illegible] स्वस्रर्गुरुमत्यावधे
यंयनाःश्रियंहस्यनुकालमायुः॥२१॥नराह्युजीवनखलुसंपरेतो
वर्तेतयोस्पंतनजंसितेन॥देहमनेतंमनुजाःत्रापतिलिंगसात्मो
धंतनुमानिनोध्रुवं॥२२॥इतिघोरतमाक्रुवातसन्निवद्धनःस्वयंप्र

भुः॥ आस्तेप्रतीक्षंस्तज्जन्महरेर्वैरानुबंधकृत् ॥२३॥ आसीनःसंवि
शंस्तिष्ठन्भुंजानःपर्यटन्महीं॥ चिंतयानोहृषीकेशमपश्यत्तन्म
यंजगत् ॥२४॥ ब्रह्माभवश्चतत्रैत्यमुनिभिर्नारदादिभिः॥ देवैःसानु
चरैःसाकंगीर्भिर्वृषणमैडयन् ॥२५॥ सत्यव्रतंसत्यपरंत्रिसत्यंस
त्यस्ययोनिंनिहितंचसत्ये॥ सत्यस्यसत्यमृतसत्यनेत्रंसत्यात्मकंत्वां
शरणंप्रपन्नाः॥२६॥ एकायनोसौद्विफलस्त्रिमूलश्चतूरसःपंचवि
धःषडात्मा॥ सप्तत्वगष्टविटपोनवाक्षोदशच्छदीद्विखगोह्यादिवृ

भा॰द॰पू॰
११

क्षः॥२७॥त्वमेकएवास्यसतःप्रसूतिस्त्वंसंनिधानंत्वमनुग्रहश्च॥त्व
न्माययासंवृतचेतसस्त्वांपश्यंतिनानानविपश्चितोये॥२८॥बिभ
र्षिरूपाण्यवबोधआत्माक्षेमायलोकस्यचराचरस्य॥सत्वोपपन्ना
निसुखावहानिसतामभद्राणिमुहुःखलानां॥२९॥त्वय्यंबुजाक्षा
खिलसत्वधाम्निसमाधिनावेशितचेतसैके॥त्वत्पादपोतेनमह
त्कृतेनकुर्वंतिगोवत्सपदंभवाब्धिं॥३०॥स्वयंसमुत्तीर्यसुदुस्तरं
द्युमन्भवार्णवंभीममदभ्रसौहृदाः॥भवत्पदांभोरुहनावमत्रते

राम
११

निधाययाताःसदनुग्रहोभवान् ३१ येन्येरविंदाक्षविमुक्तमा॰
निनःस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः आरुह्यकृच्छ्रेणपरंपदंत
ततःपतंत्यधोनादृतयुष्मदंघ्रयः ३२ तथानतेमाधवतावकाः
क्वचिद्भ्रंशंपतिमार्गात्वयिबद्धसौहृदाः त्वयाभिगुप्ताविचरंतिनि
र्भयाविनायकानीकपमूर्द्धसुप्रभो ३३ सत्वंविशुद्धंश्रयतेभ॰
वान्स्थितौशरीरिणांश्रेयउपायनंवपुः वेदक्रियायोगतपःस
माधिभिस्तवार्हणंयेनजनःसमीहते ३४ सत्वंनचेद्धातरिदं

निर्जं भवेद्विज्ञानमज्ञानमभिदापमार्जनं ॥ गुणप्रकारैरनुमीयते भ
वान् प्रकाशितेयस्य च येन वा गुणाः ॥ ३५ ॥ न नामरूपे गुणजन्म
कर्मभिर्निरूपितव्ये तव तस्य साक्षिणः ॥ मनोवचोभ्यामनुमेयव
र्त्मनो देव क्रियायां प्रतियंत्यथापि हि ॥ ३६ ॥ शृण्वन्गृणन्संस्मरयं
श्च चिंतयन्नामानि रूपाणि च मंगलानि ते ॥ क्रियासु यस्त्वच्चरणा
रविंदयोराविष्टचेता न भवाय कल्पते ॥ ३७ ॥ दिष्ट्याहरेस्या भवतः प
दो भुवो भारोपनीतस्तव जन्मनेशितुः ॥ दिष्ट्यांकितां त्वत्पदकैः स

स्या

शोभनैर्द्र[illegible]मगांद्यांचतवानुकंपितां॥३८॥नतेभवस्येशभवस्यका
रणंविनाविनोदंबततर्कयामहे॥भवोनिरोधःस्थितिरप्यविद्य
याकृतायतस्त्वय्यभयाश्रयात्मनि॥३९॥मत्स्याश्वकच्छपनृसिंहव
राहहंसराजन्यविप्रविबुधेषुकृतावतारः॥त्वंपासिनस्त्रिभुवनं
चयथाधुनेशभारंभुवोहरयदूत्तमवंदनंते॥४०॥दिष्ट्यांबते
कुक्षिगतःपरःपुमानंशेनसाक्षाद्भगवान्भवायनःमाभू
द्भयंभोजपतेर्मुमूर्षोर्गोप्तायदूनांभवितातवात्मजः॥४१॥श्रीरस्तु

भा॰द॰सू॰
१३

कउवाच॥ इत्यभिष्टूयपुरुषंयद्रूपमनिदंयथा॥ ब्रह्मेशानौपुरोधा
यदेवाःप्रतिययुर्दिवं॥४२॥इति श्रीभागवतेमहापुराणेदशमः
स्कंधेगर्भगतविष्णोर्ब्रह्मादि कृतस्तुतिर्नामद्वितीयोध्या
यः॥२॥श्रीशुकउवाच अथसर्वगुणोपेतःका
लःपरमशोभनःयर्ह्येवाजनजन्मर्क्षंशांतर्क्षग्रहतारकं
१॥दिशःप्रसेदुर्गगनंनिर्मलोडुगणोदयं॥महीमंगलभूयि
ष्ठपुरग्रामव्रजाकरा॥२ नद्यःप्रसन्नसलिलाह्रदाजलरुहश्रियः

न

राम
१३

द्विजालिकुलसन्नादस्तबकावनराजयः॥ववौवायुःसुखस्पर्शःपु
ण्यगंधवहःशुचिः॥३॥अग्नयश्चद्विजातीनांशांतास्तत्रसमिंधत॥४॥म
नांस्यासन्प्रसन्नानिसाधूनामसुरद्रुहां॥जायमानेजनेतस्मिन्नेदु
र्दुंदुभयोदिवि॥५॥जगुःकिन्नरगंधर्वास्तुष्टुवुःसिद्धचारणाः॥विद्या
धर्यश्चननृतुरप्सरोभिःसमंतदा॥६॥मुमुचुर्मुनयोदेवाःसुमनांसि
मुदान्विताः॥मंदंमंदंजलधराजगर्जुरनुसागरं॥७॥निशीथेतमउद्भू
तेजायमानेजनार्दने॥देवक्यांदेवरूपिण्यांविष्णुःसर्वगुहाशयः

भा॰द॰पू॰
॥१४॥

ऽऽविरासीद्यथा प्राच्यां दिशींदुरिव पुष्कलः ८ तमद्भुतं बालकमंबुजे
क्षणं चतुर्भुजं शंखगदाद्युदायुधं श्रीवत्सलक्ष्मं गलशोभिकौस्तुभं
पीतांबरं सांद्रपयोदसौभगं ९ महार्हवैडुर्यकिरीटकुंडलत्विषाप
रिष्वक्तसहस्रकुंतलं उद्दामकांच्यंगदकंकणादिभिर्विरोचमानं
वसुदेव ऐक्षत १० स विस्मयोत्फुल्लविलोचनो हरिं सुतं विलोक्या
नकदुंदुभिस्तदा कृष्णावतारोत्सवसंभ्रमोऽस्पृशन्मुदा द्विजेभ्यो
ऽयुतमाप्लुतो गवां ११ अथैनमस्तौदवधार्य पूरुषं परं नतांगः कृ

राम
॥१५॥

तधीः कृतांजलिः ॥ स्वरोचिषा भरतसूतिकागृहं विरोचयंतंगतभीःप्र
भाववित् ॥१२॥ वसुदेव उवाच ॥ विदितोसि भगवान्साक्षात्पुरुषः
प्रकृतेःपरः ॥ केवलानुभवानंदस्वरूपः सर्वबुद्धिदृक् ॥१३॥ सएव
स्वप्रकृत्येदंसृष्ट्वाग्रेत्रिगुणात्मकं ॥ तदनुत्वंह्यप्रविष्टःप्रविष्टइव
भाव्यसे ॥१४॥ यथेमेविकृताभावास्तथातेविकृतैःसह ॥ नानावी
र्याःपृथग्भूताविराजंजनयंतिहि ॥१५॥ सन्निपत्यसमुत्पाद्यदृश्यं
तेनुगताइव ॥ प्रागेवविद्यमानत्वान्नतेषामिहसंभवः ॥१६॥ एवं

भा॰द॰स्क॰
॥१५॥ न
व्य
म्य

भवान्बुद्ध्यनुमेयलक्षणैर्ग्राह्यैर्गुणैःसन्नपितद्गुणाग्रहः ॥ अनाव
नत्वाद्बहिरंतरंनतेसर्वस्यसर्वात्मनआत्मवस्तुनः ॥१७॥ अनात्मनो
दृश्यगुणेषुसन्निति व्यवस्यतेस्वव्यतिरेकतोऽबुधः विनानुवादंच
तन्मनीषितंस[illegible]म्यग्यतस्त्यक्तमुपाददत्पुमान् ॥१८॥ त्वत्तोऽस्यजन्मः
स्थितिसंयमान्विभोवदंत्यनीहादगुणादविक्रियात् ॥ त्वयीश्व
रेब्रह्मणिनोविरुध्यतेत्वदाश्रयत्वादुपचर्यतेगुणैः ॥१९॥ सत्वंत्रि
लोकस्थितयेस्वमाययाबिभर्षिशुक्लंखलुवर्णमात्मनःसर्ग

न
॥राम॥
॥१५॥

यरक्तं रजसोपबृंहितं कृष्णं च वर्णं तमसा जनात्यये ॥२०॥ त्वमस्य
लोकस्य विभो रिरक्षिषुर्गृहेवतीर्णोसि ममाखिलेश्वर ॥ राजन्यसं
ज्ञासुरकोटियूथपैर्निर्व्यूह्यमाना निहनिष्यसे चमूः ॥२१॥ अयं त्व
सभ्यस्तव जन्म नौ गृहे श्रुत्वाग्रजांस्ते न्यवधीत्सुरेश्वर ॥ स तेव
तारं पुरुषैः समर्पितं श्रुत्वाधुनैवाभिसरत्युदायुधः ॥२२॥ श्रीशु
क उवाच ॥ अथैनमात्मजं वीक्ष्य महापुरुषलक्षणं ॥ देवकी तमु
पाधावत्कंसाद्भीता सुविस्मिता ॥२३॥ देवक्युवाच ॥ रूपं यत्तत्प्रा

हुरव्यक्तमाद्यं ब्रह्म ज्योतिर्निर्गुणं निर्विकारं ॥ सत्तामात्रं निर्विशेषं
निरीहं स त्वं साक्षाद्विष्णुरध्यात्मदीपः ॥ २४ ॥ नष्टे लोके द्विपरार्द्धाव
साने महाभूतेष्वादिभूतं गतेषु ॥ व्यक्तेऽव्यक्तं कालवेगेन याते
भवानेकः शिष्यतेऽशेषसंज्ञः ॥ २५ ॥ योऽयं कालस्तस्य तेऽव्यक्तबं
धो चेष्टामाहुश्चेष्टते येन विश्वं ॥ निमेषादिर्वत्सरांतो महीयांस्तं
त्वेशानं क्षेमधाम प्रपद्ये ॥ २६ ॥ मर्त्यो मृत्युव्यालभीतः पलायन्
लोकान्सर्वान्निर्भयं नाऽध्यगच्छत् ॥ त्वत्पादाब्जं प्राप्य यदृच्छया

२

घस्वस्थः शेते महसुरस्मात्पैति ॥२१॥ सत्वंघोराडुग्रसेनात्मजान्नस्त्राहि
त्रस्तान्भृत्यवित्रासहासि रूपंचेदंपौरुषंध्यानधिष्ण्यं माप्रत्यक्षंमांस
दृशांकृषीष्टाः ॥२८॥ जन्मतेमय्यसौपापोमाविद्यान्मधुसूदन स
मुद्विजेभवद्धेतोः कंसादहमधीरधीः ॥२९॥ उपसंहरविश्वात्मन्न
दोरूपमलौकिकं शंखचक्रगदापद्मश्रियाजुष्टंचतुर्भुजं ॥३०॥
विश्वंय[illegible]देतत्स्वतनौ निशांतेयथावकाशंपुरुषः परोभवान्
बिभर्तिसोयंममगर्भगो[illegible]दहो नृलोकस्यविडंबनंमहत् ॥३१॥

२

श्रीभगवानुवाच॥ त्वमेव पूर्वसर्गेऽस्मिन्नग्निः स्वायंभुवे सति॥ तदा
यं कृतपानामप्रजापतिरकल्मषः॥३२॥ युवां चैव ब्रह्मणा दिष्टौ प्रजा
सर्गे यदा ततः सन्नियम्येंद्रियग्रामं तेपाथे परमं तपः॥३३॥ वर्षवा
तातपहिमघर्मकालगुणाननु॥ सहमानौ श्वासरोधविनिर्धूतम
नोमलौ॥३४॥ शीर्णपर्णानिलाहारावुपशांतेन चेतसा॥ मत्तः का
मानभीप्संतौ मदाराधनमीहतुः॥३५॥ एवं वां तप्यतोस्तीव्रं तपः प
रमदुष्करं॥ दिव्यवर्षसहस्राणि द्वादशेयुर्मदात्मनोः॥३६॥ तदा

वांपरितुष्टोहममुनावपुषानघे॥ तपसाश्रद्धयानित्यंभक्त्याचहृ द

भावितः॥३७॥ प्रादुरासंवरदराड्युवयोःकामदित्सया॥ व्रीय

सुतः तांवरइत्युक्तेमादृशोवांवृतःसुतः॥३८॥ अजुष्टग्राम्यविषयावन

पत्यौचदंपती॥ नवव्राथेपवर्गंमेमोहितौदेवमायया॥३९॥ गते

मयियुवांलब्ध्वावरंमत्सदृशंसुतं॥ ग्राम्यान्भोगानभुंजाथां

युवांप्राप्तमनोरथौ॥४०॥ अदृष्ट्वान्यतमंलोकेशीलौदार्यगु

णैःसमं॥ अहंसुतोवामभवंपृश्निगर्भइतिश्रुतः॥४१॥ तयो

वांपुनरेवाहमदित्यामासकश्यपात् ॥ उपेंद्रइतिविख्यातोवाम
नत्वाच्चवामन ॥ ४२ ॥ एतद्वांदर्शितंरूपंप्राग्जन्मस्मरणायमे ॥ ना
न्यथामद्भवंज्ञानंमर्त्यलिंगेनजायते ॥ ४३ ॥ तृतीयेस्मिन्भवेहंवै
तेनैववपुषायुवां ॥ जातोभूयस्तयोरेवंसत्यंमेव्याहृतंसति
॥ ४४ ॥ यदिकंसाद्बिभेषित्वंनहिमांगोकुलेनय ॥ मन्मायामानया
सुतंयशोदागर्भसंभवां ॥ ४५ ॥ युवांमांपुत्रभावेनब्रह्मभाव
नवासकृत् ॥ चिंतयंतौकृतस्नेहौयास्येथेमद्गतिंपरां ॥ ४६ ॥ श्री

श्रीशुक उवाच ॥ इत्युक्त्वासीद्धरिस्तूष्णींभगवानात्ममायया ॥ पित्रोः
संपश्यतोःसद्योबभूवप्राकृतःशिशुः ॥४७॥ ततश्चशौरिर्भगव
त्प्रचोदितःसुतंसमादायचसूतिकागृहात् ॥ यदाबहिर्गंतुमि
येषतर्ह्यजायायोगमाया जनिनंदजायया ॥ तयाहृतप्रत्यय
सर्ववृत्तिषु द्वास्थेषुपौरेष्वपिशायितेष्वथद्वारस्तुसर्वाःपि
हितादुरत्ययाबृहत्कपाटायसकीलशृंखलैः ॥४८॥ ताःकृष्णवा
हे वसुदेवआगतेस्वयंव्यवर्यंतयथातमोरवेः ॥ ववर्ष

६

भा॰द॰पू॰
१९

पर्ज्जन्य उपांशुगर्जितः शेषोन्वगाद्वारिनिवारयन्फणैः॥४९॥म
घोनिवर्षत्यसकृद्यमानुजागंभीरतोयौघजवोर्मिफेनिला॥भ
यानकावर्त्तशताकुलानदीमार्गंददौसिंधुरिवश्रियःपतेः॥
५०॥नंदव्रजंशौरिरुपेत्यतत्रतान्गोपान्प्रसुप्तानुपलभ्यनि
द्रया॥सुतंयशोदाशयनेनिधायतत्सुतामुपादायपुनर्गृहान
गात्॥५१॥देवक्याःशयनेन्यस्यवसुदेवोथदारिकां॥प्रतिमु
च्यपदोर्लोहमास्तेपूर्ववदावृतः॥५२॥यशोदानंदपत्नीचजातं

राम
१९

परमबुध्यच व्रतह्यिंगंपरिश्रांताता निद्रयापगतस्मृतिः ५३॥ इ
तिश्रीभागवतेमहापुराणेदश मस्कंधेश्रीकृष्णजन्मनिरूपणो
योऽध्यायः॥३॥श्रीशुक उ

वाच॥बहिरंतःपुरद्वारःस
र्वाःपूर्ववदावृताः ततो बालध्वनिंश्रुत्वागृहपा
लाःसमुत्थिताः॥१॥तेतुतूर्ण मुपव्रज्यदेवक्यागर्भजन्म
तत्॥आचख्युर्भोजराजाय उद्विग्नःप्रतीक्षते॥२॥सतल्पात्
तूर्णमुत्थाय कालोयमितिविह्वलः॥सूतीगृहमगात्तूर्णंप्रस्खलन

भा॰द॰स॰
२०

स्य

न्मुक्रमः ईजः॥३॥ नमाह भ्रातरं देवी कृपणा करुणं सती॥ स्नुषेयं
[illegible] तव कल्याण स्त्रियं मा हंतुमार्हसि॥४॥ बहवो हिंसिता भ्रातः
शिशवः पावकोपमाः॥ त्वया दैवनिसृष्टेन पुत्रिकैका प्रदीयतां
५॥ नन्वहंते [illegible] वरजा दीना हतसुता प्रभो॥ दातुमर्हसि मंदाया अंग
मे मां त्वरमां प्रजां॥६॥ श्रीशुक उवाच॥ उपगुह्यात्मजामेवं रुदंत्या
दीनदीनवत्॥ याचितस्तां विनिर्भर्त्स्य हस्तादाचिच्छिदे खलः॥७॥ तां
गृहीत्वा चरणयोर्जातमात्रां स्वसुः सुतां॥ अपोथयच्छिलापृष्ठे स्वा

रम
२०

र्थोन्मूलितसौहृदः ॥८॥ सा तद्धस्तात्समुत्पत्य सद्यो देव्यंबरं गता
अदृश्यतानुजा विष्णोः सायुधाष्टमहाभुजा ॥९॥ दिव्यस्रगंबरालेप
रत्नाभरणभूषिता ॥ धनुःशूलेषुचर्मासिशंखचक्रगदाधरा
॥१०॥ सिद्धचारणगंधर्वैरप्सरःकिंनरोरगैः ॥ उपाहृतोरुबलिभिः
स्तूयमानेदमब्रवीत् ॥११॥ किं मया हतया मंद जातः खलु तवां
तकृत् ॥ यत्र क्व वा पूर्वशत्रुर्मा हिंसीः कृपणान्वृथा ॥१२॥ इति प्र
भाष्य तं देवी माया भगवती भुवि ॥ बहुनामनिकेतेषु बहु

[damaged]नोंबभूवह॥१३॥तयाभिहितमाकर्ण्यकंसःपरमविस्मितः॥दे
वकींवसुदेवंचविमुच्यप्रसन्नोब्रवीत्॥१४॥अहोभगिन्यहोभा
ममयावांबतपाप्मना॥पुरुषादइवापत्यंबहवोहिंसिताःसुताः
१५॥सत्वहंत्यक्तकारुण्यस्त्यक्तज्ञातिसुहृत्खलः॥कान्लोकान्वै
गमिष्यामिब्रह्महेवमृतःश्वसन्॥१६॥दैवमप्यनृतंवक्तिनम म
र्त्याएवकेवलं॥यद्विश्रंभादहंपापःस्वसुर्निहतवान्शिशून्॥
१७॥माशोचतंमहाभागावात्मजान्स्वकृतंभुजंजंतवोनसदै

कत्रदे

वाधीनाःसहासन्ते ॥१८॥ भुवि भौमादि भूतानि यथा यांत्यपयांति
च ॥ नायमात्मा तथैतेषु विपर्येति यथैव भूः ॥१९॥ यथा नैवं वि
दो भेदो यतस्त्वात्मविपर्ययः ॥ देहयोगवियोगौ च संसृतिर्न निव
र्त्तते ॥२०॥ तस्माद्दुर्वेद्यश्चलनया मया व्यापादितानपि ॥ मा तु शोच
यतः सर्वः स्वकृतं विंदते वशः ॥२१॥ यावद्देहोऽस्मि हंतास्मीत्या
त्मानं मन्यते स्वदृक् ॥ तावत्तदभिमान्यज्ञो बाध्यबाधकतामिया
त् ॥२२॥ क्षमध्वं मम दौरात्म्यं साधवो दीनवत्सलाः ॥ इत्युक्त्वाश्रु

भा॰ द॰ स्क॰
२२

मुखः पादौ श्यालः स्वस्रोरथाग्रहीत् ॥२३॥ मोचयामास निगडाद्विस्र
ब्धः कन्यकागिरा ॥ देवकीं वसुदेवं च दर्शयन्नात्मसौहृदं ॥२४॥ भ्रा
तुः समनुतप्तस्य क्षांतरोषा च देवकी ॥ व्यसृजद्वसुदेवश्च प्रहस्य
तमुवाच ह ॥२५॥ एवमेतन्महाभाग यथा वदसि देहिनां ॥ अज्ञा
नप्रभवाहंधीः स्वपरेति भिदा यतः ॥२६॥ शोकहर्षभयद्वेषलोभ
मोहमदान्विताः ॥ मिथो घ्नंतं न पश्यंति भावैर्भावं पृथक्दृशः ॥२७
कंस एवं प्रसन्नाभ्यां विशुद्धं प्रतिभाषितः ॥ देवकीवसुदेवाभ्या

राम
२२

मनुज्ञातो विशन्तु गृहं ॥२८॥ श्रीशुक उवाच ॥ तस्यां रात्र्यां व्यतीतायां
कंस आहूय मंत्रिणः ॥ तेभ्य आचष्ट तत्सर्वं यदुक्तं योगनिद्रया ॥२९
आकर्ण्य भर्तुर्गदितं तमूचुर्देवशत्रवः ॥ देवान्प्रति कृतामर्षा दै
तेया नातिकोविदाः ॥३०॥ एवं चेत्तर्हि भोजेंद्र पुरग्रामव्रजादिषु
अनिर्दशान्निर्दशांश्च हनिष्यामोद्य वै शिशून् ॥३१॥ किमुद्यमैः
करिष्यंति देवाः समरभीरवः ॥ नित्यमुद्विग्नमनसो ज्याघोषै
र्धनुषस्तव ॥३२॥ अस्यतस्ते शरव्रातैर्हन्यमानाः समंततः ॥ जि

जीविषवउत्सृज्यपलायनपरायणुः ॥३३॥ केचित्प्राञ्जलयोदीनान्य
स्तशस्त्रादिवौकसः मुक्तकच्छशिखाःकेचिद्भीताःस्मइतिवादिनः
३४ नत्वंविस्मृतशस्त्रास्त्रान्विरथान्भयसंवृतान् हंस्यन्या
सक्तविमुखान्भग्नचापानयुध्यतः ॥३५॥ किंक्षेमशूरैर्विबुधैर
संयुगविकत्थनैः रहोजुषाकिंहरिणाशंभुनावावनौकसा ॥३६
किमिंद्रेणाल्पवीर्येणब्रह्मणावातपस्विना ॥ तथापिदेवाःसाप
त्न्यान्नोपेक्ष्याइतिमन्महे ॥३७॥ यथामयोंगेसमुपेक्षितोन्नृभिर्नश

कृतेरूढपदश्चिकित्सितुं ॥ यथेंद्रियग्रामउपेक्षितस्तथारिपुर्मह
न्बद्धबलोनचाल्यते ॥३८॥ मूलंहिविष्णुर्देवानांयत्रधर्मःसना
तनः ॥ तस्यचब्रह्मगोविप्रास्तपोयज्ञाःसदक्षिणाः ॥३९॥ तस्मात्सर्वा
त्मनाराजन्ब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः ॥ तपस्विनोयज्ञशीलान्गा
श्चहन्मोहविर्दुघाः ॥४०॥ विप्रागावश्चवेदाश्चतपःसत्यंदमःश
मः ॥ श्रद्धादयातितिक्षाचक्रतवश्चहरेस्तनूः ॥४१॥ सहिसर्वसु
राध्यक्षोह्यसुरद्विड्गुहाशयः ॥ तन्मूलादेवताःसर्वाःसेश्व

राः सच्चतुर्मुखाः ॥ अयं वैतद्वधोपायो यदृषीणां विहिंसनं ॥ संन्यासी
नां स्तुतज्ञानां वधो विश्रुवधोयमः ॥ ४२ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं दुर्मे
त्रिः कंस[illegible] सह संमंत्र्य दुर्मतिः ॥ ब्रह्महिंसां हितां मेने कालपाशावृ
तोसुरः ॥ ४३ ॥ संदिश्य साधुलोकस्य कदने कदनप्रियान् ॥ काम
रूपधरान् दिक्षु दानवान् गृहमाविशेत् ॥ ४४ ॥ ते वै रजःप्रकृ
तयस्तमसा मूढचेतसः ॥ सतां विद्वेषमाचेरुरारादागतमृत्यवः
आयुः श्रियं यशो धर्मं लोकानाशिष एव च ॥ हंति श्रेयांसि सर्वा

विप्रुंसोमहदतिक्रमः॥४६॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशम
स्कंधेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥श्री शुकउवाच॥नंदस्त्वात्मजउत्प
न्नेजाताल्हादोमहामनाः॥ आहूयविप्रान्वेदज्ञान्
स्नातःशुचिरलंकृतः॥ वाचयित्वास्वस्त्ययनंजा
तकर्मात्मजस्यवैःकारया मासविधिवत्पितृदेवार्च
नंतथा॥२॥धेनूनांनियुतेप्रादा द्विप्रेभ्यःसमलंकृते॥तिला
द्रीन्सप्तरत्नौघशातकौंभांबरावृतान्॥३॥कालेनस्नानशौचा

ण्यां संस्कारैस्तपसेज्यया ॥ शुध्यंति दानैः संतुष्ट्या द्रव्याण्यात्मा
त्मविद्यया ॥४॥ सौमंगल्यगिरो विप्राः सूतमागधवंदिनः ॥ गा
यकाश्च जगुर्नेदुर्भेर्यो दुंदुभयो मुहुः ॥५॥ व्रजः संमृष्टसंसिक्त
द्वाराजिरगृहांतरः चित्रध्वजपताकास्रक्चैलपल्लवतोरणैः
॥६॥ गावो वृषा वत्सतरा हरिद्रातैलरूषिताः ॥ विचित्रधातुबर्ह
स्रक्वस्त्रकांचनमालिनः ॥७॥ महार्हवस्त्राभरणकंचुकोष्णीष
भूषिताः ॥ गोपाः समाययू राजन्नानोपायनपाणयः ॥८॥ गोप्य

श्चाकर्ण्यमुदितायशोदायाःसुतोद्भवं ॥ आत्मानंभूषयांचक्रुर्वस्त्रा
कल्पांजनादिभिः ॥९॥ नवकुंकुमकिंजल्कमुखपंकजभूतयः ॥ ब
लिभिस्त्वरितंजग्मुःपृथुश्रोण्यश्चलत्कुचाः ॥१०॥ गोप्यःसुमृष्टम
णिकुंडलनिष्ककंठ्यश्चित्रांबराःपथिशिखाच्युतमाल्यवर्षाः नं
दालयंसवलयाव्रजतीर्विरेजुर्व्यालोलकुंडलपयोधरहार
शोभाः ॥११॥ ताआशिषःप्रयुंजानाश्चिरंजीवेतिबालके हरि
द्राचूर्णतैलाद्भिःसिंचंत्योजनमुज्जगुः ॥१२॥ अवाद्यंतविचित्रा

णिवादित्राणिमहोत्सवे॥ कृष्णेविश्वेश्वरेनंतेनंदस्यव्रजमागते
१३॥गोपाःपरस्परंहृष्टादधिक्षीरघृतांबुभिः॥आसिंचंतोवि
लिंपंतोनवनीतैश्चचिक्षिपुः॥१४॥नंदोमहामनास्तेभ्योवासोलं
कारगोधनं॥सूतमागधवंदिभ्योयेन्येविद्योपजीविनः॥१५॥तै
स्तैःकामैरदीनात्मायथोचितमपूजयत्॥विष्णोराराधनार्थाय
स्वपुत्रस्योदयायच॥१६॥रोहिणीचमहाभागानंदगोपाभिनंदि
ता॥व्यचरद्दिव्यवासःस्रक्कंठाभरणभूषिता॥१७॥ततआर

भ्यनंदस्यव्रजःसर्वसमृद्धिमान्॥हरेर्निवासात्मगुणैःरमाक्री
डमभून्नृप॥१८॥गोपान्गोकुलरक्षायांनिरूप्यमथुरांगतः नं
दःकंसस्यवार्षिक्यंकरंदातुंकुरूद्वह॥१९॥वसुदेवउपश्रुत्यभ्रा
तरंनंदमागतं॥ज्ञात्वादत्तकरंराज्ञेययौतदवमोचनं॥२०॥तंदृ
ष्ट्वासहसोत्थायदेहःप्राणमिवागतं॥प्रीतःप्रियतमंदोर्भ्यांसस्व
जेप्रेमविह्वलः॥२१॥पूजितःसुखमासीनःपृष्ट्वानामयमादृतः
प्रसक्तधीःस्वात्मजयोरिदमाहविशांपते॥२२॥दिष्ट्याभ्रातःप्रवय

मा.द.स.
२७

सः इदानीमपत्यजनस्यते । प्रजात्राणायानिवृत्तस्य प्रजायतस्समपद्यत ॥ २२
दिष्ट्यासंसारचक्रेस्मिन्वर्त्तमानःपुनर्भवः उपलब्धोभवानद्य दु
र्लभंप्रियदर्शनं ॥ २३ ॥ नैकत्रप्रियसंवासःसकृद्दांविचित्रकर्मणां ॥ ओ
घेनव्यूह्यमानानांप्लवानांस्रोतसोयथा ॥ कश्चित्स्पर्शोव्यंनिरुंजेम्ह
यैबुत्रणवीरुधं ॥ इह ह्यनंतदधुनायत्रासेत्वंसकृद्धृतः ॥ २४ ॥ प्रा
तर्ममसकृतकश्चित्मात्रासह भवद्भुजे ॥ तातंभवंतमनूनोप्भव
न्यामुपलालितः ॥ पुंसस्त्रीचवर्गोविहितःसकृद्देहस्तुभावितः ॥ न

राम
२७

वा

तेषु क्लिश्यमानेषु त्रिवर्गोऽपर्याप्तकल्प्यते ॥२८॥ नंद उवाच ॥ अ-
होतेदेवकीपुत्राः कंसेनबहवो हताः ॥ एकावशिष्टावरजा
कन्यासापि दिवंगता ॥२९॥ नूनंह्यदृष्टनिष्ठोयमदृष्टप-
रोजनः ॥ अदृष्टमात्मनस्तत्वंयोवेदनसमुह्यति ॥३०॥ वसु-
देव उवाच ॥ करोवैवार्षिकोदत्तोराज्ञेदृष्टावयंचवः ॥ नेहस्थे-
यंबहुतिथंसंत्युत्पाताश्चगोकुले ॥३१॥ श्रीभगवानोवाच ॥ इ-
तिनंदादयोगोपाः प्रोक्तास्तेशौरिणाययुः ॥ अनोभिरनडुद्यु-

न्तैस्तमनुज्ञाप्यगोकुलं॥३२॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशम
स्कंधेवसुदेवसंगमोनामपंचमोध्यायः॥५॥श्रीशुकउवाच
नंदः पथिवचः शौरेर्नमृषेतिविचिंतयन्॥हरिंजगा

मशरणमुत्पातागमशंकितः॥१॥कंसेनप्र
हिताघोरापूतनाबालघातिनी॥शिशूंश्चकारनिघ्नं
तीपुरग्रामव्रजादिषु॥२॥नयत्रश्रवणादीनिरक्षोघ्नानि
स्वकर्मसुकुर्वंतिसात्वतांभर्त्तुर्यातुधान्यश्चतत्रहि॥३॥साखे

चर्य्येकदोत्पत्यपूतनानंदगोकुलं॥ योषित्वामाययात्मानंप्रावि
शत्कामचारिणी॥४॥ तांकेशबंधव्यतिषक्तमल्लिकांबृहन्नि
तंबस्तनकृच्छ्रमध्यमां॥ सुवाससंकल्पितकर्णभूषणत्विषो
ल्लसत्कुंतलमंडिताननां॥५॥ वल्गुस्मितापांगविसर्गवीक्षि
तैर्म्मनोहरंतींवनितांव्रजौकसां॥ अमंसतांभोजकरेणरू
पिणींगोप्यःश्रियंद्रष्टुमिवागतांपतिं॥६॥ बालग्रहस्तत्रवि
चिन्वतीशिशून्यदृछयानंदगृहेसदंतकं॥ बालंप्रतिछ

न्ननिजोरुतेजसंददर्शतल्पेग्निमिवाहितांप्रसि ॥७॥ विबुध्य
तांबालकमारिकाग्रहंचराचरात्मासनिमीलितेक्षणः ॥ अनंत
मारोप्यपदंकमंतकंयथोरगंसुप्तमबुद्धिरज्जुधीः ॥८॥ तांतीक्ष्ण
चित्तामतिवामचेष्टितांवीक्ष्यांतराकोशपरिच्छदासिवत् ॥ व
रस्त्रियंतत्प्रभयावधर्षितेनिरीक्षमाणेजननीह्यतिष्ठतां ॥९॥
तस्मिंस्तनंदुर्जरवीर्यमुल्बणंघोरांकमादायशिशोर्ददावथ
गाढंकराभ्यांभगवानथापितत्प्राणैःसमंरोषसमन्वितोऽपि

बत् ॥१०॥ सामुंच मुंचालमिति प्रभाषिणी निपीड्यमाना खि

लजी चमर्म्मणि ॥ विवस्यनेत्रेचरणौ भुजौ मुहुर्नि॥ स्विन्नगा

त्रा क्षिपती रुरोद ह ॥११॥ तस्याः स्वनेनातिगभीररंहसा साद्रिर्म्म

ही द्यौश्च चचाल सग्रहा ॥ रसादिशश्च प्रतिनेदिरे जनाः पेतुः

क्षितौ वज्रनिपातशंकया ॥१२॥ निशाचरी स्वं व्यथितस्तना

व्यसुर्व्यादाय केशांश्च भुजावपि ॥ प्रसार्य्य गोष्ठे निजरूप

मास्थिता वज्राहतेव वृत्र इवापतन्नृप ॥१३॥ पतमानोपि

रणा

भा॰द॰पू॰
३०

तद्देहस्त्रिगव्यूत्यंतरद्रुमान्॥ चूर्णयामासराजेंद्रमहदासीत्तद
द्भुतं॥१४॥ ईषामात्रोग्रदंष्ट्रास्यंगिरिकंदरनासिकं॥ गंडशैल
स्तनंरौद्रंप्रकीर्णारुणमूर्द्धजं॥ अंधकूपगभीराक्षंपुलिना
रोहभीषणंबद्धसेतुभुजोर्वंघ्रिशून्यतोयह्रदोदरं॥ संतत्र
सुःस्मतद्वीक्ष्यगोपागोप्यःकलेवरं॥ पूर्वंतुतन्निःस्वनितभि
न्नहृत्कर्णमस्तकाः॥ बालंचतस्याउरसिक्रीडंतमकुतोभयं
गोप्यस्तूर्णंसमभ्येत्यजगृहुर्जातसंभ्रमाः॥ यशोदारोहिणी

राम
३०

भ्यांताः समंरामस्यसर्वशः ॥ रक्षांविदधिरेसम्यग्गोपुच्छभ्रम
णादिभिः ॥१५॥ गोमुत्रेणस्नापयित्वापुनर्गोरजसार्भकं ॥ रक्षां
चक्रुश्चसकृताद्वादशांगेषुनामभिः ॥१६॥ गोप्यःसंस्पृष्टस
लिलाअंगेषुकरयोःपृथक् ॥ न्यस्यात्मन्यथबालस्यबीजन्या
समकुर्वत ॥१७॥ अव्यादजोंघ्रिमणिमांस्तवजान्वथोरूयज्ञो
च्युतःकटितटंजठरंहयास्यः ॥ हृत्केशवस्त्वदुरईशइनस्तु
कंठंविष्णुर्भुजंमुखमुरुक्रमईश्वरःकं ॥१८॥ चक्र्यग्रतःसह

मा॰ द॰ स्॰
३१

गदाहरिरस्तु पश्चान्नूतस्पार्श्वयोर्धनुरसीमधुहाऽजनश्च ॥ कोणेषु शंखउरुगायउपर्युपेंद्रस्तार्क्षः क्षितौहलधरः पुरुषः समंतात् ॥ १९ ॥ इंद्रियाणिहृषीकेशः प्राणान्नारायणोऽवतु ॥ श्वेतद्वीपपतिश्चित्तंमनोयोगेश्वरोवतु ॥ २० ॥ पृ[illegible]गर्भस्तु नेबुद्धिमात्मानंभगवान्परः ॥ क्रीडंतंपातुगोविंदः [illegible]शयानंपातुमाधवः व्रजंतमव्याद्वैकुंठआसीनंत्वांश्रियः पतिः ॥ भुंजानंयज्ञभुक् पातुसर्वग्रहभयंकरः ॥ डाकिन्योयातुधान्यश्चकुष्मांडायेर्भ

राम
३१

कग्रहाः भूतप्रेतपिशाचाश्चयक्षरक्षोविनायकाः कोटरारेव
तीज्येष्ठापूतनामातृकादयः उन्मादायेह्यपस्मारादेहप्राणें
द्रियद्रुहः स्वप्नदृष्टामहोत्पातावृद्धबालग्रहाश्चयेसर्वेन
श्यंतुतेविष्णोर्नामग्रहणभीरवः इतिप्रणयबद्धाभिर्गोपी
भिःकृतरक्षणं पाययित्वास्तनंमातासंन्यवेशयदात्मजं ता
वन्नंदादयोगोपामथुरायांव्रजंगताः विलोक्यपूतनादेहं
बभूवुरतिविस्मिताः २२ नूनंबतर्षिःसंजातोयोगेशोवासम

सस॥ सएवदृष्टोह्युत्पातोयमाहानकदुंदुभिः॥ कलेवरंपरसुभि
श्छित्वातत्तेव्रजौकसः॥ दूरेक्षिप्त्वाऽवयवशोनिर्दहुःकाष्ठवेष्टि
तं॥२३॥ दह्यमानस्यदेहस्यधूमश्चागुरुसौरभः॥ उत्थितःकृष्ण
निर्भुक्तसपद्याहतपाप्मनः॥२४॥ पूतनालोकबालघ्नीराक्षसी
रुधिराशना॥ जिघांसयापिहरयेस्तनंदत्वापसद्गतिं॥२५॥ किं
पुनःश्रद्धयाभक्त्याकृष्णायपरमात्मने॥ यच्छन्प्रियतरंकिं
नुरक्तास्तन्मातरोयथा॥ पद्भ्यांभक्तहृदिस्थाभ्यांवंद्याभ्यां

लोकवंदितैः ॥ अंगंयस्याःसमाक्रम्यभगवानपिबस्तनं ॥ यातु
धान्यपिसास्वर्गमवापजननीगतिं ॥ कृष्णभुक्तस्तनक्षीराःकि
मुगावोनुमातरः ॥ पयांसियासामपिबत्पुत्रस्नेहस्नुतान्यलं
भगवान्देवकीपुत्रःकैवल्याद्यखिलार्थदः ॥ तासामविरतंकृ
ष्णेकुर्वतीनांसुतेक्षणं ॥ नपुनःकल्पतेराजन्संसारोज्ञानसं
भवः ॥ कटधूमस्यसौरभ्यमवघ्रायव्रजौकसः ॥ किमिदंकुत
एवेतिवदंतोव्रजमाययुः ॥ तेतत्रवर्णितंगोपैःपूतनागम

भा॰द॰स्क॰
३३

नादिक्तं ॥ श्रुत्वा तन्निधनं स्वस्ति शिशोश्चासनसुविस्मिताः ॥ नंदः स्व
पुत्रमादाय प्रेत्यागतउदार धीः मूर्ध्न्युपाघ्राय परमां मुदं ले
भे कुरूद्वह ॥ २३ ॥ यएतत्पूत नामोक्षं कृष्णस्यार्भकचेष्टि
तं ॥ निशम्य श्रद्धया मर्त्यो गोविंदे लभते रतिं ॥ इति
श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां वैयासि
क्यां दशमस्कंधे पूतनामोक्षणं नाम षष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीराजो
वाच ॥ १ ॥ येन येनावतारेण भगवान्हरिरीश्वरः ॥ करोति कर्णर

राम
३३

ण्यानिमनोज्ञानिचनःप्रभो यत्शृण्वतोऽपैत्यरतिर्वितृष्णासत्वं
चशुध्यत्यचिरेणपुंसः॥ भक्तिर्हरौतत्पुरुषेचसख्यंतदेवहारं
वदमन्यसेचेत्॥२॥ अथान्यदपिकृष्णस्यतोकाचरितमद्भुतं॥
मानुषंलोकमासाद्यतज्जातिमनुरुंधतः॥ श्रीशुकउवाच॥३॥
कदाचिदौत्थानिककौतुकाप्लवेजन्मर्क्षयोगेसमवेतयोषितां
वादित्रगीतद्विजमंत्रवाचकैश्चकारसूनोरभिषेचनंसती
४॥नंदस्यपत्नीकृतमज्जनादिकंविप्रैःकृतस्वस्त्ययनंसु

जितैः॥अन्नाद्यवासस्रगभीष्टधेनुभिः संजातनिद्राक्षमशीशय
च्छनैः॥५॥औत्थानिकौत्सुक्यमनामनस्विनीसमागतान्पूज
यतीव्रजौकसः॥नैवाशृणोद्वैरुदितंसुतस्यसारुदन्स्तनार्थी
चरणावुदक्षिपत्॥६॥अधःशयानस्यशिशोर[illegible]ल्पकप्रवाल
मृद्वंघ्रिहतंव्यवर्त्तत॥विध्वस्तनानारसकुप्यभाजनंव्यत्यस्त
चक्राक्षविभिन्नकूबरं॥७॥दृष्ट्वायशोदाप्रमुखाव्रजस्त्रियऔ
त्थानिकेकर्मणियाःसमागताःनंदादयश्चाद्भुतदर्शनाकु

लाः कथं स्वयं वैशकटं विपर्य्यगात्॥ इति ब्रुवंतोतिविषादमो
हिताजनाः समंतात्परिवव्रुरार्त्तवत्॥ ऊचुरव्यवसितमती
न्गोपान्गोपीश्च बालकाः॥ रुदतानेन पादेन क्षिप्तमेतन्न सं
शयः॥८॥ नतेश्रद्दधिरे गोपा बालभाषितमित्युत॥ अप्रमेयं ब
लं तस्य बालकस्य नते विदुः॥९॥ रुदंतं सुतमादाय यशोदा ग्रह
शंकिता॥ कृतस्वस्त्ययनं विप्रैः सूक्तैः स्तनमपाययत्॥१०॥ पूर्व
वत्स्थापितं गोपैर्बलिभिः सपरिच्छदं॥ विप्रा हुत्वार्चयांचक्रु

भा॰ द॰ क॰
३५

ईध्मस्सतकुशांबुभिः॥११॥ येऽस्यान्तरंगे भेर्यो हिंसामानविव
र्जिताः नैतेषांसत्यशीलानामाशिषोविफलाःकृताः॥१२॥ इति
बालकमादायसामर्ग्यजुरुपाकृतैः जलैः पवित्रौषधिभिरभि
षिच्य द्विजोत्तमैः॥१३॥ वाचयित्वास्वस्त्ययनं नंदगोपः समाहि
तः कृत्वाचाग्निं द्विजातिभ्यः प्रादादन्नंमहागुणं॥ गावः सर्वगु
णोपेतावासः स्रग्रुक्ममालिनीः॥ आत्मजाभ्युदयार्थाय प्रादात्ते
चान्वयुंजत॥१५॥ विप्रावेदविदोयुक्तास्तैर्याप्रोक्तास्तथाशिषः॥ ना

राम
३५

निष्फल्लाभविष्यंतिनकस्याचिदपिध्रुवं ॥१६॥ एकदारोहमारूढं
लालयंतीसुतंसती ॥ गरिमाणंशिशोर्वोढुंनसेहेगिरिकूटवत् ॥
१७ ॥ भूमौनिधायतंगोपीविस्मिताभारपीडिता ॥ महापुरुषमा
दध्यौजगतामासकर्मसु ॥ दैत्योनाम्नातृणावर्त्तःकंसभृत्यः
प्रचोदितः ॥ चक्रवातस्वरूपेणजहारासीनमर्भकं ॥ १८ ॥ गोकुलं
सर्वमावृण्वन्मुष्णंश्चक्षुंषिरेणुभिः ॥ ईरयन्सुमहाघोरशब्दे
नप्रदिशोदिशः ॥ १९ ॥ मुहूर्त्तमभवद्गोष्टंरजसातमसावृतं ॥ सु

भा॰द॰पू॰
पृ॰६
२

तं[illegible]यशोदा नापश्यत्तस्मिन्न्यस्तवतीयतः ॥ नापश्यत्कश्चनात्मानं
परं चापि विमोहितः ॥ तृणावर्त्तनिसृष्टाभिः शर्कराभिरुपद्रुतः ॥
२० ॥ इति खरपवनचक्रपांशुवर्षे सुतपदवीमबलाविलक्ष्यमा
ता ॥ अतिकरुणमनुसंस्मरंत्यशोचद्भुवि पतिता मृतवत्सिका
यथा गौः ॥ २१ ॥ रुदितमनुनिशम्य तत्र गोप्यो भृशमनुतप्तधियो
श्रुपूर्णमुख्यः ॥ रुरुदुरनुपलभ्य नंदसूनुं पवन उपारतपांशु
वर्षवेगे तृणावर्त्तः शांतरयो वात्यारूपधरो हरन् ॥ कृष्णं नभोग

तोगंतुंनाशक्नोद्भूरिभारभृत् ॥२२॥ तमश्मानंमन्यमानमात्म
नोगुरुमत्तया ॥ गलेगृहीतउत्स्रष्टुंनाशक्नोदद्भुतार्भकं ॥ गलग्र
हणनिश्चेष्टोदैत्योनिर्गतलोचनः ॥ अव्यक्तरावोन्यपतत्सहबा
लोव्यसुर्व्रजे ॥ तमंतरीक्षात्पतितंशिलायांविशीर्णसर्वावयवं
करालं ॥ पुरंयथारुद्रशरेणभिन्नंस्त्रियोरुदंत्योददृशुःसमेता
२४ ॥ आदायमात्रेप्रतिहृत्यविस्मिताःकृच्छ्रंचतस्योरसिलंब
मानं ॥२५ तंस्वस्तिमंतंपुरुषादनीतंविहायसामृत्युमुखात्प्र

मुक्तं॥ गोप्यश्चगोपाःकिलनंदमुख्यालब्ध्वापुनःप्रापुरतीवमोदं
२६॥ अहोबतात्यद्भुतमेषरक्षसाबालोनिवृत्तिंगमितोऽभ्यगा
त्पुनः॥ हिंस्रःस्वपापेनविहिंसितःखलःसाधुःसमत्वेनभया
द्विमुच्यते॥२७॥ किन्नस्तपश्चीर्णमधोक्षजार्चनंपूर्त्तेष्टदत्तमु
तसौहृदं॥ यत्संपरेतःपुनरेवबालकोदिष्ट्यास्वबंधून्प्रणय
न्नुपस्थितः॥ दृष्ट्वाद्भुतानिबहुशोनंदगोपोबृहद्वनेवसुदेव
वचोभूयोमानयामासविस्मितः॥२८॥ एकदार्भकमादाय

स्वांकमारोप्य भामिनी ॥ प्रस्नुतं पाययामास स्तनं स्नेहपरिप्लु
ता ॥ २९ ॥ पीतप्रायस्य जननी सुतस्य रुचिरस्मितं ॥ मुखं ला
लयती राजन् जृंभतो द ददृशे इदं ॥ ३० ॥ खं रोदसी ज्यो
तिरनीकमाशाः सूर्य्यें दुवह्निश्वसनांबुधींश्च
द्वीपान्नगांस्तद्दुहितॄर्वना नि भूतानि यानि स्थिरजं
गमानि ॥ सा वीक्ष्य विश्वं सहसा राजन् संजातवेपथुः निमी
ल्य मृगशावाक्षी नेत्रे आसीत्सुविस्मिता ॥ इति भागवते महापुरा

णेपारमंहंस्यांसंहितायांवैयासिकांदशमस्कंधेशकरतणावर्त्तभंगः सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ श्रीशुक उवाच ॥१॥ गर्गः पुरोहितोराजन्
यदूनांसुमहातपाः ॥ व्रजं जगामनंदस्यवसुदेवप्र
चोदितः ॥ तंदृष्ट्वापरम प्रीतः प्रत्युत्थायकृतां
जलिः ॥ आनर्चाधोक्षजधि याप्रणिपातपुरःसरं ॥ सूप
विष्टंकृतातिथ्यं गिरासूनृत यामुनिं ॥ नंदयित्वाब्रवीद्ब्रह्म
न्पूर्णस्यकरवामकिं ॥२॥ महद्विचलनंनॄणांगृहिणांदीनचेत

यदूनामहमाचार्यःख्यातश्चभुविसर्वदा॥सुतंमयासंस्कृतंतेमन्यतेदेवकीसुतं॥
कंसःपापमतिःसख्यंतवचानकदुंदुभेः॥देवक्याअष्टमोगर्भोनस्त्रीभवितुमर्हति॥

सां॥निस्रेयसायभगवनकल्पतेनान्यथाक्वचित्॥ज्योतिषाम
यनंसाक्षाद्यत्तज्ज्ञानमतींद्रियं॥प्रणीतंभवतायेनपुमान्वे
दपरावरं॥४ त्वंहिब्रह्मविदांश्रेष्टःसंस्कारान्कर्त्तुमर्हसि॥बा
लयोरनयोर्नृणांजन्मनाब्राह्मणोगुरुः॥श्रीगर्ग उवाच॥अ
लक्षितोऽस्मिन्रहसिमामकैरपिगोव्रजे॥कुरुद्विजातिसंस्का
रंस्वस्तिवाचनपूर्वकं॥श्रीशुक उवाच॥एवंसंप्रार्थितोविप्रःस्व
चिकीर्षितमेवतत्॥चकारनामकरणंगूढोरहसिबालयोः॥अ

इतिसंचिंतयन्श्रुत्वादेवकीदारिकावचः॥अपिहंतागताशंकस्तर्हितन्नोनयोभवेत्॥नं
दउवाच॥

भा०द०स्क०
३९

यं वै रोहिणीपुत्रो रमयन्त्सुहृदो गुणैः ॥ आख्यास्यते राम इति बलाधिक्याद्बलं विदुः ॥ ८ ॥ यदूनामपृथग्भावात्संकर्षणमुशंत्यपि ॥ ९ ॥ आसन्वर्णास्त्रयो ह्यस्य गृह्णतोनुयुगं तनूः ॥ शुक्लो रक्तस्तथा पीत इदानीं कृष्णतां गतः ॥ १० ॥ प्रागयं वसुदेवस्य क्वचिज्जातस्तवात्मजः ॥ वासुदेव इति श्रीमानभिज्ञाः संप्रचक्षते ॥ ११ ॥ बहूनि संति नामानि रूपाणि च सुतस्य ते ॥ गुणकर्मानुरूपाणि तान्यहं वेद नो जनाः ॥ एष वः श्रेय आधास्यद्गोपगोकुलनंदनः

राम
३९

अनेनसर्वदुर्गाणियूयमंजस्तरिष्यथ ॥ १२ ॥ पुरानेनव्रजपतेसा
धवोदस्युपीडिताः ॥ अराजकेरक्ष्यमाणाजिग्युर्दस्यून्समेधि
ताः ॥ यएतस्मिन्महाभागेप्रीतिंकुर्वंतिमानवाः ॥ नारयोभिभवं
त्येतान्विष्णुपक्षानिवासुराः ॥ तस्मान्नंदात्मजोयंतेनारायणस
मोगुणैः ॥ श्रियाकीर्त्यानुभावेनगोपायस्वसमाहितः ॥ १४ ॥ इत्या
त्मानंसमादिश्यगर्गेचस्वगृहंगते ॥ नंदःप्रमुदितोमेनेआ
त्मानंपूर्णमाशिषां ॥ १५ ॥ कालेनव्रजताल्पेनगोकुलेरामके

शवौ ॥ जानुभ्यांसहपाणिभ्यांरिंगमाणौविजह्रतुः ॥१६॥ तावंघ्रियु
ग्ममनुकृष्यसरीसृपंतौघोषप्रघोषरुचिरंव्रजकर्दमेषु तन्ना
दहृष्टमनसावनुसृत्यलोकंमुग्धप्रभीतवदुपेयतुरंतिमा
त्रोः ॥१७॥ तन्मातरौनिजसुतौघृणयास्नुवंत्यौपंकांगरागरुचि
रावुपगृह्यदोर्भ्यां ॥ दत्वास्तनंप्रपिबतोःस्ममुखंनिरीक्ष्यमुग्ध
स्मिताल्पदशनंययतुःप्रमोदं ॥१८॥ यर्ह्यंगनादर्शनीयकुमा
रलीलावंतर्व्रजेतदबलाःप्रगृहीतपुच्छैः ॥ वत्सैरितस्ततउ

भावनुद्वक्ष्यमाणौप्रेंस्यंत्यपृउजितगृहाजहर्षुर्हसंत्यः॥१९॥
शंग्यग्निदंष्ट्रहिजलद्विजकंटकेभ्यः क्रीडापरावतिचलौस्व
सुतौ निषेद्धुं॥ गृह्याणि कर्त्तुमपि तत्र न तज्जनन्यौ शेकातलग्राप
तुरलंमनसोऽनवस्थां॥ कालेनाल्पेन राजर्षे रामः कृष्णश्च गो
व्रजे॥ अघृष्टजानुभिः पद्भिर्विचक्रमतुरंजसा॥ ततस्तु भग
वान्कृष्णोवयस्यैर्व्रजबालकैः॥ सहरामो व्रजस्त्रीणां चिक्री
डेजनयन्मुदं॥२०॥ कृष्णस्य गोप्यार चिरं वीक्ष्य कौमारचापलं

अ एवंत्स्याः कृतं मातुरिति होचुः समागताः ॥२१॥ वत्सान्मुंचन्
क्वचिदसमये क्रोशसंजातहासः स्तेयं स्वाद्वत्त्यथ दधि पयः क
ल्पितैः स्तेययोगैः ॥ मर्कान्भोक्ष्यन्विभजति स चेन्नात्ति भांडं भि
नत्ति द्रव्यालाभे सगृहकुपितो यात्युपक्रोश्य तोकान् ॥२२॥ हस्ता
२ ग्राह्ये रचयति विधिं पीठकोलूखलाद्यैश्छिद्रं ह्यंतर्निहितवयु
नः शिक्यभांडेषु तद्वित् ॥२३॥ ध्वांतागारे धृतमणिगणं स्वांग
मर्थप्रदीपं काले गोप्यो यर्हि गृहकृत्येषु सुव्यग्रचित्ताः ॥२३॥ ए

वंधार्थ्यान्युशन्तिकुरुतेमेहनादीनिवास्तौस्तेयोपायैर्विरचि
तकृतिःसुप्रतीकोयथास्ते ‖ इत्थंस्त्रीभिःसभयनयनश्रीमुखा
लोकिनीभिः व्याख्यातार्थाप्रहसितमुखीनह्युपालब्धुमैच्छ
त् ‖२४‖ एकदाक्रीडमानास्तेरामाद्यागोपदारकाः ‖ कृष्णोमृदं
भक्षितवानितिमात्रेन्यवेदयन् ‖२५‖ सागृहीत्वाकरेकृष्णमु
पालभ्यहितैषिणी ‖ यशोदाभयसंभ्रान्तप्रेक्षणाक्षमभाषत
‖२६‖ कस्मान्मृदमदान्तात्मन्भवान्भक्षितवान्रहः ‖ वदं

न्ति तावका ह्येते कुमारास्तेऽग्रजोऽप्ययं ॥२७॥ नाहं भक्षितवानंब
सर्वे मिथ्याभिशंसिनः ॥ यदि सत्यगिरस्तर्हि समक्षं पश्य मे मु
खं ॥२८॥ यद्येवं तर्हि व्यादेहीत्युक्तः स भगवान् हरिः ॥ व्यादत्ता
व्याहतैश्वर्यः क्रीडामनुजबालकः ॥२९॥ सा तत्र ददृशे विश्वं
जगत्स्थास्नु च खं दिशः ॥ साद्रिद्वीपाब्धिभूगोलं सवाय्वग्नींदु
तारकं ॥३०॥ ज्योतिश्चक्रं जलं तेजो नभस्वान् वियदेव च ॥ वैका
रिकाणींद्रियाणि मनो मात्रा गुणास्त्रयः ॥३१॥ एतद्विचित्रं स

हृजीवकालस्वभावकर्म्माशयलिंगभेदं ॥ सूनोस्तनौवीक्ष्यवि
दारितास्येव्रजंसहात्मानमवापशंकां ॥ ३२ ॥ किंस्वप्नएतदु
तदेवमायाकिंवामदीयोबतबुद्धिमोहः ॥ अथोअमुष्यैवम
मार्भकस्ययःकश्चनौत्पत्तिकआत्मयोगः ॥ ३३ ॥ अथोयथावन्न
वितर्कगोचरंचेतोमनःकर्मवचोभिरंजसा ॥ यदाश्रयंयेनय
तःप्रतीयतेसुदुर्विभाव्यंप्रणतास्मितत्पदं ॥ ३४ ॥ अहंममा
सौपतिरेषमेसुतोव्रजेश्वरस्याखिलवित्तपासती ॥ गोप्यश्च

गोपाःसहगोधनाश्चमेयन्माययेत्थंकुमतिःसमेगतिः॥४५॥
इत्थंविदिततत्वायांगोपिकायांसईश्वरः॥वैष्णवींव्यतनोन्मा
यांपुत्रस्नेहमयींविभुः॥सद्योनष्टस्मृतिर्गोपीसारोप्यारोह
मात्मजं॥प्रवृद्धस्नेहकलिलहृदयासीद्यथापुरा॥४६॥त्रय्या
चोपनिषद्भिश्चसांख्ययोगैश्चसात्वतैः॥उपगीयमानमाहा
त्म्यंहरिंसामन्यतात्मजं॥४७॥राजोवाच॥नंदःकिमकरोद्ब्र
ह्मन्श्रेयएवमहोदयं॥यशोदावामहाभागापपौयस्याःस्त

नं हरिः ॥ ३८ ॥ पितरौ नानुविंदेतां कृष्णोदारार्भकेहितं ॥ गायंत्यद्यापि
कवयो यल्लोकस्यमलापहं ॥ ३९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ द्रोणो वसूनां
प्रवरो धरया सह भार्य्यया ॥ करिष्यमाण आदेशान् ब्रह्मणस्त
मुवाँह ॥ जातयोर्नौ महादेवे भुवि विश्वेश्वरे हरौ ॥ भक्तिः स्यात् परमा
लोके ययांजो दुर्गतिं तरेत् ॥ ४० ॥ अस्त्वित्युक्तः स एवेह व्रजे द्रो
णो महायशाः ॥ जज्ञे नंद इति ख्यातो यशोदा सा धराभवत् ॥
४१ ॥ ततो भक्तिर्भगवति पुत्रीभूते जनार्दने ॥ दंपत्योर्नितरा

भा०द०पू०
४४

मासीद्गोपगोपीषु भारत ॥४२॥ कृष्णो ब्रह्मण आदेशं सत्यं कर्त्तुं व्रजे भुवि सहरामो वसंश्चक्रे तेषां प्रीतिं स्वलीलया ॥४३॥ इति श्रीमद्भागवते महापुरा

णे परमहंस्यां संहितायां वैयासिक्यां दशमस्कंधे बालक्रीडायां अष्टमोऽध्यायः ॥ श्रीबादरायणिरुवाच ॥१ एकदा गृहदासीषु यशोदा नंदगेहिनी ॥ कर्म्मांतरनियुक्तासु निर्म्ममंथ स्वयं दधि ॥१॥ यानि यानीह गीतानि तद्बालचरितानि च ॥ दधिनिर्म्मंथने काले स्मरंती

राम
४४

तान्यगायत॥२॥क्षौमंवासःपृथुकटितटेबिभ्रतीसूत्रनद्धंपु
त्रस्नेहस्नुतकुचयुगंजातकंपंचसुभ्रुः।रज्वाकर्षश्रमभुजच
लत्कंकणौकुंडलेचस्विन्नंवक्त्रंकबरविगलन्मालतीनिर्म्ममंथ
तांस्तन्यकामआसाद्यमथ्नंतींजननींहरिः।गृहीत्वादधिमं
थानंन्यषेधत्प्रीतिमावहन्॥४॥तमंकमारूढमपाययत्स्त
नंस्नेहस्नुतंसस्मितमीक्षतीमुखं।अतृप्तमुत्सृज्यजवेनसा
ययावुत्सिच्यमानेपयसित्वधिश्रिते॥५॥संजातकोपस्फुरिता

रुणाधरंसंदस्यदद्भिर्दधिमंथभाजनं॥ भित्वामृषाश्रुर्दृषदश्म
नारहोजघासहैयंगवमंतरंगतः॥५॥ उत्तार्य्यगोपीसुसृतंपयःपु
नःप्रविश्यसंदृश्यचदध्यमत्रकं॥ भिन्नंविलोक्यस्वसुतस्यकर्म्म
तज्जहासतंचापिनतत्रपश्यती॥६॥ उलूखलांघ्रेरुपरिव्यवस्थि
तंमर्कायकामंददतंशिचिस्थितं॥ हैयंगवंचौर्य्यविशंकितेक्षणं
निरीक्ष्यपश्चात्सुतमागमच्छनैः॥७॥ तामात्तयष्टिंप्रसमीक्ष्यसत्वर
स्ततोवरुह्यापससारभीतवत्॥ गोप्यन्वधावन्नयमापयोगिनां

क्षमंप्रवेष्टुंतपसेरितंमनः॥ अन्वंचमानाजननीबृहच्चलत्

श्रोणीभराक्रांतगतिःसुमध्यमा॥ जवेनविस्रंसितकेशबंधनच्यु

तप्रसूनानुगतिःपरामृशत्॥९॥ कृतागसंतंप्ररुदंतमक्षिणीक

षंतमंजन्मषिणीस्वपाणिना॥ उद्वीक्षमाणाभयविह्वलेक्षणंह

स्तेगृहीत्वाभिषयंत्यवागुरत्॥१०॥ त्यक्त्वायष्टिंसुतंभीतंविज्ञाया

र्भकविह्वला॥ इयेषकिलतंबद्धुंदाम्नाऽतद्वीर्यकोविदा॥ नचांत

र्नबहिर्यस्यनपूर्वंनापिचापरं॥ पूर्वापरंबहिश्चांतर्जगतोयोज

गच्छयः ॥११॥ तंमत्वात्मजमव्यक्तंमर्त्यलिंगमधोक्षजं ॥ गोपिको
लूखलेदाम्नाबबंधप्राकृतंयथा ॥१२॥ तद्दामबध्यमानस्यस्वा
र्भकस्यकृतागसः ॥ द्व्यंगुलोनमभूत्तेनसंदधेन्यच्चगोपिका
यदासीत्तदपिन्यूनंतेनान्यदपिसंदधे ॥ तदपि द्व्यंगुलंन्यू
नंयद्यदादत्तबंधनं ॥ एवंस्वगेहदामानियशोदासंदधत्यपि ॥
गोपीनांसुस्मयंतीनांस्मयंतीविस्मिताभवत् ॥ समातुःस्वि
न्नगात्राया विस्रस्तकबरस्रजः ॥ दृष्ट्वापरिश्रमंकृष्णःकृपया

वश्यता॥स्ववशेनापिकृष्णेनयस्येदंसेश्वरंवशे॥नेमंविरिंच्योनभवोनश्री
रप्यंगसंश्रया॥प्र

सीत्स्वबंधने ॥१८॥ एवंसंदर्शिताह्यंगहरिणाभ‸प्रसादंलेभि

रेगोपीयत्तत्प्रापविमुक्तिदात् ॥२०॥ नायंसुखापोभगवान्

देहिनांगोपिकासुतः॥ज्ञानिनांचात्मभूतानांयथाभक्तिमतामि

ह ॥२१॥ कृष्णस्तुगृहकृत्येषुव्यग्रायांमातरिप्रभुः॥अद्राक्षी

दर्जुनौपूर्वंगुह्यकौधनदात्मजौ॥पुरानारदशापेनवृक्षतां

प्रापितौमदात्॥नलकुबरमणिग्रीवावितिख्यातौश्रियान्वि

तौ ॥२२॥ इतिश्रीमद्भागवतेमहापुराणेपारमहंस्यांसंहितायां

भृत्य[illegible]

सां

भा॰द॰स्॰
४७

वैयासिक्यां दशमस्कंधे बालक्रीडायां मुद्खलबंधो नाम नवमो
ऽध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीराजोवाच ॥ १ ॥ कथ्यतां भगवन्नेतदुभयोः ३
शापकरणं ॥ यत्तद्विगर्हितं कर्म्म येनासीद्देवर्षेस्तमः
श्रीवादरायणिरुवाच रुद्रस्यानुचरौ भूत्वा सु
दृप्तौ धनदात्मजौ ॥ कै लासोपवने रम्ये मंदाकि
न्यां मदोत्कटौ ॥ वारुणीं मदिरां पीला मदाघूर्णितलोचनौ
स्त्रीजनैरनुगायद्भिश्चेरतुः पुष्पिते वने ॥ २ ॥ अंतः प्रविश्य गंगा

राम
४७

यामंभोजवनराजिषु ॥ चिक्रीडतुर्युवतिभिर्गजाविवकरेणुभिः
३ ॥ यदृच्छयाच भगवानदेवर्षिस्तत्रकौरव ॥ अपश्यन्नारदोदेवौ
क्षीवाणौसमबुध्यत ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वाव्रीडितादेव्योविवस्त्राःशापशं
किताः ॥ वासांसिपर्य्यधुःशीघ्रंविवस्त्रौनैवगुह्यकौ ॥ ५ ॥ तौदृष्ट्वा
मदिरामत्तौश्रीमदांधौसुरात्मजौ ॥ तयोरनुग्रहार्थायशापंदा
स्यन्निदंजगौ ॥ नह्यन्योजुषतोजोष्यान्बुद्धिभ्रंशोरजोगुणः ॥
श्रीमदादाभिजात्यादिर्यत्रस्त्रीद्यूतमासवः ॥ ७ ॥ हन्यंतेपशवो

भा·द·पू·
४८

यत्रनिर्बद्धैरजितात्मभिः ॥ मन्यमानैरिमंदेहमजराम्रत्युनश्वरं ॥
७ ॥ देवसंज्ञितमप्यंतेक्रमिविड्भस्मसंज्ञितं ॥ भूतध्रुक्तत्कृतेस्वार्थं
किंवेदनिरयोयतः ॥ ९ ॥ देहःकिमन्नदातुःस्वंनिषेक्तुर्मातुरेववामातुः
पितुर्वाक्रेतुर्वाबलिनोग्नेःश्वुनोपिवा ॥ १० ॥ एवंसाधारणंदेहमव्य
क्तप्रभवाप्ययं ॥ कोविद्वानात्मसात्कृत्वाहंतिजंतूनृतेसतः ॥ ११ ॥
असतःश्रीमदांधस्यदारिद्र्यंपरमंजनं ॥ आत्मौपम्येनभूतानि
दरिद्रःपरमीक्षते ॥ १२ ॥ यथाकंटकविद्धांगोजंतोर्नेछतितांव्यथां

राम
४८

जीवसाम्यंगतो लिंगैर्नतथा॥ विड्कंटकः॥१३॥ दरिद्रो निरहस्तंभमुक्तः सर्वमदैरिह॥ कृछ्रं यदृछया प्नोति तद्धि तस्य परंतपः॥ निःस्वस्सुत्सामदेहस्य दरिद्रस्यान्नकांक्षिणः॥ इंद्रियाण्यनुशुष्यंति हिंसापि विनिवर्त्तते॥१४॥ दरिद्रस्यैव युज्यंते साधवः समदर्शिनः॥ स ह्रिःस्विणोतितं तर्षेतत न्त्राराद्धि शुद्ध्यति॥१५॥ साधूनां समचित्तानां मुकुंदचरणैषिणां॥ उपेक्ष्यैः किं धनस्तंभैरसद्भिरसदाश्रयैः॥१६॥ नदहं मत्तयोर्माध्व्या वारुण्या श्रीमदांधयोः॥ तमो

भा॰ द॰ पू॰
४९

मद्देहनिष्यामित्रैणायोरजितात्मनः ॥ १७ ॥ यदिमौ लोकपालस्य पुत्रौ भूत्वा तमःप्लुतौ ॥ न विवाससमात्मानं विजानीतः सुदुर्मदौ ॥ १८ ॥ अतोर्हतः स्थावरतां स्यातां नैवं यथा पुनः ॥ स्मृतिः स्यान्मत्प्रसादेन तत्रापि मदनुग्रहात् ॥ वासुदेवस्य सान्निध्यं लब्ध्वा दिव्यशरच्छते ॥ वृत्ते स्वर्लोकतां भूयो लब्धभक्ती भविष्यतः ॥ स एवमुक्त्वा देवर्षिर्गतो नारायणाश्रमं ॥ नलकूबरमणिग्रीवावासतुर्यमलार्जुनौ ॥ १९ ॥ ऋषेर्भागवतमुख्यस्य सत्यं कर्तुं वचो हरिः

राम
४९

जगाम शनकैस्तत्र यत्रास्तां यमलार्जुनौ ॥२०॥ देवर्षिर्मे प्रियतमो
यदिमौ धनदात्मजौ ॥ तत्तथा साधयिष्यामि यद्गीतं तन्महात्मना
॥२१॥ इत्यंतरेणार्जुनयोः कृष्णस्तु यमयोर्ययौ ॥ आत्मनिर्वेशमा
त्रेण तिर्य्यग्गतमुलूखलं ॥२२॥ बालेन निष्कर्षयतान्वगुलूखलं
तद्दामोदरेण तरसोत्कलितांघ्रिबंधौ ॥ निष्पेततुः परमविक्रमि
तातिवेपस्कंधप्रवालविटपौ कृतचंडशब्दौ ॥२३॥ तत्र श्रियाप
रमयाककुभः स्फुरंतौ सिद्धावुपेत्यकुजयोरिवजातवेदाः ॥ कृ

भा॰द॰स्क॰
५०

२:

छ्ं प्रणाम्यशिरसाखिललोकनाथंबद्धांजलीविरजसाविदम्रूवलु:
स्म ॥२४॥ छद्मस्त्वं स्त्वमहायोगिंस्त्वमाद्यःपुरुषःपय्यक्ताव्यक्तमिदं
विश्वंरूपंतेब्राह्मणाविदुः ॥२५॥ त्वमेकःसर्वभूतानांदेहात्मा त्वंहि
पेश्वरः ॥ त्वमेवकालोभगवान्विश्वरव्ययईश्वरः ॥२६॥ त्वंमहान्
प्रकृतिःसूक्ष्मारजःसत्वतमोमयी ॥ त्वमेवपुरुषोऽव्यक्तःसर्व
क्षेत्रविकारवित् ॥२७॥ गृह्यमाणैस्त्वमग्राह्योविकारैःप्राकृतै
र्गुणैः ॥ कोन्विहार्हतिविज्ञातुंप्राकृसिद्धंगुणसंश्रितं ॥२८॥ तस्मै

राम
५०

तुभ्यंभगवतेवासुदेवायवेधसे ॥ आत्मद्योतैर्गुणैश्छन्नमहि
म्नेब्रह्मणेनमः ॥२०॥ यस्यावताराज्ञायंतेशरीरेष्वशरीरिणः ॥
तैस्तैरतुल्यातिशयैर्वीर्यैर्देहिष्वसंगतैः ॥२०॥ सभवान्सर्वलोक
स्यभवायविभवायच ॥ अवतीर्णोंऽशभागेनसांप्रतंपतिराशि
षां ॥ नमः परमकल्याणनमस्तेविश्वमंगल ॥ वासुदेवायशांताय
यदूनांपतयेनमः ॥२०॥ अनुजानीहिनौभूमन्तवानुचरकिंक
रौ ॥ दर्शनंनोभगवतऋषेरासीदनुग्रहात् ॥२१॥ वाणीगुणानु

भा॰ द॰ १॰
५१

कथनेश्रवणौकथायांहस्तौचकर्म्मसुमनस्तवपादयोर्नः ॥ स्मृत्यां
शिरस्तवनिवासजगत्प्रणामेदृष्टिः सतांदर्शनेस्तुभवत्तनूनां ॥
श्रीशुक उवाच ॥ ३२ ॥ इत्थंसंकीर्त्तितस्ताभ्यांभगवान्गोकुलेश्व
रः दाम्नाचोलूखलेबद्धः प्रहसन्नाहगुह्यकौ ॥ श्रीभगवानु
वाच ॥ ३३ ज्ञातंममपुरैवैतदृषिणाकरुणात्मना ॥ यच्छ्रीमदांधयो
र्वाग्भिर्विभ्रंशोनुग्रहः कृतः ॥ ३४ साधूनांसमचित्तानांसुतरां
मत्कृतात्मनां ॥ दर्शनान्नोभवेद्बंधः पुंसोक्ष्णोः सवितुर्यथा ॥ ३५

राम
५१

तच्छतंमत्परमौनलकूबरसादनं॥संजातोमयिभावोवामीप्सितः

परमोऽभवः॥श्रीशुकउवाच॥इत्युक्तौतंपरिक्रम्यप्रणम्यच

पुनःपुनः।बद्धोलूखलमा मंत्र्यजग्मतुर्दिशमुत्तरां॥

इतिश्रीभागवतेमहापुराणेपारमहंस्यांसंहिता

यांवैयासिक्यांदशमस्कंधेयमलार्जुनभंजनंदशमोऽध्या

यः॥श्रीशुकउवाच॥१॥गोपानंदादयःश्रुत्वाद्रुमयोःपततो

रवं॥तत्राजग्मुःकुरुश्रेष्ठनिर्घातभयशंकिताः॥२॥भूम्यांनिपति

तौतत्रददृशुर्यमलार्जुनौ ॥ बभ्रमुस्तदविज्ञायलस्यं पतनकारणं
३ ॥ उलूखलंविकर्षंतंदाम्नाबद्धंस्वबालकं ॥ कस्येदंकुतआश्चर्य्य
मुत्पातइतिकातराः ॥ ४ ॥ बालाउचुरनेनेतितिरश्चीनमुलूखलं ॥ वि
कर्षतामध्यगेनपुरुषावप्यपश्यमहि ॥ ५ ॥ नतेतदुक्तंजगृहुर्नघ
टतेतितस्यतत् ॥ बालस्योत्पाटनंतर्वोः केचित्संदिग्धचेतसः ॥ ६
उलूखलंविकर्षंतंदाम्नाबद्धंस्वबालकं ॥ विलोक्यनंदःप्रहसद्व
दनोविमुमोचह ॥ ७ ॥ गोपीभिस्तोभितोनृत्यन्भगवान्बालवत्

क्वचित् ॥ उड्डीयति क्वचिँ मुग्धस्तद्दृशो दारुयंत्रवत् ॥ ८ ॥ विभर्त्ति
क्वचिदासन्नः पीठकोन्मान पादुकं ॥ बाहुक्षेपं च कुरुते स्वानां प्री
तिं समुद्वहन् ॥ ९ ॥ दर्शयंस्तद्विदां लोके आत्मनो भक्तवश्यतां ॥ व्र
जस्योवाह वै हर्षं भगवान् बालचेष्टितैः ॥ १० ॥ क्रीणीहि भोः फ
लानीति श्रुत्वा सत्वरमच्युतः ॥ फलार्थी धान्यमादाय ययौ सर्व
फलप्रदः ॥ फलविक्रयिनीतस्य च्युतधान्यं करद्वयं ॥ फलैरपूरय
द्रत्नैः फलभांडमपूरि च ॥ सरित्तीरगतं कृष्णं भग्नार्जुनमथाह्वय

त ॥ ११ ॥ जन्मर्क्षसमय भवतो विप्रेभ्यो देहि गाः शुचिः ॥ नोपेयात्तांस
माहूतौ क्रीडासंगेन बालकौ ॥ १२ ॥ पन्रूपपन्रूपवयस्यांस्ते भ्रात्राम
ष्टान्स्वलंकृतान् ॥ त्वंच स्नातः कृताहारो विहरस्व स्वलंकृतः ॥ १३ ॥
यशोदां प्रेषयामास रोहिणी पुत्रवत्सला ॥ क्रीडंतं सा सुतं बालैरति
वेलं सहाग्रजं ॥ १४ ॥ यशोदाजोहवीद्धीष्य पुत्रस्नेहस्नुतस्तनी ॥ कृ
ष्ण कृष्णारविंदाक्ष तात एहि स्तनं पिब ॥ अलं विहारैः क्षुत्क्षांतःश्रा
न्तभवान्भोक्तुमर्हसि ॥ हे रामागच्छ तातासु सानुजः कुलनंदन ॥ १६

प्रातरेव कृताहारः श्रीउँश्चांतो सि पुत्रक ॥ प्रतीक्ष्यते त्वां दासाहं भो

क्षमाणोत्र जाधिप ॥ १७ ॥ एह्यावयोः प्रियं धेहि स्वगृह नयांतु बा

लकाः ॥ धूलिधूसरितांगस्त्वं तात मज्जनमावह ॥ जन्मर्क्षं ते द्य भ

वति विप्रेभ्यो देहि गाः शुचि ॥ १८ ॥ पश्य पश्य वयस्यांस्ते मातर्मृष्ट

न् स्वलंकृतान् ॥ त्वं च स्नातः कृताहारो विहरस्व स्वलंकृत ॥ इत्यं यशो

दा तमशेषशेखरं मत्वा सुतं स्नेहनिबद्धधीर्नृप ॥ हस्ते गृहीत्वा

सहराममच्युतं नीत्वा स्ववाटं कृतवत्यथोदयं ॥ १९ ॥ इत्सानीयग

ह

स्व

भा॰द॰स्कं॰
५४

हंदूलंयशोदाद्दामंगलार्हणैः॥ अभ्यर्च्यभोजयित्वातुमुदमापय
शस्विनी॥२०॥ श्रीशुकउवाच॥ गोपवृद्धामहोत्पातानुभूयबृ
हद्वने॥ नंदादयःसमागम्यव्रजकार्य्यममंत्रयन्॥२१॥ तत्रोप
नंदनामाहगोपोज्ञानवयोधिकः॥ देशकालार्थतत्वज्ञःप्रियकृ
द्रामकृष्णयोः॥ उत्थातव्यमितोस्माभिर्गोकुलस्यहितैषिभिः॥ आ
यांत्यत्रमहोत्पाताबालानांनाशहेतवः॥ मुक्तःकथंचिद्राक्षस्याबा
लघ्न्याबालकोह्यसौ॥ हरेरनुग्रहान्नूनमनश्चोपरिनापतत्॥ च

ना

राम
५४
हा

ऋवातेननीतोयंदैत्येनविपदंवियत् ॥ शिलायांपतितस्तत्रप
रित्रातःसुरेश्वरैः ॥२२॥ यन्नम्रियेतद्रुमयोरंतरंप्राप्यबालकः
असावन्यतमोवापितत्राप्यच्युतरक्षणं ॥२३॥ यावदौत्पाति
कोरिष्टोव्रजंनाभिभवेदितः ॥ तावद्बालानुपादाययास्यामो
न्यत्रसानुगाः ॥२४॥ वनंवृंदावनंनामपशव्यंनवकाननं ॥ गो
पगोपीगवांसेव्यंपुण्याद्रितृणवीरुधं ॥ तत्तत्राद्यैवयास्यामः
शकटान्युंक्तमाचिरं ॥ गोधनान्यग्रतोयांतुभवतांयदिरोचते ॥

तो

२५ ॥ नतत्स्तुत्वैकधियो गोपाः साधुसंधित्तिवादिनः ॥ अजान॰
स्वान्स्वान्समायुज्य यस्सरूढ परिच्छदाः ॥ २६ ॥ वृद्धान्बाल
स्त्रियोराजन्सर्वोपकरणानि च ॥ अनःस्वारोप्य गोपाला
यत्ता आत्तशरासनाः गोधनानि पुरस्कृत्य शृंगाण्यापूर्य्य स
र्वतः ॥ तूर्य्यघोषेण महतापयुः सह पुरोहिताः ॥ २७ ॥ गोप्योरूढ
रथा नूत्नकुचकुंकुमकांतयः ॥ कृष्णलीलां जगुः प्रीता निष्कंकं
ठ्यः सुवाससः ॥ तथा यशोदारोहिण्यावेकंशाकटमास्थिते ॥

रेजतुःकृष्णरामाभ्यांतत्कथाश्रवणोत्सुके॥२८॥वृंदावनंसंप्रवि
श्यसर्वकालसुखावहं॥तत्रचक्रुर्व्रजावासंशकटैरर्द्धचंद्रव
त॥वृंदावनंगोवर्द्धनंयमुनापुलिनानिच वीक्ष्यासीदुत्तमाप्री
तीराममाधवयोर्नृप॥२९॥एवंव्रजौकसांप्रीतिंकुर्वंतौबाल
चेष्टितैः॥कलवाक्यैःस्वकालेनवत्सपालौबभूवतुः॥३०॥अवि
दूरेव्रजभुवःसहगोपालदारकैः॥चारयामासतुर्वत्सान्नाना
क्रीडापरिच्छदौ॥३१॥क्वचिद्वादयतोवेणूंक्षेपणैःक्षिपतःक्वचित्

कृ

भा॰द॰पू॰
५६

शैः किंकिणीभिः क्वचित्कृत्रिमगोवृषैः ॥ वृषायमाणौ नर्दन्तौ यु
युधाते परस्परं ॥ अनुकृत्य रुतैर्जंतूंश्चेरतुः प्राकृतौ यथा ॥ कदा
चिद्यमुनातीरे वत्सांश्चारयतोः स्वकैः ॥ वयस्यैः कृष्णबलयोर्जि
घांसुर्दैत्य आगमत् ॥ ३३ ॥ तं वत्सरूपिणं वीक्ष्य वत्सयूथगतं ह
रिः दर्शयन्बलदेवाय शनैर्मुग्ध इवासदत् ॥ ३३ ॥ गृहीत्वाप
रपादाभ्यां सहलांगूलमच्युतः ॥ भ्रामयित्वा कपित्थाग्रे प्राहि
णोद्गतजीवितं ॥ कपित्थैः सम महाकायः पात्यमानैः पपात ह ॥ तं

राम
५६

वीक्ष्यविस्मिताबालाःशशंसुःसाधुसाध्विति। देवाश्चपरिसंतुष्टा
वव्रषुःपुष्पसंततिं ॥३४॥ तौवत्सपालकौभूत्वासर्वलोकैकपाल:
कौ सप्रातराशौगोवत्सांश्चारयंतौविचेरतुः ॥३५॥ स्वंस्वंवत्सकुलं
सर्वेपाययिष्यंतएकदा। गत्वाजलाशयाभ्यासंपाययित्वापपु
र्जलं। तेतत्रददृशुर्बालामहासत्वमवस्थितं। तत्रसुर्वज्रनिर्भिन्नं
गिरेःशृंगमिवच्युतं। सवैबकोनाममहानसुरोबकरूपधृक्। आ
गत्यसहसाकृष्णंतीक्ष्णतुंडोग्रसद्बली ॥३६॥ कृष्णंमहाबकग्रस्तंदृष्ट्वा

रह

रामाद्योऽर्भकाः॥ बभूवुरिंद्रियाणीव विनाप्राणं विचेतसः॥ तं ता
लुमूलं प्रदहंतमग्निवद्गोपालसूनुं पितरं जगद्गुरुं॥ चच्छर्द सद्यो
तिरुषाक्षतं बकः तुंडेन हंतुं पुनरभ्यपद्यत॥३७॥ तमापतंतं स
निगृह्य तुंडयोर्दोर्भ्यां बकं कंससखं सतां गतिः॥ पश्यत्सु बाले
षु ददार लीलया मुदावहो वीरणवद्दिवौकसां॥३८॥ तदा बकारिं
सुरलोकवासिनः समाकिरन्नंदनमल्लिकादिभिः॥ समीडिरे चा
नकशंखसंस्तवैस्तद्वीक्ष्य गोपालसुता विसिस्मिरे॥३९॥ मुक्तं बका

स्यादुपलभ्यदूरगरकारामाद्यःप्राणमिवेंद्रियोगणः॥स्यानागतं
तंपरिरभ्यनिर्वृताःआ।नीयवत्सान्व्रजमेत्यतज्जगुः॥४०॥श्रुत्वात
द्धिस्मितागोपागोप्यश्चातिप्रियादृताः॥प्रेत्यागतमिवोत्सुकादेस्सं
तत्तर्षितेक्षणाः॥४१॥अहोबतास्यबालस्यबहवोमृत्यवोऽभ
वन्॥अप्यासीद्विप्रियंतेषांकृतंपूर्वंयतोभयं॥४२॥अथैवाप्यभि
भवंत्येनंनैवतेघोरदर्शनाः॥जिघांसयैनमासाद्यनश्यंत्यग्नौ
पतंगवत्॥४३॥अहोब्रह्मविदांवाचोनासत्याःसंतिकर्हिचित्

मा०द०११ ५८

गर्गोयदाह भगवानन्वभावितथैवतत् ॥ ४४ ॥ इतिनंदादयोगोपाः कृष्णरामकथांमुदा ॥ कुर्वंतोरममाणाश्चनाविंदन्भववेदनां ॥ ४५ ॥ एवंविहारैःकौमारैःकौमारंजग्मतुर्व्रजे ॥ निलायनैःसेतुबंधैःमर्कटोत्प्लवनादिभिः ॥ ४६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेपारमहंस्यांसंहितायांवैयासिक्यांदशमस्कंधेबालक्रीडायांवत्सबकवधोनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ क्वचिद्वनाशायमनोदधद्व्रजात्प्रातःसमुत्थायवय

राम ५८

स्यवत्सपान् ॥ प्रबोधयन्शृंगरवेण चारुणा विनिर्गतो वत्सपु
रःसरो हरिः ॥२ तेनैव सार्द्धं पृथुकाः सहस्रशः स्निग्धाः सु
शिग्वेत्रविषाणवेणवः ॥ स्वान्स्वान्सहस्रोपरिसं
ख्ययान्वितान्वत्सान् पुरस्कृत्य विनिर्ययुर्मु
दा ॥ हरेर्वत्सैरसंख्यातैर्यूथीकृत्य स्ववत्सकान् ॥ चा
रयंतोऽर्भलीलाभिर्विजह्रुस्तत्र तत्र हि ॥ फलप्रवालस्तबक
सुमनःपिच्छधातुभिः ॥ काचगुंजामणिस्वर्णभूषिता अप्यभूष

यन्‌ ॥ मुह्यंतोऽन्योन्यशिक्यादीन्‌ ज्ञातांस्तान्‌ नुचिक्षिपुः ॥ तत्रसा
श्च पुनर्दूराद्धसंतश्च पुनर्ददुः ॥ ५ ॥ यदि दूरं गतः कृष्णो वनशोभे
क्षणाय तं ॥ अहं पूर्वमहं पूर्वमिति संस्पृश्य रेमिरे ॥ ६ ॥ केचिद्वेणून्‌
वादयंतो ध्मांतः शृंगाणि केचन केचिद्भृंगैः प्रगायंतः कूजं
तः कोकिलैः परे ॥ ७ ॥ विच्छायाभिः प्रधावंतो गच्छंतः साधुहंसकैः
बकैरुपविशंतश्च नृत्यंतश्च कलापिभिः ॥ विकर्षंतः कीशबाला
नारोहंतश्च तैर्द्रुमान्‌ ॥ विकुर्वंतश्च तैः साकं प्लवंतश्च पलाशि

षु ॥ ९ साकंभेकैर्विलंघंतःसरितःस्रवसंप्लुताःविहसंतःप्रतिछ
याःशपंतश्चप्रतिस्वनान् ॥१०॥ इत्थंसतांब्रह्मसुखानुभूत्या
दास्यंगतानांपरदैवतेन ॥ मायाश्रितानांनरदारकेनसार्द्धं विज
ह्रुःकृतपुण्यपुंजाः ॥११॥ यत्पादपांसुर्बहुजन्मकृछ्रतोधृतात्म
भिर्योगिभिरप्यलभ्यः ॥ सएवयद्दृग्विषयःस्वयंस्थितःकिंवर्ण्य
तेदिष्टमहोव्रजौकसां ॥१२॥ अथाघनामाभ्यपतन्महासुरस्ते
षांसुखक्रीडनवीक्षणाक्षमः ॥ नित्यंयदंतर्निजजीवितेप्सुभिः

मा॰ र॰ पू॰
६०

राम
६०

पीतामृतैरप्यमरैः प्रतीक्ष्यते ॥१३॥ दृष्ट्वार्भकान्कृष्णमुखानघासु
रः कंसानुशिष्टः सबकीबकानुजः ॥ अयंतुमेसोदरनाशकृत्तयो
र्द्वयोरथैनंसबलंहनिष्ये ॥१४॥ एतेयदामत्सुहृदोस्तिलापः कृ
तास्तदानष्टसमाव्रजौकसः ॥ प्राणेगतेवर्ष्मसुकानुचिंताप्रजास
वः प्राणभृतोहियेते ॥१५॥ इतिव्यवस्याजगरंबृहद्वपुः सयोजना
याममहाद्रिपीवरं ॥ धृत्वाद्भुतंव्यात्तगुहाननंतदापथिव्यशेतग्र
सनाशयाखलः ॥१६॥ धराधरोष्ठोजलदोत्तरोष्ठोदर्याननांतो।

गिरिशृंगदंष्ट्रः ॥ ध्वांतांतरास्यो वितताध्वजिह्वः परुषानिल
श्वासदवेक्षणोष्मः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वा तं तादृशं सर्वे मत्वा वृंदावनश्रियं
व्यात्ताजगरतुंडेन ह्युत्प्रेक्ष्यंते स्म लीलया ॥ १८ ॥ अहो मित्राणि गद
त सत्वकूटं पुरःस्थितं ॥ अस्मत्संग्रसनव्यात्तव्यालतुंडायते न
वा ॥ १९ ॥ सत्यमर्ककरारक्तमुत्तराहनुवद्घनं ॥ अधराहनुवद्रो
धस्तत्प्रतिच्छाययारुणं ॥ २० ॥ प्रतिस्पर्द्धेते सृक्किभ्यां सव्यास
व्ये नगोदरे ॥ तुंगशृंगालयोप्येतास्तद्दंष्ट्राभिश्च पश्यत ॥ २१

नं

आस्तनायाममार्गोयंरसनांप्रतिगर्जति ॥ एषामंतर्गतध्वांतमे
तद्यंतरानतं ॥ २२ ॥ दावोस्मरवरवातोयंश्वासवज्ज्ञानिपश्यत
तद्दृग्यसत्वदुर्गंधोयंतरामिषगंधवत् ॥ २३ ॥ अस्मान्किमत्र
ग्रसितानिविष्टानयंतयान्चेदकवद्धिनंस्यति ॥ क्षणादनेनै
वबकार्य्युशान्मुखंवीक्ष्योद्धसंतः करताडनैर्ययुः ॥ २४ ॥ इत्थं
मिथोतथ्यमतज्ज्ञभाषितंश्रुत्वाविचिंत्ये ॥ त्यमत्षामत्षायते ॥ र
क्षोविदित्वाखिलमत्नहस्थितःस्वानांनिषेद्धुंभगवान्मनोद

धे ॥२५॥ तावत्प्रविष्टास्त्वसुरोदरांतःपरंनजीर्णाःशिशवःसवत्साः
प्रतीक्षमाणेनबकारिवेशनंहतंनस्वकांतस्मरणेनरक्षसा ॥२६॥ ता
न्वीक्ष्यकृष्णःसकलाभयप्रदोह्यनन्यनाथान्स्वकरादवच्यु
तान् ॥ दीनांश्चमृत्योर्जठराग्निघासान्घृणार्दितोदिष्टकृतेन
विस्मितः ॥२७॥ कृत्यंकिमत्रास्यखलस्यजीवनंनवाअमीषां
चसतांविहिंसनं ॥ द्वयंकथंस्यादितिसंविचिंत्यज्ञात्वाविशत्तुंड
मशेषदृग्घरिः ॥ तदाघनच्छदादेवाभयाहाहेतिचुकुशुः ॥ जह

भा॰ द॰ स्कं॰
६२ १

षुर्ये च कंसाद्याः कौणपास्त्वघबांधवाः २८ तच्छ्रुत्वा भगवान् कृ
ष्णस्त्वव्ययः सार्भवत्सकं। चूर्णीचिकीर्षोरात्मानं तरसा ववृ
धे गले २९ ततोऽतिकायस्य निरुद्धमार्गिणो ह्युद्गीर्णदृष्टेर्भ्रम
तस्त्वितस्ततः। पूर्णोऽन्तरंगे पवनो निरुद्धो मूर्द्धन् विनिर्भिद्य वि
निर्गतो बहिः ३० तेनैव सर्वेषु विनिर्गतेषु प्राणेषु वत्सान् सुहृ
दः परेतान्। दृष्ट्या स्वयोत्थाप्य तदन्वितः पुनर्वक्त्रान्मुकुन्दो भ
गवान् विनिर्ययौ ३१ पीनाहिभोगोत्थितमद्भुतं महज्ज्योतिः

राम
६२

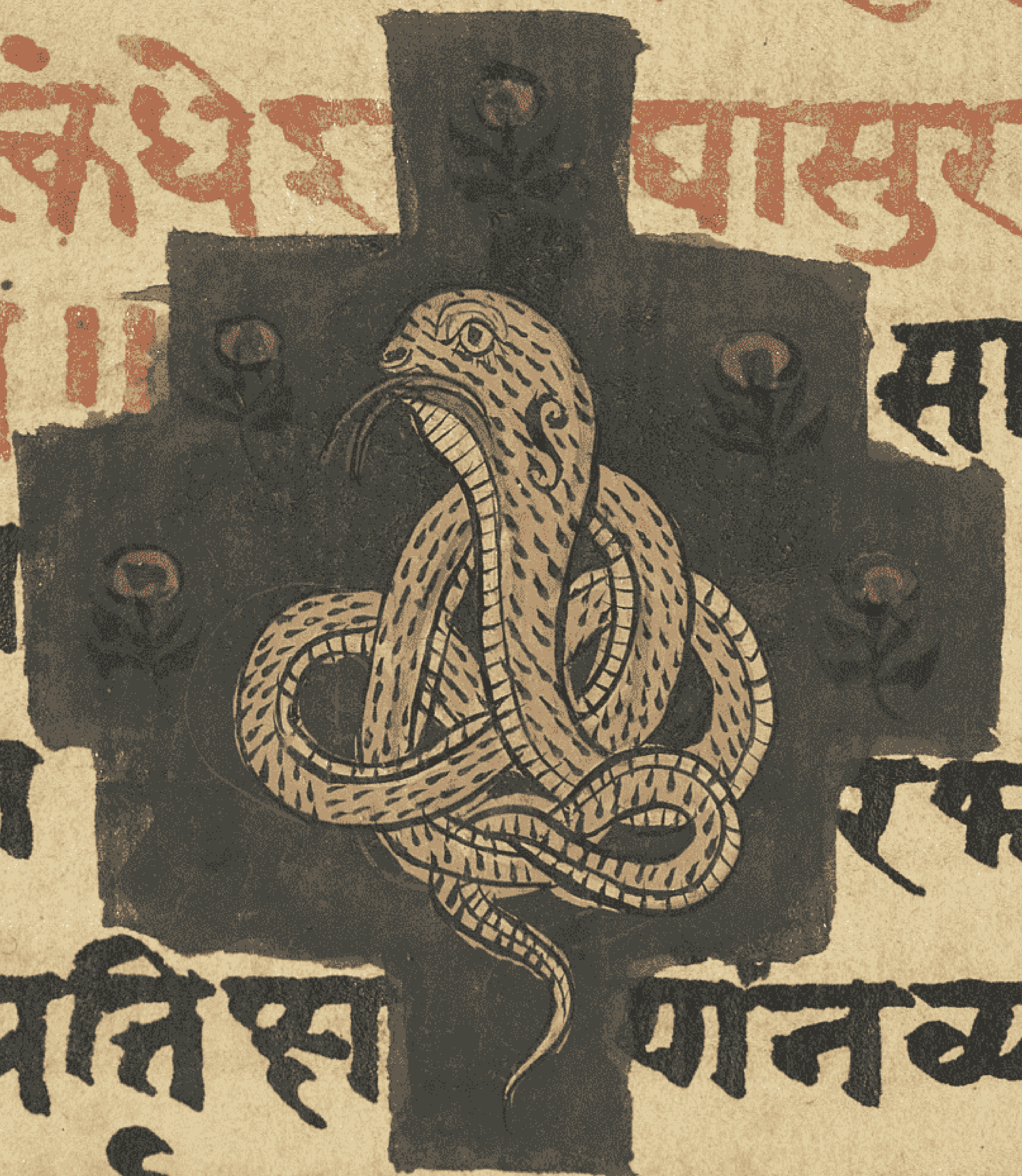
स्वधाम्नो ज्वलयन्दिशो दश ॥ प्रतीक्ष्य खेऽवस्थितमीशनिर्गमं विवे
शतस्मिन् मिषतां दिवौकसां ॥ ३२ ॥ ततोऽतिहृष्टाः स्वःकृतोऽकृता
र्हणं पुष्पैः सुराऽप्सरसश्च नर्त्तनैः ॥ गीतैः सुगा वाद्यधराश्च वाद्य
कैः स्तवैश्च विप्रा जयनिस्वनैर्गणाः ॥ ३४ ॥ तदद्भुतस्तोत्रसुवाद्य
गीतिकाजयादिनैकोत्सवमंगलस्वनान् ॥ श्रुत्वा स्वधाम्नोऽन्त्यज
श्चागतो चिराद्दृष्ट्वा महीशस्य जगाम विस्मयं ॥ ३५ ॥ राजन्नाजग
रं चर्म्म शुष्कं वृन्दावनेऽद्भुतं ॥ व्रजौकसां बहुतिथं बभूवाक्रीडग

हरं ॥३६॥ एतत्कौमारजं कर्म्म हरेरात्माहिमोक्षणं ॥ मृत्योः पौगं
डके चास्य दृष्ट्वोचुर्विस्मिता व्रजे ॥३७॥ नैतद्धि चित्रं मनुजार्भमा
यिनः परावराणां परमस्य वेधसः ॥ अघोपि यत्स्पर्शनधौतपा
तकः प्रापात्मसाम्यं त्वसतां सुदुर्लभं ॥३८॥ सकृद्यदंगप्रतिमांत
राहिता मनोमयी भागवतीं गतिं ददौ ॥ स एव नित्यात्मसुखानु
भूत्याव्युदस्तमायः परमोंगकिंपुनः ॥३९॥ श्रीसूत उवाच ॥
इत्थं द्विजा यादवदेवदत्तः श्रुत्वा स्वरातुश्चरितं विचित्रं ॥ पप्रच्छ

श्रयोःपिबतेवपुण्यंवैयासकिंसन्निगृहीतचेताः श्रीराज्ञोवाच
॥४०॥ ब्रह्मन्कालांतरकृतंतत्कालीनंकथंभवेत्‌यत्कौमारेहरि
कृतंजगुःपौगंडकेऽर्भकाः॥४१॥तद्ब्रूहिमेमहायोगिन्परंकौतू
हलंगुरो॥नूनमेतद्धरेरेवमायाभवतिनान्यथा॥वयंधन्यतमालो
केगुरोपिक्षत्रबंधवः॥यत्पिबामोमुहुस्त्वत्तःपुण्यंकृष्णकथामृ
तं श्रीसूतउवाच॥इत्थंस्मपृष्टःसचबादरायणिस्तत्स्मारितानं
तहृताखिलेंद्रियः॥कृ[illegible]त्पुनर्लब्धबहिर्दृशिःशनैःप्रत्याहतंभा

भा.द.स्क.
४४

गवतोऽन्नमोऽन्नमः॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहि
तायां वैयासिक्यां दशमस्कंधे [...]घासुरवधो नाम द्वादशोऽध्या

यः॥ ॥श्रीशुक उवाच॥ साधु पृष्टं महाभाग त्वया
भागवतोत्तम यन्नूतन[...]यसीशस्य शृण्वन्नपि
कथां मुहुः॥ सतामयं सा[...]र फल्गु तां निसर्गो यदर्थवा
णी श्रुतिचेतसामपि॥ प्रति स्व[...]णं नव्यवदच्युतस्य यत्स्त्रि
यां विटानामिव साधुवार्त्ता॥ शृणुष्वावहितो राजन्नपि गुह्यं व

राम
४४

दामिते ॥ ब्रूयुःस्निग्धस्यशिष्यस्यगुरवोगुह्यमप्युत ॥ तथाघवद
नान्मृत्योरक्षित्वावत्सपालकान् ॥ सरःपुलिनमानीयभगवा
निदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अहोतिरम्यंपुलिनंवयस्याःस्वकेलिसंपन्मृ
दुलाच्छबालुकं ॥ स्फुटत्सरोगंधहृतालिपत्रिकध्वनिप्रतिध्वान
लसद्द्रुमाकुलं ॥ ४ ॥ अत्रभोक्तव्यमस्माभिर्दिवारूढंक्षुधार्दि
ताः ॥ वत्साःसमीपेऽपःपीत्वाचरंतुशनकैस्तृणं ॥ ५ ॥ तथेतिपाय
यित्वार्भावत्सानारुध्यशाद्वले ॥ मुक्त्वाशिक्यानिबुभुजुःसमं

भा·द०१३
६५

भगवतामुदा॥६॥ कृष्णस्य विष्वक् पुरुराजिमंडलैरभ्याननाः फु
ल्लदृशो व्रजार्भकाः॥ सहोपविष्टा विपिने विरेजुश्छदा यथांभोरु
हकर्णिकायाः॥७॥ केचित्पुष्पैर्दलैः केचित्पल्लवैरंकुरैः फलैः॥ शि
ग्भिस्त्वग्भिर्दृषद्भिश्च बुभुजुः कृतभाजनाः॥८॥ सर्वे मिथो दर्श
यंतः स्वस्वभोज्यरुचिं पृथक्॥ हसंतो हासयंतश्चाभ्यवजह्रुः स
हेश्वराः॥९॥ बिभ्रद्वेणुं जठरपटयोः शृंगवेत्रे च कक्षे वामे पाणौ
मसृणकवलं तत्फलान्यंगुलीषु॥ तिष्ठन्मध्ये स्वपरिसुहृदो

राम
६५

हासयन्नर्मभिः स्वैः स्वर्गेलोके मिषति बुभुजे यज्ञभुग्बालकेलिः
भारतैवं वत्सपेषु भुंजानेष्वच्युतात्मसु वत्सास्त्वंतर्वने दूरं वि
विशुस्तृणलोलुपाः ॥१०॥ तान्दृष्ट्वा भयसंत्रस्तानूचे कृष्णोऽ
स्य भीभयं ॥ मित्राण्याशान्माविरमतेहानेष्ये वत्सकानहं ॥११॥
इत्युक्त्वाद्रिदरीकुंजगह्वरेष्वात्मवत्सकान् ॥ विचिन्वन्भगवा
न्कृष्णः सपाणिकवलो ययौ ॥१२॥ अंभोजन्मजनिस्तदंतर
गतो मायार्भकस्येशितुर्द्रष्टुं मंजु महित्वमन्यदपि तद्वत्सा

नितोवत्सपान् ॥ नीत्वान्यत्रकुरूद्वहांतरद्धातेखवस्थितोयःपु
राद्दृष्ट्वाघासुरमोक्षणंप्रभवतःप्राप्तःपरंविस्मयं ॥१३॥ ततोवः
त्सानदृष्ट्वैत्यपुलिनेपिचबालकान् ॥ उभावपिवनेकृष्णोवि
चिकायसमंततः ॥१४॥ क्वाप्यदृष्ट्वांतर्विपिनेवत्सान्पालांश्च
विश्ववित् ॥ सर्वंविधिकृतंकृष्णःसहसावजगामह ॥१५॥ ततः
कृष्णोमुदंकर्तुंतन्मातृणांचकस्यच ॥ उभयायितमात्मानंच
क्रेविश्वकृदीश्वरः ॥१६॥ यावद्वत्सपवत्सकाल्पकवपुर्यावत्करां

घ्र्यादिकंयावद्यष्टिविषाणवेणुदलशिग्यावद्विभूषांबरं॥याव
च्छीलगुणाभिधाकृतिवयोयाद्विहारादिकंसर्वंविष्णुमयंगिरोंग
वदजःसर्वस्वरूपोबभौ॥१७॥स्वयमात्मात्मगोवत्सान्प्रतिवार्य्या
त्मवत्सपैः॥क्रीडन्नात्मविहारैश्चसर्वात्माप्राविशद्व्रजं॥१८॥
तत्तद्वत्सान्पृथङ्नीत्वातत्तद्गोष्ठेनिवेश्यसः॥तत्तदात्माभ
वद्राजंस्तत्तत्सद्मप्रविष्टवान्॥१९॥तन्मातरोवेणुरवत्वरोत्थि
ताउत्थाप्यदोर्भिःपरिरभ्यनिर्भरं॥स्नेहस्नुतस्तन्यपयःसुधा

भा·द·स्क·
६७

सर्वंमलापरंब्रह्मसुतानपाययत् ॥२०॥ ततोनृपोन्मर्दनमज्जलेपना
लंकाररक्षातिलकाशनादिभिः संलालितःस्वाचरितैःप्रहर्षयन्
सायंगतोयामयमेनमाधवः ॥२१॥ गावस्ततोगोष्टमुपेत्यसत्वरंहुं
कारघोषैःपरिहूतसंगतान् स्वकान्स्वकान्वत्सतरानपाययन्मुहुर्लि
हंत्यःस्रवदौधसंपयः ॥२२॥ गोगोपीनांमातृतास्मिन्नासीत्स्नेहर्द्धिकां
विना पुरोवदास्वपिहरेस्तोकतामाययाविना ॥२३॥ व्रजौकसांस्वतोके
षुस्नेहवल्यब्दमन्वहं शनैर्निःसीमववृधेयथाकृष्णेत्वपूर्ववत् ॥२४

य
राम
६७

स्वयमात्मात्मनात्मानंवत्सपालमिषेणसः॥पालयन्वत्सपो
वर्षंचिक्रीडेवनगोष्ठयोः॥२५॥एकदाचारयन्वत्सान्सरामोव
नमाविशत्॥पंचषासुत्रियामासुहायनापूरणीष्वजः॥२६॥त
तोविदूराच्चरतोगावोवत्सानुपव्रजंगोवर्द्धनाद्रिशिरसिचरंत्यो
२३ ददृशुस्तृणं॥२७॥दृष्ट्वाथतत्स्नेहवशोऽस्मृतात्मासगोव्रजोऽत्या
त्मपदुर्गमार्गः॥द्विपात्ककुद्ग्रीवउदास्यपुच्छोऽगाद्धुंकृतैरास्रुप
याजवेन॥२८॥समेत्यगावोधोवत्सान्वत्सवत्योप्यपाययन्॥गि ५

लंत्यः स्वचांगानि लिहंत्यः स्वौधसंपयः ॥२९॥ गोपास्तद्रोधनायास
मौघ्यलज्जोरुमन्युना ॥ दुर्गाध्वकृच्छ्रतो ऽभ्येत्य गोवत्सैर्ददृशुः सु
तान् ॥३०॥ तदीक्षणोत्प्रेमरसाप्लुताशया जातानुरागा गतमन्यवो
र्भकान् ॥ उदूह्य दोर्भिः परिरभ्य मूर्द्धि घ्राणैरवापुः परमां मुदं

ते ॥३१॥ ततः प्रवयसो गोपास्तोकाश्लेषसुनिर्वृताः ॥ कृच्छ्राच्छनैरप
गता स्तदनुस्मृत्युदश्रवः ॥३२॥ व्रजस्य रामः प्रेमर्द्धेर्वीक्ष्यौत्कंठ्य
मनुक्षणं ॥ मुक्तस्तनेष्वपत्येष्वप्यहेतुविदचिंतयत् ॥३३॥

या

किमेतदद्भुतमिववासुदेवेऽखिलात्मनि ॥ व्रजस्यसात्मनस्तोकेष्व
पूर्वंप्रेमवर्द्धते ॥ ३४ ॥ केयंवाकुतआयातादेवीनार्य्युतासुरी ॥ प्रा
योमायास्तुमेभर्त्तुर्नान्यामेपिविमोहिनी ॥ ३५ ॥ इतिसंचिंत्यदाशा
र्होवत्सानसवयसानपि ॥ सर्वानाचष्टवैकुंठंचक्षुषावयुनेन
सः ॥ ३६ ॥ नैतेसुरेशाऋषयोनचैते ॥ त्वमेवभासीश ॥ भिदाश्रये
पि ॥ सर्वंपृथक्त्वंनिगमात्कथंवदेत्युक्तेनवृत्तंप्रभुणाबलो
ऽवैत् ॥ ३७ ॥ तावदेत्यात्मभूरात्ममानेनत्रुट्यनेहसा ॥ पुरोवदा

२

वृंक्रीडंतं ददृशे सकलं हरिं ॥३८॥ यावंतो गोकुले बालाः सवत्साः सर्व एव हि ॥ मायाशये शयाना मे नाद्यापि पुनरुत्थिताः ॥ इत एतेऽत्र कुत्स्याः मन्मायामोहितेतरे ॥ तावंत एव तत्राब्दं क्रीडंतो विष्णुना समं ॥३९॥ एवमेतेषु भेदेषु चिरं ध्यात्वा स आत्मभूः ॥ सत्याः के कतरे नेति ज्ञातुं नेष्टे कथंचन ॥४०॥ एवं संमोहयन् विष्णुं विमोहं विश्वमोहनं ॥ स्वयैव माययाजोऽपि स्वयमेव विमोहितः ॥४१॥ तम्यां तमोवन्नैहारं खद्योतार्चिरिवाहनि ॥ महत्ती निरमायैश्यं विहंत्यात्म

नियुंजत ॥४३॥ तावत्सर्वे वत्सपालाः पश्यतोजस्य तत्क्षणात् ॥ व्य
दृश्यंत घनश्यामाः पीतकौशेयवाससः ॥४४॥ चतुर्भुजाः शंख
चक्रगदाराजीवपाणयः ॥ किरीटिनः कुंडलिनो हारिणो वनमालि
नः ॥४५॥ श्रीवत्सांगददोरत्नकंबुकंकणपाणयः ॥ नूपुरैः कट
कैर्भाताः कटिसूत्रांगुलीयकैः ॥४६॥ अंघ्रिमस्तकमापूर्णास्तुल
सीनवदामभिः ॥ कोमलैः सर्वगात्रेषु भूरिपुण्यवदर्पितैः ॥४७
चंद्रिकाविशदस्मेरैः सारुणापांगवीक्षितैः ॥ स्वकार्थानामिव र

जः सत्वाभ्यां स्वरूपालकाः ॥४८॥ आत्मादिस्तबपर्य्यंतैर्मूर्त्तिमद्भि
श्चराचरैः ॥ नृत्यगीताद्यनेकार्हैः पृथक् पृथगुपासिताः ॥४९॥
अणिमाद्यैर्महिमभिरजाद्याभिर्विभूतिभिः ॥ चतुर्विंशतिभि
स्तत्वैः परीता महदादिभिः ॥५०॥ कालस्वभावसंस्कारकामक
र्म्मगुणादिभिः ॥ स्वमहिध्वस्तमहिभिर्मूर्त्तिमद्भिरुपासिताः
५१ ॥ सत्यज्ञानानंतानंदमात्रैकरसमूर्त्तयः ॥ अस्पृष्टभूरि
माहात्म्या अपि ह्युपनिषद्दृशां ॥५२॥ एवं सकृद्ददर्शाजः पर

ब्रह्मात्मनोऽखिलान् ॥ यस्य भासा सर्वमिदं विभाति सचराचरं ॥
५२ ॥ ततोऽतिकुतुकोद्वृत्य स्तिमितैकादशेंद्रियः ॥ तद्धामत्राभूद
जस्तुष्णीं पुर्द्दैव्यंतीव पुत्रिका ॥ ५३ ॥ इतीरेमेतर्क्ये निजमहिमनि
स्वप्रमितिके परत्राजातोऽतन्निरसनमुखब्रह्मकमितौ ॥ अनी
शेऽपि द्रष्टुं किमिदमिति वा मुह्यति सति च्छादाजोऽजातास्य
दिपरमोऽजाजवनिकां ॥ ५४ ॥ ततोऽर्वाक्प्रतिलब्धाऽसः कः परेतव
दुत्थितः ॥ कृच्छ्रादुन्मील्य वै दृष्टीराचष्टेदं सहात्मना ॥ ५५ ॥

कृ

सपद्येवाभितः पश्यं दिशो२पश्यत्पुरस्थितं ॥ वृंदावनंजनाजीव्य
द्रुमाकीर्णंसमाप्रियं ॥ ५६ यत्रनैसर्गदुर्वैराः सहेवासन्नृमृगा
दयः ॥ मित्राणीवाजितावासद्रुतरुट्तर्षकादिकं ॥ ५७ तत्रोद्वह
त्पशुपवंशशिशुत्वनाट्यं ब्रह्माद्वयंपरमनंतमगाधबोधं ॥
वत्सानसखीनिवपुरापरितोविचिन्वदेकंसपाणिकवलंपरमे
ष्ट्यचष्ट ॥ ५८ दृष्ट्वात्वरेणनिजधोरणतोवतीर्य्यपृथ्व्यांवपुः
कनकदंडमिवाभिपात्य ॥ स्पृष्ट्वाचतुर्म्मुकुटकोटिभिरंघ्रियुग्मं

नत्वा मुदश्रुसुजलैरकृताभिषेकं ॥ ६० ॥ उत्थायोत्थाय कृष्णस्य चि
रस्य पादयोः पतन् ॥ आस्ते म हित्वं प्राग्दृष्टं स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः पुनः
६१ ॥ शनैरथोत्थाय विमृज्य लोचने मुकुंदमुद्वीक्ष्य वि
नम्रकंधरः ॥ कृतांजलिः प्रश्रयवान्समाहितः
सवेपथुर्गद्गदयैलतया ॥ इ ति श्रीभागवते महापुराणे
पारमहंस्यां संहितायां वैयासिक्यां दशमस्कंधे ब्रह्ममोहनो नाम
त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ नौमीड्य तेऽभ्रवपुषे त

पुनः

प ७

७

भा·द·पू·
७२

डिदंबरायगुंजावतंसपरिपिच्छलसन्मुखाय॥ वन्यस्रजेकवलवेत्र
विषाणवेणुलक्ष्मश्रियेमृदुपदेपशुपांगजाय॥२॥ अस्यापिदेववपु
षोमदनुग्रहस्यस्वेच्छामयस्यनतुभूतमयस्यकोपि॥ नेशेमहित्वव
सितुंमनसांतरेणसाक्षात्तवैवकिमुतात्मसुखानुभूतेः॥३॥ ज्ञानेप्र
यासमुदपास्यनमंतएवजीवंतिसन्मुखरितांभवदीयवार्त्तां॥ स्थाने
स्थिताःश्रुतिगतांतनुवाङ्मनोभिर्येप्रायशोऽजितजितोप्यसितैस्त्रिलोक्यां॥
४॥ श्रेयःस्रुतिंभक्तिमुदस्यतेविभोक्लिश्यंतियेकेवलबोधलब्धये॥ ते

जित

राम
७२

षामसौकौशलएवशिष्यतेनान्यरूपास्यलनुषावघातितां ॥५॥ पुरेह
भुमनूवहवोपियोगिनस्त्वदर्पितेहानिजकर्मलब्धया ॥ विबुध्यभक्त्यै
वकयोपनीतयाप्रपेदिरेंऽजोच्युततेगतिंपरां ॥६॥ तथापिभूमन्
महिमागुणस्यतेविबोद्धुमर्हत्यमलांतरात्मभिः ॥ अविक्रियात्स्वानु
भवाद्रूपतोह्यनन्यबोध्यात्मतयानचान्यथा ॥७॥ गुणात्मनस्तेपि
गुणान्विमातुंहितावतीर्णस्यकईशिरेस्य ॥ कालेनयैर्वाविमिताः
सुकल्पैर्भूपांशवःखेमिहिकाद्युभासः ॥८॥ तत्तेनुकंपांसुसमीक्ष्य

माणोभुंजानएवात्मकृतंविपाकं॥ हृद्वाग्वपुर्भिर्विदधन्नमस्तेजीवेत
योमुक्तिपदेसदायभाक्॥८॥ पश्येशमेनार्य्यमनंतआद्येपरात्म
नित्वय्यपिमायिमायिनि॥ मायांवितत्येक्षितुमात्मवैभवंह्यहंकि
यानैच्छमिवार्चिरग्नौ॥१०॥ अतःक्षमस्वाच्युतमेरजोभुवोह्यजानत
स्त्वत्पृथगीशमानिनः॥ अजावलेपांधतमोंधचक्षुषएषोनुकं
प्योमयिनाथवानिति॥११॥ क्वाहंतमोमहदहंखचराग्निवार्भू
संवेष्टितांडघटसप्तवितस्तिकायः॥ क्वेदृग्विधाविगणितांडप

रानुचर्य्यावाताध्वरोमविचरस्यचनेमहित्वं १२ उत्क्षेपणंगर्भ
गतस्यपादयोः किंकल्प्यतेमातुरधोक्षजागसे किमस्तिनास्ति
व्यपदेशभूषितंतवास्तिकुक्षेः कियदप्यनंतः १३ जगत्त्रया
तोदधिसंप्लवोदेनारायणस्योदरनाभिनालात् विनिर्गतो
जास्त्विति वाङ्नचैमृषा किंत्वीश्वरस्त्वंनविनिर्गतोस्मि १४ नारा
यणस्त्वंनहिसर्वदेहिनामात्मास्यधीशाखिललोकसाक्षि ना
रायणोंगंनरभूजलायनात्तच्चापिसत्यंनतवैवमाया १५

कृ

तच्चेज्जलस्थंतवसज्जगद्वपुः किंमेनदृष्टंभगवंस्तदैव ॥ किंवा
सुदृष्टंहृदिमेतदैवकिंनोसपद्येवपुनर्व्यदर्शि ॥१७॥ अत्रैवमाया
धमनावतारेह्यस्यप्रपंचस्यबहिःस्फुटस्य ॥ कृत्स्नस्यचांतर्जठरेज
नन्यामायात्वमेवप्रकटीकृतंते ॥१७॥ यस्यकुक्षाविदंसर्वंसात्मंभा
तियथातथा ॥ तत्त्वय्यपीहतत्सर्वंकिमिदंमाययाविना ॥१८॥ अद्यै
वत्वदृतेस्यकिंममनतेमायात्वमादर्शितमेकोसिप्रथमंततोव्रज
सुहृद्वत्साःसमस्ताअपि ॥ तावंतोसिचतुर्भुजास्तदखिलैःसाकं

मयोपासिनास्तावंत्येवजगत्सपृस्तदमितंब्रह्माद्वयंशिष्यते ॥
१९ ॥ अजानतांत्वत्पदवीमनात्मन्यात्मात्मना भासिवितत्यमायां
सृष्टाविवाहंजगतो विधानइवत्वमेषोंतइवत्रिनेत्रः ॥ सुरेष्वृ
षिष्वीशतथैवनृष्वपितिर्यक्षुयादःस्वपितेजनस्य ॥ जन्मा
सतांदुर्म्मदनिग्रहायप्रभो विधातः सदनुग्रहाय ॥ २० ॥ कोवे
त्तिभूमन्भगवन्परात्मन्योगेश्वरोतीर्भवतस्त्रिलोक्यां ॥ क्व
होकथंवाकतिवाकदेति विस्तारयन्क्रीडसियोगमायां ॥ २१ ॥ न

स्मादिदंजगदशेषमसत्स्वरूपंस्वप्नाभमस्तधिषणंपुरुदुःखदुः
खं ॥ त्वय्येवनित्यसुखबोधतनावनंतेमायातउद्यदपियत्सदिवा
वभाति ॥२२॥ एकस्त्वमात्मापुरुषःपुराणःसत्यःस्वयंज्योतिरनंत
आद्यः ॥ नित्योऽक्षरोऽजस्रसुखोनिरंजनःपूर्णोद्वयोमुक्तउपाधि
तोमृतः ॥२३॥ एवंविधंत्वांसकलात्मनामपिस्वात्मानमात्मात्मत
याविचक्षते ॥ गुर्वर्कलब्धोपनिषत्सुचक्षुषायेनेतरंतीवभवान्वृतां
बुधिं ॥२४॥ आत्मानमेवात्मतयाविजानतांतेनैवजातंनिखिलं

प्रपंचितं ॥ ज्ञानेनसर्पोपिचतत्प्रलीयते ॥ रज्वामहेर्भोगभवाभ
वौयथा ॥ २५ ॥ अज्ञानसंज्ञौभवबंधमोक्षौद्वौनामनान्यौस्तऋ
तज्ञभावात् ॥ अजस्रचिंत्यात्मनिकेवलेपरेविचार्य्यमाणेतरणा
विवाहनी ॥ २६ ॥ त्वामात्मानंपरंमत्वापरमात्मानमेवच ॥ आत्मा
पुनर्वहिर्मृग्योहि ॥ अज्ञजनताज्ञता ॥ २७ ॥ अंतर्भवेनंतभवंतमे
वह्यतत्यजंतोमृगयंतिसंतः ॥ असंतमप्यंत्यपहिमतरेणसंतंगुणं
तंमृगयंतिसंतः ॥ २८ ॥ अथापितेदेवपदांबुजद्वयप्रसादलेशा

भा॰द॰पू॰
७६

नुग्रहीत एव हि जानाति तत्त्वं भगवन्महिम्नो न चान्य एकोपि चिरं वि

विन्वन् ॥ २९ ॥ तदस्तु मे नाथ स भूरि भागो भवेत्र वान्यत्र तु वा तिर

श्चां ॥ येनाहमेकोपि भवज्जनानां भूत्वा निषेवे तव पादपल्लवं ॥ ३० ॥

अहो तिधन्या व्रजगोरमण्यः स्तन्यामृतं पीतमतीव ते मुदा ॥ या

सां विभो वत्सतरात्मजात्मना यत्तृप्तयेऽद्यापि न चालमध्वराः ॥

३१ ॥ अहो भाग्यमहो भाग्यं नंदगोपव्रजौकसां ॥ यन्मित्रं परमा

नंदं पूर्णं ब्रह्म सनातनं ॥ ३२ ॥ एषां तु भाग्यमहिमाच्युत ताव

राम
७६

दास्तामेकादशैव हि वयं बत भूरिभागाः॥ एतद्धृषीकचषकैरस
कृत्पिबामः शर्वादयोंघ्र्युदजमध्वमृतासवं ते ३२ तद्भूरिभा
ग्य मिह जन्म किमप्यटव्यां यद्गोकुलेऽपि कतमांघ्रिरजोभिषे
कं॥ यज्जीवितं तु निखिलं भगवान्मुकुंदस्त्वद्यापि यत्पदरजः॥
श्रुतिमृग्यमेव॥ ३३॥ एषां घोषनिवासिनामुत भवान्किं देव रा
तेति नश्चेतो विश्वफलात्फलं त्वदपरं कुत्राप्ययन्मुह्यति॥ सद्वे
षादिव पूतनापि सकुला त्वामेव देवापिता यद्धामार्थसुहृत्प्रि

२

यात्मननयः प्राणाशयास्त्वल्लते ॥ ३४ ॥ तावद्रागादयस्तेनास्तावत्का
रागृहंगृहं ॥ तावन्मोहोंघ्रिनिगडो यावल्लक्ष्मननेजनाः ॥ ३५ ॥ प्रपंचं
निष्प्रपंचोपि विडंबयसिफ्रूतल्ले ॥ प्रपन्नजननानंदसंदोहंप्रथि
तुंप्रभो ॥ ३६ ॥ जानंत एवजानंतु किंवहूक्रयान्नमेप्रभो ॥ वपुषो
मनसोवाचोवैभवंतवगोचरः ॥ ३७ ॥ अनुजानीहिमांकृष्णस
र्वंत्वंवेत्सिसर्वदृक ॥ त्वमेवजगतांनाथोजगच्चैतन्नवार्पितं ॥
३८ ॥ श्रीकृष्णवृष्णिकुलपुष्करजोषदायिन् क्ष्मानिर्जरद्विजप

राम
७७

२

धिवृद्धिकारिन् ॥ उद्धर्मशार्वरहरक्षितिराक्षसध्रुगाकल्प
मार्कमर्हन्भगवन्नमस्ते ॥३९॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्यभिष्टूय भू
मानं त्रिः परिक्रम्य पादयोः ॥ नत्वाभीष्टं जगद्धाता स्वधाम प्रत्य
पद्यत ॥४०॥ ततोऽनुज्ञाप्य भगवान्स्वभुवं प्रागवस्थितान् ॥ व
त्सान्पुलिनमानिन्ये यथापूर्वसखं स्वकं ॥४१॥ एकस्मिन्नपि
जातेऽब्दे प्राणेशं चांतरात्मनः ॥ कृष्णमायाहता राजन्क्षणार्द्धं मे
निरेऽर्भकाः ॥४२॥ किं किं न विस्मरंतीह मायामोहितचेतसः ॥ यन्मो

हितंजगत्सर्वमभीरुणंविस्मृतात्मकं ॥४३॥ ऊचुश्चसुहृदंकृष्णंस्वा
गतंतेतिरंहसानैकोप्यभोजिकवलएहीतःसाधुभुज्यतां ॥४४॥
ततोहसन्हृषीकेशोऽभ्यवहृत्यसहार्भकैःदर्शयंश्चर्माजगरं
न्यवर्त्ततवनाद्व्रजं ॥४५॥ बर्हप्रसूनवनधातुविचित्रितांग ॥ प्रोद्दा
मवेणुदलशृंगरवोत्सवाढ्यः ॥ वत्सान्गृणन्ननुगगीतपवित्रकी
र्त्तिर्गोपीदृगुत्सवदृशिःप्रविवेशगोष्टं ॥४६॥ अद्यानेनमहाव्यालो
यशोदानंदसूनुना ॥ हतोविहतावयंचास्मादितिबालाव्रजेजगु ॥

श्रीराजोवाच ॥ ४७ ॥ ब्रह्मन्परोद्भवेकृष्णेइयान्प्रेमाकथंभवेत् ॥ यो
भूतपूर्वस्तोकेषुस्वोद्भवेष्वपिकथ्यतां ॥ श्रीशुकउवाच ॥ सर्वेषामपि
भूतानांनृपस्वात्मैववल्लभः इतरेपुत्रवित्ताद्यास्तद्वल्लभतयै
वहि ॥ ४८ ॥ तद्राजेंद्रयथास्नेहः स्वस्वकात्मनिदेहिनां ॥ नतथाम
मतालंबिपुत्रवित्तगृहादिषु ॥ ४९ ॥ देहात्मवादिनांपुंसामपिरा
जन्यसत्तमः ॥ यथादेहःप्रियतमोस्तथानह्यनुजेचतं ॥ देहोपिम
मताभाक्चेत्तर्ह्यसौनात्मवत्प्रियः ॥ यज्जीर्य्यत्यपिदेहेस्मिन्जी

विनाशाचलीयसी ॥ ५० ॥ तस्मात्प्रियतमः स्वात्मा सर्वेषामपि देहिनां ॥ तदर्थमेव सकलं जगच्चैतच्चराचरं ॥ ५२ ॥ कृष्णमेनमवेहि त्व
मात्मानमखिलात्मनां ॥ जगद्धिताय सोप्यत्र देहीवाभाति मायया ॥
५३ ॥ वस्तुतो जानतामत्र कृष्णं स्थास्नु चरिष्णु च ॥ भगवद्रूपमखिलं
नान्यद्वस्त्विह किंचन ॥ ५४ ॥ सर्वेषामपि वस्तूनां भावार्थो भवति
स्थितः ॥ तस्यापि भगवान्कृष्णः किमतद्वस्तु रूप्यतां ॥ ५५ ॥ समाश्रि
तायेपदपल्लवप्लवं महत्पदं पुण्ययशोमुरारेः भवांबुधिर्वत्सपदं

परंपदंपदंपदंयद्विपदांनतेषां ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोह
मीहत्वया ॥ यत्कौमारेहरिकृतंपौगंडेपरिकीर्त्तितं ॥ ५६ ॥ एतत्सुह
द्भिश्चरितंमुरारेरघार्दनंशाद्वलजेमनंच ॥ व्यक्तेतरद्रूपमजो
र्वभिष्टवंशृण्वन्गृणन्नेतिनरोखिलार्थान् ॥ ५७ ॥ एवंविहारैः
कौमारैःकौमारंजहतुर्व्रजे ॥ नीलायनैःसेतुबंधैर्मर्कटोत्प्लव
नादिभिः ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमद्भागवतेमहापुराणेपारमहंस्यांसं
हितायांवैयासिक्यांदशमस्कंधेब्रह्मस्तुतिर्नामचतुर्दशोध्या

भा॰द॰पु॰
८०

य॥१५॥श्रीबादरायणिरुवाच॥१॥ततश्चपौगंडवयःश्रितौव्रजे
बभूवतुस्तौपशुपालसम्मतौ॥गाश्चारयंतौसखिभिःसमंपदै
र्वृंदावनंपुण्यमतीवचक्रतुः॥२॥तन्माधवोवेणुमुदीरयन्वृतो
गोपैर्गृणद्भिःस्वयशोबलान्वितः॥पशून्पुरस्कृत्यपशव्यमावि
शद्विहर्तुकामःकुसुमाकरंवनं॥३॥तन्मंजुघोषालिमृगद्विजाकु
लंमहन्मनःप्रख्यपयःसरस्वता॥वातेनजुष्टंशतपत्रगंधिना॥निरी
क्ष्यरंतुंभगवान्मनोदधे॥४॥सतत्रतत्रारुणपल्लवश्रियाफल

नः

ना

राम
८०

प्रसूनोरुभरे[illegible]पादयोः ॥ स्पृशन्छिखा[illegible] वनस्पतीन्मुदास्म
यन्निवाहग्गजमादिसरूपः ॥ ५ ॥ अहो अमी देववरामरार्चितं पा
दाबुजं ते सुमनःफलार्हणं ॥ नमंत्युपादाय शिखाभिरात्मनः
स्तमोपहत्यै तरुजन्म यत्कृतं ॥ ६ ॥ एते लिनस्तव यशोखिललोक
तीर्थं गायंति आदिपुरुषानुपदं भजंते ॥ प्रायोप्यमी मुनिगणा भ
वदीयमुख्या गूढं वनेपि न जहत्यनघात्मदैवं ॥ ७ ॥ नृत्यंत्यमी शि
खिन ईड्य मुदाहरिण्यः कुर्वंति गोप्य इव ते प्रियमीक्षणेन ॥ स्सूक्तै

भा॰द॰स्कं॰
८१

श्वको किलगयागृहमागताय धन्याव्रजौकसस्थानहिसंतानिसर्गः ॥ ७ ॥ धन्येयमद्यधरणीत्तृणवीरुधस्त्वत्पादस्पृशोद्रुमलताः करजाभिमृष्टाः ॥ नद्योद्रयः खगमृगाः सदयावलोकैर्गोप्योंतरेण भुजयोरपि यत्स्पृहा श्रीः ॥ ८ ॥ एवं वृंदावनं श्रीमत्कृष्णः प्रीतमनाः पशून् रेमे संचारयन्नद्रेः सरिद्रोधःसु सानुगः ॥ ९ ॥ क्वचिद्गायति गायत्सु मदांधालिष्वनुव्रतैः ॥ उपगीयमानचरितः पथि संकर्षणान्वितः ॥ १० ॥ अनुजल्पति जल्पंतं कलवाक्यैः शुकं क्वचित् ॥ क्वचित्स वल्गु कू

राम
८१

जंतमनुकूजतिकोकिलं ॥११॥ क्वचिच्चकलहंसानामनुकूजतिकू
जितं ॥ अभिनृत्यतिनृत्यंतंबर्हिणंहासयन्क्वचित् ॥ मेघगंभीरया
वाचानामभिर्दूरगान्पशून् ॥ क्वचिदाह्वयतिप्रीत्यागोगोपालम
नोज्ञया ॥१२॥ चकोरक्रौंचचक्राह्वभरद्वाजांश्चबर्हिणः ॥ अनुरौ
तिस्मसत्वानांभीतवद्व्याघ्रसिंहयोः ॥ क्वचित्क्रीडापरिश्रांतंगोपो
त्संगोपबर्हणं ॥ स्वयंविश्रमयत्यार्य्यपादसंवाहनादिभिः ॥१३॥ नृ
त्यतोगायतः क्वापिवल्गतोयुध्यतोमिथः ॥ गृहीतहस्तौगोपा

लानहसंतौप्रशशंसतुः॥ क्वचित्पल्लवतल्पेषुनियुद्धश्रमकर्षि
तः॥ वृक्षमूलाश्रयःशेतेगोपोत्संगोपबर्हणः॥ पादसंवाहनंचक्रु
केचित्तस्यमहात्मनः॥ अपरेहतपाप्मानोव्यजनैःसमवीजयन्
अन्येतदनुरूपाणिमनोज्ञानिमहात्मनः॥ गायंतिस्ममहाराज
स्नेहक्लिन्नधियःशनैः॥१६॥ एवंनिगूढात्मगतिःस्वमाययागोपा
त्मजत्वंचरितैर्विडंबयन्॥ रेमेरमालालितपादपल्लवोग्राम्यैः
समंग्राम्यवदीशचेष्टितः॥१७॥ श्रीदामानामगोपालोरामके

भा०द०१५

शवयोः सखा ॥ सुबलस्तोककृष्णाद्या गोपाः प्रेम्णेदमब्रुवन् ॥ १८ ॥ राम
राममहाबाहो कृष्ण दुष्टनिबर्हण ॥ इतो विदूरे सुमहद्वनं तालालिसं
कुलं ॥ फलानि तत्र भूरीणि पतंति पतितानि च ॥ संति किंत्ववरुद्धानि
धेनुकेन दुरात्मना ॥ सोऽतिवीर्योऽसुरो राम हे कृष्ण खररूपधृक्
आत्मतुल्यबलैरन्यैर्ज्ञातिभिर्बहुभिर्वृतः ॥ तस्मात्कृतनराहाराद्भी
तैर्नृभिरमित्रहन् ॥ विद्यंते भुक्तपूर्वाणि फलानि सुरभीणि च ॥
१९ ॥ एष वै सुरभिर्गंधो विषूचीनोवगृह्यते ॥ प्रयच्छतानि नः कृ

॥ न सेव्यते पशुगणैः पक्षिसंघैर्विवर्जितं ॥

भा॰द॰स॰
८३

ह्मगंधलोभितचेतसां ॥ वांछासीन्महतीराममगम्यतांयदिरोचते ॥
एवंसुहृद्वचःश्रुत्वासुहृत्प्रियचिकीर्षया ॥ प्रहस्यजग्मतुर्गोपैर्वृतौता
लवनंप्रभुः ॥ बलःप्रविश्यबाहुभ्यांतालान्संपरिकंपयन् ॥ फला
निपातयामासमत्तोगजइवौजसा ॥ २० ॥ फलानांपततांशब्दंनि
शम्यासुररासभः ॥ अभ्यधावत्क्षितितलंसनगंपरिकंपयन् ॥
२१ ॥ समेत्यतरसाप्रत्यक्द्वाभ्यांपद्भ्यांबलंबली ॥ निहत्योरसिका
शब्दंमुंचन्पर्य्यसरत्खलः ॥ २२ ॥ पुनरासाद्यसंरब्धउपक्रोष्टा

राम
८३

पराक्स्थितः॥चरणावपरौराजन्बलायप्राक्षिपद्रुषा॥२७॥सतं
गृहीत्वाप्रपदोर्भ्रामयित्वैकपाणिना॥चिक्षेपतृणराजाग्रेभ्राम
णत्यक्तजीवितं॥तेनाहतोमहातालोवेपमानोबृहच्छिराः
पार्श्वस्थंकंपयन्भग्नःसचान्यंसोपिचापरं॥२८॥बलस्यलील
योत्सृष्टखरदेहहताहताः॥तालाश्चकंपिरेसर्वेमहावातेरिता
इव॥२९॥नैतच्चित्रंभगवतिह्यनंतेजगदीश्वरे॥ओतप्रोतमिदं
यस्मिंस्तंतुष्वंगयथापटः॥ततःकृष्णंचरामंचज्ञातयोधेनुकस्यये

क्रोष्टारोभ्यद्रवन्सर्वेसंरब्धाहतबांधवाः॥ तांस्तानापततःकृष्णोरा
मश्चनृपलीलया॥ गृहीतपश्चाच्चरणानप्राहिणोत्तृणराजसु॥ ३६
फलप्रकरसंकीर्णंदैत्यदेहैर्गतासुभिः॥ रराजभूःसतालाग्रैर्घनै
रिवनभस्तलं॥ तयोस्तत्सुमहत्कर्मनिशम्यविबुधादयः॥ मुमुचुः
पुष्पवर्षाणिचक्रुर्वाद्यानितुष्टुवुः॥ ३७॥ अथतालफलान्यादन्
मनुष्यागतसाध्वसाः॥ तृणंचपशवश्चेरुर्हतधेनुककानने॥ कृ
ष्णःकमलपत्राक्षःपुण्यश्रवणकीर्त्तनः॥ स्तूयमानोनुगैर्गो

पैःसाग्रजोव्रजमाव्रजेत् ॥२८॥ तंगोरजश्छुरितकुंतलबद्धबर्हव
न्यप्रसूनरुचिरेक्षणचारुहासं ॥ वेणुंक्वणंतमनुगैरुपगीतकी
र्त्तिंगोप्योदिदृक्षितदृशोऽभ्यगमन्समेताः ॥२९॥ पीत्वामुकुंदमुख
सारघमक्षिभृंगैस्तापंजहुर्विरहजंव्रजयोषितोऽह्नि ॥ तत्सत्कृतिं
समधिगम्यविवेशगोष्ठंसव्रीडहासविनयंयदपांगमोक्षं ॥३०॥
तयोर्यशोदारोहिण्यौपुत्रयोःपुत्रवत्सले ॥ यथाकालंयथाका
मंव्यधत्तांपरमाशिषः ॥ विगताध्वश्रमौतत्रमज्जनोन्मर्दनादि

भा॰द॰ए॰
८५

रवं

भिः॥ नीविविंवसित्वारुचिरां दिव्यस्त्रगंधमंडितौ॥ जनन्युपहृतंप्रा
स्यस्वाद्वन्नमुपलालितौ॥ संविश्यवरशय्यायांसुसुपतुर्व्रजे॥ ए
वंसभगवान्कृष्णोवृंदावनेश्वरः क्वचित्॥ ययौरामम्रतेराजन्
कालिंदींसखिभिर्वृतः॥ अथगावश्चगोपाश्च निदाघातपपीडि
ताः॥ दुष्टंजलंपपुस्तस्यास्तृषार्त्ताविषदूषितं॥ विषांभस्तदुपस्पृ
श्यदैवोपहतचेतसः॥ निपेतुर्व्यसवःसर्वेसलिलांतेकुरूद्वह॥
वीक्ष्यतान्वैतथाभूतान्कृष्णोयोगेश्वरेश्वरः॥ ईक्षयामृतवर्षि

राम
८५

ष्याखनाथ्यान्समजीवयत् ॥३१॥ तेसंप्रतीतस्मृतयः समुथायज्ज
लांतिकात् ॥ आसन्सुविस्मि

ताः सर्वेवीक्षमाणाःपरस्परं ॥
अन्वमंसततद्राजन्गोविं दानुग्रहेक्षितं ॥ पीत्वाविषं
परेतस्यपुनरुत्थानमात्म नः ॥ इति श्रीमद्भागवते
महापुराणेपारमहंस्यांसंहि तायांदशमस्कंधे
वृंदावनक्रीडायांधेनुकवधःपं चदशोध्यायः ॥१५॥ श्रीशुक
उवाच ॥ विलोक्यदूषितांकृष्णांकृष्णः कृष्णाहिनाप्रभुः ॥ तस्याविशु

भा॰द॰स्क॰
८६

द्धिमन्विच्छन्सर्पंतमुद्वासयत् ॥१॥ श्रीराजोवाच ॥ कथमंतर्ज्ज
लेगाधेन्यगृह्णौगचानहिं ॥ सवैबहुयुगावासंयथ्यासीद्विप्रकथ्यतां
३ ॥ ब्रह्मन्भगवतस्तस्य भूम्नःस्वछंदवर्त्तिनः ॥ गोपालोदारस्चरि
तंकस्तृप्येतामृतंजुषन् ॥ श्रीबादरायणिरुवाच ॥ ४ ॥ कालिंद्यांका
लियस्यासीद्ह्रदःकश्चिद्विषाग्निना ॥ स्र्यप्यमाणपयोयस्मिन्पतं
त्युपरिगाःखगाः ॥ ५ ॥ विप्रुष्मतांविषोदोर्म्मिमारुतेनाभिवर्षिताः म्रि
यंतेतीरगायस्यप्राणिनास्थिरजंगमाः ॥ ६ ॥ तंचंडवेगविषवीर्य्यम

राम
८६

षो

वेह्यतेननुदुष्टांनदींचखलसंयमनावतारः॥ कल्ह्वःकदंबमधिरु
ह्यतनो [illegible]निनुगाहास्फो[illegible]ादरसनोन्यपतद्द्विषोदे॥ ७॥ सर्पेर्द्दुरः
पुरुषसारनिपातवेगसंसोभितोरगविषोच्छ्रुसितांबुराशिः॥ पर्य
कूप्लुतोविषकषायबिभीषयोर्म्मिधावन्नधनुःशतमनंतबलस्य
तलिं॥ ८॥ तस्मिन्ह्रदेविहरतोभुजदंडघूर्णवार्घोषमंगवरवारणवि
क्रमस्य॥ आश्रुत्यतत्स्वसदनाभिभवंनिरीक्ष्यचक्षुःश्रवाःसमस
रत्तदमृष्यमाणः॥ ९॥ तंप्रेक्षणीयसुकुमारघनावदातंश्रीवत्सपी

भा॰द॰पू॰
८१

तवसनंस्मितसुंदरास्यं ॥ क्रीडंतमप्रतिभयंकमलोदरांघ्रिंसंदश्यम
र्म्मसुरुषाभुजगयाछादः ॥१०॥ तंनागभोगपरिवीतमदृष्टचेष्टमालोक्य
तत्प्रियसखाः ॥ पशुपाभृशार्त्ताः ॥ कृष्णेर्पितात्मसुहृदर्थकलत्रकामा
दुःखानुशोकभयमूढधियोनिपेतुः ॥११॥ गावोवृषावत्सतर्य्यःक्रं
दमानाःसुदुःखिताः ॥ कृष्णेन्यस्तेक्षणाभीतारुदंत्यइवत ॥ स्थिरे
१२ ॥ अथव्रजेमहोत्पातास्त्रिविधाह्यतिदारुणाः ॥ उत्पेतुर्भुवि
दिव्यात्मन्यासन्नभयशं ॥ सिनः ॥१३॥ तानालक्ष्यभयोद्विग्नागोपा

भा

राम
८१

नंदपुरोगमाः॥ विनारामेणगाः कृष्णंस्तालावारयितुंगतं॥१४॥ नै
र्दुर्निमित्तैर्निधनंमत्वाप्राप्तमनच्छिदः॥ तस्याणास्तन्मनस्कास्ते
दुःखशोकभयातुराः॥१५॥ आबालवृद्धवनिताः सर्वेगापशु
वृत्तयः॥ निर्जग्मुर्गोकुलाद्दीनाः कृष्णदर्शनलालसाः॥१६॥ तां
स्तथाकातरान्वीक्ष्य भगवान्माधवोबलः॥ प्रहस्यकिंचि
न्नोवाच प्रभावज्ञोऽनुजस्यसः॥ तेन्वेषमाणा दयितं कृष्णंस
चितयापदैः॥ भगवल्लक्षणैर्जग्मुः पदव्यायमुनातटं॥१७॥

भा॰द॰पू॰
८८

तेतत्रतत्राब्जयवांकुशाशनिध्वजोपपन्नानिपदानिविस्पतेः॥मा
र्गेगवामन्यपदांतरांतरेनिरीक्षमाणाययुरंगसत्वराः॥१९॥अंत
र्हृदेभुजगभोगपरीतमारात्कृष्णंनिरीहमुपलभ्यजलाशयांते
गोपांश्चमूढधिषणान्परितःपशूंश्चसंक्रंदतःपरमकश्मल
मापुरार्त्ताः॥२०॥गोप्योनुरक्तमनसोभगवत्यनंतेतत्सौहृदस्मि
तविलोकगिरःस्मरंत्यः॥ग्रस्तेहिनाप्रियतमेभृशदुःखतप्ताः
शून्यंप्रियव्यतिहृतंददृशुस्त्रिलोकं॥२१॥ताःकृष्णमातरमपत्य

राम
८८

११

मनुप्रस्तांतुल्यव्ययाः समनुगम्यह्यमुचः प्रवंत्यः ॥ नास्ताव्रजः
प्रियकथाः कथयंत्य आसन्नक्लांतानने ऽर्पितदृशो मत्तकप्रनी
काः ॥ कृत्स्नप्राणान्निर्विभ्यतोनंदादीन्नवीक्ष्यतंहृद्दं ॥ प्रत्यषेधत्
संगवान्रामः कृत्स्नानुभावविन् ॥ इत्थं स्वर्गोकुलमनन्यगतिं निरी
क्ष्यसस्त्रीकुमारमतिदुःखितमात्महेतोः ॥ आज्ञायमर्त्यपदवी
मनुवर्त्तमानः स्थित्वामुहूर्तमुदतिष्ठदुरंगबंधात् ॥ २१ ॥ तस्त्र
ध्यमानवपुषाव्यथितात्मभोगस्त्यक्तो न्नमयय्य कुपितः स्वफणा

न्भुजंगः॥ तस्योछ्वसच्छ्वसनरंध्रविषांबरीषस्तब्धेक्षणोल्मुकमुखोह
रिमीक्षमाणः॥२२॥ तंजिह्वयाद्विशिखयापरिलेलिहानंद्वेसृक्कणी
ह्यतिकरालविषाग्निदृष्टिं॥ क्रीडन्नमुंपरिससारयथाखगेंद्रोब
भ्रामसोप्यवसरंप्रसमीक्षमाणः॥२३॥ एवंपरिभ्रमहतौजसमु
न्नतांसमानम्यतत्पृथुशिरःस्वधिरूढआद्यः तन्मूर्द्धरत्ननि
करस्पर्शातितांम्रपादांबुजोऽखिलकलादिगुरुर्ननर्त्त॥ तंनर्त्तुमु
द्यतमवेक्ष्यतदातदीयगंधर्वसिद्धमुनिचारणदेववध्वः॥ प्रीत्या

मृदंगपणवानकवाद्यगीतपुष्पोपहारनुतिभिः सहसोपसेदुः
२४ ॥ यद्यच्छिरो न नमतेंग शतैकशीर्ष्णस्तत्तन्ममर्द खलदंडध
रोंघ्रिपातैः ॥ क्षीणायुषो भ्रमत उल्बणमास्यतोऽसृङ्नस्तो वमन्प
रमकश्मलमापनागः ॥ २५ ॥ तस्याक्षिभिर्गरलमुद्वमतः शिरः
सु यद्यत्समुन्नमति निश्वसतो रुषोच्चैः ॥ नृत्यन्पदानुनमयन्द
मयांबभूव पुष्पैः प्रपूजित इवेह पुमान्पुराणः ॥ २६ ॥ तच्चित्र
तांडवविरुग्नफणासहस्रो रक्तं मुखैरुरु वमन्नृप भग्नगात्रः

भा॰स्क॰
१०

स्मृत्वाचराचरगुरुंपुरुषंपुराणंनारायणंतमरणंमनसाजगा
म॥२७॥कृष्णस्यगर्भजगतोतिभरावसन्नंपार्ष्णिप्रहारपरिरुग्ण
फणातपत्रं॥दृष्ट्वाहिमाद्यमुपसेदुरमुष्यपत्न्य आर्ताःश्लथद्व
सनभूषणकेशबंधाः॥२८॥तास्तंसुविग्नमनसोऽथपुरस्कृता
र्भाःकायंनिधायभुविभूतपतिंप्रणेमुः॥साध्व्यःकृतांजलिपुटाः
शमलस्यभर्तुर्मोक्षेप्सवःशरणदंशरणंप्रपन्नाः॥२९॥श्री नाग
पत्न्यऊचुः॥न्याय्योहिदंडःकृतकिल्बिषेऽस्मिंस्तवावतारःखल

राम
१०

निग्रहाय ॥ रिपोःसुतानामपितुल्यदृष्टेर्धत्सेसमंफलमेवानुशं
सन् ॥ ३० ॥ अनुग्रहोऽयंभवताकृतोहिनोदंडोऽसतांतेखलुकल्म
षापहः ॥ यद्दंदशूकत्वममुष्यदेहिनःक्रोधोऽपितेऽनुग्रहएव
संमतः ॥ ३१ ॥ तपःसुतप्तंकिमनेनपूर्वंनिरस्तमानेनचमानदे
न ॥ धर्मोऽथवासर्वजनानुकंपयायतोभवांस्तुष्यतिसर्वजीवः
३२ ॥ कस्यानुभावोऽस्यनदेवविद्महेतवांघ्रिरेणुस्पर्शोऽधिकारः
यद्वांछयाश्रीर्ललनाचरत्तपोविहायकामान्सुचिरंधृतव्रता ।

भा·द·स्क·
९१

३३ ॥ न नाकपृष्ठं न च सार्वभौमं न पारमेष्ठ्यं न रसाधिपत्यं ॥ न यो
गसिद्धीरपुनर्भवं वा वांछंति यत्पादरजः प्रपन्नाः ॥ ३४ ॥ तदेष
नाथाप दुरापमन्यैस्तमोजनिः क्रोधवशोप्यनीशः ॥ संसारच
क्रे भ्रमतः शरीरिणो यदिच्छतः स्याद्विभवः समस्तः ॥ नमस्तुभ्यं भ
गवते पुरुषाय महात्मने ॥ भूतावासाय भूताय पराय परमा
त्मने ॥ ३५ ॥ ज्ञानविज्ञाननिधये ब्रह्मणेनंतशक्तये ॥ अगुणायावि
काराय नमस्ते प्राकृताय च ॥ ३७ ॥ कालाय कालनाभाय काला

राम
९१

वयवसाक्षिणे ॥ विश्वायतदुपद्रष्ट्रेतत्कर्त्रेविश्वहेतवे ॥ ३८ ॥ भू
तमात्रेंद्रियप्राणमनोबुद्ध्याशयात्मने ॥ त्रिगुणेनाभिमानेनगू
ढस्वात्मानुभूतये ॥ ३९ ॥ नमोऽनंतायसूक्ष्मायकूटस्थायविप
श्चिते ॥ नानावादानुरोधायवाच्यवाचकशक्तये ॥ ४० ॥ नमः प्र
माणमूलायकवयेशास्त्रयोनये ॥ प्रवृत्तायनिवृत्तायनिगमा
यनमोनमः ॥ ४१ ॥ नमः कृष्णायरामायवसुदेवसुतायच ॥ प्रद्यु
म्नायानिरुद्धायसात्वतांपतयेनमः ॥ ४२ ॥ नमोगुणप्रतीपा

यगुणात्मछादनायच॥ गुणावृत्त्युपलक्ष्यायगुणद्रष्ट्रेस्वसंविदे
४२॥ अव्याकृतविहारायसर्वव्याकृतसिद्धये॥ हृषीकेशनमस्तेऽ
स्तुमुनयेमौनशीलिने॥४३॥ परावरगतिज्ञायसर्वाध्यक्षायतेन
मः॥ अविश्वायचविश्वायतद्द्रष्ट्रेस्यचहेतवे त्वंह्यस्य(जन्म)स्थितिसं
यमान्विभोगुणैरनीहोकृतकालशक्तिधृक्॥ तत्तत्स्वभावान्
प्रतिबोधयन्सतःसमीक्षयामोघविहारईहसे॥४५॥ तस्यै
वतेमूस्तनवस्त्रिलोक्यांशांता अशांताउतमूढयोनयःशांता

प्रिय[illegible]स्तेह्यधुनावितुंसतांस्यान्तुश्चतेधर्म्मपरीप्सयेहनः
४७॥अपराधःसकृद्भर्त्रासोढव्यःस्वप्रजाकृतः॥क्षंतुमर्हसिशां
तात्मन्मूढस्यत्वामजानतः॥अनुगृह्णीहिभगवन्प्राणांस्त्यज
तिपन्नगः॥स्त्रीणांनःसाधुशोच्यानांपतिःप्राणःप्रदीयतां॥४८
विधेहितेकिंकरीणामनुष्ठेयंतवाज्ञया॥यच्छ्रद्धयानुतिष्ठन्वै
मुच्यतेसर्वतोभयात्॥४९॥श्रीशुकउवाच॥इत्थंसनागपत्नी
भिर्भगवान्समभिष्टुतः॥मूर्छितंभग्नशिरसंविससर्जांघ्रि

भा॰द॰पू॰
९३

कुट्टनैः ॥ प्रतिलब्धेंद्रियप्राणः कालियः शनकैर्हरिं ॥ कृछ्रात्समुछ्व
सन्दीनः कृष्णंप्राहकृतांजलिः ॥ वयंखलाः समुत्पत्त्यातामसा
दीर्घमन्यवः ॥ स्वभावोदुस्त्यजोनाथ लोकानांयदसद्ग्रहः ॥ ५० ॥
त्वयासृष्टमिदंविश्वंधातर्गुणविसर्जनं ॥ नानास्वभाववीर्य्यौजो
योनिबीजाशयाकृति ॥ ५१ ॥ वयंचतत्रभगवन्सर्पाजात्युरुमन्य
वः ॥ कथंत्यजामस्त्वन्मायांदुस्त्यजांमोहिताःस्वयं ॥ ५२ ॥ भवानहि
कारणंतत्रसर्वज्ञोजगदीश्वरः ॥ अनुग्रहंनिग्रहंवामन्यसेतद्वि

राम
९३

धेहि नः ॥५३॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्याकर्ण्य वचः प्राह भगवान्का
र्य्यमानुषः ॥ नात्र स्थेयं त्वया सर्प समुद्रं याहि माचिरं ॥ त्वं ज्ञात्य
पत्यदाराढ्यो गोनृभिर्भुज्यते नदी ॥५४॥ य एतत्संस्मरेन्मर्त्यस्तु
भ्यं मदनुशासनं ॥ कीर्त्तयन्नुभयोः संध्योर्न युष्मद्भयमाप्नुयात्
५५॥ योऽस्मिन्स्नात्वा मदाक्रीडे देवादींस्तर्पयेज्जलैः ॥ उपोष्य
मां स्मरेदर्चेत्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥५६॥ द्वीपं रमणकं हित्वा ह्रद
मेतमुपाश्रितः ॥ यद्भयात्स सुपर्णस्त्वां नाद्यान्मत्पादलांछितं

भा॰ द॰ पू॰
९४

श्री ऋषिरुवाच ॥ मुक्तो भगवता राजन् कृष्णेनाक्लिष्टकर्म्मणा ॥ तंप
जयामास मुदा नागपत्न्यश्च सादरं ॥ दिव्यांबरस्रग्मणिभिः
परार्द्ध्यैरपि भूषणैः ॥ दिव्यगंधानुलेपैश्च महत्योत्पलमालया
पूजयित्वा जगन्नाथं प्रसाद्य गरुडध्वजं ॥ ततः प्रीतोऽभ्यनुज्ञातः
परिक्रम्याभिवंद्य तं ॥ सकलत्रसुहृत्पुत्रो द्वीपमब्धेर्जगाम ह ॥ त
दैव सामृतजला यमुना निर्विषाभवत् ॥ अनुग्रहाद्भगवतः
क्रीडामानुषरूपिणः ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमंह

राम
९४

स्यांसंहितायांवैयासिक्यांदशमस्कंधेकालियमोक्षणंनमषो
डशोऽध्यायः॥१६॥श्रीराजोवाच॥नागालयंरमणकंक
स्मात्तत्याजकालियः॥कृतंकिंवासुपर्णस्यतेनैकेनास
मंजसं॥श्रीशुकउवाच उपहार्यैःसर्पजनैर्मा
सिमासीहयोबलिः॥वानस्पत्योमहाबाहोनागानां
प्राक्निरूपितः॥स्वंस्वंभागंप्रयच्छंतिनागाःपर्वणिपर्वणि
गोपीथायात्मनःसर्वेसुपर्णायमहात्मने॥विषवीर्यमदा

विष्टः काद्रवेयस्तु कालियः ॥ कदर्थीकृत्य गरुडं स्वं स्वं तं बुभुजे ब
लिं ॥ २ ॥ तस्य कुलाकुपितो राजन् भगवान् भगवत्प्रियः ॥ विजि
घांसुर्महावेगः कालियं समुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ तमापतंतं तरसा वि
षायुधः प्रत्यभ्ययादुत्थितनैकमस्तकः ॥ दद्भिः सुपर्णं व्यदश
द्दायुधः ॥ करालजिह्वोज्वलितायलोचनः ॥ ४ ॥ तं तार्क्ष्यपुत्रः स
निरस्य मन्युमान् प्रचंडवेगो मधुसूदनासनः ॥ पक्षेण सव्ये
न हिरण्यरोचिषाजघान कद्रूसुतमुग्रविक्रमः ॥ सुपर्णपक्षा

भिहतः कालियोतीवविह्वलः ॥ ह्रदंविवेशकालिंद्यास्तदगम्यं
दुरासदं ॥ ९ ॥ तत्रैकदाजलचरंगरुडोभक्ष्यमीप्सितं ॥ निवारि
तः सौभरिणाप्रसह्यक्षुधितोहरत् ॥ मीनान्सुदुःखितान्
दृष्ट्वादीनान्मीनपतौहते ॥ कृपयासौभरिः प्राहतत्रत्यक्षे
ममाचरन् ॥ अत्रप्रविश्यगरुडोयदिमत्स्यान्सखादति ॥ स
द्यः प्राणैर्वियुज्येतसत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ १२ ॥ तत्कालियः परं
वेदनान्यः कश्चनलेलिहः ॥ अवात्सीद्गरुडाद्भीतः कृष्णेनच

विवासितः ॥१२॥ कृष्णं ह्रदाद्विनिष्क्रांतं दिव्यस्रग्गंधवाससं ॥ महा
मणिगणाकीर्णं जांबूनदपरिष्कृतं ॥१३॥ उपलभ्योत्थिताः सर्वे
लब्धप्राणा इवासवः ॥ प्रमोदनिभृतात्मानो गोपाः प्रीत्याभिरे
भिरे ॥१४॥ यशोदा रोहिणी नंदो गोप्यो गोपाश्च कौरव ॥ कृष्णंस
मेत्य लब्धेहा आसन् शुष्का नगा अपि ॥ रामश्चाच्युतमालिं
ग्य जहासास्यानुभाववित् ॥ प्रेम्णा तमंकमारोप्य पुनः पुनरु
दैक्षत ॥ नरा गावो वृषा वत्सा लेभिरे परमां मुदं ॥१७॥ नंदं विप्राः

समागत्यगुरवःसकलत्रकाः॥ ऊचुस्तेकालियग्रस्तोदिष्ट्यामु
क्तस्तवात्मजः॥ यशोदाचमहाभागानष्टलब्धप्रजासती॥
परिष्वज्यांकमारोप्यमुमोचाश्रुकलांमुहुः॥ तांरात्रिंतत्रराजें
द्रक्षुत्तृड्भ्यांश्रमकर्षिताः॥ ऊषुर्व्रजौकसोगावःकालिंद्या
उपकूलतः॥ तदाशुचिवनोद्भूतोदावाग्निःसर्वतोव्रजं॥ सुप्तं
निशीथआवृत्यप्रदग्धुमुपचक्रमे॥ ततउत्थायसंभ्रांताद
ह्यमानाव्रजौकसः॥ कृष्णंययुस्तेशरणंमायामनुजमीश्वरं

कृष्णकृष्णमहाभागहेरामामितविक्रम॥ एषघोरतमोवह्नि
स्तावकान्ग्रसतेहिनः॥ सुदुस्तरान्नः स्वान्पाहिकालाग्नेः
सुहृदःप्रभो॥ नशक्नुमस्त्वच्चरणंसंत्यक्तुमकुतोभयं
इत्थंस्वजनवैक्लव्यंनिरीक्ष्यजगदीश्वरः तमग्नि
मपिबत्तीव्रमनंतोविश्वतोमुखः॥ इतिश्रीभागवतेम
हापुराणेदशमस्कंधेपारमहंसंहितायांवैयासिक्यांसप्तदशो
ध्यायः॥१७॥ श्रीशुकउवाच॥१॥ अथकृष्णःपरिवृतोज्ञातिभि

र्मुदितात्मभिः॥ अनुगीयमानोन्यविशद्व्रजंगोकुलमंडितं॥१॥
व्रजेविक्रीडतोरेवंगोपालछद्ममायया॥ ग्रीष्मोनामर्त्तुरभ
वन्नातिप्रेयान्शरीरिणां॥ सचवृंदावनगुणैर्वसंतइवलक्षितः॥ यत्रा
स्तेभगवान्साक्षाद्रामेणसहकेशवः॥३॥ यत्रनिर्झरनिर्ह्रादनिवृत्त
स्वनझिल्लिकं॥ शश्वत्तच्छीकरर्जीषद्रुममंडपशोभितं॥४॥ सरित्सरः
प्रश्रवणोर्म्मिवायुनाकह्लारकंजोत्पलरेणुहारिणा॥ नविद्यतेयत्रव
नौकसांदवोनिदाघवह्न्यर्कभवोतिशाद्वले॥५॥ अगाधतोयह्रदिनी

तटोर्म्मिभिर्द्द्रवत्पुरीष्याः पुलिनैः समंततः ॥ नयत्रचंडांशुकराविषोल्बणा भुवोरसंसाद्वलितंच गृह्णते ॥ ६ ॥ वनंकुसुमितंश्रीमन्नदच्चित्रमृगद्विजं ॥ गायन्मयूरभ्रमरंकूजत्कोकिलसारसं ॥ क्रीडिष्यमाणस्तत्कृष्णोभगवान्बलसंयुतः ॥ वेणुंविरणयन्गोपैर्गोधनैः संवृतोऽविशत् ॥ प्रवालबर्हस्तबकस्रग्धातुकृतभूषणाः ॥ रामकृष्णादयोगोपाननृतुर्युयुधुर्जगुः ॥ कृष्णस्यनृत्यतः केचिज्जगुः केचिदवादयन् ॥ वेणुपाणितलैः शृंगैः प्रशशंसुरथापरे

रे ॥ गोपजातिप्रतिछन्नादेवागोपालरूपिणः ॥ ईडिरे कृष्णरामौ च न
टं नृप ॥ ९ ॥ भ्रामणैर्लंघनैः क्षेपैरास्फोटनविकर्षणैः ॥ चिक्री
डतुर्नियुद्धेन काकपक्षधरौ क्वचित् ॥ क्वचिन्नृत्यत्सु चान्येषु गा
यकौ वादकौ स्वयं ॥ शशंसतुर्महाराज साधुसाध्विति वादिनौ
॥ १ ॥ क्वचिद्बिल्वैः क्वचित्कुंभैः क्वचामलकमुष्टिभिः ॥ अस्पृश्यने
त्रबंधाद्यैः क्वचिन्मृगखगेहया ॥ क्वचिच्च दर्दुरविप्लावैर्विविधैरु
पहासकैः ॥ कदाचित्स्पंदोलिकया कर्हिचिन्नृपचेष्टया ॥ १० ॥ ए

वंतौ लोकसिद्धाभिः क्रीडाभिश्चेरतुर्वने ॥ नद्यद्रिद्रोणिकुंजेषु काननेषु सरःसु च ॥ पशूंश्चारयतोर्गोपैस्तद्वने रामकृष्णयोः ॥ ११ ॥ गोपरूपी प्रलंबोगादसुरस्तज्जिहीर्षया ॥ तं विद्वानपि दाशार्हो भगवान्सर्वदर्शनः ॥ अन्वमोदत तत्सख्यं वधं तस्य विचिंतयन् ॥ १२ ॥ तत्रोपहूय गोपालान् कृष्णः प्राह विहारवित् ॥ हे गोपा विहरिष्यामो द्वंद्वीभूय यथायथं ॥ १३ ॥ तत्र चक्रुः परिवृढौ गोपा रामजनार्दनौ ॥ कृष्णसंघट्टिनः केचिदासन् रामस्य चापरे ॥ आचेरुर्विविधा

क्रीडावाह्यवाहकलक्षणाः॥ यत्रारोहंतिजेतारोवहंतिचपराजि
ताः॥१४॥ वहंतोवाह्यमानांश्चचारयंतश्चगोधनं॥ भांडीरकंना
मवटंजग्मुः कृष्णपुरोगमाः॥ रामसंघट्टिनोयर्हिश्रीदामवृषभा
दयः॥ क्रीडायांजयिनस्तांस्तानूहुः कृष्णादयोर्भकाः॥ उवाहकृ
ष्णोभगवान्श्रीदामानंपराजितः॥ वृषभंभद्रसेनस्तुप्रलंबो
रोहिणीसुतं॥१५॥ अविषह्यंमन्यमानः रामंदानवपुंगवः॥ वह
न्द्रुततरंप्रागादवरोहणतःपरं॥१६॥ समुद्वहन्धरणिधरें

द्रगौरवं महासुरो विगतरयो निजं वपुः ॥ स आस्थितः पुरटपरिछ
दो बभौ तडिद्युमानुडुपतिवाडिवांबुदः ॥१७॥ निरीक्ष्य तद्वपुरलमंब
रेचरत्प्रदीप्तदृक्भ्रुकुटितटोग्रदंष्ट्रकं ॥ ज्वलच्छिखं कटककिरी
टकुंडलत्विषाद्भुतं हलधर ईषदत्रसत् ॥१८॥ अथागतस्मृतिरभ
यो रिपुं बलो विहाय सार्थमिव हरंतमात्मनः ॥ रुषाहनच्छिरसि दृढे
न मुष्टिना सुराधिपो गिरिमिव वज्ररंहसा ॥१९॥ स आहतः सपदि
विशीर्णमस्तको मुखाद्वमन्रुधिरमपस्मृतोऽसुरः ॥ महारवं व्यसु

रपतत्समीरयन्गिरिर्यथामघवतआयुधाहत:॥दृष्ट्वाप्रलंबंनि
हतंबलेनबलशालिना॥गोपा:सुविस्मिताआसन्साधुसाध्वि
तिवादिन:॥२०॥आशिषोभिर्गृणंतस्तंप्रशशंसुस्तदर्हणं
प्रेत्यागतमिवालिंग्यप्रेमविह्वलचेतस:॥पापेप्रलं
बेनिहतेदेवा:परमनिर्वृता:अभ्यवर्षन्बलंमाल्यै:श
शंसु:साधुसाध्विति॥२१॥इति श्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं
धेप्रलंबवधोनामाष्टादशोऽध्याय॥१८॥श्रीशुकउवाच॥क्रीडास

क्तेषु बालेषु तद्गावो दूरचारिणीः॥ स्वैरंचरंत्योविविशुस्तृणलोभे
नगह्वरं॥२॥ अजागावोमहिष्यश्च निविशंत्योवनाद्वनं॥ ईषीकाट
वींविविशुःक्रंदंत्योदावतर्षिताः॥३॥ तेऽपश्यंतःपशून्गोपाःकृष्णराम
दयस्तदा॥ जातानुतापानविदुर्विचिन्वंतोगवांगतिं॥४॥ तृणैस्तत्खु
रदच्छिन्नैर्गोष्पदैरंकितैर्गवां॥ मार्गमन्वगमन्सर्वेनष्टाजीव्याविचे
तसः॥५॥ मुंजाटव्यांभ्रष्टमार्गंक्रंदमानंस्वगोधनं॥ संप्राप्यतृषि
ताःश्रांतास्ततस्तेसन्यवर्तयन्॥ ताआहूताभगवतामेघगंभीर

यागिरा॥स्वनाम्नांनिनदंश्रुत्वाप्रतिनेदुःप्रहर्षिताः॥६॥ततःसमं
ताद्दवधूमकेतुर्यदृच्छयाभूत्क्षयकृद्वनौकसां॥समीरितःसार
थिनोल्बणोल्मुकैर्विलेलिहानःस्थिरजंगमान्महान्॥तमापतं
तंपरितोदवाग्निंगोपाःसगावःप्रसमीक्ष्यभीताः॥ऊचुःस्मकृष्णंसब
लंप्रपन्नायथाहरिंमृत्युभयार्दिताजनाः॥कृष्णकृष्णमहावीर्य
हेरामामोघविक्रम॥दावाग्निनादह्यमानान्प्रपन्नांस्त्रातुम
र्हसि॥नूनंत्वद्बांधवाःकृष्णनचार्हंत्यवसीदितुं॥वयंहिसर्वध

र्म्मस्त्वदीयास्त्वत्परायणाः ॥ श्रीशुकउवाच ॥ वचोनिशम्यकृपणंबं
धूनांभगवान्हरिः ॥ न्यमीलयतमाभैष्टलोचनानीत्यभाषत ॥
१० ॥ तथेतिमीलिताक्षेषुभगवानग्निमुल्बणं ॥ पीत्वामुखेनतान्कृ
च्छ्राद्योगाधीशोव्यमोचयत् ॥ ११ ॥ ततश्चतेक्षीण्युन्मील्यपुनर्भांडीर
मापिताः ॥ निशम्यविस्मिताआसन्नात्मानंगाश्चमोचिताः ॥ कृष्ण
स्ययोगवीर्य्यंचयोगमायानुभावितं ॥ दावाग्नेरात्मनःक्षेमंवी
क्ष्यतेमेनिरेऽमरं ॥ गाःसंनिवर्त्यसायाह्नेसहरामोजनार्दनः ॥ वेणु

विरणयन्गोष्टमगात्कृष्णो गैरभिष्टुतः ॥ गोपीनां परमानंद आसी

द्गोविंददर्शने ॥ क्षणं युगशतमिव यासां येन विनाभवत् ॥

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कंधे दावाग्निमोक्ष

णं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ श्रीशुक उवाच

१ ॥ तयोस्तदद्भुतं कर्म दावाग्नेर्मोक्षमात्मनः गोपाः स्त्री

भ्यः समाचख्युः प्रलंबवधमेव च ॥ गोपवृद्धाश्च गोप्यश्च तदु

पाकर्ण्य विस्मिताः ॥ मेनिरे देवप्रवरौ कृष्णरामौ व्रजं गतौ ॥ २ ॥ ततः

आवर्त्तत प्रावृट्सर्वसत्त्वसमुद्भवा ॥ विद्योतमान परिधिर्विस्फूर्जि
तनभस्तला ॥३॥ सांद्रनीलांबुदैर्व्योम सविद्युत्स्तनयित्नुभिः ॥
अस्पष्टज्योतिराछन्नं ब्रह्मेव सगुणं बभौ ॥४॥ अष्टौ मासान्निपी
तं यद्भूम्याउदमयं वसु ॥ स्वगोभिर्मोक्तुमारेभे पर्जन्यः काल आ
गते ॥५॥ तडित्वंतो महामेघाश्चंडश्वसनवेपिताः ॥ प्राणनं जीवनं
ह्यस्य मुमुचुः करुणा इव ॥६॥ तपःकृशा देवमीढा आसीद्वर्षीय
सी मही ॥ यथैव काम्यतपसस्तनुः संप्राप्य तत्फलं ॥ निशामुखेषु

खद्योतास्तमसाभांतिनग्रहाः॥यथापापेनपाखंडानहिवेदाःकलौ
युगे॥श्रुत्वापर्जन्यनिनदंमंडूकाव्यसृजन्गिरः॥तूष्णींशयानाःप्रा
ग्यद्वद्ब्राह्मणानियमात्यये॥७॥आसन्नुत्पथगामिन्यःक्षुद्रनद्योऽनु
शुष्यतीः॥पुंसोयथास्वतंत्रस्यदेहद्रविणसंपदः॥८॥हरिताहरिभिः
शष्पैरिंद्रगोपैश्चलोहिता॥उच्छिलींध्रकृतच्छायानृणांश्रीरिवपृ
थक्॥९॥क्षेत्राणिशस्यसंपद्भिःकर्षकाणांमुदंददुः॥मानिना
मनुतापंवैदैवाधीनमजानतां॥१०॥जलस्थौघाःसर्वेनववा

रिनिषेवया ॥ अबिभ्रतूरुचिरंरूपंयथाहरिनिषेवया ॥ ११ ॥ सरिद्भिः
संगतःसिंधुश्चुक्षोभश्वसनोर्मिमान् ॥ अपक्वयोगिनश्चित्तंका
मांक्तंगुणयुग्यथा ॥ १२ ॥ गिरयोवर्षधाराभिर्हन्यमानानविव्यथुः
अभिभूयमानाव्यसनैर्यथाधोक्षजचेतसः ॥ १३ ॥ मार्गाबभूवुः
संदिग्धास्तृणैश्छन्नाअसंस्कृताः ॥ नाभ्यस्यमानाःश्रुतयोद्विजैः
कालेनचाहताः ॥ १४ ॥ लोकबंधुषुमेघेषुविद्युतश्चलसौहृदाः ॥ स्थै
र्यंनचक्रुःकामिन्यःपुरुषेषुगुणिष्विव ॥ १५ ॥ धनुर्वियतिमाहेंद्रं

निर्गुणंव्वगुणिन्यभात् ॥ व्यक्तेगुणव्यतिकरेऽगुणवान्पुरुषोय
था ॥ १६ ॥ नरराजोडुपश्छन्नःस्वज्योत्स्नाभाषितैर्घनैः ॥ अहंमत्या
भाषितयास्वभासापुरुषोयथा ॥ मेघागमोत्सवाहृष्टाःप्रत्यनं
दन्शिखंडिनः ॥ गृहेषुतप्तानिर्विण्णायथाच्युतजनागमे ॥ १७ ॥
पीत्वापःपादपाःपद्भिरासन्नानात्ममूर्तयः ॥ प्राक्क्षामास्तपसा
श्रांतायथाकामानुसेवया ॥ १८ ॥ सरःस्वशांतरोधःसुन्यूषुरंगा
पिसारसाः ॥ गृहेष्वशांतकृत्येषुग्राम्याइवदुराशयाः ॥ २९ ॥

जलौघैर्निरभिद्यंतसेतवोवर्षतीश्वरे ॥ पाखंडिनामसद्वादैर्वेदमा
र्गाः कलौयथा ॥ २० व्यमुंचन्वायुभिर्नुन्ना भूतेभ्यश्चामृतंघनाः
यथाशिषोविश्पतयः कालेकालेद्विजेरिताः ॥ २१ एवंवनंतद्वर्षि
ष्टंपक्वखर्जुरजंबुमत् ॥ गोगोपालैर्वृतोरंतुंसबलः प्राविशद्धरिः
२२ धेनवोमंदगामिन्यऊधोभारेणभूयसा ॥ ययुर्भगवताहूता
द्रुतंप्रीत्यास्नुतस्तनाः ॥ २३ वनौकसः प्रमुदितावनराजीर्मधु
च्युतः ॥ जलधारागिरेर्नादादासन्नाददृशेगुहाः ॥ २४ क्वचिद्वनस्प

तिक्रोडेगुहायांचाभिवर्षति ॥ निर्विशान् भगवान्रेमेकंदमूलफ
लाशनः ॥ दध्योदनमुपानीतंशिलायांसलिलांतिके ॥ संभोजनी
येर्बुभुजेगोपैःसंकर्षणान्वितः ॥ शाद्वलोपरिसंविश्यचर्वतोमी
लितेक्षणान् ॥ तृप्तान्वृषान्वत्सतरान्गाश्चस्वोधोभरश्रमाः
॥ प्रावट्श्रियंचतांवीक्ष्यसर्वभूतसुखावहां ॥ भगवान्पूजयां
चक्रेआत्मशक्त्युपबृंहितां ॥ २५ ॥ एवंनिवसतोस्तत्ररामकेशवयो
र्व्रजे ॥ शरत्समभवद्व्यभ्रास्वच्छांबपरुषानिला ॥ २६ ॥ शरदानीरजो

पस्मानीराणि प्रकृतिंयपुः॥ ष्टानामिवचेतांसि पुनर्योगनिषे
वया॥२७॥ योमेनो ष्यं भूतशावल्यं भुवः पंकमपामवे॥ शरक्षुहगरा
श्रमिणां कुलेभक्तिर्यथा ऽभ्युषं॥२८॥ सर्वसंजलदा हित्वा विरेजुः शु
भ्रवर्चसः॥ यथा सन्नेषणाः शांता मुनयो मुक्तबंधनाः॥२८॥ गिर
यो मुमुचुस्तोयं क्वचिन्नमुमुचुः शिवं॥ यथा ज्ञानामृतं काले ज्ञानिनो
ददते नवा॥२९॥ नैवाविंदन् क्षीयमाणं जलं गाधजलेचराः॥ यथायु
रन्वहं क्षय्यं नरा मूढाः कुटुंबिनः॥ गाधवारिचरास्तापमविंदन्

शरदर्कजं ॥ यथादरिद्रः कृपणः कुटुंब्यविजितेंद्रियः ॥३०॥ शनैः
शनैर्जहुः पंकं स्थलान्यामं च वीरुधः ॥ यथाहंममतां धीराः शरीरा
दिष्वनात्मसु ॥३१॥ निश्चलांबुरभूत्तूष्णीं समुद्रः शरदागमे ॥ आ
त्मन्युपरते सम्यङ्मुनिर्व्युपरतागमः ॥३२॥ केदारेभ्यस्त्वपोगृह्णन्
कर्षका दृढसेतुभिः ॥ यथा प्राणैः स्रवज्ज्ञानं तन्निरोधेन योगिनः
॥३३॥ शरदर्कांशुजांस्तापान्भूतानामुडुपोहरत् ॥ देहाभिमान
जं बोधो मुकुंदो व्रजयोषितां ॥३४॥ खमशोभत निर्मेघं शरद्विम

लतारकं ॥ सत्वयुक्तं यथा चित्तं शब्दब्रह्मार्थदर्शनं ॥ अखंडमंडलो व्योम्नि
रराजोडुगणैः शशी ॥ यथा यदुपतिः कृष्णो वृष्णिचक्रावृतो भुवि ॥ ३६ ॥
आश्लिष्य समशीतोष्णं प्रसूनवनमारुतं ॥ जनास्तापं जहुर्गोप्यो न
कृष्णहृतचेतसः ॥ ३७ ॥ गावो मृगाः खगा नार्य्यः पुष्पिण्यः शारदाभव
न् ॥ अन्वीयमानाः स्ववृषैः फलैरीशक्रियाइव ॥ ३८ ॥ उदहृष्यन्वारिजा
नि सूर्य्योत्थाने कुमुद्विना ॥ राज्ञा तु निर्भया लोका आसन्दस्यून्विना
नृप ॥ ३९ ॥ पुरग्रामेष्वाग्रयणैरिंद्रियैश्च महोत्सवैः ॥ बभौ भूः पक्व

शस्याढ्यकलाभ्यां नितरां हरेः ॥४०॥ वर्णिमुनिन्तपस्नाता निर्गम्याः
र्थानूप्रपेदिरे ॥ वर्षरुद्धा यथा सिद्धाः स्वपिंडान्काल आगते
४१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे वृंदावक्रीडायां विंशतितमोऽध्यायः ॥ श्रीशुक उवाच ॥ २

इत्थं शरत्स्वच्छजलं पद्माकरसुगंधिना न्यविशद्वायुना वा
तं सगोगोपालकोवनं २ कुसुमितवनराजिशुष्मिभृंगद्विज
कुलघुष्टसरःसरिन्महीध्रं मधुपतिरवगाह्यचारयन्गाः सहप

शुपालबलश्चुकूजवेणुं ॥३॥ तद्व्रजस्त्रिय आकर्ण्य वेणुगीतं स्मरोद
यं ॥ काश्चित्परोक्षं कृष्णस्य स्वसखीभ्योऽनुवर्णयन् ॥४॥ तद्वर्णयितु
मारब्धाः स्मरंत्यः कृष्णचेष्टितं ॥ नाशकन्स्मरवेगेन विक्षिप्तमन
सो नृप ॥५॥ बर्हापीडं नटवरवपुः कर्णयोः कर्णिकारं बिभ्रद्वासः
कनककपिशं वैजयंतीं च मालां ॥ रंध्रान्वेणोरधरसुधया पूरय
न्गोपवृंदैर्वृंदारण्यं स्वपदरमणं प्राविशद्गीतकीर्त्तिः ॥६॥ इति वे
णुरवं राजन्सर्वभूतमनोहरं ॥ श्रुत्वा व्रजस्त्रियः सर्वा वर्णयंत्यो

भिरे भिरे ॥ गोप्यऊचुः ॥ अक्षण्वतांफलमिदंनपरंविदामःसख्यः
पशूननुविवेशयतोर्वयस्यैः ॥ वक्त्रंव्रजेशसुतयोरनुवेणुजुष्टंयै
र्वानिपीतमनुरक्तकटाक्षमोक्षं ॥ ७ ॥ चूतप्रवालबर्हस्तबकोत्पला
ब्जमालानुपृक्तपरिधानविचित्रवेषौ ॥ मध्येविरेजतुरलंपशुपा
लगोष्ठ्यांरंगेयथानटवरौक्वचगायमानौ ॥ ८ ॥ गोप्यःकिमाचर
दयंकुशलंस्मवेणुर्दामोदराधरसुधामपिगोपिकानांभुंक्तेस्व
यंयदवशिष्टरसंह्रदिन्योहृष्यत्त्वचोश्रुमुमुचुस्तरवोयथार्याः ॥

१० वृंदावनंसखिभुवोवितनोतिकीर्त्तिंयद्देवकीसुतपदांबुजल
ब्धलक्ष्मि गोविंदवेणुमनुमत्तमयूरनृत्यंप्रेक्ष्याद्रिसान्ववरता
न्यसमस्तसत्वं ११ धन्याःस्ममूढगतयोऽपिहरिण्यएतायानंदनं
दनमुपात्तविचित्रवेषं आकर्ण्यवेणुरणितंसहकृष्णसाराःपूजां
दधुर्विरचितांप्रणयावलोकैः १२ कृष्णंनिरीक्ष्यवनितोत्सवरूपवे
षंश्रुत्वाचतत्क्वणितवेणुविचित्रगीतं देव्योविमानगतयःस्मर
नुन्नसाराभ्रश्यत्प्रसूनकबरामुमुहुर्विनीव्यः १३ गावश्चकृष्ण

मुखनिर्गतवेणुगीतपीयुषमुत्तभितकर्णपुटैः पिबंत्यः शावास्त
नस्नुतपयःकवलास्मतस्थुर्गोविंदमात्मनिदृशाश्रुकलाः स्पृशं
त्यः ॥१४॥ प्रायो बतांब मुनयो विहगा वने ऽस्मिन् कृष्णेक्षितं तदुदि
तं कलवेणुगीतं ॥ आरुह्य ये द्रुमभुजान्रुचिरप्रवालान् शृण्वंति
मीलितदृशो विगतान्यवाचः ॥१५॥ नद्यस्तदा तदुपधार्य्य मुकुंदगी
तमावर्त्तलक्षितमनोभवभग्नवेगाः ॥ आलिंगनस्थगितमूर्म्मि
भुजैर्म्मुरारेर्गृह्णंति पादयुगलं कमलोपहाराः ॥१६॥ दृष्ट्वात

पिव्रजपशून्सहरामगोपैःसंचारयंतमनुवेणुँदीरयंतं॥प्रेमप्र
वृद्धउदितःकुसुमावलीभिःसख्युर्व्यधात्स्ववपुषांबुदआतप
त्रं॥१७॥पूर्णाःपुलिंद्यउरुगायपदाब्जरागश्रीकुंकुमेनदयितास्त
नमंडितेन॥तद्दर्शनस्मररुजस्तृणरूषितेनलिंपंत्यआननकु
चेषुजहुस्तदाधिं॥१८॥हंतायमद्रिरबलाहरिदासवर्य्योयद्राम
कृष्णचरणस्पर्शप्रमोदः॥मानंतनोतिसहगोगणयोस्तयोर्यत्पा
नीयसूयवसकंदरकंदमूलैः॥१९॥गागोपकैरनुवनंनयतोरुदारवे

णुस्वनैःकलपदैस्तनुभृत्सुसख्यः॥अस्पंदनंगतिमतांपुल
कस्तरूणांनिर्योगपाशकृत लक्षणयोर्विचित्रं॥एवंविधा

भगवतोयावृंदावनचा रिणःवर्णयंत्योमिथोगो
प्यःक्रीडास्तन्मयतांय युः॥इतिश्रीभागवतेमहा
पुराणेदशमस्कंधेवृंदाव नक्रीडायांशरद्वर्णनमेकविं
शोध्यायः॥ ॥श्रीशुकउवा चा॥हेमंतेप्रथमेमासिनंदव्र
जकुमारिकाः॥चेरुर्हविष्यंभुंजानाःकात्यायन्यर्चनंव्रतं॥अ

भा॰द॰पू॰
१११

स्नुत्वांभसिकालिंद्याजलांतेचोदितेऽरुणे ॥ कृत्वाप्रतिकृतिंदेवीमा
नर्चुर्नृपसैकतीं ॥ गंधैर्माल्यैःसुरभिभिर्बलिभिर्धूपदीपकैः
उच्चावचैश्चोपहारैःप्रवालफलतंडुलैः ॥ २ ॥ कात्यायनिमहामा
येमहायोगिन्यधीश्वरि ॥ नंदगोपसुतंदेविपतिंमेकुरुतेनमः ॥ ३ ॥ इ
तिमंत्रंजपंत्यस्ताःपूजांचक्रुःकुमारिकाः ॥ ३ ॥ एवंमासंव्रतंचक्रुः
कुमार्य्यःकृष्णचेतसः ॥ भद्रकालिंसमानर्चुर्भूयान्नंदसुतःप
तिः ॥ ४ ॥ उषस्युत्थायगोत्रैःस्वैरन्योन्याबद्धबाहवः ॥ कृष्णमुच्चैर्ज

राम
१११

गुर्यास्यः कालिंद्यां स्नातुमन्वहं। नद्याः कदाचिदागत्य तीरे निक्षिप्य पूर्ववत्
त्। वासांसि कृष्णं गायंत्यो विजह्रुः सलिले मुदा ॥ ५ ॥ भगवांस्तदभिप्रेत्य
कृष्णो योगेश्वरेश्वरः। वयस्यैरागतस्तत्र गतस्तत्कर्मसिद्धये ॥ ६ ॥ तासां
वासांस्युपादाय नीपमारुह्य सत्वरः। हसद्भिः प्रहसन्बालैः परि
हासमुवाच ह ॥ ७ ॥ अत्रागत्याबलाः कामं स्वं स्वं वासः प्रगृह्यतां
सत्यं ब्रुवाणि नो नर्म यद्यूयं [illegible] व्रतकर्शिताः ॥ ८ ॥ न मयोदितपूर्वं
वा अनृतं तदिमे विदुः। एकैकशः प्रतीच्छध्वं सहैवेति सुमध्यमाः ॥ ९ ॥

नस्पतस्वेलितं दृष्ट्वा गोप्यः प्रेमपरिप्लुताः ॥ व्रीडिताः प्रेसचान्योन्यं
जातहर्षा न निर्ययुः एवं ब्रुवति गोविंदे नर्मणाक्लिष्टचेतसः आकं
ठमग्नाः शीतोदे वेपमानास्तमब्रुवन् ॥ १० ॥ मानयं भोः कृथास्त्वांतु नं
दगोपसुतं प्रियं ॥ जानीमोंऽगव्रजश्लाघ्यं देहि वासांसि वेपिताः ॥ ११ ॥
श्यामसुंदर ते दास्यः करवाम तवोदितं ॥ देहि वासांसि धर्मज्ञ नो चे
द्राज्ञे ब्रुवामहे ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भवंत्यो यदि मे दास्यो मयोक्तं
वकरिष्यथ ॥ अत्रागत्य स्ववासांसि प्रतीछंतम्शुचिस्मिताः ॥ नो चे

त्राहं प्रदास्ये किं क्रुद्धो राजा करिष्यति ॥ १३ ॥ ततो जलाशयात्सर्वा दा
रिकाः शीतवेपिताः ॥ पाणिभ्यां योनिमाछाद्य प्रोत्तेरुः शीतकर्षिताः
॥ १३ ॥ भगवानाहताबीक्ष्य शुद्धभावप्रसादितः स्कंधे निधाय वासां
सि प्रीतः प्रोवाच सस्मितं ॥ १४ ॥ यूयं विवस्त्रा यदपो धृतव्रता व्यगा
हतैतत्तदु देवहेलनं ॥ बद्ध्वांजलिं मूर्ध्न्यपनुत्तयेंहसः कृत्वा नमो
धो वसनं प्रगृह्यतां ॥ एकेन पाणिनानेमुरकेनाछिद्य चांगनाः ॥ ताबी
क्ष्यावाच भगवान् भूयो धर्ममिदं वचः ॥ एकेन पाणिना योसौ प्रण

भा॰द॰पू॰
११२

मेदेवमच्युतं ॥ तस्य दंड: करश्छेद्य इति धर्मविदो विदु: ॥१५॥ इत्य
च्युतेनाभिहितं व्रजाबलानामत्वाविवस्त्राप्लवनं व्रतच्युतिं ॥ तत्पूर्ति
कामास्तदशेषकर्म्मणां साक्षात्कृतं नेमुरवद्यमृग्यत: ॥ तास्तथाव
नता दृष्ट्वा भगवान्देवकीसुत: ॥ वासांसि ताभ्य: प्रायच्छत्करुण:
स्तेन तोषित: ॥१६॥ दृढं प्रलब्धास्त्रपया च हापिता: प्रस्तोभिता: क्रीड
नवच्च कारिता: ॥ वस्त्राणि चैवापहृतान्यथाप्यमुं ता नाभ्यसूयन्प्रि
यसंगनिर्वृता: ॥१७॥ परिधाय स्ववासांसि प्रेष्ठसंगमसज्जिता: ॥ गृ

राम
११२

हीतचित्तानोचेलुस्तस्मिन्ज्ञायितेक्षणाः॥१८॥तासांविज्ञायभ
गवान्स्वपादस्पर्शकाम्यया॥धृतव्रतानांसंकल्पमाहदामोदरो
ऽबलाः॥१९॥संकल्पोविदितःसाध्व्योभवतीनांमदर्चनं॥मयानुमो
दितःसोसौसत्योभवितुमर्हति॥२०॥नमय्यावेशितधियांकामः
कामायकल्पते॥भर्जिताःक्वथिताधानाःप्रायोबीजायनेष्यते
२१॥याताबलाव्रजंसिद्धामयेमारंस्यथक्षपाः॥यदुद्दिश्यव्रत
मिदंचेरुरार्यार्चनंसतीः॥श्रीशुकउवाच॥इत्यादिष्टाभगवता

लब्धकामाः कुमारिकाः ॥ ध्यायंत्यस्तत्पदांभोजं कृच्छ्रान्निर्विविशुर्व्रजं
॥ अथगोपैः परिवृतो [illegible] भगवान्देवकीसुतः ॥ वृंदावनाद्ग
तोदूरंचारयन्गाःसहाग्रजः ॥ निदाघार्कातपेतिग्मेछायाभिः
स्वाभिरात्मनः ॥ आतपत्रायितान्वीक्ष्यद्रुमानाहव्रजौकसः हे
स्तोककृष्णहेअंशो श्रीदामन्सुबलार्जुन ॥ वृषालवृषभौज
स्विन्देवप्रस्थवरूथप ॥ २२ ॥ पश्यतैतान्महाभागान्परार्थैकां
तजीवितान् ॥ वातवर्षातपहिमान्सहंतोवारयंतिनः ॥ २३ ॥ अहोए

षांवरंजन्मसर्वप्राण्युपजीवनं।सुजनस्येवयेषांवैविमुखाया
तिनार्थिनः।३४।पत्रपुष्पफलछायामूलवल्कलदारुभिः।गंध
निर्यासभस्मास्थितोकैःकामान्वितन्वते।एतावज्जन्मसाफ
ल्यंदेहिनामिहदेहिषु।प्राणैरर्थैर्धियावाचाश्रेयआचरणंस
दा।३५।इतिप्रवालस्तबकफलपुष्पदलोत्करैः।तरूणांनम्रशा
खानांमध्येनयमुनांगतः।तत्रगाःपाययित्वापःसुमृष्टाःशी
तलाःशिवाः।ततोनृपस्वयंगोपाःकामंस्वादुपपुर्जलं।३६।न

भा॰द॰पू॰
११५

स्याउपवनेकामंचारयंतःपशून्नृपकृष्णरामावुपागमास्सुधा
र्त्तार्इदमब्रुवन् ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेमु
नागमनंद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ गोपाऊचुः ॥ श्रीशुक

उवाच ॥ तत्रागत्योपविष्टाश्चगोपालायमुना
तरे ॥ उचुर्बुभुक्षिताराजन्रामकृष्णौ[illegible]गपती ॥ गोपा
उचुः ॥ रामराममहाबाहोकृष्णदुष्टनिबर्हण ॥ एषावैबाधते
क्षुन्नस्तच्छांतिंकर्त्तुमर्हथः ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इतिविज्ञापितोगो

ये

राम
११५

पैर्भगवान्जगदीश्वरः॥ भक्त्यायाविप्रभार्य्यायाःअसीदन्निदम
ब्रवीत्॥२॥ प्रयातदेवयजनंब्राह्मणाब्रह्मवादिनः॥ सत्रमांगिर
संनामह्यासतेस्वर्गकाम्यया॥ तत्रगत्वोदनंगोपायाचतास्मद्वि
सर्जिताः॥ कीर्त्तयंतोभगवतआर्य्यस्यममचाभिधां॥ इत्यादिष्टा
भगवतागत्वायाचंततेतथा॥ कृतांजलिपुटाविप्रान्दंडवत्पतिता
भुवि॥ हेभूमिदेवाःश्रृणुतकृष्णस्यादेशकारिणः॥ प्राप्तान्जानी
तभद्रंवोगोपान्नोरामचोदितान्॥३॥ गाश्चारयंतावविदूरओद

भा॰ द॰ प॰
११६

तं रामाच्युतौ वोलक्षतो बुभुक्षितौ ॥ तयोर्द्विजा ओदनमर्थिनोर्य
दिष्टं ह्याच्च वोपक्लृप्तधर्म्मविन्नमाः ॥ ४ ॥ दीक्षायाः पशुसंस्थायाः
सौत्रामण्याश्च सत्रमाः ॥ अन्यत्र दीक्षितस्यापि नान्नमश्नन् हि दु
ष्यति ॥ ५ ॥ इतिते भगवद्याञ्चां शृण्वंतो पि न शुश्रुवुः ॥ क्षुद्राशा
भूरिकर्म्माणो बालिशा वृद्धमानिनः ॥ ६ ॥ देशः कालः पृथग्द्रव्यं
तत्र मंत्र र्त्विजोऽग्नयः ॥ देवता यजमानश्च क्रतुर्धर्मश्च यन्म
यः ॥ तं ब्र[illegible]स्परमं साक्षाद्भगवंतमधोक्षजं ॥ मनुष्यदृष्ट्या दुः

राम
११६

ष्प्रज्ञाम्मर्त्यात्मानोनमेनिरे ॥ ७ ॥ नतेयदोमितिप्रोचुर्ननेतिचपरंत
प ॥ गोपानिराशाःप्रत्येत्यतथोचुःकृष्णरामयोः ॥ ८ ॥ तदुपाकर्ण्य
भगवान्प्रहस्यजगदीश्वरः ॥ व्याजहारपुनर्गोपान्दर्शयन्लौ
किकींगतिं ॥ ९ ॥ मांज्ञापयतपत्नीभ्यःससंकर्षणमागतं ॥ दास्यंति
काममन्नंवःस्निग्धामय्युषितापिधया ॥ गत्वाथपत्नीशालायांदृ
ष्ट्वासीनाःस्वलंकृताः ॥ नत्वाद्विजसतीर्गोपाःप्रश्रिताइदमब्रुव
न् ॥ १० ॥ नमोवोविप्रपत्नीभ्योनिबोधतवचांसिनः ॥ इतोऽविदू

भा॰द॰स्क॰
११७

रेचरताच्छेष्ठेनेहेषितावयं ॥ गाश्चारयन्सगोपालैः सरामोदूरमा
गतः ॥ बुभुक्षितस्यतस्यान्नंसानुगस्यप्रदीयतां ॥ ११ ॥ श्रुत्वाच्युतमु
पायातंनित्यंतद्दर्शनोत्सुकाः ॥ तत्कथाक्षिप्तमनसोबभूवुर्जात
संभ्रमाः ॥ १२ ॥ चतुर्विधंबहुगुणमन्नमादायभाजनैः ॥ अभिस
स्रुः प्रियंसर्वाः समुद्रमिवनिम्नगाः ॥ निषिध्यमानाः पतिभिः पि
तृभिर्भ्रातृभिः सुतैः ॥ भगवत्युत्तमश्लोकेदीर्घश्रुतधृताशयाः
१३ ॥ यमुनोपवनेरम्येतरुपल्लवमंडिते ॥ विचरंतंवृतंगोपैर्द

हा

दृशुः साग्रजं स्त्रियः ॥१४॥ श्यामं हिरण्यपरिधिं वनमाल्यबर्हधातु
प्रवालनटवेषमनुव्रतांसे ॥ विन्यस्तहस्तमितरेण धुनानमब्जं
कर्णोत्पलालककपोलमुदारहासं ॥१५॥ प्रायः श्रुतप्रियतमोदय
कर्णपूरैर्यस्मिन्निमग्नमनसस्तमथाक्षिरंध्रैः ॥ अंतः प्रवेश्य सु
चिरं परिरभ्य तापं प्राज्ञं यथाभिमतयो विजहुर्नरेंद्र ॥१६॥ तास्त
थात्यक्तसर्वाशाः प्राप्ता आत्मदिदृक्षया ॥ विज्ञायाखिलदृग्द्रष्टा
प्राह प्रहसिताननः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥१७॥ स्वागतं वो महाभा

गाऽआस्यतां करवाम किं ॥ यन्नो दिदृक्षया प्राप्ता उपपन्नमिदं हि वः
१८ ॥ नन्वद्धा मयि कुर्वंति कुशलाः स्वार्थदर्शिनः ॥ अहैतुक्यव्यवहि
तां भक्तिमात्मप्रिये यथा ॥ १९ ॥ प्राणबुद्धिमनःस्वात्मदारापत्य
धनादयः ॥ यत्संपर्कात् प्रिया आसंस्ततः कोऽपरः प्रियः ॥ २० ॥ तद्व्र
यजंतं यात पतयो वो द्विजातयः ॥ स्वसत्रं पारयिष्यंति युष्माभि
र्गृहमेधिनः ॥ श्रीद्विजपत्न्य ऊचुः ॥ २१ मैवं विभोऽर्हति भवान्ग
दितुं नृशंसं सत्यं कुरुष्व निगमं तव पादमूलं ॥ प्राप्ता वयं तुलसि

दामपदावसृष्टंकेशैर्निवोढुमपिलंघ्यसमस्तबंधून्॥२२॥गृह्णंतिनो
नपतयःपितरौसुतावानभ्रातबंधुसुहृदःकुतएवचान्ये॥तस्माद्भव
त्प्रपदयोःपतितात्मनांनोनान्याभवेद्गतिररिंदमतद्विधेहि॥श्रीभ
गवानुवाच॥२३॥पतयोनाभ्यसूयेरन्पितृभ्रातृसुतादयः॥लोकाः
श्चवोमयोपेतादेवाअप्यनुमोदिते॥२४॥नप्रीतयेनुरागायह्यंगसंगो
नृणामिह॥तन्मनोमयियुंजानाअचिरान्मामवाप्स्यथ॥श्रवणाद्द
र्शनाद्ध्यानान्मयिभावानुकीर्त्तनात्॥नतथासन्निकर्षेणप्रतिया

भा॰द॰स्कं॰
११९

ततस्तागृहान्॥श्रीशुकउवाच॥२५॥इत्युक्ताद्विजपत्न्यस्तायज्ञवाटं
पुनर्गताः॥तेचानसूयवस्ताभिःस्त्रीभिःसत्रमपारयन्॥२६॥तत्रैका
विधृताभर्त्राभगवंतंयथाश्रुतं॥हृदोपगुह्यविजहौदेहंकर्मानुबंध
नं॥भगवानपिगोविंदस्तेनैवान्नेनगोपकान्॥चतुर्विधेनाशयि
त्वास्वयंचबुभुजेप्रभुः॥२७॥एवंलीलानरवपुर्नृलोकमनुशीलय
न्॥रेमेगोगोपगोपीनांरमयन्रूपवाक्कृतैः॥२८॥अथानुस्मृत्यविप्रा
स्तेअन्वतप्यन्कृतागसः॥यद्विश्वेश्वरयोर्याच्ञामहन्मनृविडंबयोः॥२९

राम
११९

दृष्ट्वा स्त्रीणां भगवति कृष्णे भक्तिमलौकिकीं ॥ आत्मानं च तया ही
नमनुतप्ता व्यगर्हयन् ॥ ३० ॥ धिग्जन्म नस्त्रिवृद्विद्यां धिग्व्रतं
धिग्बहुज्ञतां ॥ धिक्कुलं धिक्क्रियादाक्ष्यं विमुखा ये त्वधोक्षजे ॥ ३१ ॥ नू
नं भगवतो माया योगिनामपि मोहिनी ॥ यद्वयं गुरवो नृणां स्वा
र्थे मुह्यामहे द्विजाः ॥ ३२ ॥ अहो पश्यत नारीणामपि कृष्णे जगद्गु
रौ ॥ दुरंत भावं यो विध्यन्मृत्युपाशान्गृहाभिधान् ॥ ३३ ॥ ना
सां द्विजातिसंस्कारो न निवासो गुरावपि ॥ न तपो नात्ममीमांसा न

भा॰ द॰ पू॰
१२०

शौचंनक्रियाःशुभाः॥तथापिह्युत्तमश्लोकेकृष्णेयोगेश्वरेश्वरे॥३४॥
भक्तिर्दृढानचास्माकंसंस्कारादिमतामपि॥नूनंस्वार्थविमूढानांप्र
मत्तानांगृहेहया॥अहोनःस्मारयामासगोपवाक्यैःसतांगतिः॥अ
न्यथापूर्णकामस्यकैवल्याद्याशिषांपतेः॥ईशितव्यैःकिमस्माभि
रीशस्यैतद्विडंबनं॥३३॥हित्वान्यान्भजतेयंश्रीःपादस्पर्शाशयास
कृत्॥स्वात्मदोषापवर्गेणतद्याच्ञाजनमोहिनी॥देशःकालःपृ
थग्द्रव्यंतंत्रमंत्रर्त्विजोग्नयः॥देवतायजमानाश्चक्रतुर्धर्मश्च

राम
१२०

यन्मयः ॥ ३४ ॥ स एव भगवान्साक्षाद्विष्णुर्योगेश्वरः ॥ जातो यदुष्वि-
त्याश्रृण्म ह्यपि मूढा न विद्महे ॥ ३५ ॥ नमस्तस्मै भगवते कृष्णायाकुं-
ठमेधसे ॥ यन्मायामोहिताधियो भ्रमामः कर्मवर्त्मसु ॥ स वै न आद्यः
पुरुषः स्वमायामोहितात्मनां ॥ अविज्ञातानुभावानां क्षंतुमर्हत्य-
तिक्रमं ॥ ३६ ॥ इति स्वाघमनुस्मृत्य कृष्णे ते कृतहेलनाः ॥ दिदृक्ष-
वो व्रजमथ कंसाद्भीता न चाचलन् ॥ इति श्री भागवते महापु-
राणे दशमस्कंधे यज्ञपत्न्युपपदर्शनं त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

श्वरे

भा॰ द॰ पू॰
१२१

श्रीशुक उवाच ॥ भगवानपि तत्रैव बलदेवेन संयुतः ॥ अपश्यन्निव सन्गोपानिंद्रयागकृतोद्यमान् । तदभिज्ञोपि भगवान्सर्वात्मा सर्वदर्शनः ॥ प्रश्रयावनतो पृच्छ वृद्धान्नंदपुरोगमान् ॥ २ ॥ कथ्यतां मे पितः कोऽयं संभ्रमो व उपागतः ॥ किं फलं कस्य चोद्देशः केन वा साध्यते मखः ॥ एतद्ब्रूहि महान्कामो मह्यं शुश्रूषवे पितः ॥ ३ ॥ न हि गोप्यं हि साधूनां कृत्यं सर्वात्मनामिह ॥ अस्त्यस्वपरदृष्टीनाममित्रोदास्तविद्विषां ॥ ४ ॥ उदा

राम
१२१

सीनोरिवहृद्गर्भः आत्मवस्तुहृदुच्यते ॥ ५ ॥ ज्ञात्वाज्ञात्वाश्चकर्म्माणि
जनोयमनुतिष्ठति ॥ विदुषः कर्म्मसिद्धिः स्यान्नथानाविदुषोभ
वेत् ॥ ६ ॥ तत्रतावत्क्रियायोगोभवतां किंविचारितः ॥ अथवालौकि
कस्तन्मेपृच्छतः साधुभण्यतां ॥ श्रीनंदउवाच ॥ ७ ॥ पर्ज्जन्योभगवा
निंद्रोमेघास्तस्यात्ममूर्त्तयः ॥ तेऽभिवर्षंतिभूतानां प्राणनंजीवनं
पयः ॥ तंतातवयमन्येचवार्मुचांपतिमीश्वरं ॥ द्रव्यैस्तद्रेतसासि
द्धैर्यजंतेक्रतुभिर्नराः ॥ ८ ॥ तच्छेषेणोपजीवंतित्रिवर्गफलहेतवे

भा॰द॰पू॰
१२२
म्य

पुंसांपुरुषकाराणांपर्जन्यःफलभावनः॥यएवंविसृजेद्धर्म्मंपा
रंपर्य्यागतंनरः॥कामाल्लोभाद्भयाद्द्वेषात्सवैनाप्नोतिशोभनं॥
श्रीशुकउवाच॥ १०॥वचोनिशम्यनंदस्यतथान्येषांव्रजौकसां॥इंद्रा
यमन्युंजनयन्पितरंप्राहकेशवः॥श्रीभगवानुवाच॥११॥कर्म्म
णाजायतेजंतुःकर्म्मणैवप्रलीयते॥सुखंदुःखंभयंक्षेमंकर्म्म
णैवाभिपद्यते॥१२॥अस्तिचेदीश्वरःकश्चित्फलरूप्यन्यकर्म्मणां॥
कर्त्तारंभजतेसोपिनह्यकर्त्तुःप्रभुर्हिसः॥१३॥किमिंद्रेणेहभूतानां

राम
१२२

नु

स्वस्वकर्म्मानुवर्त्तिनां ॥ अनीशेनान्यथा कर्त्तुं स्वभावविहितं नृणां
१४ ॥ स्वभावतंत्रो हि जनः स्वभावमनुवर्त्तते ॥ स्वभावस्थमिदं
सर्व्वं सदेवासुरमानुषं ॥ १५ ॥ देहानुच्चावचान् जंतुः प्राप्योत्सृजति
कर्म्मणा ॥ [illegible] ॥ शत्रुर्मित्रमुदासीनः कर्म्मैव गुरुरीश्व
र ॥ १६ ॥ तस्मात्संपूजयेत्कर्म्म स्वभावस्थः स्वकर्म्मकृत् ॥ अंजसा
येन वर्त्तेत तदेवास्य हि दैवतं ॥ १७ ॥ आजीव्यैकतरं भावं यस्त्व
न्यमुपजीवति ॥ न तस्माद्विंदते क्षेमं जारान्नार्य्यसती यथा ॥ १८

वर्त्तेतब्रह्मणाविप्रोराजन्योरक्षयाभुवः वैश्यस्तुवार्त्तयाजीवेत्शूद्र
स्तुद्विजसेवया १९ कृषिवाणिज्यगोरक्षाकुसीदंतुर्य्यमुच्यते वा
र्त्ताचतुर्विधातत्रवयंगोवृत्तयो निशं २० सत्वंरजस्तमइतिस्थि
त्युत्पत्त्यंतहेतवः रजसोत्पद्यतेविश्वमन्योन्यंविविधंजगत् २१
रजसाचोदितामेघावर्षंत्यंबूनिसर्वतः प्रजास्तैरेवसिध्यंति
महेंद्रःकिंकरिष्यति २२ ननःपुरोजनपदानग्रामानगृहावयं
वनौकसस्तातनित्यंवनशैलनिवासिनः २३ तस्माद्गवांब्राह्मणा

नामद्रेश्चारभ्यतांमखः॥२४॥पच्यंतांविविधाःपाकाःसूपांताःपा
यसादयः॥संयावापूपशष्कुल्यःसर्वदोहाश्चगृह्यतां॥२५॥हू
यंतामग्नयःसम्यग्ब्राह्मणैर्ब्रह्मवादिभिः॥अन्नंबहुगुणंतेभ्योदेयं
वोधेनुदक्षिणाः॥२६॥अन्येभ्यश्चाश्वचांडालपतितेभ्योयथार्हतः
यवसंचगवांदत्वागिरयेदीयतांबलिःस्वलंकृताभुक्तवंतः स्व
नुलिप्ताःसुवाससः॥प्रदक्षिणंचकुरुतगोविप्रानलपर्वतान्
२७॥एतन्मममतंतातक्रियतांयदिरोचते॥अयंगोब्राह्मणा

द्रीणांमह्यंचदयितोमखः॥ **श्रीशुकउवाच**॥ कालात्मनाभगवता
शक्रदर्पजिघांसया॥ प्रोक्तंनिशम्यनंदाद्याःसाध्वगृह्णंततद्वचः
तथाचव्यदधुःसर्वंयथाहमधुसूदनः॥ वाचयित्वास्वस्त्ययनंत
द्द्रव्येणगिरिद्विजान्॥ वत्सेचसेतुदीपानांत्रातंछलानुगोपकाः
अलंकृत्यगिरिंद्रंतुदुकूलैःस्तत्रतत्रह॥ गवांकुलमलंकृत्यदुकू
लैर्गैरिकादिभिः मयूरपिच्छैर्घंटाभिर्यथाज्ञोपांसुहर्षिताः॥ उ
पहृत्यबलीन्सम्यगादृतायवसंगवां॥ गोधनानिपुरस्कृत्यगिरिं

चक्रुःप्रदक्षिणां ॥२९॥ अनांस्यनडुद्युक्तानितेचारुह्यस्वलंकृताः
गोप्यश्चकृष्णवीर्याणिगायंत्यःसद्विजाशिषः ॥३०॥ कृष्णस्त्वन्यत
मंरूपंगोपविश्रंभणंगतः ॥ शैलोस्मीतिब्रुवत्भूरिबलिमादद्बृ
हद्वपुः ॥३१॥ तस्मैनमोव्रजजनैःसहचक्रेत्मनात्मने ॥ अहोप
श्यतशैलोसौरूपिणोनुग्रहंव्यधात् ॥३२॥ एषोऽवजानतोगो
पान्कामरूपीवनौकसः ॥ हंतिचास्मैनमस्यामःशर्मणेह्या
त्मनोगवां ॥ इत्याद्रिगोद्विजमखंवासुदेवप्रचोदिताः ॥ यथावि

धायते गोपाः सहकृष्णाः व्रजं ययुः ॥ इति श्री भागवते महापुराणे
दशमस्कंधे इंद्रमखभंगश्चतुविंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ श्रीशुक उ

वाच ॥ १ इंद्रः स्तदात्मनः पूजां विज्ञाय विहतां नृप ॥ गोपे
भ्यः कृष्णनाथेभ्यो नंदादिभ्यश्चुकोप ह ॥ २ ॥ गणं
सांवर्त्तकं नाम मेघानां चांतकारिणां ॥ इंद्रः प्राचोदयत्क्रु
द्धो वाक्यं चाहेशमान्युत ॥ ३ ॥ अहो श्रीमदमाहात्म्यं गोपानां का
ननौकसां ॥ कृष्णं मर्त्यमुपाश्रित्य ये चक्रुर्देवहेलनं ॥ ५ ॥ यथा दृढैः कर्म

मयैः क्रतुभिर्नाममनोनिभैः ॥ विद्यामान्विक्षिकीं हित्वा तितीर्षंति भ
वार्णवं ॥ ५ ॥ वाचालं बालिशं स्तब्धमज्ञं पंडितमानिनं ॥ कृष्णं मर्त्यमु
पाश्रित्य गोपा मे चक्रुरप्रियं ॥ एषां श्रियावलिप्तानां कृष्णेनाध्मा
पितात्मनां ॥ धुनुत श्रीमदस्तंभं पशून्नयत संक्षयं ॥ ७ ॥ अहं चै
रावतं नागमारुह्यानुव्रजे व्रजं ॥ मरुद्गणैर्महावेगैर्नंदगोष्ठजि
घांसया ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं मघवताज्ञप्ता मेघा निर्मुक्तबंध
नाः नंदगोकुलमासारैः पीडयामासुरोजसा ८ विद्योतमा

नाविद्युद्भिः स्तनंतस्तनयित्नुस्विनैः तीव्रैर्मरुद्गणैर्नुन्ना ववृषु
र्जलशर्कराः ॥ ९ ॥ स्थूणास्थूला वर्षधारा मुंचत्स्वभ्रेष्वभीक्ष्ण
शः ॥ जलौघैः प्लाव्यमाना भूर्नादृश्यत नतोन्नतं ॥ ११ ॥ अत्यासा
रातिवातेन पशवो जातवेपनाः ॥ गोपा गोप्यश्च शीतार्ता गो
विंदं शरणं ययुः ॥ १२ ॥ कृष्ण कृष्ण महाभाग त्वन्नाथं गोकुलं प्र
भो ॥ त्रातुमर्हसि देवान्नः कुपितादक्तवत्सल ॥ १३ ॥ शिलावर्षा
तिवातेन हन्यमानमचेतनं ॥ निरीक्ष्य भगवान्मेने कुपितेंद्र

शिरः सुतांश्च कायेन प्रच्छाद्यासारपीडिताः वेपमाना भगवतः पादमूलमुपाययुः १२

कृतंहरिः॥१४॥अपर्त्वत्युल्बणंवर्षमतिवातंशिलामयं॥स्वयागे
विहतेऽस्माभिरिंद्रोनाशायवर्षति॥१६॥तत्रप्रतिविधिंसम्यगात्म
योगेनसाधये॥लोकेशमानिनांमौढ्याद्धनिष्येश्रीमदंतमः॥१७
नहिसद्भावयुक्तानांसुराणामीशविस्मयः॥मत्तोसतांमानभंगः
प्रशमायोपकल्पते॥१८॥तस्मान्मच्छरणंगोष्टंमन्नाथंमत्परिग्र
हं॥गोपायेस्वात्मयोगेनसोयंमेव्रतआहितः॥१९॥इत्युक्त्वैके
नहस्तेनकृत्वागोवर्द्धनाचलं॥दधारलीलयाविष्णुश्छत्राकमि

वबालकः ॥२०॥ अथाहभगवान्गोपान्हेंबतातव्रजौकसः ॥ य
थोपजोषंविशतगिरिगर्त्तंसगोधनाःनत्रासइहवःकार्य्योमद्ध
स्ताद्रिनिपातनात् ॥ वातवर्षभयेनालंतत्त्राणंविहितंहिवः
२१ ॥ तथानिर्विविशुर्गर्त्तंकृष्णाश्वासितमानसाः ॥ यथावकाशं
सधनाःसव्रजाःसोपजीविनः ॥२२॥ क्षुत्तृड्व्यथांसुखापेक्षांहि
त्वातैर्व्रजवासिभिः ॥ वीक्ष्यमाणोदधाराद्रिंसप्ताहंनाचलत्पदा
त् ॥ कृष्णयोगानुभावंतंनिशम्येंद्रोतिविस्मितः ॥ निस्तंभोभ्रष्ट

संकल्प्योमेघानस्वान्संन्यवारपतत्स्वंव्यभ्रमुदितादित्यं
वातवर्षंचदारुणं ॥ निशाम्योपारतंगोपान्गोवर्द्धनधरो ब्र
वीत् ॥ २३ ॥ निर्यातत्यजतत्रासंगोपाःसस्त्रीधनार्भकाः ॥ उपा
रतंवातवर्षंव्युदप्रायाश्चनिम्नगाः ॥ २४ ॥ ततस्तेनिर्ययुर्गोपाः
स्वंस्वमादायगोधनं ॥ शकटोढोपकरणंस्त्रीबालस्थविराःश
नैः ॥ भगवानपितंशैलंस्वस्थानेपूर्ववत्प्रभुः ॥ पश्यतांसर्वभू
तानांस्थापयामासलीलया ॥ २५ ॥ तंप्रमवेगान्निभृताव्रजौक

सोयथासमीयुः परिरंभणादिभिः ॥ गोप्यश्चसस्नेहमपूजयन्मु
दादध्यक्षताद्भिर्युयुजुः सदाशिषः ॥ यशोदारोहिणीनंदोराम
श्चबलिनांवरः ॥ कृष्णमालिंग्ययुयुजुराशिषः स्नेहकातराः ॥ दि
विदेवगणाः साध्याः सिद्धगंधर्वचारणाः ॥ तुष्टुवुर्मुमुचुस्तुष्टाः
पुष्पवर्षाणिपार्थिव ॥ शंखदुंदुभयोनेदुर्दिविदेवप्रचोदिताः
जगुर्गंधर्वपतयस्तुंबुरुप्रमुखान्नृप ॥२६॥ ततोऽनुरक्तैः पशुपैः
परिश्रितोराजन्स्वगोष्टंसबलोव्रजद्धरिः ॥ तथाविधान्यस्य

छ्रुतानिगोपिकागायंत्यईयुर्म्मुदिताहृदिस्पृशः ॥ इतिश्रीभाग
वतेमहापुराणेगो वर्धनोद्धरणे दशमस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥
२५ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ १ ॥ एवंविधानिकर्म्माणिगोपाः
कृष्णस्यवीक्ष्यते ॥ अतद्वीर्य्यविदःप्रोचुःसम
भ्येत्यसुविस्मिताः बालकस्ययदेतानिकर्म्माण्यत्य
द्भुतानिच ॥ कथमर्हत्यसौजन्मग्राम्येष्वात्मजुगुप्सितं ॥ २ ॥ यः
सप्तहायनोबालःकरेणैकेनलीलया ॥ कथंबिभ्रद्गिरिवरंपु

ष्करंगजराडिव ॥४॥ तोकेनामीलिताक्षेणपूतनायामहौजसः॥
पीतस्तनःसहप्राणैःकालेनेववयस्तनोः॥५॥ हिन्वतोधःशया
नस्यमास्यचरणावुदक् ॥ अनोपतद्विपर्य्यस्तंरुदतःप्रपदा
हतं॥६॥ एकहायनआसीनोह्रियमाणोविहायसा॥ दैत्येनयस्तृ
णावर्त्तमहन्कंठग्रहातुरं॥७॥ क्वचिद्धैयंगवस्तैन्येमात्राबद्धउ
लूखले॥ गच्छन्नर्जुनयोर्म्मध्येबाहुभ्यांतावपातयत्॥ वनेसं
चारयन्वत्सान्सरामोबालकैर्वृतः॥ हंतुंकामंबकंदोर्भ्यां

मुखतोरिमपादयत् ॥८॥ वत्सेषुवत्सरूपेणप्रविशंतंजिघां
सया ॥ हत्वान्यपातयत्तेनकपित्थानिचलीलया ॥ हत्वारासभदै
तेयंतद्बंधूंश्चबलान्वितः ॥ चक्रेतालवनंक्षेमंपरिपक्वफला
न्वितं ॥ प्रलंबंघातयित्वोग्रंबलेनबलशालिना ॥ अमोचयत्
व्रजपशून्गोपांश्चारण्यवह्नितः ॥९॥ आशीविषतमाहींद्रंद
मित्वाविमदंह्रदात् ॥ प्रसह्योद्वास्ययमुनांचक्रेसौनिर्विषोद
कां ॥१०॥ दुस्त्यजश्चानुरागोस्मिन्सर्वेषांनोव्रजौकसां ॥ नंद

तेननयेऽस्मासु तस्याप्यैश्वर्यं सन्निकः कथं ॥११॥ क्व सप्तहायनो बालः
क्व महाद्रिविधारणं ॥ ततो नो जायते शंका व्रजनाथ तवात्मजे ॥ नं
द उवाच ॥१२॥ श्रूयतां मे वचो गोपा व्येतु शंका च वोऽर्भके ॥ एनं कु
मारमुद्दिश्य गर्गो मे यदुवाच ह ॥ वर्णास्त्रयः किलास्यासन् गृह्ण
तोऽनुयुगं तनुः ॥ शुक्लो रक्तस्तथा पीत इदानीं कृष्णतां गतः ॥ प्रा
गयं वसुदेवस्य क्वचिज्जातस्तवात्मजः ॥ वासुदेव इति श्रीमान
भिज्ञाः संप्रचक्षते ॥ बहूनि संति नामानि रूपाणि च सुतस्य ते ॥ गु

णकर्म्मानुरूपाणि तान्यहं वेद नो जनाः ॥ एष वः श्रेय आधास्य
द्गोपगोकुलनंदनः ॥ अनेन सर्वदुर्गाणि यूयमंजस्तरिष्यथ
पुरानेन व्रजपते साधवो दस्युपीडिताः ॥ अराजके रक्ष्यमाणा जि
ग्युर्दस्यून्समेधिताः ॥ य एतस्मिन्महाभागे प्रीतिं कुर्वंति मान
वाः ॥ नारयोऽभिभवंत्येतान्विष्णुभक्तानिवा[illegible]सुराः ॥ १७
तस्मान्नंदात्मजोऽयं ते नारायणसमो गुणैः ॥ श्रिया कीर्त्यानुभा
वेन तत्कर्म्मसु न विस्मयः ॥ इत्यद्धा मां समादिश्य गर्गे च स्वगृहं

गते ॥ मन्येनारायणस्यांशंकृष्णमक्लिष्टकारिणं ॥ इतिनंदवचः
श्रुत्वागर्गगीतंव्रजौकसः ॥ मुदितानंदमानर्चुः कृष्णंचगतवि
स्मयाः ॥ १४ ॥ देवेवर्षतियज्ञविप्लवरुषावज्राश्मव र्षानि
लैः सीदत्पालपशुस्त्रियात्मशरणंदृष्ट्वानुकंप्युत्स्मयन् ॥
उत्पाट्यैककरेणशैलमबलोलीलोच्छिलींध्रंयथाविभ्रद्गो
ष्ठमपान्महेंद्रमदभित्प्रीयान्नइंद्रोगवां ॥ इतिश्रीभाग
वतेमाहापुराणे ॥ दशमस्कंधेनंदगोपसंवादःषड्विंशोध्या

यः॥ ॥श्रीशुकउवाच॥गोवर्द्धनेधृतेशैलेआसाराद्रक्षिते
व्रजे॥गोलोकादाव्रजत्कृष्णं सुरभिःशक्रएवच॥२॥विवि
क्तउपसंगम्यव्रीडितःकृ

तहेलनः॥पस्पर्शपादयो
रेनंकिरीटेनार्कवर्चसा ॥३॥दृष्टश्रुतानुभावोऽ
स्यकृष्णस्यामिततेजसः नष्टत्रिलोकेशमदइदमाह
कृतांजलिः॥श्रीइंद्रउवाच॥ विशुद्धसत्वंतवधामशांतंत
पोमयंध्वस्तरजस्तमस्कं मायामयोयंगुणसंप्रवाहोनविद्यते

त्रि

तेयग्रहणानुबंधः ॥४॥ कुतोनुतद्धेतवईश तत्कृतालोभादयोये
बुधलिंगभावाः ॥ अथापिदंडंभगवानबिभर्त्तिधर्म्मस्यगुप्त्यै
खलनिग्रहाय ॥५॥ पितागुरुस्त्वंजगतामधीशोदुरत्ययःका
लउपात्तदंडः ॥ हितायचेच्छातनुभिःसमीहसेमानंविधुन्व
न्जगदीशमानिनां ॥६॥ येमद्विधाज्ञाजगदीशमानिनस्त्वांवी
क्ष्यकालेभयमाशुतन्मदं ॥ हित्वार्य्यमार्गंप्रभजंत्यपस्मयाईहा
खलानामपितेनुशासनं ॥७॥ सत्वंममैश्वर्य्यमदप्लुतस्यकृता

बी

गसस्तेविदुषःप्रभावं॥ क्षंतुंप्रभोथार्हसिमूढचेतसोमैवंपुनर्भून्म
तिरीशमेसती॥९॥ नवावतारोयमधोक्षजेहभुवोभराणामुरुभा
रजन्मनां॥ चमूपतीनामभवायदेवभवायपुष्मच्चरणानुवर्त्ति
नां॥१०॥ नमस्तुभ्यंभगवतेपुरुषायमहात्मने॥ वासुदेवायकृष्णा
यसात्वतांपतयेनमः॥११॥ स्वछंदोपात्तदेहायविशुद्धज्ञानमूर्त्त
ये॥ सर्वस्मैसर्वबीजायसर्वभूतात्मनेनमः॥१२॥ मयेदंभगवन्गोष्ट
नाशायासारवायुभिः॥ चेष्टितंविहतेयज्ञेमानिनातीव्रमन्युना

बी

१३॥ त्वयेशानुगृहीतोस्मिध्वस्तस्तंभोसुरोत्तमः॥ इत्थंरंगुरूमात्मा
नंत्वामहंशरणंगतः॥ श्रीशुकउवाच॥ एवंसंकीर्त्तितः ह्लष्टोमघो
नाभगवानमुं॥ मेघगंभीरयावाचाप्रहसन्निदमब्रवीत्॥ श्रीभ
गवानुवाच॥ १४॥ मयातेकारिमघवन्मखभंगोनुगृह्णता॥ मदनुस्मृ
तयेनित्यंमत्तस्यैंद्रश्रियाभृशं॥ मामैश्वर्यश्रीमदांधोदंडपाणिं
नपश्यति॥ तंभ्रंशयामिसंपद्भ्योयस्यवांछाम्यनुग्रहं॥ १६॥ गम्य
तांशक्रभद्रंवःक्रियतांमेनुशासनं॥ स्थीयतांस्वाधिकारेषुयुक्तैः

र्वस्तं भवर्जितैः॥ १७॥ अथाह सुरभिः कृष्णमभिनंद्य मनस्विनी॥ स्व संतानैरुपामंत्र्य गोपरूपिणमीश्वरं॥ इति सुरभिरुवाच॥ १८॥ कृष्ण महायोगिन् विश्वात्मन् विश्वसंभव॥ भवता लोकनाथेन स नाथा वयमच्युत॥ १९॥ त्वन्नः परमकं दैवं त्वं न इंद्रो जगत्पते॥ भ वाय भव गो विप्र देवानां ये च साधवः॥ २०॥ इंद्रं नस्त्वाभिषेक्ष्यामो ब्रह्मणा चोदिता वयं॥ अवतीर्णोसि विश्वात्मन् भूमेर्भारापनुत्तये॥ २१॥ एवं कृष्णमुपामंत्र्य सुरभिः पयसात्मनः॥ जले

९४

भा॰द॰पू॰
१३४

श्वाकाशगंगायाऐरावतकरोद्धृतैः॥ इंद्रः सुरर्षिभिः साकंचोदि
तोदेवमातृभिः॥ अभ्यषिंचतदाशार्हं गोविंदइतिचाभ्यधात्॥
तत्रागतास्तुंबुरुनारदादयोगंधर्वविद्याधरसिद्धचारणाः॥ ज
गुर्यशोलोकमलापहंहरेःसुरांगनासंननृतुर्मुदान्विताः॥२२
तंतुष्टुवुर्देवनिकायकेतवोह्यवाकिरंश्चाद्भुतपुष्पवृष्टिभिः
लोकाः परांनिर्वृतिमाप्नुवंस्त्रयोगावस्तदागामनयन्पयो
द्रुतां॥२३॥ नानारसौघाःसरितोवृक्षाआसन्मधुस्रवाः अ

राम
१३४

कृष्टपच्यौषधयो गिरयो बिभ्रन्नुन्मणीन्॥ कृष्णेभिषिक्तए
तानि सर्वाणि कुरुनंदन निर्वैराण्यभवंस्तत्र क्रूराण्य
पि निसर्गतः॥ इति गोगो कुलपतिं गोविंदमभिषि
च्य सः॥ अनुज्ञातो य यौ शक्रो वृतो देवादि
भिर्दिवं॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे
श्रीगोविंदाभिषेको नाम सप्तविंशोऽध्यायः॥ २७॥ श्रीबाद
रायणिरुवाच॥ १॥ एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्द

नं ॥ स्नातुंनंदस्तुकालिंद्यांद्वादश्यांजलमाविशत् ॥२॥ तंगृहीत्वा
नयत्भृत्योवरुणस्यासुरोंतिकं ॥ अविज्ञायासुरींवेलांप्रवि
ष्टमुदकंनिशि ॥ चुक्रुशुस्तमपश्यंतः कृष्णरामेतिगोपकाः ॥३॥
भगवांस्तदुपश्रुत्यपितरंवरुणाहृतं ॥ तदंतिकंगतोराजन्
स्वानामभयदोविभुः ॥४॥ प्राप्तंवीक्ष्य [illegible] हृषीकेशंलोकपालस
पर्य्यया ॥ महत्यापूजयित्वाहतद्दर्शनमहोत्सवः ॥ श्रीवरुणउ
वाच ॥ ४ ॥ अद्यमेनिभृतोदेहोद्यार्थोधिगतःप्रभो ॥ त्वत्पाद

भाजो भगवन्नवापुः पारमध्वनः ॥५॥ नमस्तुभ्यं भगवते ब्र
ह्मणे परमात्मने ॥ न यत्र श्रूयते माया लोकसृष्टिविकल्पना
अजानता मामकेन मूढेनाकार्य्यवेदिना ॥ आनीतो ऽयं तव
पिता तत्प्रभो क्षंतुमर्हसि ॥७॥ ममाप्यनुग्रहं कृष्ण कर्तुमर्हस्य
शेषदृक् ॥ गोविंद नीयतामेष पिता ते पितृवत्सल ॥ श्रीशु
क उवाच ॥ एवं प्रसादितः कृष्णो भगवानखिलेश्वरः ॥ आदा
यागात्स्वपितरं बंधूनां चावहन्मुदं ॥८॥ नंदस्त्वतींद्रियं दृष्ट्वा

भा०द०पू०
१३६

लोकपालमहोदयं ॥ कृष्णेचसन्नतिंतेषांज्ञातिभ्योविस्मितोऽब्रवीत् ॥ ९ ॥ तेचौत्सुक्यधियोराजन् मत्वागोपास्तमीश्वरं ॥ अपि नःस्वगतिंसूक्ष्मामुपाधास्यदधीश्वरः ॥ इतिस्वानांसभगवान् विज्ञायाखिलदृक्स्वयं ॥ संकल्पसिद्धयेतेषांकृपयैतदचिंतयत् ॥ १० ॥ जनोवैलोकएतस्मिन्नविद्याकामकर्मभिः ॥ उच्चावचासुगतिषुनवेदस्वांगतिंभ्रमन् ॥ ११ ॥ इतिसंचिंत्यभगवान्महाकारुणिकोविभुः दर्शयामासलोकंस्वंगोपानांतमसःपरं ॥ १२

ग

राम
१३६

सत्यंज्ञानमनंतंयद्ब्रह्मज्योतिःसनातनं ॥ यद्धिपश्यंतिमुनयो
गुणापायेसमाहिताः १३ ते तुब्रह्मह्रदंनीताःमग्नाःकृष्णे
नचोद्धृताः ॥ ददृशुर्ब्रह्मणो लोकंयत्राक्रूरोध्यगात्पु
रा ॥ नंदादयस्तुतंदृष्ट्वा परमानंदनिर्वृताः ॥ कृ
ष्णंचतत्रछंदोभिस्तूयमा नंसुविस्मिताः ॥ इतिश्रीभा
गवतेमहापुराणेदशमस्कंधेनंदविमोक्षणनामष्टाविंशति
तमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ श्रीबादरायणिरुवाच ॥ १ ॥ भगवानपिता

रात्रीः शारदोत्फुल्लमल्लिकाः ॥ वीक्ष्य रंतुं मनश्चक्रे योगमायामु
पाश्रितः ॥२॥ तदोडुराजः ककुभः करैर्मुखं प्राच्या विलिंपन्न
रुणेन शंतमैः ॥ स चर्षणीनामुदगाच्छुचो मृजन् प्रियः प्रियाया
इव दीर्घदर्शनः ॥३॥ दृष्ट्वा कुमुद्वंतमखंडमंडलं रमाननाभं न
वकुंकुमारुणं ॥ वनं च तत्कोमलगोभिरंजितं जगौ कलं वा
मदृशां मनोहरं ॥४॥ निशम्य गीतं तदनंगवर्द्धनं व्रजस्त्रियः कृ
ष्णगृहीतमानसाः ॥ आजग्मुरन्योन्यमलक्षितोद्यमाः स यत्र

कांता जवलोलकुंडलाः ॥५॥ दुहंत्योभिययुः काश्चिद्दोहं हित्वा
समुत्सुकाः ॥ पयोधिश्रित्य संयावमनुद्वास्यापरा ययुः ॥ परि
वेषयंत्यस्तद्धित्वा पाययंत्यः शिशून्पयः ॥ शुश्रूषंत्यः पती
न्काश्चिदश्नंत्योपास्य भोजनं ॥६॥ लिंपंत्यः प्रमृजंत्योन्या अं
जंत्यः काश्च लोचने ॥ व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः काश्चित्कृष्णांति
कं ययुः ॥७॥ तावार्य्यमाणाः पितृभिः पतिभि र्भ्रातृबंधुभिः
गोविंदापहृतात्मानो नान्यवर्त्तंत मोहिताः ॥८॥ अंतर्गृहगताः

काश्चिद्गोप्योलब्धविनिर्गमाः॥ कृष्णंतद्भावनायुक्तादध्युर्मीलित
लोचनाः॥९॥ दुःसहप्रेष्टविरहतीव्रतापधुताशुभाः॥ ध्यानप्रा
प्ताच्युताश्लेषनिर्वृत्याक्षीणमंगलाः॥ तमेवपरमात्मानंजार
बुद्ध्यापिसंगताः॥ जहुर्गुणमयंदेहंसद्यःप्रक्षीणबंधनाः॥
श्रीपरीक्षिदुवाच॥१०॥ कृष्णंविदुःपरंकांतंनतुब्रह्मतयामुने
गुणप्रवाहोपरमस्तासांगुणधियांकथं॥ श्रीशुकउवाच॥११॥
उक्तंपुरस्तादेतत्तेचैद्यःसिद्धिंयथागतः॥ द्विषन्नपिहृषीके

शंकिमुताधोक्षजप्रियाः॥१२॥ नृणांनिःश्रेयसार्थायव्यक्तिर्भग
वतोनृप॥ अव्ययस्याप्रमेयस्यनिर्गुणस्यगुणात्मनः॥१३
कामंक्रोधंभयंस्नेहमैक्यंसौहृदमेवच॥ नित्यंहरौविदधतो
यांतितन्मयतांहिते॥१४॥ नचैवंविस्मयःकार्य्योभवताभग
वत्यजे॥ योगेश्वरेश्वरेकृष्णेयतएतद्विमुच्यते॥१५॥ तादृष्ट्वां
तिकमायाताभगवान्व्रजयोषितः॥ अवदद्वदतांश्रेष्ठोवा
चःपेशैर्विमोहयन्॥१६॥ श्रीभगवानुवाच॥ स्वागतंवोमहा

भागाः प्रियंकिंकरवाणिवः ॥ व्रजस्यानामयंकच्चिद्ब्रूतागमन
कारणं ॥१७॥ रजन्येषाघोररूपाघोरसत्वनिषेविता ॥ प्रतिया
तव्रजंनेहस्थेयंस्त्रीभिःसुमध्यमाः ॥१८॥ मातरःपितरःपुत्रा
भ्रातरःपतयश्चवः ॥ विचिन्वंतिह्यपश्यंतोमाकृढ्वंबंधुसा
ध्वसं ॥१९॥ दृष्टंवनंकुसुमितंराकेशकररंजितं ॥ यमुनानि
ललीलैजत्तरुपल्लवशोभितं ॥२०॥ तद्यातमाचिरंगोष्ठंशुश्रू
षध्वंपतीन्सतीः ॥ क्रंदंतिवत्साबालाश्चतानपाययतदु

स्रत ॥२१॥ अथवामदभिस्नेहाद्भवंत्योयंत्रिताशयाः ॥ आगताह्यु
पपन्नंततप्रीयंतेमयिजंतवः ॥२२॥ भर्त्तुःसुश्रूषणंस्त्रीणांपरो
धर्म्मोह्यमायया ॥ तद्बंधूनांचकल्याण्यः प्रजानांचानुपोषणं ॥
दुःशीलोदुर्भगोवृद्धोजडोरोग्यधनोपिवा ॥ पतिस्त्रीभिर्नहात
व्योलोकेसुभिरपातकी ॥२३॥ अस्वर्ग्यमयशस्यंचफल्गुकृच्छ्रं
भयावहं ॥ जुगुप्सितंचसर्वत्रह्यौपपत्यंकुलस्त्रियः ॥ श्रवणाद्दर्श
नाद्ध्यानान्मयिभावोनुकीर्त्तनात् ॥ नतथासन्निकर्षेणप्रतियात

नो गृहान् ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति विप्रियमाकर्ण्य गोप्यो गोविंदभा
षितं ॥ विषण्णा भग्नसंकल्पाश्चिंतामापुर्दुरत्ययां ॥२५॥ कृत्वा
मुखान्यवशुचः श्वसनेन शुष्यद्बिंबाधराणि चरणेन भुवं लिखंत्यः
अस्त्रैरुपात्तमषिभिः कुचकुंकुमानि तस्थुर्मृजंत्य उरुदुःखभराः
स्म तूष्णीं ॥२६॥ प्रेष्ठं प्रियेतरमिव प्रतिभाषमाणं कृष्णं तदर्थविनि
वर्त्तितसर्वकामाः नेत्रे विमृज्य रुदितोपहते स्म किंचित्संरंभगद्
गदगिरो ब्रुवतानुरक्ताः ॥ गोप्य ऊचुः ॥२७॥ मैवं विभोर्हति भवान्

गदितुंन्नृशंसंसंत्यज्यसर्वविषयांस्तवपादमूलं॥ भक्ताभजस्व
दुरवग्रहमात्यजास्मान्देवोयथादिपुरुषोभजतेमुमुक्षून्
२८॥यत्पत्यपत्यसुहृदामनुवृत्तिरंगस्त्रीणांस्वधर्मइतिधर्म
विदात्वयोक्तं॥ अस्त्वेवमेतदुपदेशपदेत्वयीशेप्रेष्ठोभवांस्तनु
भृतांकिलबंधुरात्मा॥२९॥कुर्वंतिहित्वयिरतिंकुशलाःस्वआ
त्मन्नित्यप्रियेपतिसुतादिभिरार्त्तिदैःकिं॥ तन्नःप्रसीदवरदे
श्वरमास्मछिंद्याआशांधृतांत्वयिचिरादरविंदनेत्र॥३०॥चित्तं

सुखेनभवतापहृतंगृहेषुयन्निर्विशत्युतकरावपिगृह्यकृत्ये
पादौपदंनचलतस्तवपादमूलाद्यामःकथंव्रजमथोक
रवामकिंवा॥३१॥सिंचांगनस्त्वदधरामृतपूरकेणहासावलो
ककलगीतजहृच्छयाग्निं।नोचेद्वयंविरहजाग्न्युपयुक्तदेहा
ध्यानेनयामपदयोःपदवींसखेते॥३२॥यर्ह्यंबुजाक्षतवपा
दतलंरमायादत्तक्षणंक्वचिदरण्यजनप्रियस्य।अस्प्राक्ष्म
तत्प्रभृतिनान्यसमक्षमंगःस्थातुंत्वयाभिरमिताबतपार

याम॥३३॥श्रीर्यत्पदांबुजरजश्चकमेतुलस्यालब्ध्वापिव
क्षसिपदंकिलभृत्यजुष्टं॥यस्यास्ववीक्षणउतान्यसुरप्रया
सस्तद्वद्वयंचतवपादरजःप्रपन्नाः॥३४॥तन्नःप्रसीदवृजि
नार्दनतेंघ्रिमूलंप्राप्ताविसृज्यवसतीस्त्वदुपासनाशाः॥त्व
त्सुंदरस्मितनिरीक्षणतीव्रकामतप्तात्मनांपुरुषभूषणदे
हिदास्यं॥३५॥वीक्ष्यालकावृतमुखंतवकुंडलश्रीगंडस्थलाध
रसुधंहसितावलोकं॥दत्ताभयंचभुजदंडयुगंविलोक्यव

भा०द०पू०
१४२

स्वः श्रियैकरमणं च भवाम दास्यः ॥ ३६ ॥ कास्त्र्यंग ते कलपदाम्
तवेणुगीतसंमोहितार्य्यचरितान्न चलेत्रिलोक्यां ॥ त्रैलोक्यसौ
भगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्गोद्विजद्रुममृगाः पुलकान्यबिभ्र
न् ॥ ३७ ॥ व्यक्तं भवान्व्रजजनार्त्तिहरोभिजातो देवो यथा
दिपुरुषः सुरलोकगोप्ता ॥ तन्नो निधेहि करपंकजमार्त्तबंधो
तप्तस्तनेषु च शिरःसु च किंकरीणां ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ३८ ॥ इ
ति विक्लवितं तासां श्रुत्वा योगेश्वरेश्वरः ॥ प्रहस्य सदयं गोपीरा त्मा रा

राम
१४२

मोप्यरीरमत् ॥ ३९ ॥ ताभिः समेताभिरुदारचेष्टितः प्रियेक्षणोत्फुल्ल
मुखीभिरच्युतः ॥ उदारहासद्विजकुंददीधितिर्व्यरोचतैणांक
इवोडुभिर्वृतः ॥ उपगीयमान उद्गायन्वनिताशतयूथपः ॥ मा
लां बिभ्रद्वैजयंतीं व्यचरन्मंडयन्वनं ॥ नद्याः पुलिनमाविश्य गो
पीभिर्हिमवालुकं ॥ जुष्टं तत्तरलानंदिकुमुदामोदवायुना ॥ ४० ॥
बाहुप्रसारपरिरंभकरालकोरुनीवीस्तनालभननर्मनखाग्र
पातैः ॥ क्ष्वेल्यावलोकहसितैर्व्रजसुंदरीणामुत्तंभयन्रतिपतिं

रमयांचकार ॥ ४६ ॥ एवं भगवतः कृष्णाल्लब्धमानामहात्मनः ॥ आ
त्मानंमेनिरेस्त्रीणांमानिन्योभ्य धिकंभुवि ॥ ४७ ॥ तासांतत्सौभ
गमदंवीक्ष्यमानंचकेशव प्रशमायप्रसादायतत्रैवां
तरधीयत ॥ इतिश्रीभा गवतेमहापुराणेदश
मस्कंधेरासक्रीडायामेको नत्रिंशोध्यायः ॥ श्रीशुकउ
वाच ॥ २९ ॥ १ ॥ अंतर्हितेभग वतिसहसैवव्रजांगनाः ॥ अ
तप्यंस्तमचक्षाणाःकरिण्यइवयूथपं ॥ २ ॥ गत्यानुरागस्मितवि

त्मेक्षितैर्मनोरमालापविहारविभ्रमैः आक्षिप्तचित्ताःप्रमदारमा
पतेस्तास्ताविचेष्टाजगृहुस्तदात्मिकाः ३ गतिस्मितप्रेक्षणभाष
णादिषुप्रियाःप्रियस्यप्रतिरूढमूर्तयः असावहंत्वित्यबलास्त
दात्मिका न्यवेदिषुःकृष्णविहारविभ्रमाः गायंत्यउच्चैरमुमेव
संहताविचिक्युरुन्मत्तकवद्वनाद्वनं पप्रच्छुराकाशवदंतरंबहि
र्भूतेषुसंतंपुरुषंवनस्पतीन् ५ दृष्टोवःकच्चिदश्वत्थप्लक्ष
न्यग्रोधनोमनः नंदसूनुर्गतोहृत्वाप्रेमहासावलोकनैः ६

व

कच्चित्कुरबकाशोकनागपुन्नागचंपकाः॥ रामानुजोमानिनीनां
गतोदर्पहरस्मितः॥७॥ कच्चित्तुलसिकल्याणिगोविंदचरणप्रि
ये॥ महत्वालिकुलैर्बिभ्रद्दृष्टस्तेतिप्रियोच्युतः॥८॥ मालत्यदर्शि
वः कच्चिन्मल्लिकेजातियूथिके॥ प्रीतिंवोजनयनजातः कर
स्पर्शेनमधवः॥९॥ चूतप्रियालपनसासनकोविदारजंब्वर्क
बिल्वबकुलाम्रकदंबनीपाः॥ येन्येपरार्थभविकायमुनो
पकूलाः शंसंतुकृष्णपदवींरहितात्मनांनः॥ किंतेकृतंक्षि

त्तितपोवनतकेशवांघ्रिस्पर्शोत्सवोत्पुलकितांगरुहैर्विभासि
अर्घ्यंघ्रिसंभवउरुक्रमविक्रमाद्धा॥ अहेवरागहवपुषःपरि
रंभणेन॥११॥ अप्येणपत्न्युपगतःप्रिययेहगात्रैस्तन्वन्दृ
शांसखिसुनिर्वृतिमच्युतोवः॥ कांतांगसंगकुचकुंकुमरंजि
तायाःकुंदस्रजःकुलपतेरिहवातिगंधः॥१२॥ बाहुंप्रियां
सउपधायगृहीतपद्मोरामानुजस्तुलसिकालिकुलैर्मदां
धैः॥ अन्वीयमानइहवस्तरवःप्रणामंकिंवाभिनंदतिचरन्

म्ह॰स्तू॰
१४५

प्रणयावलोकैः॥१३॥ पृच्छतेमालताबाहून्यप्याश्लिष्टावनस
तेः॥ नूनंतत्करजस्पृष्टाबिभ्रत्युत्पुलकान्यहो॥१४॥ इत्युन्मत्त
वचोगोप्यः कृष्णान्वेषणकातराः॥ लीलाभगवतः स्तास्ताह्यनु
चक्रुस्तदात्मिकाः॥१५॥ कस्याश्चित्पूतनायंत्याः कृष्णायंत्यापि
बत्स्तनं॥ तोकायित्वारुदत्यन्यापदाहन्शकटायतीं॥१६॥
दैत्यायित्वाजहारान्यामेकाकृष्णार्भभावनां॥ रिंगयामास
काप्यंघ्रीकर्षंतीघोषनिस्वनैः॥ कृष्णरामायितेनवेणू गोपायंत्य

राम
१४५

श्वकाश्वन॥ वत्सायितांहंतिचान्यातत्रैकानुबकायतीं॥ १७

आहूयदूरगायद्वतरुस्थस्तमनुवर्त्तिनीं॥ वेणुंक्वणंतींक्री

डंतीमन्यासंशंतिसाध्विति॥ कस्याश्चित्तूस्वभुजंन्यस्यचलंसा

हापरानन्नु॥ कृष्णोहंपश्यतगतिंललितामितितन्मनाः॥ १८॥

माभैष्टवातवर्षाभ्यांतत्त्राणंविहितंमया॥ इत्युक्त्वैकेनहस्ते

नयतंत्युन्निदधेंबरं॥ आरुह्यैकापदाक्रम्यशिरस्याह

परांन्टप॥ दुष्टाहेगच्छजातोहंखलानांननुदंडधृक्॥ तत्रैको

भाद०पु०
१४६

वाचगोपालादावाग्निंपश्यतोल्बणं॥चक्षूंष्याश्वपिधध्वंवो
विधास्येक्षेममंजसा॥२०॥बद्धान्ययास्रजाकाचित्तन्वीतत्रउलू
खले॥बध्नामिभांडभेत्तारंहैयंगवमुषंत्विति॥भीतासुदृक्पि
धायास्यंभेजेभीतिविडंबनं॥२१॥एवंकृष्णंपृछमानावृंदावन
लतातरून्॥व्यचक्षतवनोद्देशेपदानिपरमात्मनः॥पदानि
व्यक्तमेतानिनंदसूनोर्महात्मनः॥लक्ष्यंतेहिध्वजांभोज
वज्रांकुशयवादिभिः॥२२॥तैस्तैःपदैस्तत्पदवीमन्विछंतो

राम
१४६

ग्रतो ऽबलाः ॥ वध्वाः पदैः सुपृक्तानि विलोक्यार्त्ताः समब्रुव
न् ॥२३॥ कस्याः पदानि चैतानि यातायानंदसूनुना अंसन्य
स्तप्रकोष्टायाः करेणोः करिणा यथा ॥२४॥ अनयाराधितो नू
नं भगवान्हरिरीश्वरः यन्नो विहाय गोविंदः प्रीतो यामनय
द्रहः ॥२५॥ धन्या अहो अमी आल्यो गोविंदांघ्र्यब्जरेणवः ॥ या
न्ब्रह्मेशौ रमा देवी दधुर्मूर्ध्न्यघनुत्तये ॥२६॥ तस्या अमूनि
नः क्षोभं कुर्वंत्युच्चैः पदानि यत् यैकापहृत्य गोपीनां धनं भुं

भा॰द॰पू॰
१४७

कैच्युताधरं ॥२७॥ नलस्यंतेपदान्यत्रतस्यानूनंत्रिणांकुरैः
खिद्यत्सुजातांघ्रितलामुनि न्येप्रेयसींप्रियः ॥ इमान्यधि
कमग्नानिपदानिवहतोव धूं ॥ गोप्यःपश्यतकृष्णस्यभा
राक्रांतस्यकामिनः अ त्रावरोपिताकांतापुष्प
हेतोर्महात्मना ॥२८॥ अत्रप्र सूनावचयःप्रियार्थेप्रेय
साकृतः ॥ प्रपदाक्रमणएते पश्यतासकलेपदे ॥२९॥ केश
प्रसाधनंत्वस्याःकामिन्याःकामिनाकृतं ॥ तानिचूडयताकांता

म

राम
१४७

या

मुपविष्टमिहध्रुवं ॥३॥ श्रीशुकउवाच ॥ रेमेतयास्वात्मरतआ
त्मारामोप्यखंडितः ॥ कामिनांदर्शयन्दैन्यंस्त्रीणांचैवदुरा
त्मतां ॥ इत्येवंदर्शयंतस्ताश्चेरुर्गोप्योविचेतसः ॥ यांगोपी
मनयत्कृष्णोविहायान्याःस्त्रियोवने ॥३१॥ साचमेनेतदात्मानंव
रिष्टंसर्वयोषितां ॥ हित्वागोपीःकामयानामामसौभजतेप्रि
यः ॥ ततोगत्वावनोद्देशंदृप्ताकेशवमब्रवीत् ॥ नपारयेहंच
लितुंनयमांयत्रतेमनः ॥३२॥ एवमुक्तःप्रियामाहस्कंध

कासि

मारुह्यतामिति ॥ ततश्चांतर्दधे कृष्णः सावधूरन्वतप्यत ॥ ३३ ॥
हानाथरमयाप्रेष्ठक्वासिंमहाभुज ॥ दास्यास्तेकृपणायामेस
खेदर्शयसन्निधिं ॥ श्रीशुकउवाच ॥ ३४ ॥ अन्विछंत्योभगवतो
मार्गंगोप्योविदूरतः ॥ ददृशुःप्रियविछेदान्मोहितांदुःखितां
सखीं ॥ तयाकथितमाकर्ण्यमानप्राप्तिंचमाधवात् ॥ अवमा
नंचदौरात्म्याद्विस्मयंपरमंययुः ॥ ३५ ॥ ततोविशन्वनंचंद्र
ज्योत्स्ना [illegible] यावद्विभाव्यते ॥ तमःप्रविष्टमालक्ष्यततोन्यव

वृत्तयस्त्रियः ३६ तन्मनस्कास्तदालापास्तद्विचेष्टास्तदात्मि
काः तद्गुणानेवगायंत्योनात्मागाराणिसस्मरुः ३७ पुनः
पुलिनमागत्यकालिंद्याः कृष्णभावनाः समवेता
जगुः कृष्णंतदागमनकांक्षिताः ३८ इतिश्री
भागवतेमहापुराणेपरमहंस्यांसंहितायांवैयासिक्यां
दशमस्कंधेरासक्रीडायांत्रिंशोध्यायः ३० गोपीकाउ
चुः जयतितेधिकंजन्मनाव्रजःश्रयतइंदिराशश्वदत्र हि

दयितदृश्यतांदिक्षुतावकास्त्वयिधृतासवस्त्वांविचिन्वते ॥१॥
शरदुदाशयेसाधुजातसत्सरसिजोदरश्रीमुषादृशा ॥ सुर
तनाथतेऽशुल्कदासिकावरदनिघ्नतोनेहकिंवधः ॥२॥ विष
जलाप्ययाद्व्यालराक्षसाद्वर्षमारुताद्वैद्युतानलात् ॥ वृषम
यात्मजाद्विश्वतोभयादृषभतेवयंरक्षितामुहुः ॥३॥ नखलुगो
पिकानंदनोभवानखिलदेहिनामंतरात्मदृक् ॥ विखनसार्थि
तोविश्वगुप्तयेसखउदेयिवान्सात्वतांकुले ॥४॥ विरचिताभ

यंवृष्णिधुर्य्यतेचरणमीयुषांसंसृतेर्भयात् ॥ करसरोरुहंकां
तकामदंशिरसिधेहिनःश्रीकरग्रहं ॥५॥ व्रजजनार्त्तिहन्वी
रयोषितांनिजजनस्मयध्वंसनस्मित ॥ भजसखेभवत्किं
करीःस्मनोजलरुहाननंचारुदर्शय ॥६॥ प्रणतदेहिनांपा
पकर्षणंतृणचरानुगंश्रीनिकेतनं ॥ फणिफणार्पितंतेप
दांबुजंकृणुकुचेषुनःकृंधिहृच्छयं ॥७॥ मधुरयागिराव
ल्गुवाक्ययाबुधमनोज्ञयापुष्करेक्षण ॥ विधिकरीरिमावी

रमुष्यतीरधरसीधुनाप्याययस्व नः॥९॥तवकथामृतंतप्तजीवनं
कविभिरीडितंकल्मषापहं॥श्रवणमंगलंश्रीमदाततंभुविगृ
णंतियेभूरिदाजनाः॥१०॥प्रहसितंप्रियप्रेमवीक्षणंविहरणंच
तेध्यानमंगलं॥रहसिसंविदोयाहृदिस्पृशः कुहकनोमनःक्षो
भयंतिहि॥११॥चलसियद्व्रजाच्चारयन्पशून्नलिनसुंदरंना
थतेपदं॥शिलतृणांकुरैःसीदतीतिनःकलिलतांमनःकांतग
छति॥१२॥दिनपरीक्षयेनीलकुंतलैर्वनरुहाननंबिभ्रदावृतं

धनरजस्वलंदर्शयन्मुहुर्मनसिनःस्मरंवीरयछसि ॥१३॥
प्रणतकामदंपद्मजार्चितंधरणिमंडनंध्येयमापदि ॥ चरण
पंकजंशंतमंचतेरमणनस्तनेष्वर्पयाधिहन् ॥१४॥ सुरत
वर्द्धनंशोकनाशनंस्वरितवेणुनासुष्टुचुंबितं ॥ इतररागवि
स्मारणंनृणांवितरवीरनस्तेधरामृतं ॥१५॥ अटतियद्भवा
नह्निकाननंत्रुटिर्युगायतेत्वामपश्यतांकुटिलकुंतलंश्री
मुखंचतेजडउदीक्षतांपक्ष्मकृद्दृशां ॥१६॥ पतिसुतान्वयभ्रा

त्रबांधवानतिविलंघ्यतेंत्यच्युतागताः॥गतिविदस्तवोद्गीतमो
हिताःकितवयोषितःकस्त्यजेन्निशि॥१७॥रहसिसंविदंहृच्छयोद
यंप्रहसिताननंप्रेमवीक्ष णं॥बृहदुरःश्रियोवीक्ष्यधामतेमुहुर
तिस्पृहामुह्यतेमनः॥१८॥व्रजवनौकसांव्यक्तिरंगतेवृजिनहं
त्र्यलंविश्वमंगलं॥त्यजमनाकचनस्त्वत्स्पृहात्मनांस्वजनहृद्रुजां
यन्निषूदनं॥१९॥यत्तेसुजातचरणांबुरुहंस्तनेषुभीताःशनैः
प्रियदधीमहिकर्कशेषु तेनाटवीमटसियद्व्यथतेनकिंस्वि

त्कूर्पादिभिर्भ्रमति धीर्भवदायुषां नः॥ २०॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे दशमस्कंधे रासक्रीडायामेकत्रिंशोऽध्यायः
॥ ३१॥ श्रीसुक उवाच॥ इति गोप्यः प्रगायंत्यः प्रलपं
त्यश्च चित्रधा॥ रुरुदुः सुस्वरं राजन् कृष्णदर्श
नलालसाः॥ १॥ तं विलोक्यागतं प्रेष्टं प्रीत्युत्फुल्लमुखां
बुजाः॥ उत्तस्थुर्युगपत्सर्वास्तन्वः प्राणमिवागतं॥ ३॥ का
चित्करांबुजं शौरेर्जगृहेऽञ्जलिना मुदा॥ काचिद्दधार तद्बाहु

तासामाविरभूच्छौरिः स्मयमानमुखांबुजः॥ पीतांबरधरः स्रग्वी
साक्षान्मन्मथमन्मथः॥ २॥

भाग०द० १५२

मंशौरेश्चंदनरूषितंकाचिदंजलिनागृह्णात्तन्वीतांबूलचर्वितं
एकातदंघ्रिकमलंसंतप्ताहृदयेन्यधात्त्॥४॥एकाभ्रुकुटि
मावध्यप्रेमसंरंभविह्वला॥घ्नतीवैक्षत्कटाक्षेपैःसंदष्टद
शनछदा॥५॥अपरानिमिषदृग्भ्यांजुषाणातन्मुखांबुजं
आपीतमपिनातृप्यत्संतस्तच्चरणंयथा॥६॥तंकाचिन्नेत्र
रंध्रेणहृदिकृत्वानिमील्यच॥पुलकांग्युपगुह्यास्तेयोगी
वानंदसंप्लुता॥७॥सर्वास्ताःकेशवालोकपरमोत्सवनिर्वृ

राम १५२

नाः ॥ जहुर्विरहजंतापंप्राज्ञंप्राप्ययथाजनाः ॥ ८ ॥ ताभिर्विधू
तशोकाभिर्भगवानच्युतोवृतः ॥ व्यरोचताधिकंतातपु
रुषःशक्तिभिर्यथा ॥ ९ ॥ ताःसमारायकालिंद्यानिर्विश्यपुलि
नंविभुः ॥ विकसत्कुंदमंदारसुरभ्यनिलषट्पदं ॥ १० ॥ शर
च्चंद्रांशुसंदोहध्वस्तदोषातमःशिवं ॥ कृष्णायाहस्ततरला
चितकोमलवालुकं ॥ ११ ॥ तद्दर्शनाह्लादविधूतहृद्रुजोम
नोरथांतंश्रुतयोयथाययुः ॥ स्वैरुत्तरीयैःकुंचकुंकुमांकि

तैरचीकॢपन्नासनमात्मबंधवे ॥१२॥ तत्रोपविष्टो भगवान् स
ईश्वरो योगेश्वरांतर्हृदिकल्पितासनः ॥ चकास गोपीपरिष
द्गतो विभुस्त्रैलोक्यलक्ष्म्येकपदं वपुर्दधत् ॥१३॥ सभाजयि
त्वा तमनंगदीपनं सहासलीलेक्षणविभ्रमभ्रुवा ॥ संस्पर्श
नेनांककृतांघ्रिहस्तयोः संस्तुत्य ईषत्कुपिता बभाषिरे ॥ गो
प्य ऊचुः ॥१४॥ भजतोनुभजंत्येक एक एतद्विपर्ययं ॥ नोभ
यांश्च भजंत्यन्य एतन्नो ब्रूहि साधु भो ॥ श्रीभगवानुवाच ॥

१६॥ मिथोभजंतियेसख्यः स्वार्थैकांतोद्यमाहिते ॥ नतत्रसौहृ
दंधर्मः स्वार्थार्थंतद्धिनान्यथा ॥१७॥ भजंत्यभजतोयेवैक
रुणाःपितरोयथा धर्म्मोनिरपवादोत्रसौहृदंचसुमध्यमाः
१८॥ भजतोपिनवैकेचित्भजंत्यभजतःकुतः ॥ आत्मारा
माह्याप्तकामाअकृतज्ञागुरुद्रुहः ॥१९॥ नाहंतुसख्योभज
तोपिजंतून्भजाम्यमीषामनुवृत्तिवृत्तये ॥ यथाधनोः
लब्धधनेविनष्टेतच्चिंतयान्यन्निभृतोनवेद ॥२०॥ एवंमद

र्थोज्झितलोकवेदस्वानांहिवोमय्यनुवृत्तयेबलाः॥ मयापरो
क्षंभजतातिरोहितं मासूयितुंमार्हथतत्प्रियंप्रियाः॥२१
नपारयेहंनिरवद्यसंयुजांस्वसाधुकृत्यंविबुधायुषा
पिवः याभाभजन्दुर्जरगेहशृंखलाःसंवृश्च्यतद्वः प्रति
यातुसाधुना॥२२॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं
धेरासक्रीडायांद्वात्रिंशोध्यायः॥३२॥ श्रीशुकउवाच॥
१॥ इत्थंभगवतोगोप्यः श्रुत्वावाचःसुपेशलाः जहुर्विर

ला

हृजंतापं तदंगोपचिताशिषः ॥२॥ अथारभत गोविंदो रास

क्रीडामनुव्रतैः ॥ स्त्रीरत्नैरन्वि तः प्रीतैरन्योन्याबद्धबाहुभि

ः ॥३॥ रासोत्सवः संप्रवृत्तो गोपीमडलमंडितः ॥ योगे

श्वरेण कृष्णेन तासां मध्ये द्वयोर्द्वयोः प्रविष्टेन गृ

हीतानां कंठे स्वनिकटं स्त्रियः ॥४॥ यं मन्येरन्नभ

स्तावद्विमानशतसंकुलं सं सदाराणामौत्सुक्यान्निभृ

तात्मनां ॥ ततो दुंदुभयो नेदुर्निपेतुः पुष्पवृष्टयः ॥ जगुर्गंध

दिवौक

भा॰द॰स्क॰
१५५

र्वैपतयस्स्त्रीकास्तद्धृशोम्मखं ॥ वलयानांनूपुराणांकिंकिणीनां
चयोषितां ॥ सप्रियाणामभूछब्दस्तुमुलोरासमंडले ॥ ६ ॥ तत्राति
शुशुभेताभिर्भगवान्देवकीसुतः ॥ मध्येमणीनांहैमानांम
हामारकतोयथा ॥ ७ ॥ पादन्यासैर्भुजविधुतिभिःसस्मितैर्भ्रू
विलासैः भज्यन्मध्यैश्चलकुचपटैःकुंडलैर्गंडलोलैः ॥ स्विद्य
न्मुख्यःकबररसनाग्रंथयःकृष्णवध्वोगायंत्यस्तंतडितइ
वतामेघचक्रेविरेजुः ॥ ८ ॥ उच्चैर्जगुर्नृत्यमानारक्तकंठ्योर

राम
१५५

त्तिप्रियाः॥ दृष्ट्वाभिमर्शमुदितायगृहीतेनेरमावृतं ॥९॥ काश्चि
त्समंमुकुंदेनस्वरजातीरमिश्रयत् ॥ उन्निन्येप्रेयसानेनश्री
यतासाधुसाध्विति ॥१०॥ नदेवध्रुवमुन्निन्येतस्यैमानंचब
हूदात् ॥११॥ काश्चिद्रासपरिश्रांतापार्श्वस्थस्यगदाभृतः
जग्राहबाहुनास्कंधंश्लथद्वलयमल्लिका ॥१२॥ तत्रैकां
सगतंबाहुंकृष्णस्योत्पलसौरभं ॥ चंदनालिप्तमाघ्रायहृ
ष्टरोमाचुचुंबह ॥१३॥ कस्याश्चिन्नाट्यविक्षिप्तकुंडलत्विष

भा॰द॰पू॰
१५६

मंडितं ॥ गंडं गंडे संदधत्याः प्रादात्तांबूलचर्वितं ॥ १३ ॥ नृत्यती गायती
काचित्कूजन्नूपुरमेखला ॥ पार्श्वस्थाच्युतहस्ताब्जं श्रांताधात्स्तनयोः
ःशिवं ॥ १३ ॥ गोप्यो लब्ध्वाच्युतं कांतं श्रिय एकांतवल्लभं ॥ गृहीतकंठ्यस्त
द्दोर्भ्यां गायंत्यस्तं विजह्रिरे कर्णोत्पलालकविटंककपोलघर्मवक्त्र
श्रियो वलयनूपुरघोषवाद्यैः ॥ गोप्यः समं भगवता ननृतुः स्वके
शस्रस्तस्रजो भ्रमरगायकरासगोष्ठ्यां ॥ १४ ॥ एवं परिष्वंगकराभि
मर्शस्निग्धेक्षणोद्दामविलासहासैः रेमे रमेशो व्रजसुंदरीणां य

राम
१५६

यार्भकः स्वप्रतिबिंबविभ्रमः ॥ १५ ॥ तदंगसंगप्रमुदाकुलेंद्रियाः के
शान्दुकूलं कुचपट्टिकां वा ॥ नांजः प्रतिव्योढुमलं व्रजस्त्रियो विस्र
स्तमालाभरणाः कुरूद्वह ॥ १६ ॥ कृष्णविक्रीडितं वीक्ष्य मुमुहुः खे
चरस्त्रियः ॥ कामार्दिताः शशांकश्च सगणो विस्मितोऽभवत् ॥ १७ ॥ कृ
त्वा तावंतमात्मानं यावतीर्व्रजयोषितः ॥ रेमे स भगवांस्ता
भिरात्मारामोऽप्यखंडितः ॥ १८ ॥ तासां रतिविहारेण श्रांतानां वदनानि
सः ॥ प्रामृजत्करुणः प्रेम्णा शंतमेनांगपाणिना ॥ १९ ॥ गोप्यः स्फुरत्

रटकुंडलकुंतलत्विड्गंडश्रियासुधितहासनिरीक्षणेन मानंद
धत्यऋषभस्यजगुःकृतानिपुण्यानितत्कररुहस्पर्शप्रमोदाः
२०॥ताभिर्युतःश्रममपोहितुमंगसंगघृष्टस्रजःसकुचकुंकुमरं
जितायाः॥गंधर्वपालिभिरनुद्रुतआविशद्वाःश्रांतोगजीभिरि
भराडिवभिन्नसेतुः॥२१॥सोंभस्यलंयुवतिभिःपरिषिच्यमानः
प्रेम्णेक्षितःप्रहसतीभिरितस्ततोंग॥वैमानिकैःकुसुमवर्षिभि
रीड्यमानोरेमेस्वयंस्वरतिरत्रगजेंद्रलीलः॥२२॥ततश्चकृष्णोपवने

जलस्थलप्रसूनगंधानिलजुष्टदिक्तटे ॥ चचारभृंगप्रमदाग
णावृतोयथामदच्युद्द्विरदःकरेणुभिः ॥२६॥ एवशशांकांशुविरा
जितानिशाससत्यकामोनुरताबलागणाः ॥ सिषेवआत्मन्यवरु
द्धसौरतःसर्वाःशरत्काव्यकथारसाश्रयाः ॥ परीक्षिदुवाच ॥२७॥
संस्थापनायधर्म्मस्यप्रशमायेतरस्यच ॥ अवतीर्णोहिभगवानं
शेनजगदीश्वरः ॥२८॥ सकथंधर्म्मसेतूनांवक्ताकर्त्ताभिरक्षिता
प्रतीपमाचरद्ब्रह्मन्परदाराभिम ॥२९॥ आप्तकामोयदुपतिःकृ

रा॰

तवान्वैजुगुप्सितं ॥ किमभिप्रायएतन्नःसंशयंछिंधिसुव्रत ॥ श्री
शुकउवाच ॥ धर्म्मव्यतिक्रमोदृष्टईश्वराणांचसाहसं ॥ तेजीयसां
नदोषायवन्हेःसर्वभुजोयथा ॥ ३० ॥ नैतत्समाचरेज्जातुमनसा
पिह्यनीश्वरः ॥ विनश्यत्याचरन्मौढ्याद्यथारुद्रोब्धिजंविषं ॥ ३१
ईश्वराणांवचःसत्यंतथैवाचरितंक्वचित ॥ तेषांयत्स्ववचोयु
क्तंबुद्धिमांस्तत्समाचरेत ॥ तेषांस्वछंदचरितंबुद्धिमांस्तन्नुनाच
रेत ॥ ३२ ॥ कुशलाचरितेनैषामिहस्वार्थोनविद्यते ॥ विपर्य्यये

कृ

नचानर्थो निरहंकारिणां प्रभो ॥३३॥ किमुताखिलसत्वानां ति
र्यंमर्त्यदि[illegible]वौकसां ॥ ईशितुश्चेशितव्यानां कुशलाकुशलान्व
यः ॥३४॥ यत्पादपंकजपरागनिषेवतृप्ता योगप्रभावविधुता
खिलकर्मबंधाः ॥ स्वैरं चरंति मुनयोपि न नह्यमानास्तस्येच्छ
यात्तवपुषः कुत एव बंधः ॥३५॥ गोपीनां तत्पतीनां च सर्वेषां
मेव देहिनां ॥ योंतश्चरति सोध्यक्ष[illegible]क्रीडनेनेह देहभाक् ॥३६॥
अनुग्रहाय भूतानां मानुषं देहमाश्रितः ॥ भजते तादृशी

नेह

भा॰द॰पू॰
१५९

क्रीडायाः श्रुत्वा तत्सरोभवेत् ॥३७॥ नासूयन्खलु कृष्णाय मोहि
तास्तस्य मायया ॥ मन्यमानाः स्वपार्श्वस्थान्स्वान्स्वान्दारान्व्र
जौकसः ॥३८॥ ब्रह्मरात्र उपावृत्ते वासुदेवानुमोदिताः ॥ अनि
च्छंत्यो ययुर्गोप्यः स्वगृहान्भगवत्प्रियाः ॥३९॥ विक्रीडितं व्र
जवधूभिरिदं च विष्णोः श्रद्धान्वितोनुशृणुयादथ वर्णयेद्यः ॥
भक्तिं परां भगवति प्रतिलभ्य कामं हृद्रोगमाश्वपहिनोत्यचि
रेण धीरः ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कंधे रासक्री

राम
१५९

ड्यायांत्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ १ ॥ एकदादेव
यात्रायांगोपालाजातकौतु काः ॥ अनोभिरनडुद्युक्तैःप्र
ययुस्तेंबिकावनं ॥ तत्रस्त्रा लासरस्वत्यांदेवंपशुपतिं
प्रभुं ॥ आनर्चुरर्हणै र्भक्त्यादेवींचनृपतेंबिकां ॥ २ ॥ गावोहिरण्यंवा सांसिमधुमध्वन्नमादृताः
ब्राह्मणेभ्योददुःसर्वेदेवो नःप्रीयतामिति ॥ ३ ॥ ऊषुःस
रस्वतीतीरेजलंप्राश्यधृतव्रताः रजनींतांमहाभागानंद

भा॰द॰१॰
१६०

सुनंदकादयः ॥४॥ कश्चिन्महानहिस्तस्मिंविनेतिबुभुक्षितः
यदृछयागतोनंदंशयानमुरगोग्रसीत् ॥ सचुक्रोशाहिना
ग्रस्तःकृष्णकृष्णमहानयंसर्पोमांग्रसतेतातप्रपन्नंपरिमोच
य ॥५॥ तस्यचाक्रंदितंश्रुत्वागोपालाःसहसोत्थिताः ॥ ग्रस्तंचदृ
ष्ट्वाविभ्रांताःसर्पंविव्यधुरुल्मुकैः ॥६॥ अलातैर्दह्यमानोपिना
मुंचत्तमुरंगमः ॥ तमस्पृशत्पदाभ्येत्यभगवान्सात्वतांपतिः
॥७॥ सवैभगवतःश्रीमत्पादस्पर्शहताशुभः ॥ भेजेसर्पवपुर्हि

राम
१६०

त्वारूपंविद्याधरार्च्चितं ॥ तमपृच्छद्धृषीकेशः प्रणतंसमुपस्थि

तं ॥ दीप्यमानेनवपुषापुरुषंहेममालिनं ॥ ८ ॥ कोभवान्परया

लक्ष्म्याराजतेशुभदर्शनः ॥ कथंजुगुप्सितामेतांगतिंवाप्रापि

तोवशः ॥ सर्पउवाच ॥ अहंविद्याधरःकश्चित्सुदर्शनइतिश्रु

तः ॥ श्रियास्वरूपसंपत्त्याविमानेनाचरन्दिशः ॥ ९ ॥ ऋषीन्

विरूपानंगिरसः प्राहसंरूपदर्पितः तैरिमांप्रापितोयोनिंप्रल

ब्धैः स्वेनकर्म्मणा ॥ १० ॥ शापोमेनुग्रहायैवकृतस्तैःकरुणात्म

त्मभिः यदहंलोकगुरुणापदास्पृष्टोहताशुभः ॥११॥ तंत्वाहंभवभी
तानांप्रपन्नानांभयापहं ॥ आपृछेशापनिर्म्मुक्तः पादस्पर्शा
दमीवहन् ॥ प्रपन्नोहंमहायोगिन्महापुरुषसत्पते ॥ अनुजा
नीहिमांदेवसर्वलोकेश्वरेश्वर ॥ ब्रह्मदंडाद्विमुक्तोहंसद्यस्तेच्यु
तदर्शनात् ॥ यन्नामगृह्णन्नखिलान्श्रोतॄनात्मानमेवचसद्यः
पुनातिकिंभूयस्तस्यस्पृष्टः पदाहिते ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इत्यनु
ज्ञाप्यदाशार्हंपरिक्रम्याभिवंद्यच ॥ सुदर्शनोदिवंयातःकृच्छ्रा

न्नंदश्च मोचितः॥ निशम्य कृष्णस्य तदात्मवैभवं व्रजौकसो विस्मि
तचेतसस्ततः॥ समाप्य तस्मिन्नियमं पुनर्व्रजं नृपाययुस्तत्क
थयंतआदृताः॥१२॥ कदाचिदथ गोविंदो रामश्चाद्भुतविक्रमः॥
विजह्रतुर्वने रात्र्यां मध्यगौ व्रजयोषितां॥ उपगीयमानौ ललि
तं स्त्रीजनैर्बद्धसौहृदैः॥ स्वलंकृतानुलिप्तांगौ स्रग्विणौ विरजां
बरौ॥१३॥ निशामुखं मानयंतावुदितोडुपतारकं॥ मल्लिकागंध
मत्तालिजुष्टं कुमुदवायुना॥१४॥ जगतुः सर्वभूतानां मनः

श्रवणमंगलं ॥ तौकल्पयंतौयुगपत्स्वरमंडलमूर्छितं ॥१५॥ गो
प्यस्तद्गीतमाकर्ण्यमूर्छितानाविदन्नृप ॥ स्रंसद्दुकूलमात्मा
नंस्रस्तकेशस्रजंततः ॥ एवंविक्रीडतोःस्वैरंगायतोःसंप्रमत्तव
त् ॥ शंखचूडइतिख्यातोधनदानुचरोभ्यगात् ॥१६॥ तयोर्नि
रीक्षतोराजंस्तन्नाथंप्रमदाजनं ॥ क्रोशंतंकालयामासदिश्यु
दीच्यामशंकितः ॥१७॥ क्रोशंतंकृष्णरामेतिविलोक्यस्वपरिग्र
हं ॥ यथागादस्युनाग्रस्ताभ्रातरावनुधावतां ॥१८॥ माभैष्टे

त्यभयारावौशालहस्तौतरस्विनौ ॥ आसेदतुस्तंबालिनौत्वरितं
गुह्यकाधमं ॥ सवीक्ष्यतावनुप्राप्तौकालमृत्युइवोद्विजन् ॥ वि
सृज्यस्त्रीजनंमूढः प्राद्रवज्जीवितेछया ॥ तमन्वधावद्गोवि
दोयत्रयत्रसधावति ॥ जिहीर्षुस्तच्छिरोरत्नंतस्थौरक्षन्स्त्रि
योबलः ॥ १९ ॥ अविदूरइवाभ्येत्यशिरस्तस्यदुरात्मनः ॥ जहा
रमुष्टिनैवांगसहचूडामणिंविभुः ॥ शंखचूडंनिहत्यैवंम
णिमादायभासुरं ॥ अग्रजायाददत्प्रीत्यापश्यंतीनांचयो

भा॰द॰स्कं॰
१६३

षितं॥ ३०॥ इति श्रीभागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां वैया
सिक्यां दशमस्कंधे चतु[illegible]त्रिंशोध्यायः॥ ३४॥ श्रीशुक उ

वाच॥ गोप्यः कृष्णे वनं याते तमनुद्रुतचेतसः॥ कृष्णली
लाः प्रगायंत्यो निन्युर्दुःखेन वासरान्॥ गोप्य ऊ
चुः॥ २॥ वामबाहुकृतवामकपोलो वल्गितभ्रुरधरार्पि
तवेणुं कोमलांगुलिभिराश्रितमार्गं गोप्य ईरयति यत्र मुकुं
दः ३ व्योमयानवनिताः सह सिद्धैर्विस्मितास्तदुपधार्य्य सरे

राम
१६३

ग्राः कामर्मार्गणसमर्पितचित्ताः कश्मलंययुरपस्मृतनीव्यः
४ हंतचित्रमबलाश्रृणुतेदंहारहासउरसिस्थिरविद्युत् नंद
सुनुरयमार्त्तजनानांनर्मदोयर्हिकूजितवेणुः ५ वृंदशोव्र
जवृषामृगगावोवेणुवाद्यहृतचेतसआरात् दंतदष्टक
वलाधृतकर्णानिद्रितालिखितचित्रमिवासन् ६ बर्हिण
स्तबकधातुपलाशैर्बद्धमल्लपरिबर्हविडंबः कर्हिचित्सब
लआलिसगोपैर्गाःसमाह्वयतियत्रमुकुंदः ७ तर्हिभ

भा॰द॰पू॰
१६४

गतगतयः सरितोवैतत्पदांबुजरजोनिलनीतं। स्पृहयतीर्वयमि
वाबहुपुण्याः प्रेमवेपितभुजास्तिमितापः॥८॥ अनुचरैः सम
नुवर्णितवीर्य्य आदिपूरुषइवाचलभूतिः। वनचरोगिरितट
षुचरंतीर्वेणुनाह्वयतिगाः सयदाहि॥९॥ वनलतास्तरवआत्म
निविष्णुंव्यंजयंत्यइवपुष्पफलाढ्याः प्रणतभारविटपामधु
धाराः प्रेमहृष्टतनवोववृषुस्म॥१०॥ दर्शनीयतिलकोवनमा
लादिव्यगंधतुलसीमधुमत्तैः। अलिकुलैरलघुगीतमभीष्ट

राम
१६४

माद्रियन्नूयर्हिसंधितवेणुः॥११॥सरसिसारसहंसविहंगाश्चारुगी
तहृतचेतसएत्य॥हरिमुपासततेयतचित्ताहंतमीलितदृशो
धृतमौनाः॥१२॥सहबलःस्रगवतंसविलासःसानुषुक्षितिभृ
तोव्रजदेव्यः॥हर्षयन्यर्हिवेणुरवेणजातहर्षउपरंभतिवि
श्वं॥१३॥महदतिक्रमणशंकितचेतामंदमंदमनुगर्जतिमेघः
सुहृदमभ्यवर्षत्सुमनोभिश्छाययाचविदधत्प्रतपत्रं॥१४
विविधगोपरसेषुविदग्धोवेणुवाद्यउरुधानिजशिक्षाः॥तवसु

तःसतियदधरबिंबेदत्तवेणुरनयत्स्वरजातीः॥१५॥सवनश
स्तदुपधार्य्यसुरेशाःशक्रशर्वपरमेष्ठिपुरोगाः॥कवयआनतकं
धरचित्ताःकश्मलंययुरनिश्चिततत्वाः॥१६॥निजपदाब्जदलैर्ध्व
जवज्रनीरजांकुशविचित्रललामैः॥व्रजभुवःशमयन्खुरतो
दंवर्ष्मधुर्य्यगतिरीडितवेणुः॥१७॥व्रजतितेनवयंसविलास
वीक्षणार्पितमनोभववेगाः॥कुजगतिंगमितानविदामःकश्म
लेनकबरंवसनंवा॥१८॥मणिधरःक्वचिदागणयन्गामाल

यादयितगंधतुलस्याः प्रणयिनोनुचरस्यकदांसेप्रक्षिपन्भुज
मगायतयत्र ॥ १९ ॥ कुणितवेणुरववंचितचित्ताःकक्षमन्वसन
[illegible]गृहिण्यः ॥ गुणगणार्णमनुगम्यहरिण्योगोपिकाइववि
मुक्तगृहाशाः ॥ २० ॥ कुंददामकृतकौतुकवेषोगोपगोधनवृ
तोयमुनायां ॥ नंदसूनुरनघेतववत्सोनर्मदः प्रणयिनांवि
जहार ॥ २१ ॥ मंदवायुरुपवात्यनुकूलंमानयन्मलयजस्पर्शे
न ॥ वंदिनस्तमुपदेवगणायेवाद्यगीत बलिभिःपरिवव्रु

२२ ॥ वत्सलो व्रजगवांयदगध्रो वंद्यमानचरणः पथिवृद्धैः ॥ कृत्स्न
गोधनमुपोह्य दिनांते गीतवेणुरनुगेडितकीर्त्तिः ॥ २३ ॥ उत्सवंश्र
मरुचापि दृगीनामुन्नयन्खुररजश्छुरितस्रक् ॥ दित्सयैति
सुहृदाशिष एष देवकीजठरभूरुडुराजः ॥ २४ ॥ मदविघूर्णि
तलोचन ईषन्मानदः स्वसुहृदां वनमाली ॥ बदरपांडुवद
नो मृदुगंडं मंडयन्कनककुंडललक्ष्म्या ॥ २५ ॥ यदुपतिर्द्विरदरा
जविहारो यामिनीपतिरिवैष दिनांते ॥ मुदितवक्त्र उपयाति

५

दुरंतंमोचयन्व्रजगवांदिनतापं॥श्रीशुकउवाच॥ एवंव्रजस्त्रि
योराजन्कृष्णलीलानुगाय तीःरेमिरेहःसुतच्चित्तास्तन्मन
स्कामहोदयाः॥इतिश्री भागवतेमहापुराणेदशमस्क
कंधेगोपिकानुगीतंनाम पंचत्रिंशोध्याय॥३५॥श्री
शुकउवाच॥१॥अथतर्ह्यागत गोष्ठमरिष्टोवृषभासुरः
महींमहाककुत्कायःकंपय न्खुरविक्षतां॥२॥रंभमाणः
खरतरंपदाच्चविलिखन्मही॥ उद्यम्यपुच्छंवप्राणिविषाणा

भा॰द॰पू॰
१६७

ग्रेणाचोद्धरन् ॥ ३ ॥ किंचित्किंचित्लछल[illegible]न्मुचंन्मुत्रयन्स्तब्धश्रोत्र
नः ॥ ४ ॥ यस्य निर्ह्रादिनेनांगानिष्ठुरेण गवांनृणां ॥ पतंत्यकालतोग
र्भाः स्रवंति स्म भयेन वै ॥ ५ ॥ निर्विशंति घना यस्य ककुद्यचलशं
कया ॥ तं तीक्ष्णश्रृंगमुद्वीक्ष्य गोप्यो गोपाश्च तत्रसुः ॥ पशवो दुद्रु
र्भीता राजन्संत्यज्य गोकुलं ॥ ६ ॥ कृष्णकृष्णेति [illegible]ते सर्वे गोविंद
शरणं ययुः ॥ भगवानपि तद्वीक्ष्य गोकुलं भयविह्वलं ॥ मा भै
ष्टेति गिराश्वास्य वृषासुरमुपाह्वयत् ॥ गोपालैः पशुभिर्मंद

वृ
राम
१६७

त्रासितैः किमसत्तम ॥ मयि शास्तरि दुष्टानां त्वद्विधानां दुरात्मनां
७ ॥ इत्यास्फोट्याच्युतोरिष्टं तलशब्देन कोपयन् ॥ सख्युरंसे भु
जाभोगं प्रसार्य्यावस्थितो हरिः ॥ ८ ॥ सोप्येवं कुपितोरिष्टः खु
रेणावनिमुल्लिखन् ॥ उद्यत्पुच्छभ्रमन्मेघः क्रुद्धः कृष्णमुपाद्रव
त् ॥ ९ ॥ अग्रन्यस्तविषाणाग्रः स्तब्धासृग्लोचनोच्युतं ॥ कटाक्षि
प्याद्रवत्तूर्णमिन्द्रमुक्तोशनिर्यथा ॥ १० ॥ गृहीत्वा शृंगयोस्तं वा अ
ष्टादशपदानि सः ॥ प्रत्यपोवाह भगवान् गजः प्रतिगजं यथा

११ सोपि विद्धो भगवता पुनरुत्थाय सत्वरं । आपतत्स्विन्नसर्वां
गो निःश्वसन् क्रोधमूर्छितः ॥ १२ ॥ तमापतंतं स निगृह्य शृंगयोः
पदा समाक्रम्य निपात्य भूतले । निष्पीडयामास यथार्द्रमंब
रं कृत्वा विषाणेन जघान सोपतत् ॥ १३ ॥ असृग्वमन्मूत्रश
कृत्समुत्सृजन् क्षिपंश्च पादाननवस्थितेक्षणः । जगाम कृच्छ्रं
निरृतेरथ क्षयं पुष्पैः किरंतो हरिमीडिरे सुराः ॥ १४ ॥ एवं ककु
द्मिनं हत्वा स्तूयमानः स्वजातिभिः । विवेश गोष्टं सबलो गोपी

नांनयनोत्सवः ॥१५॥ अरिष्टेनिहतेदैत्येकृष्णेनाद्भुतकर्म्मणा ॥ कंसाया
थाहभगवान्नारदोदेवदर्शनः ॥१६॥ यशोदायाःसुतांकन्यांदेवक्याः
कृष्णमेवच ॥ रामंचरोहिणीपुत्रंवसुदेवेनबिभ्यता ॥ न्यस्तौस्वमि
त्रेनंदेवैयाभ्यांतेपुरुषाहताः ॥ निशम्यतद्भोजपतिःकोपात्प्रच
लितेंद्रियः ॥ निशातमसिमादत्तवसुदेवजिघांसया ॥१८॥ निवा
रितोनारदेनतत्सुतौमृत्युमात्मनः ॥ ज्ञात्वालोहमयैःपाशैर्बबं
धसहभार्य्यया ॥ प्रतियातेतिदेवर्षौकंसआभाष्यकेशिनं ॥ प्रे

षयामासहन्येतांभवतारामकेशवौ॥ ततोमुष्टिकचाणूरशलतो
शलकादिकान्अमात्यान्हास्तिपांश्चैवसमाहूयाहभोजराट्॥भो
भोनिशम्यतामेतद्वीरचाणूरमुष्टिकाः॥२९॥नंदव्रजेकिलासातेसु
तावानकदुंदुभेः॥रामकृष्णौततोमह्यंमृत्युःकिलनिदर्शितः॥३०॥
भवद्भ्यामिहसंप्राप्तौहन्येतांमल्ललीलया॥मंचाःक्रियंतांविविधा
मल्लरंगपरिश्रिताः॥पौराजानपदाःसर्वेपश्यंतुस्वैरसंयुगं॥३१॥
महामात्रत्वयाभद्ररंगद्वार्य्युपनीयतां॥द्विपःकुवलयापीडो

जन्हितैन्नममाहितौ ॥ ३२ ॥ आरभ्यतांधनुर्यागश्चतुर्दश्यांय
थाविधि ॥ विशासंतुपश्चन्नेमध्यान्नृरूतराजायमीढुषे ॥ २२ ॥ इ
त्साज्ञाप्यार्थंतंत्रस्नआहूययदुपुंगवं ॥ गृहीत्वापाणिनापा
णिंततोक्रूरमुवाच ह ॥ ३३ ॥ भोभोदानपतेमह्यंक्रियतांमैत्र
मादृतः ॥ नान्यस्त्वत्तोहिततमोविद्यतेभोजवृष्णिषु ॥ अतस्त्वा
माश्रितःसौम्यकार्य्यगौरवसाधनं ॥ यथेंद्रोविष्णुमाश्रित्यस्वा
र्थमभ्यगमहिभुः ॥ गच्छनंदव्रजंतत्रसुतावानकदुंदुभेः आ

भा॰द॰पू॰
१७०

सातेनाविहानेनरथेनानयमाचिरं ॥२४॥ निसृष्टः किलमेमृत्युर्दे
वैर्वैकुंठसंश्रयैः ॥ तावानयसमंगोपैर्नंदाद्यैः साभ्युपायनैः ॥२५॥ घा
तयिष्यइहानीतौकालकल्पेनहस्तिना ॥ यदिमुक्तौततोमल्लैर्घा
तयेवैद्युतोपमैः ॥ तयोर्निहतयोस्तप्तान्वसुदेवपुरोगमान् ॥
तद्बंधून्निहनिष्यामिवृष्णिभोजदशार्हजान् ॥ उग्रसेनंचपित
रंस्थविरंराज्यकामुकं ॥ तद्भ्रातरंदेवकंचयेचान्येविद्विषोमम ॥
२६ ॥ ततश्चैषामहीमित्रभवित्रीनष्टकंटका ॥ जरासंधोममगु

राम
१७०

हर्हिविभोर्दयितःसखा ॥ शंबरोनरकोवाणोमप्येवह्नतसौह
दाः ॥ तैरहंसुरपक्षीयान्हत्वाभोक्ष्येमहीमिमां ॥ एतद्ज्ञात्वान
यस्त्विप्रंरामकृष्णाविहार्भकौ ॥ धनुर्मखनिरीक्षार्थंद्रष्टुंयदुपुर
श्रियं ॥ २८ ॥ अक्रूरउवाच ॥ राजन्मनीषितंसम्यकृतवस्वावद्यमा
र्जनं ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योःसमंकुर्य्यादैवंहिफलभावनं ॥ २९ ॥ मनोरथा
न्करोत्युच्चैर्जनोदैवहतानपियुज्यतेहर्षशोकाभ्यांतथाप्या
ज्ञांकरोमिते ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवमादिश्यचाक्रूरंमंत्रिणश्चवि

भा॰ द॰ पू॰
१७१

सज्ज्यस्तः प्रविवेशगृहं कंसस्तथाक्रूरः स्वमालयं ॥ इति श्रीभाग
वते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां वैयासिक्यां दशमस्कंधे कंसम
त्रः षट्त्रिंशोध्यायः ॥ ३६ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ १ ॥ केशी

तुकंसप्रहितः खुरैर्म्महीं महाहयो निर्जरयन्म
नोवः शटावधूताभ्रविमानसंकुलं कुर्वन्नभो
हेषितभीषिताखिलः ॥ २ ॥ विशालनेत्रो विकटा
स्यकोटरो बृहज्जलो नीलमहांबुदोपमः ॥ दुराशयः कंसहित

ज

राम
१७१

विकीर्षुर्व्रजंसनंदस्यजगामकंपयन् ॥ ३ ॥ तंत्रासयंतंभगवान्
स्वगोकुलंतद्द्वेषितैर्वालविघूर्णितांबुदं ॥ आत्मानमाजौमृ
गयंतमग्रणीरुपाह्वयत्सव्यनदन्मृगेंद्रवत् ॥ ४ ॥ सतंनिश
म्याभिमुखोमुखेनखंपिबन्निवाभ्यद्रवदत्यमर्षणः ॥ जघान
पद्भ्यामरविंदलोचनंदुरासदश्चंडरवोदुरत्ययः ॥ ५ ॥ तंहृत्व
यित्वातमधोक्षजोरुषाप्रगृह्यदोर्भ्यांपरिविध्यपादयोः ॥ सा
वज्रमुत्सृज्यधनुःशतांतरेयथोरगंतार्क्ष्यसुतोव्यवस्थितः

द्धे॥ सलब्धसंज्ञः पुनरुत्थितोरुषाव्यादायकेशीतरसापतद्धरिं
सोप्यस्यवक्त्रेभुजमुत्तरंस्मयन्प्रवेशयामासयथोरगंबि
ले॥ ७॥ दंतानिपेतुर्भगवद्भुजस्पृशस्तेकेशिनस्तप्तमयस्पृशो
यथा॥ बाहुश्चतद्देहगतोमहात्मनोयथामयःसंववृधेह्युपे
क्षितः॥ ८॥ समेधमानेनसकृष्णबाहुनानिरुद्धवायुश्चरणां
श्चविक्षिपन्॥ प्रस्विन्नगात्रःपरिवृत्तलोचनःपपातलेंडंव्य
सृजन्क्षितौव्यसुः॥ ९॥ तद्देहतःकर्कटिकाफलोपमाद्व्यसो

रपाकृष्यभुजंमहाभुजः ॥ अविस्मितोऽयत्नहतारिरुत्स्मयैः
प्रसूनवर्षैर्वर्षद्भिरीडितः ॥१०॥ देवर्षिरुपसंगम्यभागवतप्र
वरोनृप ॥ कृष्णमक्लिष्टकर्म्माणंरहस्येतदभाषत ॥११॥ कृष्ण
कृष्णाप्रमेयात्मन् योगेशजगदीश्वर ॥ वासुदेवाखिलाधारस
त्वतांपतयेनमः ॥१२॥ त्वमात्मासर्वभूतानामेकोज्योतिरिवैधसां
गूढोगुहाशयःसाक्षीमहापुरुषईश्वरः ॥१३॥ आत्मनात्मा
श्रयःपूर्वंमाययाससृजेगुणान् ॥ तैरिदंसत्यसंकल्पःसृज

राम

भा॰द॰स्क॰
१७३

स्यत्स्यवसीश्वरः ॥१४॥ सत्वंभूधरभूतानांदैत्यप्रमथरक्षसां
अवतीर्णोसिनाशायसाधूनांरक्षणायच ॥ दिष्ट्यातेनिहतोदै
त्योलीलयायंहयाकृतिः ॥ यस्यहेषितसंत्रस्तास्त्यजंत्यनिमि
षादिवं ॥१५॥ चाणूरंमुष्टिकंचैवमल्लानन्यांश्चहस्तिनं ॥ कंसं
चनिहतंद्रक्ष्येपरश्वोहनितेप्रभो ॥१६॥ तस्यानुशंखयवन
मुराणांनरकस्यच ॥ पारिजातापहरणमिंद्रस्यचपराजयं
उद्वाहंवीरकन्यानांवीर्यशुल्कादिलक्षणं ॥ नृगस्यमोक्षणं

राम
१७३

श्यपाद्द्वारकायांजगत्पते ॥१७॥ स्यमंतकस्यचमणेराद्दानंसहभा
र्यया ॥ मृतपुत्रप्रदानंचब्राह्मणस्यचधीमतः ॥ पौंड्रकस्यवधंप
श्चात्काशीपूर्य्याश्चदीपनं ॥ दंतवक्रस्यनिधनंचैद्यस्यचम
हाक्रतौ ॥ यानिचान्यानिवीर्य्याणिद्वारकायांवसन्भवान् ॥ कृ
तैंद्रक्ष्याम्यहंतानि गेयानिकविभिर्भुवि ॥१८॥ अथतेकाल
रूपस्यक्षपयिष्णोरमुष्यवै ॥ अक्षौहिणीनांनिधनंद्रक्ष्याम्य
र्जुनसारथेः ॥१९॥ विशुद्धविज्ञानघनंस्वसंस्थयासमाप्तस

र्व्यर्थममोघवांछितं॥स्वतेजसा नित्यनिवृत्तमायया गुणप्रवाहं भगवंतमीमहि॥त्वामीश्वरं स्वाश्रयमात्ममायया विनिर्मिताशेषविशेषकल्पनं॥क्रीडार्थमद्यात्तममुष्यविग्रहं नतोस्मि ... धुर्यं पदुवह्निसाततं॥२०॥श्रीशुक उवाच॥एवं यदुपतिं कृष्णं भागवत्प्रवरो मुनिः॥प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातो ययौ तद्दर्शनोत्सवः॥भगवानपि गोविंदो हत्वा केशिनमाहवे॥पशूनपाययत्पालैः प्रीतैर्व्रजसुखावहः॥२१॥एकदा ते पशून्

पालाश्चारयंतोद्रिसानुषु ॥ चक्रुर्निलायनक्रीडांश्चौरपाला
पदेशत: ॥२३॥ तत्रासन्कतिचिच्चोरा: पालाश्चकतिचिन्नृप
मेषायिताश्चतत्रैकेविजह्रुरकुतोभया: ॥ मयपुत्रोमहामा
योव्योमोगोपालरूपधृक् ॥ मेषायितानपोवाहप्रायश्चौ
रायितान्बहून् ॥२४॥ गिरिदर्य्यांविनिक्षिप्यनीतंनीतंम
हासुर: ॥ शिलयापिदधेद्वारंचतु:पंचावशेषिता: ॥२५॥ त
स्यतत्कर्म्मविज्ञायकृष्ण: शरणद: सतां ॥ गोपान्नयंतंजग्रा

भा०द०पू०
१७५

हत्वकंहरिरिवौजसासनिजंरूपमास्थायगिरींद्रसदृशंब
ली॥इच्छन्विमोक्तुमात्मानंनाशक्नोद्ग्रहणातुरः॥२६॥तंनि
गृह्याच्युतोदोर्भ्यांपातयित्वामहीतले॥पश्यतांदि
विदेवानांपशुमारममारयत्॥२७॥गुहापि

धानंनिर्भिद्यगोपान्निःसार्यकृच्छ्रतःस्तूयमानो
नुगैर्गोपैःप्रविवेशस्वगोकुलं॥इतिश्रीभागवतेमहापुरा
णेदशमस्कंधेकेशिव्योमवधःसप्तत्रिंशोध्यायः॥३७॥श्रीशुक

श्री
राम
१७५

उवाच ॥ अक्रूरोपिचतांरात्रिंमधुपुर्य्यांमहामतिः ॥ उषित्वारथमा
स्थायप्रययौनंदगोकुलं ॥ गच्छन्पथिमहाभागोभगवत्यंबु
जेक्षणे ॥ भक्तिंपरामुपगतएवमेतदचिंतयत् ॥ २ ॥ किंमयाच
रितंभद्रंकिंतप्तंपरमंतपः ॥ किंवाथाप्यर्हतेदत्तंयद्रक्ष्याम्यद्य
केशवं ॥ ३ ॥ ममैतद्दुर्लभंमन्येउत्तमश्लोकदर्शनं ॥ विषया
त्मनोयथाब्रह्मकीर्त्तनंशूद्रजन्मनः ॥ ४ ॥ मैवंममाधमस्या
पिस्यादेवाच्युतदर्शनं ॥ ह्रियमाणः ॥ कालनद्याक्वचित्तरतिक

हि

श्चन ॥५॥ ममाद्यामंगलंनष्टंफलवांश्चैवमेभवः ॥ यन्नमस्येभ
गवतोयोगिध्येयांघ्रिपंकजं ॥६॥ कंसोबताद्याकृतमेत्यनुग्र
हंद्रक्ष्येंघ्रिपद्मंप्रहितोमुनाहरेः ॥ कृतावतारस्यदुरत्ययंतमः
पूर्वेतरन्यन्नखमंडलत्विषा ॥७॥ यदर्चितंब्रह्मभवादिभिः
सुरैःश्रियाचदेव्यामुनिभिःससात्वतैः ॥ गोचारणायानुचरै
श्चरद्वनेयद्गोपिकानांकुचकुंकुमार्चितं ॥८॥ द्रक्ष्यामिनूनंसु
कपोलनासिकंस्मितावलोकारुणकंजलोचनं ॥ मुखंमुकुंद

स्पगुडालकाच्युतंप्रदक्षिणम्भिप्रचरंस्यमीमगाः ॥ १० ॥ अथ्य
घविघ्नोर्म्मनुजत्वमीयुषोभारावतारायभुवोनिजेछया ॥
लावण्यधाम्नोभवितोपलंभनंमह्यंननस्यात्फलमंजसा
दृशः ॥ ११ ॥ यदीक्षताहंरहितोप्यसत्सतोःस्वतेजसापास्तत
मोभिदाभ्रमः ॥ स्वमाययात्मन्रचितैस्तदीक्षयाप्राणाक्षधीभि
:सदने[illegible]भीयते ॥ १२ ॥ यस्याखिलामीवहभिःसुमंगलैर्वाचो
विमिश्रागुणकर्म्मजन्मभिः ॥ प्राणंतिशुंभंतिवैजगत्यास्त

पुनंति

पुनंति

ह्विरक्ताःशावशोभनामताः॥१३॥स्वावतीर्णःकिलसात्वता
न्वयेस्वसेतुपालामरवर्य्यशर्म्मकृत्॥यशोवितन्वन्व्रजमा
स्तईश्वरोगायंतिदेवायद्दशोषमंगलं॥१४॥खंलयन्नूनमह
तांगतिंगुरुंत्रैलोक्यकांतंदृशिमन्महोत्सवं॥रूपंदधानंश्रि
यईप्सितास्पदंद्रष्टुमागमन्नृपसःसुदर्शनाः॥१५॥अथाव
रूढःसपदीशयोरथ्यात्प्रधानपुंसोश्चरणंस्वलब्धये॥धिया
धृतंयोगिभिरप्यहंध्रुवंनमस्यआभ्यांचसखीन्व्रजोकसः

१६ अप्यंघ्रिमूलेपतितस्यमेविभुः शिरस्यधास्यन्निजह
स्तपंकजं दत्ताभयंकालभुजंगरंहसाप्रोद्वेजितानांशर
णैषिणांनृणां १७ समर्हणंयत्रनिधायकौशिकस्तथाब
लिश्चापजगत्त्रयेंद्रतां यद्वाविहारेव्रजयोषितांश्रमंस्पर्शे
नसौगंधिकगंध्यपानुदत् १८ नमय्युपैष्यत्यरिबुद्धिमच्यु
तः कंसस्यदूतःप्रहितोपिविश्वदृक् योंतर्बहिश्चेतसएतदी
हितंक्षेत्रज्ञईक्षत्यमलेनचक्षुषा १९ अप्यंघ्रिमूलेव

हितंकृतांजलीमामीसितासस्मितमार्द्रयोदृशा ॥ सपद्यप
ध्वस्तसमस्तकिल्बिषोबोधामुदंवीतविशंकऊर्जितां ॥ २० ॥ सु
हृन्नमंज्ञातिमनन्यदैवतंदोर्भ्यांबृहज्ज्यांपरिरस्यतेयसां
आत्माहितीर्थीक्रियतेतंदैवमेबंहुस्वकर्म्मात्मकउछृसि
त्यतः ॥ २१ ॥ लब्धांगसंगंप्रणतंकृतांजलिंमांवक्ष्यतेक्रूरतते
त्युरुश्रवाः ॥ नतावयंजन्मभृतोमहीयसानैवादृतायोधिग
मुष्यजन्मतत् ॥ २२ ॥ नतस्यकश्चिद्दयितःसुहृत्तमोनचाप्रियो

द्वेष्यउपेक्ष्यएववा॥ तथापिभक्तान्भजतेयथातथासुरद्रु
मोयद्वदुपाश्रितोर्थदः॥२३॥ किंचाग्रजोमावनतंयदूत्तमः
स्मयन्परिष्वज्यगृहीतमंजलौ॥ गृहंप्रवेश्याप्तसमस्तस
त्कृतंसंप्रक्ष्यतेकंसकृतंस्वबंधुषु॥२४॥ श्रीशुकउवाच॥ इ
तिसंचिंतयन्कृष्णंश्वफल्कतनयोध्वनि॥ रथेनगोकुलंप्राप्तः
सूर्य्यश्चास्तगिरिंनृप॥२५॥ पदानितस्याखिललोकपालकि
रीटजुष्टामलपादरेणोः॥ ददर्शगोष्टेक्षितिकौतुकानिवि

लक्षितान्यब्जयवांकुशाद्यैः ॥२५॥ तद्दर्शनाह्लादविवृद्धसंभ्र
मः प्रेम्णोर्ध्वरोमाश्रुकलाकुलेक्षणः ॥ रथादवस्कंद्य स तेष्वचे
ष्टत प्रभोरमून्यंघ्रिरजांस्यहो इति ॥२६॥ देहंभृतामियानर्थो
हित्वा दंभं भयं शुचं ॥ संदेशाद्यो हरेर्लिंगदर्शनश्रवणादि
भिः ॥२७॥ ददर्श कृष्णं रामं च व्रजे गोदोहनं गतौ ॥ पीतनीलां
बरधरौ शरदंबुरुहेक्षणौ ॥२८॥ किशोरौ श्यामलश्वेतौ श्री
निकेतौ बृहद्भुजौ ॥ सुमुखौ सुंदरवरौ बालद्विरदविक्रमौ

ग

२९॥ध्वजवज्रांकुशांभोजैश्चिह्नितैरंघ्रिभिर्व्रजंशोभयंतौम
हात्मानावनुक्रोशस्मितेक्षणौ॥३०॥उदाररुचिर[illegible]क्री
डौस्रग्विणौवनमालिनौपुण्यगंधानुलि[illegible]ांगौस्नातौविर
जवाससौ॥३१॥प्रधानपुरुषावाद्यौजगद्धेतूजगत्पतीअ
वतीर्णौजगत्यर्थेस्वांशेनबलकेशवौ॥३२॥दिशोवितिमिरारा
जनूकुर्वाणौप्रभयास्वया॥यथामारकतःशैलोरौप्यश्चैवक
नकान्विनौ॥रथात्तूर्णमवप्लुत्यसोक्रूरःप्रेमविह्वलः॥पपात

चरणोपांत्तेदंडवद्रामकृष्णयोः॥३३॥ भगवद्दर्शनाह्लादबाष्पप
र्याकुलेक्षणः॥ पुलकांचितांगऔत्कंठ्यात्स्वाख्यानेनृपहिना
शकत्॥३४॥ भगवांस्तमभिप्रेत्यरथांगांकितपाणिना॥ परिरे
भेउपाकृष्यप्रीतःप्रणतवत्सलः॥३५॥ संकर्षणश्चप्रणत
मुपगुह्यमहामनाः॥ गृहीत्वापाणिनापाणीअनयत्सानु
जोगृहं॥३६॥ पृष्ट्वाथस्वागतंतस्मैनिवेद्यचवरासनं॥ प्रक्षा
ल्यविधिवत्पादौमधुपर्कार्हणमाहरत्॥ निवेद्यगांचातिथ

येसंवाह्यश्रांतमादृतः॥ अन्नंबहुगुणंमेध्यंश्रद्धयोपाहर
द्विभुः॥ तस्मैभुक्तवतेप्रीत्यारामःपरमधर्म्मवित्॥ मुखवा
सैर्गंधमाल्यैःपरांप्रीतिंव्यधात्पुनः॥३७॥ पप्रच्छसत्कृतंनंदः
कथंस्थनिरनुग्रहे॥ कंसेजीवतिद[illegible]ार्ह शौनपालइवावयः
३८॥ योऽवधीत्स्वस्वसुस्तोकान्क्रोशंत्याअसुतृपखलः
किंनुस्वित्तत्प्रजानांवःकुशलंविम[illegible]ामहे॥३९॥ इत्थंसूनृत
यावाचानंदेनसुसभाजितः॥ अक्रूरःपरिपृष्टेनजहावध्वपरि

भा.द.पू.
१८१

श्रमं ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेऽष्टत्रिंशो
ध्यायः ॥३८॥ श्रीशुकउवाच ॥१॥ सुखोपविष्टः पर्य्यंकेरा
मकृष्णोरुमानितः । लेभे मनोरथान्सर्वान्पथि
यान्सचकारह ॥ किमलभ्यंभगवतिप्रस
न्नेश्रीनिकेतने । तथापितत्पराराजन्नहिवांछं
तिकिंचन ॥ सायंतनाशनंकृत्वाभगवान्देवकीसुतः सुहृ
त्सुवृत्तिंकंसस्यपप्रच्छान्यच्चिकीर्षितं ॥ श्रीभगवानुवाच ॥

राम
१८१

२॥ तातसौम्यागतःकच्चित्स्वागतंभद्रमस्तुवः॥ अपिस्व[illegible]ति
बंधूनांमनमीवमनामयं॥३॥ किंनुनःकुशलंपृच्छएधमाने
कुलामये॥ कंसेमातुलनाम्न्यंगस्वानान्नःस्तत्प्रजासुच॥४
अहोअस्मदभून्भूरिपित्रोर्वृजिनमार्य्ययोः॥ यद्धेतोःपुत्रम
रणंयद्धेतोर्बंधनंतयोः॥५॥ दिष्ट्याद्यदर्शनंस्वानांमह्यंवःसौ
म्यकांक्षितं॥ संजातंवर्ण्यतांतातत्तवागमनकारणं॥ श्रीशु
कउवाचा॥६॥ पृष्टोभगवतःसर्वंवर्णयामाससमाधवः॥ वैरानु

६

भा०द०पू०
१८२

बंधंयदुष्णुवसुदेववधोद्यमं॥७॥यस्संदेशोयदर्थंवादूतःसं
प्रेषितःस्वयं॥यदुक्तंनारदेनास्यस्वजन्मानकदुंदुभेः॥८॥श्रु
त्वाक्रूरवचः॥कृष्णोबलश्चपरवीरहा॥प्रहस्यनंदंपितरंरा
ज्ञादिष्टंविजज्ञतुः॥९॥गोपान्समादिशत्सोपिगृह्यतांसर्व
गोरसः॥उपायनानिगृह्णीध्वंयुज्यंतांशकटानिच॥१०॥या
स्यामःश्वोमधुपुरींदास्यामोनृपतेरसान्॥द्रक्ष्यामःसुम
हत्पर्वयांतिजानपदाःकिल॥एवमाघोषयत्क्षत्रानंदगोप

राम
१८२

श्चगोकुले ॥ ११ ॥ गोप्यस्तास्तदुपश्रुत्यबभूवुर्व्यथिताभृशं ॥ रा
मकृष्णौपुरींनेतुमक्रूरंव्रजमागतं ॥ १२ ॥ काश्चित्तत्कृतहृत्ताप
श्वासम्लानमुखश्रियः ॥ स्रंशद्दुकूलवलयकेशग्रंथ्यश्चकाश्च
न ॥ १४ ॥ अन्याश्चतदनुध्याननिवृत्ताशेषवृत्तयः ॥ नाभ्यजान
न्निमंलोकमात्मलोकंगताइव ॥ १५ ॥ स्मरंत्यश्चापराःशौरेरनुरा
गस्मितेरिताः ॥ हृदिस्पृशश्चित्रपदागिरःसम्मुमुहुःस्त्रियः ॥ ग
तिंसुललितांचेष्टांस्निग्धहासावलोकनं ॥ शोकापहानिनर्मा

णिप्रोह्यामचरितानिच ॥१६॥ चिंतयंत्यो मुकुंदस्य भीता विरहका
तराः ॥ समेताः सं घशः प्रोचुरश्रुमुख्योऽच्युताशयाः ॥ गोप्य ऊ
चुः ॥ अहो विधातस्तव न क्वचिद्दया संयोज्य मैत्र्या प्रणयेन दे
हिनः ॥ तांश्चाकृतार्थान् वियुनंक्ष्यपार्थकं विचेष्टितं तेर्भकचे
ष्टितं यथा ॥१७॥ यस्त्वं प्रदर्श्यासितकुंतलावृतं मुकुंदवक्त्रं सु
कपोलनासिकं ॥ शोकापनोदस्मितलेशसुंदरं करोषि पारो
क्ष्यमसाधु ते कृतं ॥१८॥ क्रूरस्त्वमक्रूरसमाख्यया स्म नश्चक्षु

र्हिस्त्वंहरसेबतात्त्ववत ॥ येनैकदेशेऽखिलसर्गसौष्ठवंत्वदीय
मद्राक्ष्मवयंमधुद्विषः ॥१९॥ ननंदसूनुःक्षणभंगसौहृदः
समीक्ष्यतेनःस्वकृतातुराबत ॥ विहाय्यगेहान्स्वजनान्सुप
तीन्सुतान्तद्दास्यमद्धोपगतान्नवप्रियः ॥२०॥ सुखंप्रभा
तारजनीयमाशिषःसत्याबभूवुःपुरयोषितांध्रुवं ॥ याः
संप्रविष्टस्यमुखंव्रजस्पतेः पास्यत्यपांगोत्कलितस्मिता
सवं ॥२१॥ तासांमुकुंदोमृदुमंजुभाषितैर्गृहीतचित्तःपर

भा॰द॰सू॰
१८४

वान्मनस्त्वपि॥ कथंपुनर्नः प्रतियास्यतेऽबलाग्राम्याः सल
ज्जस्मितविभ्रमैर्भ्रमन्॥२२॥ अपि ध्रुवंतत्र दृशोभविष्यते
दाशार्हभोजांधकवृष्णिसात्वतां॥ महोत्सवः श्रीरमणंगुणा
स्पदंद्रक्ष्यंतिये चाध्वनिदेवकीसुतं॥२३॥ मैतद्विधस्याकरु
णस्यनामभूदक्रूरइत्येतदतीवदारुणः॥ योसावनाश्वा
स्यसुदुःखितंजनंप्रियात्प्रियंनेष्यतिपारमध्वनः॥२४॥
अनार्द्रधीरेषसमास्थितोरथंतमन्वमीचत्वरयंतिदुर्मदाः गो

राम
१८४

स्थ्य

अ

पाॅनोभिस्थविरैरूपेक्षितंदैवंचनोद्यप्रतिकूलमीहते ॥१५
निवारयामःसमुपेत्यमाधवंकिंनोकरिष्यन्कुलवृद्धबांध
वाः॥मुकुंदसंगान्निमिषार्द्धदुस्त्यजाद्दैवेनविध्वंसितदीन
चेतसां॥२६॥यस्यानुरागललितस्मितवल्गुमंत्रलीलावलो
कपरिरंभणरासगोष्ठ्यां॥नीताःस्मनःक्षणमिवक्षणदाविं
नातंगोप्यःकथंन्वतितरेमतमोदुरंतं॥२७॥योह्नःक्षयेव्रजम
नंतसखःपरीतोगोपैर्विशन्खुररजश्छुरितालकस्रक्॥वे

णुंक्वणन्स्मितकटाक्षनिरीक्षणेनचित्तंक्षिणोतिमतेनुकथं
भवेम ॥२८॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंब्रुवाणाविरहातुराभृशंव्र
जस्त्रियःकृष्णविषक्तमानसाः॥विसृज्यलज्जांरुरुदुःस्मसु
स्वरंगोविंददामोदरमाधवेति॥२९॥स्त्रीणामेवंरुदंतीनामुदि
तेसवितर्य्यथ॥अक्रूरश्चोदयामासकृतमैत्रादिकोरथं॥३०॥गो
पास्तमनुसज्जंत नंदाद्याःशकटैस्ततः॥आदायोपायनंभू
रिकुंभान्गोरससंभृतान्॥३१॥गोप्यश्चदयितंकृष्णमनुव्रज्या

नुरंजिताः॥प्रत्यादेशंभगवतःकांक्षंत्यश्चावतस्थिरे॥३२॥ता

स्तथातप्यतीर्विक्ष्यस्वप्रस्थानेयदूत्तमः॥सांत्वयांससप्रेमैरया मा

स्यइतिदौत्यकैः॥३३॥यावदालक्ष्यतेकेतुर्यावद्रेणूरथस्यच

अनुप्रस्थापितात्मानोलेख्यानीवोपलक्षिताः॥तानिराशा

निववृतुर्गोविंदविनिवर्तने॥विशोकाअहनीनिन्युर्गायंत्यः

प्रियचेष्टितं॥३४॥भगवानपिसंप्राप्तोरामाक्रूरयुतोनृपरथे

नवायुवेगेनकालिंदीमघनाशिनीं॥३५॥तत्रोपस्पृश्यपानी

यंपीत्वामृष्टमणिप्रभं॥वृक्षखंडमुपव्रज्यसरामोरथमावि
शत्॥३६॥अक्रूरस्तावुपामंत्र्यनिवेश्यचरथोपरि॥कालिंदी
ह्रदमागत्यस्नानंविधिवदाचरत्॥३७॥निमज्यतस्मिन्स
लिलेजपन्ब्रह्मसनातनं॥तावेवददृशेक्रूरोरामकृष्णौसमन्वि
तौ॥३८॥तौरथस्थौकथमिहसुतावानकदुंदुभेः॥तर्हिस्वित्स्य
दनेनस्तइत्युन्मज्यव्यचष्टसः॥तत्रापिचयथापूर्वमासीनौ
पुनरेवसः॥न्यमज्जद्दर्शनंयन्मेमृषाकिंसलिलेतयोः

३८ ॥ भूयस्तत्रापि सोपश्यत्स्तूयमानमहीश्वरं ॥ सिद्धैर्गंधर्व
पतिभिरसुरैर्नतकंधरैः ॥ ३९ ॥ सहस्रशिरसं देवं सहस्रफण
मौलिनं ॥ नीलांबरं बिसश्वेतं शृंगैः श्वेतमिव स्थितं ॥ ४० ॥ तस्यो
त्संगे घनश्यामं पीतकौशेयवाससं ॥ पुरुषं चतुर्भुजं शांतं
पद्मपत्रारुणेक्षणं ॥ ४१ ॥ चारुप्रसन्नवदनं चारुहासनिरीक्षणं
सुभ्रून्नसं चारुकर्णं सुकपोलारुणाधरं ॥ ४२ ॥ प्रलंबपीवरभु
जं तुंगांसोरःस्थलश्रियं ॥ कंबुकंठं निम्ननाभिं वलिमत्पल्लवो

दरं ॥४२॥ बृहत्कटितटश्रोणिकरभोरुद्वयान्वितं ॥ चारुजानु
युगं चारुजंघायुगलसंयुतं ॥४३॥ तुंगगुल्फारुणनखव्रात
दीधितिभिर्वृतं ॥ नवांगुल्यंगुष्ठदलैर्विलसत्पादपंकजं ॥४४॥
सुमहार्हमणिव्रातकिरीटकटकांगदैः कटिसूत्रब्रह्मसूत्रहा
रनूपुरकुंडलैः ॥ भ्राजमानं पद्मकरं शंखचक्रगदाधरं ॥ श्री
वत्सवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभं वनमालिनं ॥४५॥ सुनंदनंदप्रमु
खैः पार्षदैः सनकादिभिः ॥ सुरेशैर्ब्रह्मरुद्राद्यैर्नवभिश्च

द्विजोत्तमैः ॥ प्रह्लादनारदवसुप्रमुखैर्भागवतोत्तमैः ॥ स्तू
यमानं पृथग्भावैर्वचोभिरमलात्मभिः ॥ ४६ ॥ श्रियापुष्ट्यागि
राकांत्याकीर्त्यातुष्ट्येलयोर्जया ॥ विद्ययाविद्ययाशक्त्यामाय
याचनिषेवितं ॥ ४७ ॥ विलोक्यसुभृशंप्रीतोभक्त्यापरमयायु
तः ॥ हृष्यत्तनूरुहोभावपरिक्लिन्नात्मलोचनः ॥ गिरागद्गद
यास्तौषीत्सत्वमालंब्यसात्वतः ॥ प्रणम्यमूर्ध्नावहितः कृ
तांजलिपुटः शनैः ॥ इतिश्रीमद्भागवतेमहापुराणेपारम

हस्यांसंहितायांवैयासिक्यांदशमस्कंधेएकोनचत्वारिंशोध्या
यः॥३९॥श्रीअक्रूरउवाच॥ ॥१॥नतोस्म्यहंत्वाखिलहेतुहे
तुंनारायणंपुरुषमाद्यमनंतमव्ययं॥यन्नाभिजाता
दरविंदकोशाद्ब्रह्माऽऽविरासीद्यतएषलोकः॥२
भूस्तोयमग्निःपवनःखमादिर्महानजादिर्मनइं
द्रियाणि॥सर्वेंद्रियार्थाविबुधाश्चसर्वेयेहेतवस्तेजगतोंऽग
भूताः॥३॥नैतेस्वरूपंविदुरात्मनस्तेह्यजादयोऽनात्मतयाग

हीताः॥ अजोऽनुबद्धः सगुणैरज्ञाया गुणास्सर्वेऽनंतेस्वरूपं
४॥ त्वां योगिनो यजंत्यद्धा महापुरुषमीश्वरं॥ साध्यात्मं साधि
भूतं च साधिदैवं च साधवः॥५॥ त्रय्या च विद्यया केचित्त्वां वै वै
तानिका द्विजाः॥ यजंति विततैर्यज्ञैर्नानारूपामराख्यया॥६
एके त्वाखिलकर्म्माणि संन्यस्योपशमं गताः॥ ज्ञानिनो ज्ञान
यज्ञेन यजंति ज्ञानविग्रहं॥७॥ अन्ये च संस्कृतात्मानो विधि
नाभिहितेन ते॥ यजंति त्वन्मयास्त्वां वै बहुमूर्त्त्येकमूर्त्तिकं

८॥ त्वामेवान्ये शिवोक्तेन मार्गेण शिवरूपिणं॥ बह्वाचार्य्य
विभेदेन भगवंतमुपासते॥९॥ सर्व एव यजंति त्वां सर्वदेव
मयेश्वरं॥ येनानादेवताभक्ता यद्यप्यन्यधियः प्रभो॥१०॥
यथाद्रिप्रभवा नद्यः पर्जन्यापूरिताः प्रभो॥ विशंति सर्व
तः सिंधुं तद्वत्त्वां गतयोऽन्ततः॥११॥ सत्त्वं रजस्तम इति भव
तः प्रकृतेर्गुणाः॥ तेषु हि प्राकृताः प्रोता आब्रह्मस्थावरा
दयः॥१२॥ तुभ्यं नमस्ते त्वविषक्तदृष्टये सर्वात्मने सर्वधियां

वसाश्रिते ॥ गुणप्रवाहोयमविद्ययाकृतः प्रवर्त्ततेदेवनृति
र्य्यगादिषु ॥ १३ ॥ अग्निर्म्मुखंतेवनिरंघ्रिरीक्षणंसूर्य्योनभो
नाभिरथोदिशःश्रुतिः ॥ द्यौःकंसुरेशास्तवबाहवोऽर्णवाःकुक्षि
र्म्मरुत्प्राणबलंचकल्पितं ॥ १४ ॥ रोमाणिवृक्षौषधयःशिरो
रुहामेघाःपरस्यास्थिनखानितेद्रयः ॥ निमेषणंरात्र्यहनीप्र
जापतिर्म्मेढ्रस्तुवृष्टिस्तववीर्य्यमिष्यते ॥ १५ ॥ त्वय्यव्ययात्म
न्पुरुषेप्रकल्पितालोकाःसपालाबहुजीवसंकुलाः ॥ यथा

जलेसंजिहीर्तेजलौकसोम्बुद्धेर्वेवामरःकामनोमये ॥१६॥ या
नियानीहरूपाणिक्रीडनार्थेबिभर्षिहि ॥ तैरामस्त्वमुचोलो
कामुदागायंतितेयशः ॥१७॥ नमःकारणमत्स्यायप्रलयाब्धि
चरायच ॥ हयशीर्ष्णेनमस्तुभ्यंमधुकैटभमृत्यवे ॥१८॥ अकू
पारायमहतेनमोमंदरधारिणे ॥ क्षित्युद्धारविहारायनमः
सूकरमूर्त्तये ॥ नमस्तेद्भुतसिंहायसाधुलोकाभयायच
वामनायनमस्तुभ्यंक्रांतत्रिभुवनायच ॥१९॥ नमोभृगूणां

पयेद्दप्नसत्त्रबल्लिछिदे ॥ नमस्तेरघुवर्य्यायरावणांतकरायच ॥ २० ॥ नमस्तेवासुदेवायनमःसंकर्षणायच ॥ प्रद्युम्नायानिरुद्धायसात्वतांपतयेनमः ॥ २१ ॥ नमोबुद्धायशुद्धायदैत्यदानवमोहिने ॥ म्लेंछप्रायक्षत्रहंत्रेनमस्तेकल्किरूपिणे ॥ २२ ॥ भगवन्सर्वलोकोयंमोहितस्तवमायया ॥ अहंममेत्यसज्ज्ञानो भ्राम्यतेकर्म्मवर्त्मसु ॥ २३ ॥ अहंचात्मात्मजागारदारार्थस्वजनादिषु ॥ भ्रमामिस्वप्नकल्पेषुमूढःसत्यधियाप्रभो ॥ २४ ॥

अनित्यानात्मदुःखेषु विपर्य्यासमतिर्ह्यहं ॥ इंद्रारामस्तमो
विष्टो न जाने आत्मनः प्रियं ॥ २५ ॥ यथाबुधो जलं हित्वा प्रति
छन्नं तदुद्भवैः ॥ अभ्येति मृगतृष्णां वै तथाहं त्वा पराङ्मुखः ॥ नो
त्सहेहं कृपणधीः कामकर्महतं मनः ॥ रोद्धुं प्रमाथिभिश्चाक्षै
र्ह्रियमाणमितस्ततः ॥ २६ ॥ सोहं तवांघ्र्युपगतोस्म्यसतां दुराप
तच्चाप्यहं भवदनुग्रह ईश मन्ये ॥ पुंसो भवेद्यर्हि संसरणाप
वर्गस्त्वय्यब्जनाभ सदुपासनया मतिः स्यात् ॥ २७ ॥ नमो विज्ञा

नमोन्नायसर्वप्रत्ययहेतवे ॥ पुरुषेशप्रधानायब्रह्मणेनंतश
क्रये ॥ २९ ॥ नमस्तेवासुदेवा यसर्वभूतहितायच ॥ हृषी
केशनमस्तुभ्यंप्रपन्नंपा हिमांप्रभो ॥ इतिश्रीभाग
वतेमहापुराणेदशा मस्कंधेअक्रूरभया
णेमहापुरुषस्तवश्चत्वा[रिं]शोध्याय ॥ ४० ॥ श्रीशुकउ
वाच ॥ स्तुवतस्तस्यभगवान्द[र्]शयित्वाजलेवपुः ॥ भूयःस
माहरत्तस्मोनाद्यमिवात्मनः ॥ १ ॥ सोपिचांतर्हितंवीक्ष्यज

नटो

लाद्गुन्मज्ज्य ससत्वरः ॥ कृत्वा चावश्यकं सर्वं विस्मितो रथमागमत् ॥
तमपृच्छद्धृषीकेशः किं ते दृष्टमिहाद्भुतं ॥ भूमौ वियति तोये वा त
थात्वां लक्षयामहे ॥ अक्रूर उवाच ॥ २ ॥ अद्भुतानीह यावंति भूमौ
वियति वा जले ॥ त्वयि विश्वात्मके तानि किं मे दृष्टं विपश्यतः
३ ॥ यत्राद्भुतानि सर्वाणि भूमौ वियति वा जले ॥ तं त्वा नुप
श्यतो ब्रह्मन्किं मे दृष्टमिहाद्भुतं ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वा चोदयामास
स्यंदनं गांदिनीसुतः मथुरामनयद्रामं कृष्णं चैव दिनात्य

प्र

ये॥५॥मार्गेग्रामजनाराजंस्तत्रतत्रोपसंगताः॥वसुदेवसुतौवी
क्ष्यप्रीताद्दृष्टिंनचाददुः॥६॥तावद्व्रजौकसस्तत्रनंदगोपादयो
ग्रतः॥पुरोपवनमासाद्यप्रतीक्षंतोऽवतस्थिरे ७ तान्समे
त्याहभगवानक्रूरंजगदीश्वरः॥गृहीत्वापाणिनापाणिंप्रश्रि
तंहसन्निव॥८॥भवान्प्रविशतामग्रेसहयानःपुरींगृहं॥
वयंत्विहावमुच्याथततोद्रक्ष्यामहेपुरीं॥अक्रूरउवाच॥
नाहंभवद्भ्यांरहितःप्रवेक्ष्येमथुरांप्रभो॥त्यक्तुमर्हसिमांना

भा॰द॰पू॰
१९३

यमक्तं ते भक्तवत्सल ॥९॥ आगच्छ म[illegible] गेहान्तः सनाथ्या
न्कुर्वधोक्षज ॥ सहायजः सगोपालैः सुहृद्भिश्च सुहृत्तम ॥१०॥
पुनीहि पादरजसा गृहान्नो गृहमेधिनां ॥ यच्छौचेनानुतृप्यंति
पितरः साग्नयः सुराः ॥११॥ अवनिज्यांघ्रियुगलमासीत्श्लो
क्यो बलिर्महान् ॥ ऐश्वर्यमतुलं लेभे गतिं चैकांतिनां तु या
॥ आपस्तेंघ्र्यवनेजन्यस्त्रीं लोकान्शुचयोपुनन् ॥ शिरसा
धत्तयाः सर्वाः स्वर्याताः सगरात्मजाः ॥१३॥ देवदेवजगन्नाथपु

राम
१९३

पुंण्यश्रवणकीर्त्तन॥ यदूत्तमोत्तमश्लोकनारायणनमोस्तुते
१४॥ श्रीभगवानुवाच॥ आयास्ये भवतो गेहमहमार्य्यसमन्वि
तः॥ यदुचक्रद्रुहं हत्वा वितरिष्ये सुहृत्प्रियं॥१५॥ एवमुक्तो भ
गवताक्रूरो विमना इव॥ पुरीं प्रविष्टः कंसाय कर्म्मावेद्य ग
हं ययौ॥१६॥ अथापराह्णे भगवान् कृष्णः संकर्षणान्वितः॥
मथुरां प्राविशद्गोपैर्दिदृक्षुः परिवारितः॥१७॥ ददर्श तां स्फा
टिकतुंगगोपुरद्वारां बृहद्धेमकपाटतोरणां॥ तांम्रारकोष्ठ

परिखांदुरासदामुद्यानरम्योपवनोपशोभितां॥१८॥सौवर्णाग्र
गाटकं हर्म्यनिष्कुटैः श्रेणीसमाभिर्भवनैरुपस्कृतां॥ वैडू
र्यवज्रामलनीलविद्रुमैर्मुक्ताहारिस्त्रिवलभीषुवेदिषु॥१९
जुष्टेषुजालामुखरं ध्वकुट्टिमश्वाविस्पारावतबर्हिंताद्दि
तां॥संसिक्तरथ्यापणमार्गचत्वरांप्रकीर्णमा ल्यांकुर
लाजमंडलां॥२०॥आपूर्णकुंभैर्दधिचंदनोक्षितैः प्रसून
दीपावलिभिसपल्लवैः॥सचंद्रमाक्रमुकैः सकेतुभिःस्वलं

कृतद्वारगृहांसपद्दिकैः ॥२१॥ तांसंप्रविष्टौवसुदेवनंदनौव
तौवयस्यैर्नरदेववर्त्मनाद्रष्टुंसमीयुस्त्वरिताःपुरस्त्रियोह
र्म्याणिचैवारुरुहुर्नृपोत्सुकाः ॥२२॥ काश्चिद्विपर्यग्धृतवस्त्र
भूषणाविस्मृत्यचैकंयुगलेष्वथापराः ॥ कृतैकपत्रश्रवणै
कनूपुरानांक्त्वाद्वितीयंत्वपराश्चलोचनं ॥२४॥ अश्नंत्यए
कास्तदपास्यसोत्सवाअभ्यज्यमानाअकृतोपमज्जनाः ॥ स्व
पंत्यउत्थायनिशम्यनिस्वनंनिपापयंत्योर्भमपोह्यमातरः

भा॰ द॰ पू॰ २५ ॥ मनांसि तासामरविंदलोचनः प्रगल्भलीलाहसितावलोकनैः ॥ जहार मत्तद्विरदेंद्रविक्रमो दृशां ददच्छ्रीरमणात्मनोत्सवं ॥ २६ ॥ दृष्ट्वा मुहुः श्रुतमनुद्रुतचेतसस्तं तत्प्रेक्षणोत्स्मितसुधोक्षणलब्धमानाः ॥ आनंदमूर्त्तिमुपगुह्य दृशात्मलब्धं हृष्यत्त्वचो जहुरनंतमरिंदमाधिं ॥ २७ ॥ प्रासादशिखरारूढाः प्रीत्युत्फुल्लमुखांबुजाः ॥ अभ्यवर्षन् सौमनस्यैः प्रमदा बलकेशवौ ॥ दध्यक्षतैः सोदपात्रैः स्रग्गंधैरभ्युपायनैः ॥ तावान

भा॰ द॰

हे

राम

१०५

र्चुः प्रमुदितास्तत्र तत्र द्विजातयः ॥ २८ ॥ ऊचुः पौराः अहो गोप्य
स्तपः किमचरन्महत् ॥ या ह्येतावनुपश्यंति नरलोकमहोत्स
वौ ॥ २९ ॥ सज[illegible] कंकं विद[illegible]यातं रंगकारंगदाग्रजः ॥ दृष्ट्वायाच
त वासांसि धौतान्यत्युत्तमानि च ॥ देह्यावयोः समुचितान्यंग वा
सांसि चार्हतोः ॥ भविष्यति परं श्रेयो दातुस्ते नात्र संशयः ॥ ३० ॥
स याचितो भगवता परिपूर्णेन सर्वतः ॥ साक्षेपं रुषितः प्रा
ह भृत्यो राज्ञः सुदुर्मदः ॥ ३१ ॥ ईदृशान्येव वासांसि नित्यं गिरिव

भा.द.पू.
१२६

नेचराः ॥ परिधत्तकिमुद्धत्ताराजद्रव्याण्यभीप्सथ ॥ ३१ ॥ याता
शुबालिशामैवंप्रार्थ्यंयदिजिजीविषा ॥ बध्नंतिघ्नंतिलुंपंतिदृ
प्तंराजकुलानिहि ॥ एवंविकत्थमानस्यकुपितोदेवकीसुतः
रजकस्यकराग्रेणशिरःकायादपाहरत् ॥ ३१ ॥ तस्यानुजीवि
नःसर्वेवासःकोशान्विसृज्यवै ॥ दुद्रुवुःसर्वतोमार्गंवासांसि
जगृहेच्युतः ॥ वसित्वात्मप्रियेवस्त्रेकृष्णःसंकर्षणस्तथा ॥
शेषाण्यदत्तगोपेभ्योविसृज्यभुविकानिचित् ॥ ३२ ॥ ततस्तु

राम
१२६

वायकःप्रीतस्तयोर्वेषमकल्पयत्॥ विचित्रवर्णैश्चैलेयैराक
ल्पैरनुरूपतः॥३३॥ नानालक्षणवेषाभ्यांकृष्णरामौविरेज
तुः॥ स्वलंकृतौबालगजौपर्वणीवसितेतरौ॥३४॥ तस्यप्रस
न्नोभगवान्प्रादात्सारूप्यमात्मन॥ श्रियंचपरमांलोके
बलैश्वर्य्यमतींद्रियं॥३५॥ ततःसुदाम्नोभवनंमालाकारस्य
जग्मतुः॥ तौदृष्ट्वासससमुत्थायननामशिरसाभुवि॥ तयो
रासनमानीयपाद्यंचार्घ्यार्हणादिभिः॥३६॥ पूजांसानु

गयोश्वत्रेस्वकृतांबूलानुलेपनैः॥३७॥ प्राहनःसार्थकंजन्म
पावितंचकुलंविभो॥ पितृदेवर्षयोमह्यंतुष्टाह्यागमने
नवांभवंतौकिलविश्वस्यजगतःकारणंपरं॥ अवतीर्णौ
विहांशेनतस्यक्षेमायचभवायच॥३८॥ नहिवांविषमादृष्टिः
सुहृदोर्जगदात्मनोः॥ समयोःसर्वभूतेषुभजंतंभजतो
रपि॥ तावज्ञापयतंभृत्यंकिमहंकरवाणिवां॥ पुंसोह्यनु
ग्रहोह्येषभवद्भिर्यन्नियुज्यते॥३९॥ त्यभिप्रेत्यराजेंद्रसु

व

दामाप्रीतमानसः॥ शस्तैःसुगंधिकुसुमैर्म्मालांविरचितांददौ
ताभिःस्वलंकृतौप्रीतौराम कृष्णौसहानुगौ॥ प्रणतायप्र
पन्नायददतुर्वरदौवरा न्॥ सोपिवव्रेचलांभक्तिं
तस्मिन्नेवाखिलात्म नि॥ तद्भक्तेषुचसौहा
र्दंभूतेषुचपरांदयां॥५०॥ इतितस्मैवरान्दत्वाश्रियं
चान्वयवर्द्धिनीं बलमायुर्यशःकां तिंनिर्जगामसहाग्रजः॥२
इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेपुरवेशोनामैकचत्वारिं

शोऽध्यायः ॥ श्रीबादरायणिरुवाच ॥ अथ व्रजन्राजपथेन माध
वः स्त्रियं गृहीतांगविलेपभाजनां ॥ विलोक्य कुब्जां युवतीव
राननां पप्रच्छ यांतीं प्रहसन्रसप्रदः ॥ १ ॥ कात्वं वरोर्वेतदु ह
नुलेपनं कस्यांगने वा कथयस्व साधु नः ॥ देह्यावयोरंगविले
पमुत्तमं श्रेयस्ततस्ते न चिराद्भविष्यति ॥ २ ॥ सैरंध्र्युवाच दा
स्यस्म्यहं सुंदर कंससम्मता त्रिवक्रनामा ह्यनुलेपकर्म्मणि
मद्भावितं भोजपतेरतिप्रियं विना युवां कोन्यतमस्तदर्हति ॥ ३ ॥

रूपपेशलमाधुर्य्यहसितालापवीक्षितैः॥ धर्षितात्माददौसांद्रमुभ
योरनुलेपनं॥५॥ ततस्तावंगरागेणस्ववर्णेतरशोभिना॥ सम्प्राप्त
परभागेनशुशुभातेनुरंजितौ॥६॥ प्रसन्नोभगवान्कुब्जांत्रिव
क्रांरुचिराननां॥ ऋज्वींकर्तुंमनश्चक्रेदर्शयन्दर्शनेफलं॥७
पद्भ्यामाक्रम्यप्रपदेद्व्यंगुल्युत्तानपाणिना॥ प्रगृह्यचिबुकेध्या
त्ममुदनीनमदच्युतः॥८॥ सातदर्जुसमानांगीबृहच्छ्रोणिपयोध
रा मुकुंदस्पर्शनात्सद्योबभूवप्रमदोत्तमा॥ ततोरूपगुणौदा

भा.द.पू.
१९०

र्व्यसंपन्नाप्राहकेशवं॥उत्तरीयांतमाकृष्यसस्मयंजातहृच्छया
एहिवीरगृहंयामोनत्वांत्यक्तुमिहोत्सहे॥त्वयोन्मथितचित्तायाः
प्रसीदपुरुषर्षभ॥एवंस्त्रियायाच्यमानःकृष्णोरामस्यपश्य
तःमुखंवीक्ष्यानुगानांचप्रहसंस्तामुवाचह॥९॥एष्यामितेगृहंसु
भ्रुपुंसामाधिविकर्षणं॥साधितार्थोगृहाणांनःपांथानांत्वंप
रायणं॥१०॥विसृज्यमाध्व्यावाण्यातांव्रजन्मार्गेवणिक्पथैः
नानोपायनतांबूलस्रग्गंधैःसाग्रजोर्चितः॥१२॥तद्दर्शनस्मर

राम
१९०

सोभ्यन्नात्मानंनाविदुस्त्रियः॥विस्त्रस्तवासःकबरवलयाले
ख्यमर्प्पयः॥३१॥ततःपौरान्पृच्छमानोधनुषस्थानमच्युतः
तस्मिन्प्रविष्टोददृशेधनुरैंद्रमिवाद्भुतं॥१४॥पुरुषैर्बहुभिर्गुप्त
मर्च्चितंपरमर्द्धिमत्‌वार्य्यमाणोनृभिःकृष्णःप्रसह्यधनुराददे
१५॥करेणवामेनसलीलमुद्धृतंसज्यंचकृत्वानिमिषेणपश्यतां
नृणांविकृष्यप्रबभंजमध्यतोयथेक्षुदंडंमदकर्युरुक्रमः॥धनु
षोभज्यमानस्यशब्दःखंरोदसीदिशः॥पूरयामासयंश्रुत्वाकंसः

भा॰द॰पू॰
२००

[illegible]स्त्वासमुपागमत् ॥१८॥ तद्रक्षिणः सानुचराः कुपिता आततायिनः ॥ गृहीतशस्त्रा आवव्रुर्गृह्यतां वध्यतामिति ॥१९॥ अथ तान्दुरभिप्रायान्विलोक्य बलकेशवौ ॥ क्रुद्धौ धनुष आदाय शकलेतांश्च जघ्नतुः ॥२०॥ बलंच कंसप्रहितं हत्वा शालामुखात्ततः ॥ निष्क्रम्य चेरतुर्हृष्टौ निरीक्ष्य पुरसंपदः ॥२१॥ तयोस्तदद्भुतं वीर्यं निशाम्य पुरवासिनः ॥ तेजः प्रागल्भ्यं रूपं च मेनिरे विबुधोत्तमौ ॥२२॥ तयोर्विचरतोः स्वैरमादित्योस्तमुपेयिवान्

राम
२००

कृष्णरामौवृतौगोपैःपुराच्छकटमीयतुः॥२३॥ गोप्योमुकुंदवि
गमेविरहातुरायाआशासताशिषऋतामधुपुर्य्यभूवन्
संपश्यतांपुरुषभूषणगात्रलक्ष्मींहित्वेतरान्नुभजतश्चक्रमे
यनंश्रीः॥२४॥ अवनिज्यांघ्रियुगलौभुंक्त्वाक्षीरोपसेचनंऊष
तुस्तांसुखंरात्रिंज्ञात्वाकंसचिकीर्षितं॥ कंसस्तुतद्धनुर्भंगंरक्षि
णांस्वबलस्यच॥ वधंनिशम्यगोविंदरामविक्रीडितंपरं॥५२॥
दीर्घप्रजागरोभीतोदुर्निमित्तानिदुर्म्मतिः॥ बहून्याचष्टोभ

असंसापाद्भुतायचद्दारूपश्याल पाणिपाणाधि ह्र प्रत्ता म्लः धायायाप्राणघो
षानुपश्यति ॥ स्वर्णप्रतीतिर्वृक्षेषु स्वपदानाम दर्शनं ॥

भा॰ द॰ पू॰
२०१

यथामत्योर्दौत्यकराणि च ॥ २६ ॥ अदर्शनं स्वशिरसः प्रतिरूपे
च सत्यपि ॥ स्वप्ने प्रेतपरिष्वंगः खरयानं विषादनं ॥ यायान्नल
दमाल्यैकस्तैलाभ्यक्तो दिगंबरः ॥ अन्यानि चेत्थं भूतानि स्वप्नजा
गरितानि च ॥ पश्यन्मरणसंत्रस्तो निद्रां लेभे न चिंतया ॥ २७ ॥ व्यु
ष्टायां निशि कौरव्य सूर्ये चाद्भ्यः समुत्थिते ॥ कारयामास वै कं
सो मल्लक्रीडामहोत्सवं ॥ २८ ॥ आनर्चुः पुरुषा रंगं तूर्य्यभेर्य्यश्च ज
घ्निरे ॥ मंचाश्चालंकृताः स्रग्भिः पताकाचैलतोरणैः ॥ २९ ॥ तेषु पौरा

राम
२०१

२

जनपदाश्चसर्वेसेत्रपुरोगमाः॥ यथोपजोषंविविशूराजानश्च
कृतासनाः॥ कंसःपरिवृतोमात्यैराजमंचउपाविशत्॥ मंड
लेश्वरमध्यस्थोहृदयेनविदूयता॥३०॥ वाद्यमानेषुतूर्येषुम
ल्लतालोत्तरेषुच॥ मल्लाःस्वलंकृताःसर्वेसोपाध्यायाःसमावि
शन्॥३१॥ चाणूरोमुष्टिकःकूटःशलस्तोषलएवच॥ तआसे
दुरुपस्थानंवल्गुवाद्यप्रहर्षिताः॥३२॥ नंदगोपादयोगोपाभो
जराजसमाहुताः॥ निवेदितोपायनास्तएकस्मिन्मंचआवि

भा॰द॰पू॰
२०३

शन्नू ॥ इति श्रि भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां वैयासि
क्यां दशमस्कंधे मल्लरंगवर्णनं द्विचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४२ ॥ श्री
शुक उवाच ॥ १ ॥ अथ कृष्णश्च रामश्च कृतशौचौ परंतप

मल्लदुंदुभिनिर्घोषं श्रुत्वा द्रष्टुमुपेयतुः ॥ १ ॥ रंगद्वा
रं समासाद्य तस्मिन्नागमवस्थितं अपश्यत्कुवलया
पीडं कृष्णोंबष्टप्रचोदितं ॥ २ ॥ बध्वा परिकरं शौरिः समूह्य कु
टिलालकान् ॥ उवाच हस्तिपं वाचा मेघनादगभीरया ॥ अंबष्ठा

राम
२०३

बंधमार्गेनोदेह्यपक्रामममाचिरं॥ नोचेत्सकुंजरंत्वाद्यनयामिय
मसादनं॥ एवंनिर्भर्त्सितोंबष्टः कुपितः कोपितंगजं॥ चोदया
मासहृष्टायकालांतकयमोपमः॥५॥ करींद्रस्तमभिद्रुत्यकरे
णतरसाग्रहीत॥ करादिगलितः सोमुनिहत्यांघ्रिष्वलीयत॥
सकुद्धस्तमचक्षाणोघ्राणादृष्टिः सकेशवं॥ परामृशत्पुष्क
रेणसप्रसह्यविनिर्गतः॥ पुछेपगृह्यातिबलंधनुषः पंचविंश
तिं॥ विचकर्षयथानागंसुपर्णस्तुबलीलयासपर्यावर्त्तमानेन

सव्यदक्षिणतोच्युतः॥बभ्रामभ्राम्यमाणेनगोवत्सेनैवबालकः
९॥ततोभिमुखमभ्येत्यपाणिनाहस्तवारणं॥प्राङ्ग्वन्पात
यामासस्पृश्यमानःपदेपदे॥१०॥सधावन्क्रीडयाभूमौप
तितःसहसोत्थितः॥तंमत्वापतितंक्रुद्धोदंताभ्यांसोहनत्क्षि
तिं॥स्वविक्रमेप्रतिहतेकुंजरेंद्रोत्यमर्षितः॥चोद्यमानोमहा
मात्रैःकृष्णमभ्यद्रवद्रुषा॥तमापतंतमासाद्यभगवान्मधु
सूदनः॥निगृह्यपाणिनाहस्तंपातयामासभूतले॥पतितंतं

६

कृ

पदाक्रम्यमृगेंद्र इवलीलया॥दंतमुत्पाद्यतेनेभंहस्तिपांश्चा
हनद्धरिः॥११॥मृतकंद्विपमुत्सृज्यदंतपाणिःसमाविशत्॥
१२॥अंसन्यस्तविषाणोसृंमदबिंदुभिरंकितः॥विरूढस्वेदक
णिकावदनांबुरुहोबभौ॥१३॥वृतोगोपैःकतिपयैर्बलदेवज
नार्दनौ॥रंगंविविशतूराजन्गजदंतवरायुधौ॥१४॥मल्लाना
मशनिर्नृणांनरवरःस्त्रीणांस्मरोमूर्तिमान्गोपानांस्वजनो
ऽसतांक्षितिभुजांशास्तास्वपित्रोःशिशुः॥मृत्युर्भोजपतेर्विराड

श्री

भा∙द∙पू∙
२०५

विदुषांतत्वंपरंयोगिनांवृष्णीनांकुलदेवतेतिविदितोरंगंगतः
साग्रजः ॥१७॥ हतंकुवलयापीडंदृष्ट्वातावपिदुर्जयौ ॥ कंसो
मनस्व्यपितदाभृशमुद्विविजेनृप ॥१८॥ तौरेजतूरंगगतौमहा
भुजौविचित्रवेषाभरणस्रगंबरौ ॥ यथानटावुत्तमवेषधारि
णौमनःक्षिपंतौप्रभयानिरीक्षतां ॥१९॥ निरीक्ष्यतावुत्तमपूरु
षौजनामंचस्थितानागरराष्ट्रिकानृप ॥ प्रहर्षवेगोत्कलित
क्षणाननाःपपुर्नतृप्तानयनैस्तदाननं ॥२०॥ पिबंतइवच

राम
२०५

सुर्भ्यां लिहंत इव जिह्वया ॥ जिघ्रंत इव नासाभ्यां श्लिष्यंत इव
बाहुभिः ॥ २१ ॥ उचुः परस्परं ते वै यथा दृष्टं यथा श्रुतं तद्रूपगुण
माधुर्य्य प्रागल्भ्य स्मारिता इव ॥ २२ ॥ एतौ भगवतः साक्षाद्धरे
र्नारायणस्य हि ॥ अवतीर्णा विहांशेन वसुदेवस्य वेश्मनि ॥ २३
स एष किल देवक्यां जातो नीतश्च गोकुलं ॥ कालमेतं वसन् गूढो
वसुदेवस्य वेश्मनि ॥ २४ ॥ पूतनानेन नीतांतं चक्रवातश्च दान
वः ॥ अर्जुनौ धेनुकः केशी गुह्यकोन्ये च तद्विधाः ॥ गावः सपाला

२

एतेनदावाग्नेः परिमोक्षिताः। कालियोदमितः सर्पउग्रश्चविमर्दः
कृतः॥ सप्ताहमेककरस्थेनधृतोद्रिप्रवरोऽमुना॥ वर्षवाताशनि
भ्यश्चपरित्रातंचगोकुलं॥ २५॥ गोप्योस्यनित्यमुदितहसितप्रेक्ष
णंमुखं॥ पश्यंत्योविविधांस्तापांस्तरंतिस्माश्रमंमुदा॥ २६॥ वदं
त्यनेनवंशोयंयदोःसुबहुविश्रुतः॥ श्रियंयशोमहत्वंचलप्स्य
तेपरिरक्षितः॥ २७॥ अयंचास्याग्रजःश्रीमान्नामःकमललो
चनः॥ प्रलंबोनिहतोयेनवत्सकोधेनुकादयः॥ १५॥ जनेष्वे

वं ब्रुवाणेषु तूर्य्येषु निनदत्सु च ॥ कृष्णारामौ समाभाष्य चाणूरो
वाक्यमब्रवीत् ॥ २१ ॥ हे नंदसूनो हे राम भवंतौ वीर्य्यसंमतौ
नियुद्धकुशलौ श्रुत्वा राज्ञाहूतौ दिदृक्षुणा ॥ २० ॥ प्रियं राज्ञः प्र
कुर्वत्यः श्रेयो विंदंति वै प्रजाः ॥ मनसा कर्म्मणा वाचा विपरीत
मतोन्यथा ॥ नित्यं प्रमुदिता गोपा वत्सपालास्तथा स्फुटं ॥ व
नेषु मल्लयुद्धेन क्रीडंतश्चारयंति गाः ॥ तस्माद्राज्ञः प्रियं यूयं
वयं च करवामहे ॥ भूतानि नः प्रसीदंति सर्वभूतमयो नृपः ॥

मन्यमानोभिनन्द्य [illegible]
नित्यंतज्ञः परमनुग्रहः॥ बालावयंतुल्यबलैः [illegible]

३१॥ तन्निशम्याब्रवीत्कृष्णोदेश कालोचितंवचः॥ नियुद्धमात्मनोभीष्टंक्रीडिष्यामोयथोचि तं॥ भवेन्नियुद्धंमाधर्मःस्पृशेन्मल्लसभासदः॥३२॥ चा

णूरउवाच॥ नबालोनकिशोरस्त्वंबलश्च [illegible] बलिनांवरः॥ लीलयेभोहतोयेनसहस्रद्विपसत्वभृ त्॥३३॥ तस्माद्भवद्भ्यांबलिभिर्योद्धव्यंनानयोत्रवै॥ मयावि क्रमवार्ष्णेयबलेनसहमुष्टिकः

इतिश्रीभागवतेमहापुराणेपारमहंस्यांसंहितायांवैयासिक्यां

श्री

दशमस्कंधेमल्लक्रीडायांत्रिचत्वारिंशोध्यायः श्रीशुकउवाच ॥४३॥ ए

वंचर्चितसंकल्पोभगवान्मधुसूदनः ॥ आससादाथचाणूरंमु

ष्टिकंरोहिणीसुतः ॥ हस्ताभ्यांहस्तयोर्बध्वापद्भ्यामेव

चपादयोः ॥ विचकर्षतुरन्योन्यंप्रसह्यविजिगी

षया ॥२॥ अरत्नीद्वेअरत्निभ्यांजानुभ्यांचैवजानुनी ॥

शिरःशीर्ष्णोरसोरस्तावन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥३॥ परिभ्रमण

विक्षेपपरिरंभावपातनैः ॥ उत्सर्पणापसर्पैश्चअन्योन्यंप्रत्यरुं

मा॰द॰पू॰
२०७

धतां ॥ ५ ॥ उत्थापनैरुन्नयनैश्चालनैः स्थापनैरपि ॥ परस्परं जिगीषं तावपश्चक्रतुरात्मनः ॥ ६ ॥ उद्दलाबलवद्द्वंद्वं समेताः सर्वयोषितः ॥ ऊचुः परस्परं राजन्सानुकंपा वरूथशः ॥ महानयं बत अधर्मो यं घोरा राजसभासदां ॥ येबलाबलवद्द्वंद्वं राज्ञोऽन्विच्छंति पश्यतः ॥ ७ ॥ क्व वज्रसारसर्वांगो मल्लो शैलेंद्रसन्निभो ॥ क्व चातिसुकुमारांगो किशोरौ नाप्तयौवनौ ॥ ८ ॥ धर्मव्यतिक्रमो ह्यस्य समाजस्य ध्रुवं भवेत् ॥ यत्राधर्मः समुत्तिष्ठेन्न स्थेयं तत्र कर्हिचित् ॥ ९ ॥ न सभां

राम
२०७

प्रविशेत्प्राज्ञः सभ्यदोषाननुस्मरन् ॥ अब्रुवन् विब्रुवन्नज्ञो न-
रः किल्बिषमश्नुते ॥ १० ॥ वल्गतः शत्रुमभितः कृष्णस्य वदनांबुजं
वीक्षतां श्रमवार्य्युप्तं पद्मकोशमिवांबुभिः ॥ ११ ॥ किन्न पश्यत रा-
मस्य मुखमाताम्रलोचनं ॥ मुष्टिकं प्रति सामर्षं हाससंरंभशो-
भितं ॥ १२ ॥ पुण्या वत व्रजभुवो यदयं नृलिंगगूढः पुराणपु-
रुषो वनचित्रमाल्यः ॥ गाः पालयन् सहबलः क्वणयंश्च वेणुं
विक्रीडयांचति गिरित्ररमार्च्चितांघ्रिः ॥ १४ ॥ गोप्यस्तपः किम

भा॰द॰पू॰
२०८

चरन्नृयदमुष्यरूपंलावण्यसारमसमोर्द्धमनन्यसिद्धं॥ दृग्भिःपिबं
त्यनुसवाभिनवंदुरापमेकांतधामयशसःश्रियईश्वरस्य॥१५॥या
दोहनेवहननेमथनोपलेपप्रेंखेंखनार्भरुदितोक्षणमार्जनादौ
गायंतिचैनमनुरक्तधियोश्रुकंठ्यो धन्याव्रजस्त्रियउरुक्रमचि
त्तयानाः॥१६॥प्रातर्व्रजाद्व्रजतआविशतश्चसायंगोभिःसमंक्व
णयतोस्यनिशम्यवेणुंनिर्गम्यतूर्णमबलाःपथिभूरिपुण्याः
पश्यंतिसस्मितमुखंसदयावलोकं॥१७॥एवंप्रभाषमाणासुस्त्री

राम
२०८

घुयोगेश्वरोहरिः॥शत्रुंहन्तुंमनश्चक्रेभगवान्भरतर्षभ॥१८॥
उपश्रुत्यगिरस्त्रीणांपुत्रस्नेहशुचातुरौ॥पितरावनुतप्येतांपुत्रयो
रबुधौबलं॥तैस्तैर्नियुद्धविधिभिरूपैश्चानूरकेशवौ॥युयुधाते
यथान्योन्यंतथैवबलमुष्टिकौ॥१९॥भगवद्गात्रनिष्पातैर्वज्रनि
ष्पेषनिष्ठुरैः॥चाणूरोभज्यमानांगोमुहुर्ग्लानिमवापह॥२०॥स
श्येनवेगउत्पत्यमुष्टीकृत्यकरावुभौ॥भगवंतंवासुदेवंक्रुद्धो
वक्षस्यताडयत्॥२१॥नाचलत्तत्प्रहारेणस्त्रग्भिर्हतइववद्विपः

बाह्वोर्निगृह्यचाणूरंबहुशोभ्रामयन्हरिः॥भूपृष्ठेपोथयामास
तरसाक्षीणजीवितं॥विस्रस्ताकल्पकेशस्रगिंद्रध्वजइवापतत्
तथैवमुष्टिकःपूर्वंस्वमुष्ट्याभिहतेनवै॥बलभद्रेणबलिनात
लेनाभिहतोभृशं॥२२॥प्रवेपितःसरुधिरमुद्वमन्मुखतोर्दि
तः॥व्यसुःपपातोर्व्युपस्थेवाताहतइवांघ्रिपः॥ततःकूटम
नुप्राप्तंरामःप्रहरतांवरः अवधील्लीलयाराजन्सावज्ञंवा
ममुष्टिना॥तर्ह्येवहिशलःकृष्णप्रपदाहतशीर्षकः॥द्विधा

विदीर्णस्तोशलकउभावपिनिपेततुः॥ चानूरेमुष्टिकेकूटेशलेतो
शलकेहते॥ शेषाः [illegible] ःप्रदुद्रुवुर्म्मल्लाःसर्वेप्राणपरीप्सवः॥
२३॥ गोपान्वयस्यानाकृष्यतैःसंसृज्यविजह्रतुः॥ वाद्यमानेषु
तूर्य्येषुवल्गंतौरतनूपुरौ॥ २४॥ जनाःप्रजहृषुःसर्वेकर्म्मणारा
मकृष्णयोः॥ विनाकंसंविप्रमुख्याःसाधवःसाधुसाधिति॥ हतेषु
मल्लवर्य्येषुविद्रुतेषुचभोजराट्॥ न्यवारयत्स्वतूर्य्याणिवाक्यं
चेदमुवाचह॥ निःसारयतदुर्वृत्तौवसुदेवात्मजौपुरात्॥ ४

नंहरतगोपानांनंदब्धीतदुर्म्मतिं॥ वसुदेवःखुदुर्म्मेधाहन्यतामा
[illegible]सन्नमः॥ उग्रसेनःपिताचापिसानुजःपरपक्ष[illegible]एवंविकत्थमा
नेचैकंसेप्रकुपितेऽव्ययः॥ लघिमन्नोत्पत्यतरसामंचमुत्तुंगमारुह
त्॥मा विशंतमालोक्यमत्युमात्मनआसनात्॥ मनस्वीसहसोत्स्था
यजगृहेसोसिचर्म्मणी॥२५॥ तंखड्गपाणिंविचरंतमाशुश्येनंयथा
दक्षिणा[illegible]सव्यमंबरे॥ समग्रहीद्दुर्विषहोग्रतेजायथोरगंतार्क्ष्यसु
तःप्रसह्य॥२६॥ प्रगृह्यकेशेषुचलत्किरीटंनिपात्यरंगोपरितुंग

मंचात्॥ तस्योपरिष्टात्स्वयमब्जनाभः पपात विश्वाश्रय आत्मतंत्रः
३७॥ तं संपरेतं विचकर्ष भूमौ हरिर्यथेभं जगतो विपश्यतः॥ हाहेति
शब्दः सुमहांस्तदाभूदुदीरितः सर्वजनैर्नरेंद्र॥ ३८॥ स नित्यदोद्वि
ग्नधिया तमीश्वरं पिबन्नदन्वा विचरन्स्वपन्श्वसन्॥ ददर्श चक्रा
युधमग्रतो यतस्तदेव रूपं दुरवापमाप॥ ३९॥ तस्यानुजा भ्रातरो
ऽष्टौ कंकन्यग्रोधकादयः॥ अभ्यधावन्नतिक्रुद्धा भ्रातुर्निर्वेशका
रिणः॥ ४०॥ तथातिरभसांस्तांस्तु संयत्तान्रोहिणीसुतः॥ अहन्

तं

परिघ[illegible]मुद्यम्यपश्यन्निवमृगाधिपः ॥ नेदुर्दुंदुभयोव्योम्निव्व्रसेश्या
घाविपस्त्तयः ॥ पुष्पैःकिरंतस्तंप्रीताःशशंसुर्नन्नतुःस्त्रियः ॥ तेषां
स्त्रियोमहाराजसुहृन्मरणदुःखिताः ॥ तत्रापीयुर्विनिघ्नंत्यःशीर्षा
ण्यश्रुविलोचनाः ॥ ३१ ॥ शयानानूवीरशय्यायांपतीनालिंग्यशो
चतीः ॥ विलेपुःसुस्वरंनार्य्योविसृजंत्योमुहुःशुचः ॥ हानाथप्रि
यधर्म्मज्ञकरुणानाथवत्सल ॥ त्वयाहतेहिनिहताव्वयंतेस्वग
हप्रजाः ॥ त्वयाविरहितापत्यापुरीयंपुरुषर्षभ ॥ नशोभतेवय

मिवनिवृत्तोत्सवमंगला ॥ अनागसांत्वंभूतानांकृतवानद्रोहमु
ल्बणं ॥ तेनैषांभोदशांनीतोभूतध्रुक्कोलभेतशं ॥ ३२ ॥ सर्वेषाम
पिभूतानामेषहिप्रभवाप्ययः ॥ गोप्ताचतदवध्यायीनक्वचित्
सुखमेधते ॥ ३३ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ राजयोषितआश्वास्यभगवान्
लोकभावनः ॥ यामाहुर्लौकिकींसंस्थांहतानांसमकारयत् ॥ ३
४ ॥ मातरंपितरंचैवमोचयित्वाथबंधनात् ॥ कृष्णरामौववंदाते
शिरसास्पृश्यपादयोः ॥ ३५ ॥ देवकीवसुदेवश्चविज्ञायजगदी

भा॰द॰पू॰
२१३

श्वरौ॥ कृतसंवंदनौपुत्रौसस्वजातेनशंकितौ॥ इतिश्रीभागवते
महापुराणेदशमस्कंधेकंस वधश्चतुश्चत्वारिंशोध्यायः॥
४४॥ श्रीशुकउवाच॥ १॥ पितरावुपलब्धार्थौविदि
त्वापुरुषोत्तमः॥ माभू दितिनिजांमायांततान
जनमोहिनीं॥ २॥ उवाचपि तरावेत्यसाग्रजःसात्वतर्ष
भः॥ प्रश्रयावनतःप्रीणन्नंब तातेतिसादरं॥ ३॥ नास्मत्तोयु
वयोस्तातनित्योत्कंठितयोरपि॥ बाल्यपौगंडकैशोराः पुत्राभ्या

राम
११३

मभवन्नकश्चित् ॥४॥ नलब्धोदैवहतयोर्वासोनोभवदंतिके ॥ यांबाला
ःपितृगेहस्याविदंतेलालितामुदं ॥५॥ सर्वार्थसंभवोदेहोजनितः
पोषितोयतः ॥ नतयोर्यातिनिर्वेशंपित्रोर्म्मर्त्यःशतायुषा ॥६॥ यस्त
योरात्मजःकल्पन्नात्मनाचधनेनच ॥ वृत्तिंनदद्यात्तंप्रेत्यस्वमां
संखादयंतिहि ॥७॥ मातरंपितरं [illegible] वृद्धंसाध्वींभार्य्यांसुतं
शिशुंगुरुंविप्रंप्रपन्नंचकल्प्योःबिभ्रच्छ्वसन्मृतः ॥८॥ तन्नावक
ल्पयोःकंसान्नित्यमुद्विग्नचेतसोः ॥ मोघमेतेव्यतिक्रांतादिव

गु

सावामनर्चतोः ॥९॥ तत्क्षंतुमर्हथस्तातमातर्नौपरतंत्रयोः ॥ अकु
र्वतोर्वांशुश्रूषां क्लिष्टयोर्दुर्हृदाभृशं ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इतिमाया
मनुष्यस्यहरेर्विश्वात्मनोगिरा ॥ मोहितावंकमारोप्यपरिष्व
ज्यापतुर्मुदं ॥ सिंचंतावश्रुधाराभिः स्नेहपाशेनचावृतौ ॥ नकिं
चिदूचतूराजनबाष्पकंठौविमोहितौ ॥१०॥ एवमाश्वास्यपितरौ
भगवान्देवकीसुतः ॥ मातामहंतूग्रसेनंयदूनामकरोन्नृपं ॥
११ ॥ आहचास्मान्महाराजप्रजाश्चाज्ञप्तुमर्हसि ॥ ययातिशापा

यदुभिर्नासितव्यंन्नृपासने ॥१२॥ मयिभृत्यउपासीनेभवतोवि
बुधादयः ॥ बलिंहरंत्यवनताःकिमुतान्येनराधिपाः ॥१३॥ सर्वा
न्स्वज्ञातिसंबंधान्दिग्भ्यःकंसभयार्दितान् ॥ यदुवृष्ण्यंधक
मधुदाशार्हकुकुरादिकान् ॥ सभाजितान्समाश्वास्यविदेशावा
सकर्षितान् ॥ न्यवासयत्स्वगेहेषुवित्तैःसंतर्प्यविश्वकृत् ॥१४
कृष्णसंकर्षणभुजैर्गुप्तालब्धमनोरथाः ॥ गृहेषुरेमिरेसिद्धाःकृ
ष्णरामगतज्वराः ॥१५॥ वीक्षंतोहरहःप्रीतामुकुंदवदनांबुजं ॥

भा॰द॰पू॰
२१५

नित्यप्रमुदितं श्रीमत्सदयस्मितवीक्षणं ॥ १६ ॥ तत्र प्रवयसोप्यास
न्युवानोतिबलौजसः ॥ पिबंतोक्षैर्मुकुंदस्य मुखांभोजसुधां
मुहुः ॥ १७ ॥ अथ नंदं समासाद्य भगवान्देवकीसुतः ॥ संकर्षण
श्च राजेंद्र परिष्वज्य ेदमूचतुः ॥ पितर्युवाभ्यां स्निग्धाभ्यां पो
षितौ लालितौ भृशं ॥ पित्रोरभ्यधिका प्रीतिरात्मजेष्वात्मनो
पि हि ॥ १८ ॥ स पिता सा च जननी यौ पुष्णीतां स्वपुत्रवत् ॥ शिशू
न्बंधुभिरुत्सृष्टान कल्पैः पोषरक्षणे ॥ यात यूयं व्रजं तात व

सो
राम
२१५

यंचस्नेहदुःखितान् ॥ ज्ञातीन्वो द्रष्टुमेष्यामो विधाय सुहृदां
सुखं ॥ १९ ॥ एवं सांत्वय्य भगवान्नंदं सव्रजमच्युतः ॥ वासोऽलंका
रकुप्याद्यै रर्हयामास सादरं ॥ उत्सुक्तस्तौ परिष्वज्य नंदः प्रण
यविह्वलः ॥ पूरयन्नश्रुभिर्नेत्रे सह गोपैर्व्रजं ययौ ॥ २० ॥ अथ सूर
सुतो राजन् पुत्रयोः समकारयत् ॥ पुरोधसा ब्राह्मणैश्च यथाव
द्द्विजसंस्कृतिं ॥ २१ ॥ तेभ्योऽदाद्दक्षिणा गावो रुक्ममालाः स्वलंकृ
ताः ॥ स्वलंकृतेभ्यः संपूज्य सवत्साः क्षौममालिनीः ॥ २२ ॥ याःकृष्ण

रामजन्मर्क्षेमनोदत्वामहामतिः॥ताश्चाददद्दनुस्मृत्यकंसेनाध
र्म्मतोहृताः॥२७॥ततश्चलब्धसंस्कारौद्विजत्वंप्राप्यसुव्रतौ॥गर्गा
द्यदुकुलाचार्य्याद्गायत्रंव्रतमास्थितौ॥२८॥प्रभवौसर्वविद्या
नांसर्वज्ञौजगदीश्वरौ॥नान्यसिद्धामलंज्ञानंगूहमानौनरेहि
तैः॥२८॥अथोगुरुकुलेवासमिछंतावुपजग्मतुः॥काश्यंसांदी
पनिंनामह्यवंतिपुरवासिनं॥२८॥यथोपसाद्यतौदांतौगुरौ
वृत्तिमनिंदितां॥ग्राहयंतावुपेतौस्मभक्त्यादेवमिवादृतौ॥

२५ ॥ तयोर्द्विजवरस्तुष्टःशुद्धभावानुवृत्तिभिः ॥ प्रोवाचवेदा
नखिलान्सांगोपनिषदोगुरुः ॥ २६ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदंधर्म्मा
न्यायपथांस्तथा ॥ तथाचान्वीक्षिकींविद्यांराजनीतिंचषड्वि
धां ॥ २७ ॥ सर्वंतदमरश्रेष्ठौसर्वविद्याप्रवर्त्तकौ ॥ सकृन्निगदमा
त्रेणतौसंजगृहतुर्नृप ॥ २८ ॥ अहोरात्रैश्चतुःषष्ट्यासंयत्तौता
वतीःकलाः ॥ गुरुदक्षिणयाचार्य्यंछंदयामासतुर्नृप ॥ ३० ॥ द्वि
जस्तयोस्तंमहिमानमद्भुतंसंलक्ष्यराजन्नतिमानुषींमतिं ॥ स

मंत्र्यपत्न्यासमहार्णवेम्भस्तंबालंप्रभासेवरयांबभूवतुः ॥३१॥ तथे
त्यथारुह्यमहारथौरथंप्रभासमासाद्यदुरंतविक्रमौ ॥ वेलामु
पव्रज्यनिषेदतुःक्षणंसिंधुर्विदित्वार्हणमाहरत्तयोः ॥ तमा
हभगवानाशुगुरुपुत्रःप्रदीयतां ॥ योसाविहत्वयाग्रस्तोबाल
कोमहतोर्मिणा ॥३२॥ समुद्रउवाच ॥ नाहार्षंतमहंदेवदैत्यःपं
चजनोमहान् ॥ अंतर्जलचरःकृष्णशंखरूपधरोसुरः ॥ आ
स्तेतेनाहृतोनूनंतच्छ्रुत्वासत्वरंप्रभुः ॥ जलमाविश्यतंहत्वाना

पश्यदुदरेर्भकं॥तदंगप्रभवंशंखमादायरथमागमत्॥ततःसं
यमनींनामयमस्यदयितांपुरीं॥गत्वाजनार्दनःशंखंप्रदध्मौ
सहलायुधः॥३३॥शंखनिर्ह्लादमाकर्ण्यप्रजासंयमनोयमः
तयोःसपर्य्यांमहतींचक्रेभक्त्युपबृंहितां॥३४॥उवाचावनतः
कृष्णंसर्वभूताशयालयं॥लीलामनुष्ययोर्विष्णोर्युवयोः
करवामकिं॥श्रीभगवानुवाच॥३५॥गुरुपुत्रमिहानीतंनिजक
र्मनिबंधनं॥आनयस्वमहाराजमच्छासनपुरस्कृतः॥तथेति

तेनोपानीतं गुरुपुत्रं यदूत्तमौ दत्वा स्वगुरवे भूयोवृणी ष्वेति
भूः खलुः ॥ श्रीगुरुरुवाच ॥ ३६ ॥ सम्यक् संपादितो वत्स भवद्भ्यां गु
रु निष्क्रयः ॥ कोनु युष्मद्विध गुरोः कामोनामावशिष्यते ॥ ३७ ॥
गच्छतं स्वगृहे वीरौ कीर्त्तिर्वामस्तु पावनी ॥ ३८ ॥ अनुज्ञातौ स्व
गुरुणा रथेनानिलरंहसा ॥ आयातौ स्वपुरं राजन् पर्जन्य नि
नदेन वै ॥ ३९ ॥ समनंदन् प्रजाः सर्वा दृष्ट्वा रामजनार्दनौ ॥ अ
पश्यंत्यो बहु अहानि नष्टलब्ध धनाइव ॥ इति श्री भागवते मह

पुराणेपरमहंस्यांसंहितायांवैयासिक्यांदशमस्कंधेगुरुकुलाति
वासःपंचचत्वारिंशोऽध्यायः॥४५॥श्रीशुकउवाच॥१॥वृष्णी
ष्णांप्रवरोमंत्रीकृष्णस्य दयितःसखाशिष्योबृह
स्पतेःसाक्षादुद्धवोबुद्धि सत्तमः॥२॥तमाहभग
वान्प्रेष्ठंभक्तमेकांतिनंक्व चित्॥गृहीत्वापाणिनापा
णिंप्रपन्नार्त्तिहरोहरिः॥गच्छो द्धवव्रजंसौम्यपित्रोर्नःप्रीति
मावह॥गोपीनांमद्वियोगाधिंमत्संदेशैर्विमोचय॥३॥तामन्म

भा॰द॰पू॰
२१०

नस्कामत्प्राणामदर्थेत्यक्तदैहिकाः॥ मामेवदयितंप्रेष्टमात्मनं
मनसागताः॥ येत्यक्तलोकधर्माश्चमदर्थेतान्बिभर्म्यहं॥ म
यिताःप्रेयसांप्रेष्टेदूरस्थेगोकुलस्त्रियः॥ स्मरंत्योंगविमुह्यंति
विरहौत्कंठ्यकातराः॥४॥ धारयंत्यतिकृच्छ्रेणप्रायःप्राणान्कथं
चन॥ प्रत्यागमनसंदेशैर्वल्लव्योमेमदात्मिकाः॥ श्रीशुकउवाच॥
इत्युक्तउद्धवोराजन्संदेशंभर्तुराहृतः॥ आदायरथमारुह्य
प्रययौनंदगोकुलं॥५॥ प्राप्तोनंदव्रजंश्रीमान्निम्लोचतिविभा

राम
२१०

गोंपी

वसौ॥ छन्नयानः प्रविशत्तां पशूनां खुररेणुभिः॥६॥ वासितांर्थैर्भियु
क्ताङ्गिन्नादितं भुष्मिभिर्वृषैः॥ धावंतीभिश्च वत्साभिरूधोभारै
स्ववत्सकान्॥७॥ रुतस्ततो विलंघभिर्गोवत्सैर्म्मंडितं सितैः॥ गोदो
हशब्दाभिरवं वेणूनां निःस्वनेन च॥ गायंतीभिश्च कर्म्माणि शु
भानि बलकृष्णयोः॥ स्वलंकृताभिर्गोपीभिश्च सुविराजितं॥९॥ अश्व
र्क्तातिथि गोविप्रपितृदेवार्चनान्वितैः॥ धूपदीपैश्च माल्यैश्च गोपा
वासैर्म्मनोरमं॥१०॥ सर्वतः पुष्पितवनं द्विजालिकुलनादितं

भा०द०पू०
२२०

हंसकारंडवाकीर्णैः पद्मखंडैश्चमंडितं [illegible] ॥ नमागतंसमाग
मप्युत्कस्यानुचरंप्रियं ॥ नंदः प्रीतः परिष्वज्यवासुदेवधियार्च
यत् ॥ भोजितंपरमान्नेनसंविष्टंकशिपौसुखं ॥ ११ ॥ गतश्रमंप
र्यपृच्छत्पादसंवाहनादिभिः ॥ कच्चिदंगमहाभागसखा नः श्
रनंदनः ॥ आस्तेकुशल्यपत्याद्यैर्युक्तोमुक्तः सुहृद्वृतः ॥ १२ ॥ दि
ष्ट्याकंसोहतः पापः सानुजः स्वेनपाप्मना ॥ साधूनांधर्मशीला
नांयदूनांद्वेष्टियः सदा ॥ १३ ॥ अपिस्मरतिनः कृष्णोमातरंपितरं

राम
२२०

सखीन् ॥ गोपान्व्रजंचात्मनाथंगावोवृंदावनंगिरिं ॥१४॥ अ
प्यायास्यतिगोविंदःस्वजनान्सकृदीक्षितुं ॥ तर्हिद्रक्ष्यामितद्
वक्त्रंसुनसंसुस्मितेक्षणं ॥१५॥ दावाग्नेर्वातवर्षाच्चवृषसर्पा
च्चरक्षिताः ॥ दुरत्ययेभ्योमृत्युभ्यःकृष्णेनसुमहात्मना ॥१६॥ स्म
रतांकृष्णवीर्याणिलीलापांगनिरीक्षितं ॥ हसितंभाषितंचां
गसर्वानःशिथिलाःक्रियाः ॥१७॥ सरिच्छैलवनोद्देशान्मुकुंद
पदभूषितान् ॥ आक्रीडानीक्ष्यमाणानांमनोयातितदात्मतां

भा॰द॰पू॰
२२१
ल

१८ ॥ मन्येकृष्णंचरामंचप्राप्ताविहसुरोत्तमौ ॥ सुराणांमहदर्थाय
गर्गस्यवचनंयथा ॥ १९ ॥ कंसंनागायुतप्राणंमल्लौगजपतिंत
था ॥ अवधिष्टांलीलयैवपशूनिवमृगाधिपः ॥ २० ॥ तालत्रयंमहा
सारंधनुर्यष्टिमिवेभराट ॥ बभंजैकेनहस्तेनसप्ताहमदधाद्गि
रिं ॥ प्रलंबधेनुकारिष्टतृणावर्त्तबकादयः ॥ दैत्याःसुरासुरजितो
हतायेनेहलीलया ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इतिसंस्मृत्यसंस्मृत्यनंदः
कृष्णानुरक्तधीः ॥ अत्युत्कंठोभवत्तूष्णींप्रेमप्रसरविह्वलः ॥ य

राम
२२१

शोदया वर्ण्यमाना निपुत्रस्य चरितानि च ॥ अ एवं त्वय्य अरण्यवासी

सीत्वं न हस्तुतपयोधरा ॥ नयोरित्थं भगवति कृष्णेनंदस्य शोदये

: वीस्यानुरागं परमं नंदमाहोद्धवो मुदा ॥ श्रीउद्धवउवाच ॥ यु

वां श्लाघ्यतमौ नूनं देहिनामिह मानद ॥ नारायणे खिलगुरौ य

त्कृता मतिरीदृशी ॥ २१ एतौ हि विश्वस्य च बीजयोनी रामो मुकुंदः

पुरुषः प्रधानं ॥ अन्वीय भूतेषु विलक्षणस्य ज्ञानस्य चेशात इमौ

पुराणौ ॥ २२ यस्मिन्जनः प्राणवियोगकाले क्षणं समावेश्य म

नोविमुक्तं ॥ निर्हृत्यकर्म्माशयमाशुयातिपरांगतिंब्रह्ममयोर्क्कव
र्णः ॥२३॥ तस्मिन्नयंतावखिलात्महेतौनारायणेकारणमर्त्यमू
र्त्तौ ॥ भावंविधत्तांनितरांमहात्मन्किंवावशिष्टंयुवयोःसुकृत्यं
२४॥ आगमिष्यत्यदीर्घेणकालेनव्रजमच्युतः ॥ प्रियंविधास्य
तेपित्रोर्भगवान्सात्वतांपतिः ॥२५॥ हत्वाकंसंरंगमध्येप्रतीपंसर्व
सात्वतां ॥ यदाहवःसमागत्यकृष्णःसत्यंकरोतितत् ॥२६॥ माखिद्य
तंमहाभागौद्रक्ष्यथःकृष्णमंतिके ॥ अंतर्हृदिसभूतानामास्तेज्यो

तिरिवैधसि ॥२७॥ नह्यस्यातिप्रियःकश्चिन्नाप्रियोवास्त्यमानिनः
नोत्तमोनाधमोवापिसमानस्यासमोपिवा ॥२८॥ नमातानपि
तातस्यनभार्य्यानसुतादयः ॥ नात्मीयोनपरश्चापिनदेहोज
न्मएववा ॥२९॥ नचास्यकर्म्मवालोकेसदसन्मिश्रयोनिषु ॥ क्री
डार्थःसोपिसाधूनांपरित्राणायकल्पते ॥ सत्वंरजस्तमइतिभ
जतेनिर्गुणोगुणान् ॥ क्रीडन्नतीतोत्रगुणैःसृजत्यवतिहंत्य
जः ॥३०॥ यथाभ्रमरिकादृष्ट्याभ्राम्यतीवमहीयते ॥ चित्तेकर्त्तरि

भा॰द॰स्कं॰
२२४

तत्रात्माकर्त्तेवाहंधियास्मृतः ॥३१॥ युवयोरेवनैवायमात्मजो
भगवान्हरिः ॥ सर्वेषामात्मजोह्यात्मापितामातासईश्वरः
॥३२॥ दृष्टंश्रुतंभूतभवद्भविष्यत्स्थास्नुश्चरिष्णुर्महदल्पकंवा
विनाच्युताद्वस्तुतरांनवाच्यंसएवसर्वंपरमार्थभूतः ॥३३॥ ए
वंनिशासाब्रुवतोर्व्यतीतानंदस्यकृष्णानुचरस्यराजन् ॥ गोप्यः
समुत्थायनिरूप्यदीपान्वास्तून्समभ्यर्च्यदधीन्यमंथन् ॥
॥३४॥ तादीपदीप्तैर्मणिभिर्विरेजूरज्जूर्विकर्षद्भुजकंकणस्रजः

चलन्नितंबस्तनहारकुंडल त्विष्यत्कपोलारुणकुंकुमाननाः
३४ ॥ उद्गायतीनामरविंदलोचनंव्रजांगनानांदिवमस्पृशद्ध्व
निः ॥ दध्नश्चनिर्मंथनशब्दमिश्रितोनिरस्यतेयेनदिशाममंग
लं ॥ ३५ ॥ भगवत्युदितेसूर्येव्रजद्वारिव्रजौकसः ॥ दृष्ट्वारथं
शातकौंभंकस्यायमितिचाब्रुवन् ॥ ३६ ॥ अक्रूरआगतःकिंवा
यःकंसस्यार्थसाधकः ॥ येननीतोमधुपुरींकृष्णःकमललोच
नः ॥ ३७ ॥ किंस्मारयिष्यत्यस्माभिर्भर्तुःप्रेतस्यनिष्कृतिं ॥ तिस्त्री

भा॰द॰पू॰
२२५

णांवदंतीनांमुद्धवोऽगात्कृताह्निकः॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद
शमस्कंधेएवयानेषट्चत्वारिंशोध्यायः॥४६॥श्रीशुकउवा
च॥१॥तंवीक्ष्यकृष्णानुचरंव्रजस्त्रियःप्रलंबबाहुंनव
कंजलोचनं॥पीतांबरंपुष्करमालिनंलसन्मुखा
रविंदंपरिमृष्टकुंडलं॥२॥सुविस्मिताःकोयमपीच्यदर्श
नःकुतश्चकस्याच्युतवेषभूषणः॥इतिस्मसर्वाःपरिवव्रुरु
त्सुकास्तमुत्तमश्लोकपदांबुजाश्रयं॥तंप्रश्रयेणावनताःसुस

राम
२२५

त्कृतंसव्रीडहासेक्षणसूनृतादिभिः॥रहस्यपृच्छन्नुपविष्टमा
सनेविज्ञायसंदेशहरंरमापतेः॥३॥जानीमस्त्वांयदुपतेःपार्ष
दंसमुपागतं॥भर्त्रेहप्रेषितःपित्रोर्भवान्प्रियचिकीर्षया॥४॥
अन्यथागोव्रजेतस्यस्मरणीयंनचक्ष्महे॥स्नेहानुबंधोबंधूनां
मुनेरपिसुदुस्त्यजः॥५॥अन्येष्वर्थकृतामैत्रीयावदर्थविडंब
नं॥पुंभिःस्त्रीषुकृतायद्वत्सुमनस्स्विवषट्पदैः॥६॥निःस्वंत्यजं
तिगणिकाह्यकल्पंनृपतिंप्रजाः॥अधीतविद्याआचार्यमृत्वि

भा॰द॰पू॰
२२६

जोदत्तदक्षिणंखगावीतफलंवृक्षंभुक्त्वाचातिथयोगृहं॥ दग्धं
मृगास्तथारण्यंजारोभुक्त्वा स्त्रियं॥ ८॥ इतिगोप्योहिगोविंदगत
वाक्कायमानसाः॥ कृष्णदूतेव्रजंयातेउद्धवेत्यक्तलौकिकाः
गायंत्यःप्रियकर्म्माणिरुदंत्यश्चगतह्रियः॥ तस्यसंस्मृत्यसंस्मृ
त्ययानिकैशोरबाल्ययोः॥ ९॥ काचिन्मधुकरंदृष्ट्वाध्यायंतीप्रिय
संगमं॥ प्रियप्रस्थापितंदूतंकल्पयित्वेदमब्रवीत्॥ १०॥ मधुपकि
तवबंधोमास्पृशांघ्रिंसपत्न्याःकुचविलुलितमालाकुंकुमश्म

रतां

राम
२२६

श्मुभिर्न्नः ॥ वहतुमधुपतिस्तन्मानिनीनांप्रसादंयदुसदसिविडं
ब्यंयस्यदूतस्त्वमीदृक् ॥ ११ ॥ सकृदधरसुधांस्वांमोहिनींपाययि
त्वासुमनसइवसद्यस्तत्यजेस्मान्भवादृक्परिचरतिकथंतत्पा
दपद्मंनुपद्माह्यपिबतहृतचेताह्युत्तमश्लोकजल्पैः ॥ १२ ॥ किमि
हबहुषडंघ्रेगायसित्वंयदूनामधिपतिमगृहाणामग्रतोनःपु
राणं ॥ विजयसखसखीनांगीयतांतत्प्रसंगः क्षपितकुचरुजस्ते
कल्पयंतीष्टमिष्टाः ॥ १३ ॥ दिविभुविचरसायांकास्त्रियस्तद्दुरापाः

कपटरुचिरहासभ्रूविजृंभस्ययाःस्युः॥चरणरजउपास्तेयस्यभू
तिर्वयंकाअपिचकृपणपक्षेह्युत्तमश्लोकशब्दः॥१४॥विसृज
शिरसिपादंवेद्म्यहंचाटुकारैर नुनयविदुषस्तेऽभ्येत्यदौत्यै
र्मुकुंदात्॥स्वकृतइहविसृष्टापत्यपत्यन्यलोका व्यसृज
दकृतचेताःकिंनुसंधेयमस्मिन्॥१५॥मृगयुरिवकपींद्रंविव्य
धेलुब्धधर्मास्त्रियमकृतविरूपांस्त्रीजितःकामयानां॥बलिमपि
बलिमत्वावेष्टयद्ध्वांक्षवद्यस्तदलमसितसख्यैर्दुस्त्यजस्तत्कथा

र्थः ॥१६॥ यदनुचरितलीलाकर्णपीयूषविप्रुट्सरूदद्दनविद्ध
तद्वहूधर्म्मा वितष्टाः ॥ सपदि गृहकुटुंबं दीनमुत्सृज्य दीनाब
हवइव विहंगाभिस्सुचर्य्याश्चरंति ॥१७॥ वयमततमितिजिस्तव्या
हतंश्रद्दधानाकुलिकरुतमिवाज्ञाः छद्मवध्वोहरिण्पः ॥ दहृसु
रसहृदेतन्नन्नखस्पर्शतीव्रस्मररुजउपमंत्रिनूभण्यताम
न्यवार्त्ता ॥१८॥ प्रियसखपुनरागाः श्रेयसाप्रेषितः किंवरयकि
मनुरुंधेमाननीयोसिमेंग ॥ नयसिकथमिहास्मानुद्दुस्त्यजद्दू

दूपार्थंसततमुरसिसौम्यश्रीर्वधूःसाकमास्ते ॥१९॥ अपिबतम
धुपूर्य्यामार्य्यपुत्रोधुनास्तेस्मरतिसपितृगेहान्सौम्यबंधूंश्च
गोपान् ॥ क्वचिदपिचकथांनःकिंकरीणांगृणीतेभुजमगुरुसु
गंधंमूर्ध्न्यधास्यत्कदानु ॥ श्रीशुकउवाच ॥२०॥ अथोद्धवोनिश
म्यैवंकृष्णदर्शनलालसाः ॥ सांत्वयन्प्रियसंदेशैर्गोपीरिदम
भाषत ॥२१॥ श्रीउद्धवउवाच ॥ अहोयूयंस्मपूर्णार्थाभवत्योलो
कपूजिताःवासुदेवेभगवतियासामित्यर्पितम्मनः ॥२२॥ दा

न व्रततपोहोमजपस्वाध्यायसंयमैः॥ श्रेयोभिर्विविधैश्चान्यैः
कृष्णे भक्तिर्हि साध्यते॥२३॥ भगवत्युत्तमश्लोके भवतीभिरनुत्त
मा॥ भक्तिः प्रवर्तिता दिष्ट्या मुनीनामपि दुर्लभा॥२४॥ दिष्ट्या पु
त्रान्पतीन्देहान्स्वजनान्भवनानि च॥ हित्वावृणीत यद्यूयं
कृष्णाख्यं पुरुषं परं॥२५॥ सर्वात्मभावोधिकृतो भवतीनामधो
क्षजे॥ विरहेण महाभागा महान्मेनुग्रहः कृतः॥२६॥ श्रूयतां प्रि
यसंदेशो भवतीनां सुखावहः॥ यमादायागतो भद्रा अहं भर्त्तु

रहस्करः ॥ श्रीभगवानोवाच ॥ २७ ॥ भवतीमां वियोगो मे न हि सर्वा
त्मना क्वचित् ॥ यथा भूतानि भूतेषु खं वाय्वग्निर्जलं मही ॥ तथा
हं च मनः प्राणबुद्धींद्रियगुणाश्रयः ॥ २८ ॥ आत्मन्येवात्मनात्मानं
स्रजे हन्म्यनुपालये ॥ आत्ममायानुभावेन भूतेंद्रियगुणात्मना ॥
२९ ॥ आत्माज्ञानमयः शुद्धो व्यतिरिक्तोगुणान्वयः ॥ सुषुप्तिस्वप्न
जाग्रद्भिर्मनोवृत्तिभिरीयते ॥ ३० ॥ येनेंद्रियार्थान्ध्यायेत मृषा
स्वप्नवदुत्थितः ॥ तन्निरुंध्यादिंद्रियाणि विनिद्रः समपद्यत ॥ ३१ ॥

एतदेतः समाम्नायो योगः सांख्यं मणीषिणां ॥ त्यागस्तपोदमः स
त्यंसमुद्रांतादिवापगा ॥३२॥ यत्वहं भवतीनांवैदूरेवर्त्ते प्रियोदृशां ॥
मनसः सन्निकर्षार्थंमदनुध्यानकाम्यया ॥३३॥ यथादूरचरेप्रेष्ठेम
नआवेश्यवर्त्तते ॥ स्त्रीणांचननतथाचेतः सन्निकृष्टेक्षिगोचरे ॥ म
य्यावेश्यमनः कृष्णेविमुक्ताशेषवृत्तयः ॥ अनुस्मरंत्योमांनित्य
मचिरान्मामुपेष्यथ ॥३४॥ यामयाक्रीडतारात्र्यांवनेस्मिन्व्रज
आस्थिताः ॥ अलब्धरासाः कल्याण्योमापुर्म्मद्वीर्य्यचिंतया ॥ श्री

प्रे

शुकउवाच ॥ ३५ ॥ एवंप्रियतमादिष्टमाकर्ण्यव्रजयोषितः ॥ ताऊ
चुरुद्धवंप्रीतास्तत्संदेशागतस्मृतीः ॥ श्रीगोप्यऊचुः ॥ ३६ ॥ दिष्ट्या
हतोऽहितःकंसोयदूनांसानुगोऽघकृत् ॥ दिष्ट्याप्तैर्लब्धसर्वार्थैः
कुशल्यास्तेऽच्युतोऽधुना ॥ ३७ ॥ कच्चिद्गदाग्रजःसौम्यकरोतिपुरयो
षितां ॥ प्रीतिंनःस्निग्धसव्रीडहासोदारेक्षणार्चितः ॥ ३८ ॥ कथंर
तिविशेषज्ञःप्रियश्चपुरयोषितां ॥ नानुबध्येत तद्वाक्यविभ्रमै
श्चानुभाजितः ॥ ३९ ॥ अपिस्मरतिनःसाधोगोविंदःप्रस्तुतेक्वचि

त॥ गोष्टीमध्येपुरस्त्रीणांग्राम्याःस्वैरकथांतरे॥ ४०॥ ताःकिंनिशाः
स्मरतिपास्सुतदाप्रियाभिर्वृंदावनेकुमुदकुंदशशांकरम्ये॥ रेमे
क्वणच्चरणनूपुररासगोष्ठ्यामस्माभिरीडितमनोज्ञकथःकदा
चित्॥ ४१॥ अप्येष्यतीहदासार्हस्तप्ताःस्वकृतयाशुचा॥ संजीवय
न्नुनोगात्रैर्यथेंद्रोवनमंबुदैः॥ ४२॥ कस्मात्कृष्णइहायातिप्राप्त
राज्योहतारहितः॥ नरेंद्रकन्याउद्वाह्यप्रीताःसर्वसुहृद्वृतः॥ ४३
किमस्माभिर्वनौकाभिरन्याभिर्वामहात्मभिः श्रीपतेराप्तकाम

स्यक्रियेतार्थः कृतात्मनः ॥४४॥ परं सौख्यं हि नैराश्यं स्वैरिण्यप्याह
पिंगला ॥ तज्जानतीनां नः कृष्णे तथाप्याशा दुरत्यया ॥४५॥ क उत्स
हेत संत्यक्तुमुत्तमश्लोकसंविदं ॥ अनिच्छतोपि यस्य श्रीरंगान्न
च्यवते क्वचित् ॥४६॥ सरिच्छैलवनोद्देशा गावो वेणुरवा इमे ॥ सं
कर्षणसहायेन कृष्णेनाचरिताः प्रभोः ॥ पुनः पुनः स्मारयंति
नंदगोपसुतं बत ॥ श्रीनिकेतैस्तत्पदकैर्विस्मर्तुं नैव शक्नुमः ॥४
७॥ गत्या ललितयोदारहाससलीलावलोकनैः ॥ माध्व्या गिरा हृ

तधि[illegible]:कथंतद्विस्मरामहे॥४८॥श्रीशुकउवाच॥ततस्ताःकृष्णसंदे
शैर्व्यपेतविरहज्वराः॥उद्धवंपूजयांचक्रुर्ज्ञात्वात्मानमधोक्षजं
४९॥उवासकतिचिन्मासान्गोपीनांविनुदन्शुचः॥कृष्णलीलाक
थांगायन्रमयामासगोकुलं॥यावंत्यहानिनंदस्यव्रजेवात्सीत
सउद्धवः॥व्रजौकसांक्षणप्रायाण्यासन्कृष्णस्यवार्तया॥५०॥स
रिद्वनगिरिद्रोणीर्वीक्षन्कुसुमितान्द्रुमान्॥कृष्णंसंस्मारय
न्रेमेहरिदासोव्रजौकसां॥५१॥दृष्ट्वैवमादिगोपीनांकृष्णावेश

भा॰द॰स्कं॰
२३२

त्मविक्लवं॥ उद्धवः परमप्रीतस्ता नमस्यन्निदं जगौ॥५२॥ एताः प
रंतनुभृतो भुवि गोपवध्वो गोविंद एवमखिलात्मनि रूढभावाः
वांछंति यद्भवभियो मुनयो वयं च किं जन्मभिरनंतकथारसस्य
५३॥ क्वेमाः स्त्रियो वनचरीर्व्यभिचारदुष्टाः कृष्णे क्व चैष परमा
त्मनि रूढभावः॥ नन्वीश्वरोनुभजतोऽविदुषोपि साक्षाच्छ्रेय
स्तनोत्यगदराज इवोपयुक्तः॥५४॥ नायं श्रियोंग उ नितांतर
तेः प्रसादः स्वर्योषितां नलिनगंधरुचां कुतोऽन्याः॥ रासोत्सवे

ब्रह्म

राम
२३२

स्वभुजदंडग्रहीतकंठलब्धाशिषांयउदगाद्व्रजसुंदरीणां॥५५
आसामहोचरणरेणुजुषामहंस्यां वृंदावनेकिमपिगुल्मल
तौषधीनां॥यादुस्त्यजंस्वजनमार्य्यपथंचहित्वाभेजुर्म्मुकुंद
पदवींश्रुतिभिर्विमृग्यां॥५६॥यावैश्रियार्च्चितमजादिभिराप्त
कामैर्योगेश्वरैरपियदात्मनिरा सगोष्ठ्यां कृष्णस्यतद्भगव
तःप्रपदारविंदंन्यस्तंस्तनेषुविजहुःपरिरभ्यतापं॥५७॥वंदे
नंदव्रजस्त्रीणांपादरेणुमभीक्ष्णशः॥यासांहरिकथोद्गीतंपु

भा॰द॰पू॰
२३३

नातिभुवनत्रयं॥श्रीशुकउवाच॥५८॥अथगोपीरनुज्ञाप्ययशो
दांनंदमेवच॥गोपानामंत्र्यदाशार्हायास्यन्नारुरुहेरथं॥तंनिर्ग
तंसमासाद्यनानोपायनपाण–·यः॥नंदादयोनुरागेणप्रावो
चन्नश्रुलोचनाः॥५९॥मनसोवृत्तयोनःस्युःकृष्णपादांबुजाश्र
याः॥वाचोभिधायिनींर्नाम्नांकायस्तत्प्रह्वनादिषु॥६०॥कर्म्मभि
र्भ्राम्यमाणानांयत्रक्वापीश्वरेछया॥मंगलाचरितैर्दानैरति
र्नःकृष्णईश्वरे॥एवंसंप्रार्थितोगोपैःकृष्णभक्त्यानराधिप॥उ

धा॰ नी

राम
२३३

रुवः पुनराव्रज्यन्मथुरां कृष्णपालितां ॥६९॥ कृष्णाय प्रणिप
त्याह भक्त्युद्रेकं व्रजौकसां ॥ वसुदेवाय रामाय राज्ञे चोपा
यनान्यदात् ॥ इति श्री भाग वते महापुराणे दशमस्कंधे
उद्धवयानं सप्तचत्वारि शोध्याय ॥४७॥ श्रीशुक उ
वाच ॥ अथ विज्ञाय भगवान् सर्वात्मा सर्वदर्शनः ॥ से
रिंध्र्याः कामतप्तायाः प्रियमिच्छ न्गृहं ययौ ॥२॥ महार्होपस्करा
ढ्यं वै कामोपायोपबृंहितं ॥ मुक्तादामपताकाभिर्वितानशयना

सनैः धूपैः सुरभिभिर्दीपैः स्रग्गंधैरपि मंडितं ॥३॥ गृहं तमायांत
मवेक्ष्य सासनात्सद्यः समुत्थाय हिजातसंभ्रमा । यथोपसंगम्य
सखीभिरच्युतं सभाजयामास सदासनादिभिः ॥ तथोद्धवः सा
धुतयाभिपूजितो न्यषीदद्दुर्व्यामभिमृश्य चासनं ॥ कृष्णोपि तूर्णं
शयनं महाधनं विवेश लोकाचरितान्यनुव्रतः ॥४॥ सा मज्जनाले
पदुकूलभूषणस्रग्गंधताम्बूलसुधासवादिभिः ॥ प्रसाधिता
त्मोपससार माधवं सव्रीडलीलास्मितविभ्रमेक्षितैः ॥५॥ आहू

यकंतांनवसंगमह्रियाविशंकितांकंकणरूषितेकरे॥प्रगृह्यशय्या
मधिवेश्यरामयारेमेनुलेपार्पणपुण्यलेशया॥६॥सानंगतप्तकु
चयोरुरसस्तथास्योर्जघ्नस्पनंतचरणेनरुजोमृजंनी॥दोर्भ्यांस्त
नांतरगतंपरिरभ्यकांतमानंदमूर्च्छिमजहादतिदीर्घतापं॥७॥
सैवंकैवल्यनाथंतंप्राप्यदुष्प्रापमीश्वरं॥अंगरागार्पणेनाहोदु
र्भगेदमयाच्चात्त॥सहोष्यतामिहप्रेष्टदिनानिकतिचिन्मया॥रम
स्वनोत्सहेस्पक्तुंसंगतेंबुरुहेक्षण॥८॥तस्यैकामवरंदत्वामान

ति

भा॰द॰भू॰
२३५

यित्वा च मानदः॥ सहोद्धवेन सर्वेशः स्वधामागमद्धृद्धिमत्॥९॥ इ
रा राध्यं समाराध्य विश्वं सर्वेश्वरेश्वरं॥ यो वणीतेमनोग्राह्यमस
लाकुमती ष्यसौ॥१०॥ अक्रूरभवनं कृष्णः सहरामोद्धवः प्रभुः
किंचिच्चिकीर्षयन्प्रागादक्रूरप्रियकाम्यया॥११॥ स तान्नरवरश्रे
ष्ठानाराद्वीक्ष्य स्वबांधवान्॥ प्रत्युत्थाय प्रमुदितः परिष्वज्याभ्य
नंदत॥ ननाम कृष्णं रामं च स तैरप्यभिवंदितः पूजयामास वि
धिवत्कृतासन परिग्रहान्॥१२॥ पादावनेजनीरापो धारयन्

राम
२३५

शिरसान्म्य ॥ अर्हणेनांबरैर्दिव्यैर्गंधस्रग्भूषणोत्तमैः ॥ अर्चि
त्वाशिरसानम्यपादावंकगतौमृजन् ॥ प्रश्रयावनतोक्रूरः कृ
ष्णरामावभाषत ॥१३॥ दिष्ट्यापापोहतःकंसःसानुगोवाइदंकु
लं ॥ भवद्भ्यामुद्धृतंकृच्छ्राद्दुरंताच्चसमेधितं ॥१४॥ युवांप्रधान
पुरुषौजगद्धेतूजगन्मयौ ॥ भवद्भ्यांनविनाकिंचित्परमस्तिनचा
परं ॥१५॥ आत्मसृष्टमिदंविश्वमन्वाविश्यस्वशक्तिभिः ॥ ईयतेब
हुधाब्रह्मन्श्रुतप्रत्यक्षगोचरं ॥१६॥ यथाहिभूतेषुचराचरेषुम

ष्वादयो योनिषु भांति नाना ॥ एवं भवान्केवल आत्मयोनिष्वा
त्मात्मतंत्रो बहुधा विभाति ॥ १६ ॥ सृजस्यथो लुंपसि पासि विश्वं
रजस्तमःसत्वगुणैः स्वशक्तिभिः ॥ न बध्यसे तद्गुणकर्मभिर्वा ज्ञा
नात्मनस्ते क्व च बंधहेतुः ॥ २७ ॥ देहाद्युपाधेरनिरूपितत्वात् भ
वो न साक्षान्न भिदात्मनः स्यात् ॥ अतो न बंधस्तव नैव मोक्षः
स्यातां निकामस्त्वयि नोऽविवेकः ॥ १८ ॥ त्वयोदितोयं जगतो हिताय
यदा यदा वेदपथः पुराणः ॥ बाध्येत पाखंडपथैरसद्भिस्तदा भ

वान्सत्वगुणं बिभर्षि ॥२१॥ सत्वं विमोच्य वसुदेवगृहेवतीर्णः स्वां
शेन भावमपनेतुमिहासि भूमेः ॥ अक्षौहिणीशतवधेन सुरेतरां
शराज्ञाममुष्यचकुलस्ययशोवितन्वन् ॥२१॥ अद्येशनोवसतयः
खलुभूरिभागायः सर्वदेवपितृभूतनृदेवमूर्तिः ॥ यत्पादशौ
चशलिलंत्रिजगत्पुनातिसत्वंजगद्गुरुरधोक्षजयाः प्रविष्टः ॥२२
कः पंडितस्त्वदपरंशरणंसमीयाद्भक्तप्रियादृतगिरः सुहृदः कृ
तज्ञात् ॥ सर्वान्ददातिसुहृदोभजतोभिकामानात्मानमप्युप

चयापचयौनयस्य ॥२३॥ दिष्ट्याजनार्दनभवानिहनः प्रतीतोयोगे
श्वरैरपिदुरापगतिः सुरेशैः ॥ छिंध्याशुनः सुतकलत्रधनाप्तगेह
देहादिमोहरसनांभवदीयमायां ॥२४॥ इत्यर्चितः संस्तुतश्च भक्ते
नभगवानहरिः ॥ अक्रूरंससिमतंप्राहगीर्भिः सम्मोहयन्निव ॥ श्री
भगवानोवाच ॥ त्वंनोगुरुः पितृव्यश्चश्लाघ्योबंधुश्चनित्यदा ॥ व
यंतुरक्ष्याः पोष्याश्चअनुकंप्याः प्रजाहिवः ॥२५॥ भवद्विधामहाभा
गाः सन्निषेव्याअर्हत्तमाः श्रेयस्कामैर्नृभिर्नित्यंदेवाः स्वार्थानसा

धवः॥२६॥ नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः॥ तेपुनंत्युरु
कालेनदर्शनादेवसाधवः॥२७॥ सभवान्सुहृदांवैनःश्रेयान्श्रे
यश्चिकीर्षया॥ जिज्ञासार्थंपांडवानांगच्छस्वगजसाह्वयं॥२८॥ पि
तर्युपरतेबालाःसहमात्रासुदुःखिताः॥ आनीताःस्वपुरंराज्ञावसं
तइतिशुश्रुम॥२९॥ तेषुराजांबिकापुत्रोभ्रातृपुत्रेषुदीनधीः॥ स
मोनवर्त्ततेनूनंदुष्पुत्रवशगोंधदृक॥ गच्छजानीहितद्वृत्तमधु
नासाध्वसाधुवा॥ विज्ञायतद्विधास्यामोयथाशंसुहृदांभवेत्॥३

त्यक्रूरंसमादिश्यभगवान्हरिरीश्वरः संकर्षणोद्धवाभ्यांवैततः
स्वभवनंययौ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेअक्रूरप्रेष

णाष्टचत्वारिशत्तमोध्याय॥ श्रीशुकउवाच॥१॥सगत्वा
हास्तिनपुरंपौरवेंद्रयशोंकितं॥ददर्शतत्रांबिकेयं
सभीष्मंविदुरंपृथां॥२॥सहपुत्रंचबाह्लीकंभारद्वाजंच
गौतमं॥कर्णंसुयोधनंद्रौणिंपांडवान्सुहृदोपराना॥३॥यथाव
दुपसंगम्यबंधुभिर्गांदिनीसुतः संपृष्टस्तैःसुहृद्वार्त्तांस्वयंचापृछ

दव्ययं ॥ ४ ॥ उवासकतिचिन्मासान्राज्ञोवचनंविचित्सया ॥ दुःप्रजस्या
ल्यसारस्यखल्लछंदानुवर्त्तिनः ॥ ५ ॥ तेजउजोबलंवीर्यंप्रश्रयादिं
श्वसद्गुणान् ॥ प्रजानुरागंपार्थेषुनसहद्भिश्चिकीर्षितं ॥ ६ ॥ कृष्णं
चधार्त्तराष्ट्रैर्यत्नगरदानाद्यपेशलं ॥ अत्राचख्योसर्वमेवास्मैपृथा
विदुरएवच ॥ ७ ॥ पृथातुभ्रातरंप्राप्तमक्रूरंमुपसृत्यतं ॥ उवाच
जन्मनिलयंस्मरंत्यश्रुकलेक्षणा ॥ ८ ॥ अपिस्मरंतिनःसौम्यपित
रौभ्रातरश्चमे ॥ भगिन्योभ्रातृपुत्राश्चजामयः सख्यएवच ॥ ९ ॥

भ्रात्रेयो भगवान्कृष्णः शरण्यो भक्तवत्सलः॥ पैतृष्वसेयान्स्मर
ति रामश्चांबुरुहेक्षणः॥१०॥ सपत्नमध्ये शोचंतीं वृकाणां हरिणीमि
व॥ सांत्वयिष्यति मां वाक्यैः पितृहीनांश्च बालकान्॥११॥ कृष्ण कृष्ण
महायोगिन्विश्वात्मन्विश्वभावन॥ प्रपन्नां पाहि गोविंद शिशु
भिश्चावसीदतीं॥१२॥ नान्यत्तव पदांभोजात्पश्यामि शरणं नृ
णां॥ बिभ्यतां मृत्युसंसारादीश्वरस्यापवर्गिकात्॥१३॥ नमः कृ
ष्णाय शुद्धाय ब्रह्मणे परमात्मने॥ योगेश्वराय योगाय त्वामहं

शरणंगता ॥१४॥ इत्यनुस्मृत्यस्वजनंकृष्णंचजगदीश्वरं ॥ प्रारुद
दुःखिताराजन्भवतांप्रपितामही ॥१५॥ समदुःखसुखोक्रू
रोविदुरश्चमहायशाः शांत्वयामासतुःकुंतींतत्पुत्रोत्पत्तिहेतु
भिः ॥१६॥ यास्यन्राजानमभ्येत्यविषमंपुत्रलालसं ॥ अवदत्सु
हृदांमध्येबंधुभिःसुहृदोदितं ॥ श्रीअक्रूरउवाच ॥ भोभोवैचित्र
वीर्य्यत्वंकुरूणांकीर्त्तिवर्द्धन ॥ भ्रातर्य्युपरतेपांडावधुनासनमा
स्थितः ॥ धर्म्मेणपालयन्नुर्वींप्रजाःशीलेनरंजयन् ॥ वर्त्तमानः

भा॰ द॰ पू॰
२४०

समः स्वेषु श्रेयः कीर्त्तिमवाप्स्यसि ॥ १७ ॥ अन्यथा त्वाचरंल्लोके गर्हितो यास्य
से तमः तस्मात्समत्वं वर्त्तस्व पांडवेष्वात्मजेषु च ॥ १८ ॥ नेह चात्यंतसंवास
ः कस्यचित्केनचित्सह ॥ राजन्स्वेनापि देहेन किमु जायात्मजादिभिः
१९ एकः प्रसूयते जंतुरेक एव प्रलीयते ॥ एकोनुभुंक्ते सुकृतमेक एव च दु
ष्कृतं २० ॥ अधर्मोपचितं वित्तं हरंत्यन्येल्पमेधसः संभोजनीयापदेशै
र्जलानीव जलौकसः ॥ २१ ॥ पुष्णाति यानधर्मेण स्वबुद्ध्या तमपंडितं
तेऽकृतार्थं प्रहिन्वंति प्राणा रायः सुतादयः ॥ २२ ॥ स्वयं किल्बिषमा

राम
२४०

दायंनैस्यज्ञो नार्थकोविदः॥ असिद्धार्थो विशत्यंधस्वधर्म्मविमुख
स्तमः॥२३॥ तस्मात्लोकमिमंराजन्स्वप्नमायामनोरथं॥ वीक्ष्य
यम्यात्मनात्मानंसमः शांतोभवप्रभो॥ धृतराष्ट्रउवाच॥ यथाव
दतिकल्याणींवाचंदानपते भवान्॥ तथानयानतृप्यामिमर्त्यः॥
प्राप्ययथामृतं॥२५॥ तथापिसूनृतासौम्यहृदिनस्थीयतेचले॥
पुत्रानुरागविषमेविद्युत्सौदामिनीयथा॥२६॥ ईश्वरस्यविधिं
कोनुविधुनोत्यन्यथापुमान्॥ भूमेर्भारावताराय सोऽवतीर्णो

यदोःकुले॥२७॥योदुर्विमर्षपथयानिजमाययेदंसृष्ट्वागुणान्‌वि
भजतेतदनुप्रविष्टः॥तस्मैनमोदु रवबोधविहारतंत्रसंसारचक्र
गतयेपरमेश्वराय॥श्री शुकउवाच॥इत्यभिप्रेत्य
नृपतेरभिप्रायंसया दवः॥सुहृद्भिःसमनु
ज्ञातःपुनर्यदुपुरीमगात शशंसरामकृष्णाभ्यांधृत
राष्ट्रस्यचेष्टितं॥पांडवान्‌प्र तिकोरव्ययदर्थंप्रेषितःस्वयं
३०॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेअक्रूरप्रत्यागमनं

ऊनपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ४९ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इतिश्रीभागव
तःपूर्वार्द्ध समाप्तः ॥ शुभं भवस्तुः ॥ श्रीकृष्णायमस्तुः ॥

॥श्रीभागवतदशमउतरार्ध॥

॥श्रीदत्तात्रयप्रसन्न॥

इतिश्रीभागवतेमहा
पुराणेदशमस्कंधेप्रा
रंभे॥श्रीरामचंद्रायः

श्रीगणेशायनमः॥श्रीशुकउवाच॥अस्तिप्राप्तिश्चकंसस्यमहिष्योभर
तर्षभ॥हतेभर्त्तरिदुःखार्त्तेइ

यतुःस्मपितुर्गृहान्॥पित्रेमगध
राजायजरासंधायदुःखिते वेदयांचक्रतुःसर्वमात्मवैध
व्यकारणं॥२॥सतदप्रि यमाकर्ण्यशोकामर्षयु
तोन्टपः॥अयादवीमहींकु र्त्तुंचक्रेपरममुद्यमं॥३॥अ
क्षौहिणीभिर्विंशत्यातिसृभिश्चा पिसंमुतः॥यदुराजधानीम्मथु
रांन्यरुणत्सर्वतोदिशं॥४॥निरीक्ष्यतद्बलंकृष्णउद्वेलमिवसागरं

स्वपुरंतेनसंरुद्धंस्वजनंचभयाकुलं ॥ ५ ॥ चिंतयामासभगवान्हरिः
रिः कारणमानुषः तद्देशकालानुगुणंस्वावतारप्रयोजनं ॥ ६ ॥ हनि
ष्यामिबलंह्येतद्भुविभारंसमाहितं ॥ मागधेनसमानीतंवंश्या
नांसर्वभूभुजां ॥ ७ ॥ अक्षौहिणीभिः संख्यातंभटाश्वरथकुंजरैः
मागधस्तुनहंतव्योभूयः कर्त्ताबलोद्यमं ॥ ८ ॥ एतदर्थोवतारोयंभू
भारहरणायमे ॥ संरक्षणायसाधूनांकृतोन्येषांवधायच ॥ ९ ॥ अ
न्योपिधर्मरक्षायैदेहः संभ्रियतेमया ॥ विरामायाप्यधर्मस्यका

एषतेरथआयातोदयितान्यायुधानिच॥ यानमास्थायजह्येतद्व्यसनात्स्वान्समुद्धर॥

लेप्रभवतःक्वचित्॥ एवंध्यायतिगोविंदआकाशात्सूर्य्यवर्चसौ॥
रथावुपस्थितौसद्यःससूतौसपरिच्छदौ॥ आयुधानिचदिव्यानि
पुराणानियदृच्छया॥ दृष्ट्वातानिहृषीकेशःसंकर्षणमथाब्रवीत्
१०॥ पश्यार्य्यव्यसनंप्राप्तंयदूनांत्वावतांप्रभो॥ एतदर्थंहिनौजन्म
साधूनामीशशर्म्मकृत्॥ त्रयोविंशत्यनीकाख्यंभूमेर्भारमपाकुरु
११॥ एवंसंमंत्र्यदाशार्हौदंशितौरथिनौपुरात्॥ निर्जग्मतुःस्वा
युधाढ्यौबलेनाल्पीयसावृतौ॥ शंखंदध्मौविनिर्गत्यहरिर्दारुक

सारथिः॥ततोऽर्कसूरसैन्यानांहरिवित्रासवेपथुः॥१२॥तावाहमाग
धोवीक्ष्यहेकृष्णपुरुषाधम॥नत्वयायोद्धुमिच्छामिबालेनैकेनलज्ज
या॥गुप्तेनहित्वयामंदनयोत्स्येयाहिबंधुहन्॥१३॥तवरामय
दिश्रद्धायुध्यस्वधैर्यमुद्वह॥हित्वावामच्छरैश्छिन्नंदेहंस्वर्याहि
मांजहि॥श्रीभगवानुवाच॥नवैशूराविकत्थंतेदर्शयंत्येवपौरुषं॥न
गृह्णीमोवचोराजन्नातुरस्यमुमूर्षतः॥श्रीशुकउवाच॥१५॥जरासुत
स्तावभिसृत्यमाधवौमहाबलौघेनबलीयसावृणोत्॥ससैन्यया

न ध्वजवाजिसारथीस्तूर्य्यानलौवायुरिवाभ्ररेणुभिः ॥१७॥ सुपर्ण
तालध्वजचिह्नितौ रथावलक्षयंत्योहरिरामयोर्म्मृधे ॥ स्त्रियः पु
राट्टालकहर्म्य गोपुरं समाश्रिताः संमुमुहुः शुचार्पिताः ॥१८॥ हरिः
परानीकपयोमुचां मुहुः शिलीमुखात्युल्बणवर्षपीडितं ॥ स्वसै
न्यमालोक्य सुरासुरार्च्चितं व्यस्फूर्जयत् शार्ङ्गशरासनोत्तमं ॥१९॥
गृह्णन्निषंगादथ संदधच्छरान्नाकृष्य मुंचन् शितबाणपूगान् ॥ नि
घ्नन् रथान् कुंजरवाजिपत्तीन्निरंतरं यद्वद् अलातचक्रं ॥२०॥ नि

त्नकुंभाः करिणो निपेतुरनेकशोभ्राः शरवृक्णकंधराः ॥ रथा हताश्च
ध्वजास्सूतनायकाः पदातयश्छिन्नभुजोरुकंधराः ॥२१॥ संछिद्यमा
नद्विपदेभवाजिनामंगप्रसूताशृतशोस्रगापगाः ॥ भुजाहयः पूरु
षशीर्षकच्छपाहतद्विपद्वीपहयग्रहाकुलाः ॥२२॥ करोरुमीनानरके
शशैवलाधनुस्तरंगायुधगुल्मसंकुलाः ॥ अंकूरिकावर्त्तभयानक
महामणिप्रेंकाभरणाश्मशर्कराः ॥२३॥ प्रवर्त्तिताभीरुभयावहा मधे
मनस्विनां हर्षकरीः परस्परं ॥ विनिघ्नतारीन्मुसलेन दुर्म्मदान्सक

र्षणेनाप्रमेयतेजसा ॥ बलं तदंगार्णवदुर्गभैरवं दुरंतपारं मग
धेंद्रपालितं ॥ स यं प्रणीतं वसुदेवपुत्रयोर्विक्रीडितं तज्जगदीश
योः परं ॥ २४ ॥ स्थित्युद्भवांतं भुवनत्रयस्य यः समीहतेनंतगुणः स्व
लीलया ॥ न तस्य चित्रं परपक्षनिग्रहस्तथापि मर्त्यानुविधस्य व
र्ण्यते ॥ २५ ॥ जग्राह विरथं रामो जरासंधं महाबलं ॥ हतानीकावशि
ष्टासुं सिंहः सिंहमिवौजसा ॥ २६ ॥ बध्यमानं हतारातिं पाशैर्वारुण
मानुषैः ॥ वारयामास गोविंदस्तेन कार्य्यचिकीर्षया ॥ समुक्तो लोक

यः

भा॰ द॰ पू॰
४

नाथाभ्यां व्रीडितो वीरसम्मतः ॥ तपसेच्छतसंकल्यो वारितः पथि

राजभिः ॥ २७ ॥ वाक्यैः पवित्रार्थपदैर्नयनैः प्राकृतैरपि ॥ स्वकर्म्मब

धप्राप्तश्चयदुभिस्तपराभवः ॥ २८ ॥ हतेषु सर्वानीकेषु नृपतिर्वार्ह

द्रथः ॥ उपेक्षितोभगवता मागधान्दुर्म्मनाययौ ॥ २९ ॥ मुकुंदोप्य

क्षतबलोनिस्तीर्णारिबलार्णवः ॥ विकीर्य्यमाणः कुसुमैस्त्रिदशै

रनुमोदितः ॥ ३० ॥ माथुरैरभिसंगम्य विज्वरैर्मुदितात्मभिः ॥ उप

गीयमानविजयः सूतमागधबंदिभिः ॥ ३१ ॥ शंखदुंदुभयोनेदु

हे

रम
५

भेरीतूर्याण्यनेकशः॥ वीणावेणुमृदंगानिपुरंप्र विशतिप्रभौ॥३२॥
सिक्तमार्गांहृष्टजनांपताकाभिरलंकृतां॥ निर्घुष्टांब्रह्मघोषेण
कौतुकाबद्धतोरणां॥३३॥ निचीयमानोनारीभिर्माल्यदध्यक्षतां
कुरैः॥ निरीक्ष्यमाणःसस्नेहंश्रीस्तुत्कलितलोचनैः॥३४॥ आयोध
नगतंवित्तमनंतंवीरभूषणं॥ यदुराजायतत्सर्वमाहृतंप्रादिश
त्प्रभुः॥ एवंसप्तदशकृत्वस्तावत्यक्षौहिणीबलः युयुधेमागधो
राजायदुभिःकृष्णपालितैः॥३५॥ अक्षिण्वंस्तद्बलंसर्वंवृष्णयः [illegible]॥

[illegible]ः कृष्णतेजसा॥ हतेषु तेष्वनीकेषु त्यक्तोऽयादरिभिर्नृपः ॥३६॥
अष्टादशमसंग्राम आगामिनि तदंतरा। नारदप्रेरितो वीरो यव
नः प्रत्यदृश्यत ॥३७॥ रुरोध मथुरामेत्य तिसृभिर्म्लेच्छकोटिभिः
नृलोके चाप्रतिद्वंद्वो वृष्णीन् श्रुत्वात्मसम्मितान् ॥३८॥ तं दृष्ट्वा
चिंतयत्कृष्णः संकर्षणसहायवान्। अहो यदूनां वृजिनं प्राप्तं
ह्युभयतो महत् ॥३९॥ यवनोयं निरुंद्धेस्मानद्य तावन्महाबलः
मागधोप्यद्य वा श्वो वा परश्वो वागमिष्यति ॥४०॥ आवयोर्यु

ध्यतोरस्ययद्यागंताजरासुतः बंधून्हनिष्येदथवानेष्यतेस्वपुरंबली
तस्मादद्यविधास्यामोदुर्गंद्विपददुर्गमं तत्रज्ञातीन्समाधाययवनं
घातयामहे ४१ इतिसंमंत्र्यभगवान्दुर्गंद्वादशयोजनं अंतःस
मुद्रेनगरंकृत्स्नाद्भुतमचीकरत् ४२ दृश्यतेयत्रहित्वाष्ट्रंविज्ञानं
शिल्पिनैपुणं रथ्याचत्वरवीथीभिर्यथावास्तुविनिर्मितं ४३ सुर
द्रुमलतोद्यानविचित्रोपवनान्वितं हेमशृंगैर्दिविस्पृग्भिः स्फा
टिकाट्टालगोपुरैः ४४ राजतारकुटैःकोष्ठैर्हेमकुंभैरलंकृतैः

गा॰द॰पू॰

९६

रत्नकूटैर्गृहैर्हैमैर्म्महामरकतस्थलैः ॥ ४५ ॥ वास्तोष्पतीनां च गृहे देव्लक्ष्मीभिश्च निर्मितं ॥ चातुर्वर्ण्यजनाकीर्णं यद्धदेवगृहोल्लसत् ॥ ४६ ॥ सुधर्म्मा पारिजातं च महेंद्रः प्राहिणोद्धरेः ॥ यत्र चावस्थितो मर्त्यो मर्त्यधर्म्मैर्न युज्यते ॥ ४७ ॥ श्यामैककर्णान्वरुणो हयान्शुक्लान्मनोजवान् ॥ अष्टौ निधिपतिः कोशान्लोकपालो निजोदयान् ॥ ४८ ॥ यद्यद्भगवता दत्तमाधिपत्यं स्वसिद्धये ॥ सर्वं प्रत्यर्पयामासुर्हरौ भूमिगते नृप ॥ ४९ ॥ तत्र योगप्रभावेन

राम

९

नीलवासर्वजनंहरिः॥प्रजापालेनरामेणकृष्णःसमनुमंत्रितः॥निर्जगा
मपुरद्वारात्यस्मारूढोनिरायुधः पद्भ्यांपद्मपलाशाभ्यांजगामब
हुयोजनं॥५८॥इतिश्रीभागव तेमहापुराणेदशमस्कंधेदुर्गदर्श
नंनामापंचाशत्तमोध्यायः॥५०॥श्रीशुकउवाच॥तंवि
लोक्यविनिःक्रांतमुज्जिहान मिवोडुपं॥दर्शनीयतमंश्यामं
पीतकौशेयवाससं॥१॥श्रीवत्स वक्षसंभ्राजत्कौस्तुभामुक्तकंध
रं॥पृथुदीर्घचतुर्बाहुंनवकंजारुणेक्षणं॥२॥नित्यप्रमुदितंश्रीमत्सु

भा॰द॰५१
७

कपोलंशुचिस्मितं॥मुखारविंदंबिभ्राणंस्फुरन्मकरकुंडलं॥३॥वासुदेवो
ह्ययमितिपुमान्श्रीवत्सलांछनः॥चतुर्भुजोरविंदाक्षोवनमाल्य
तिसुंदरः॥४॥लक्षणैर्नारदप्रोक्तैर्नान्योभवितुमर्हति॥निरायुधश्चल
न्पद्भ्यांयोत्स्येनेननिरायुधः॥५॥इतिनिश्चित्ययवनःप्राद्रवंतंपराङ्मु
खं॥अन्वधावज्जिघृक्षुस्तंदुरापमपियोगिनां॥६॥हस्तप्राप्तमिवात्मा
नंहरिणासपदेपदे॥नीतोदर्शयतादूरंयवनेशोद्रिकंदरं॥७॥पला
यनंयदुकुलेजातस्यतवनोचितं॥इतिक्षिपन्ननुगतोनैनंप्रापाहता

राम
७

शुभः॥ ८ ॥ एवं स्तिमितोपि भगवान्प्राविशद्गिरिकंदरं॥ सोपि प्रविष्टस्तत्रा
न्यंषशयानं ददर्शेन रं नन्वऽसो दूरमानीय शेते मामिह साधुवत्॥ ९
इति मत्वाच्युतं मूढस्तं पदा समताडयत्॥ स उत्थाय चिरं सुप्तः शनैरु
न्मील्य लोचने॥ दिशो विलोकयन् पार्श्वे तमद्राक्षीदवस्थितं॥ १० ॥ स
तावत्तस्य रुष्टस्य दृष्टिपातेन भारत॥ देहजेनाऽग्निना दग्धो भस्मसा
द्भवत्क्षणात्॥ ११ ॥ श्रीराजोवाच॥ को नाम स पुमान् राजा कस्य किं वी
र्यएव च कस्मात् गुहां गतः शिष्ये किं तेजोप्यवनाईन्नः॥ १२ ॥ श्री शुक उ

त्र्लस्त्र

वत्स॥सइक्ष्वाकुकुलेजातोमांधातृतनयोमहान्॥मुचुकुंदइतिख्यातोब्रह्म
ण्यःसत्यसंगरः॥१३॥सयाचितःसुरगणैरिंद्राद्यैरात्मरक्षणे॥असुरेभ्यः
परित्रस्तैस्तद्रक्षांसोकरोच्चिरं॥१४॥लब्ध्वागुहंतेस्वःपालंमुचुकुंदमथा
ब्रुवन्॥राजन्विरमतांकृच्छ्राद्भवान्नःपरिपालनात्॥१५॥नरलोकंप
रित्यज्यराज्यंनिहतकंटकं॥अस्मान्पालयतोवीरकामास्तेसर्वउज्झिताः
१६॥सुतामहिष्योभवतोज्ञातयोऽमात्यमंत्रिणः॥प्रजाश्चतुल्यकाली
नानाधुनासंतिकालिताः॥१७॥कालोबलीयान्बलिनांभगवानीश्वरो

३ अयानतदानिद्रामनन्योपद्रुवांभ्रमां॥ अस्त्वेवंराजराजेंद्रकुं निद्रांयथेप्सितां॥ १॥ श्लोध

व्ययः॥ प्रजाःकालयतेक्रीडन्पशुपालोयथापशून्॥ १८॥ वरंवृणीष्व

भद्रंतेऋतेकैवल्यमद्यनः॥ एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययः

१९॥ एवमुक्तःसवैदेवानभिवंद्यमहायशाः॥ अशयिष्टगुहाविष्टोनिद्रया

देवदत्तया॥ २०॥ स्वपं तंतांगुहामध्येबोध येद्यस्त्वचेतनः॥ सत्वयादृष्ट

मात्रस्तु भस्मीभवतुतत्क्षणात्॥ २१॥ यवनेभस्मसान्नीतेभगवान्सात्वत

र्षभः॥ आत्मानंदर्शयामासमुचुकुंदायधीमते॥ २२॥ नमालोकघन

श्यामंपीतकौशेयवाससं॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभेनविराजि

तं ॥२३॥ चतुर्भुजं रोचमानं वैजयंत्या च मालया ॥ चारुप्रसन्नवदनं स्फुर
न्मकरकुंडलं ॥२४॥ प्रेक्षणीयं नृलोकस्य सानुरागस्मितेक्षणं ॥ अपीच्य
वयसं मत्तमृगेंद्रोदारविक्रमं ॥२५॥ पर्यपृच्छन्महाबुद्धिस्तेजसा तस्य ध
र्षितः ॥ शंकितः शनकै राजा दुर्द्धर्षमिव तेजसा ॥२६॥ श्रीमुचुकुंद उवा
को भवानिह संप्राप्तो विपिने गिरिगह्वरे ॥ पद्भ्यां पद्मपलाशाभ्यां विच
रस्युरुकंटके ॥२७॥ किं स्वित्तेजस्विनां तेजो भगवान्त्वं विभावसुः ॥ सोमः
सूर्यो महेंद्रो वा पालोपरोपि वा ॥२८॥ मन्ये त्वां देवदेवानां त्रयाणां

लोक

पुरुषर्षभं॥ यद्बाधसेगुहाध्वांतंप्रदीपःप्रभयायथा॥२९॥ शुश्रूषता
ऽमव्यलीकमस्माकंनरपुंगव॥ स्वजन्मकर्मगोत्रंवाकथ्यतांयदिरोच
ते॥३०॥ वयंतुपुरुषव्याघ्रऐक्ष्वाकाःक्षत्रबंधवः॥ मुचुकुंदइतिप्रो
क्तोयौवनाश्वात्मजःप्रभो॥३१॥ चिरप्रजागरश्रांतोनिद्रयोपहतेंद्रि
यः॥ शयेऽस्मिन्विपिनेकामंकेनाप्युत्थापितोधुना॥३२॥ सोपिभस्मी
कृतोनूनमात्मीयेनैवपाप्मना॥ अनंतरंभवान्श्रीमांल्लक्षितोमि त्र
त्रशातन॥३३॥ तेजसातेविषह्येनभूरिद्रष्टुंनशक्नुमः॥ हतौजसो

महाभागमाननीयोसिदेहिनां॥३४॥ एवंसंभाषितोराज्ञाभगवान्भूत
भावनः॥प्रत्याहप्रहसन्वाण्यामेयनादगंभीरया॥३५॥श्रीभगवानोवा
च॥जन्मकर्माभिधानानिसंतिमेंगसहस्रशः॥नशक्यंतेऽनुसंख्यातु
मनंतत्वान्मयापिहि॥३६॥क्वचिद्रजांसिविममेपार्थिवान्युरुजन्मभिः
गुणकर्माभिधानानिनमेजन्मानिकर्हिचित्॥३७॥कालत्रयोपपन्ना
निजन्मकर्माणिमेनृप॥अनुक्रमंतोनैवांतंगच्छंतिपरमर्षयः॥३८॥
तथाप्यद्यतनान्यंऽगशृणुष्वगदतोमम॥विज्ञापितोविरिंचेनपुरा

हं धर्मगुप्तये ॥ ३९ ॥ भूमेर्भारायमाणानामसुराणां क्षयाय च ॥ अवतीर्णो
यदुकुले गृह आनकदुंदुभेः ॥ ४० ॥ वदंति वासुदेवेति वसुदेवसुतं हि
मां ॥ कालनेमिर्हतः कंसः प्रलंबाद्याः सुरद्विषः ॥ ४१ ॥ अयं च यवनो द
ग्धो राजंस्ते निग्मचक्षुषा ॥ सोहं तवानुग्रहार्थं गुहामेतामुपागतः ॥
४२ ॥ प्रार्थितः प्रचुरं पूर्वं त्वयाहं भक्तवत्सलः ॥ वरान्वृणीष्व राजर्षे स
र्वान्कामान्ददामि ते ॥ ४३ ॥ मां प्रपन्नो जनः कश्चिन्न भूयोर्हति शोचि
तुं ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्युक्तस्तं प्रणम्याह मुचुकुंदो मुदान्वितः ॥ ज्ञात्वा ना

भा०द०उ०
११

रायणंदेवंगर्गवाक्यमनुस्मरन् ॥४४॥ श्रीमुचुकुंदउवाच ॥ विमोहितो
यंजनईशमाययात्वदीययात्वांनभजत्यनर्थदृक् ॥ सुखायदुःख
प्रभवेषुसज्जतेगृहेषुयोषित्पुरुषश्चवंचितः ॥४५॥ लब्ध्वाजनोदु
र्लभमत्रमानुषंकथंचिदव्यंगमयत्नतोनघ ॥ पादारविंदंनभजत्यः
सन्मतिर्गृहांधकूपेपतितोयथापशुः ॥४७॥ ममैषकालोजितनिःफ
लोगतोराज्यश्रियोन्नद्धमदस्यभूपतेः ॥ मर्त्यात्मबुद्धेःसुतदारकोशभू
ष्वासज्जमानस्यदुरंतचिंतया ॥४८॥ कलेवरेस्मिन्घटकुड्यसन्निभे

राम
११

निरूढभावोनरदेववर्त्मसह॥ द्दतोरथे भाःश्वपदात्यनीकपैर्गोपर्यं

टंस्त्वाऽगणयन्सुदुर्मरः॥४९॥ प्रमत्तमुच्चैरिति द्दूत्यचिंतयाप्रव्हृल्लो

मंविषयेषुलालसं॥ त्वमप्रमत्तःसहसाऽभिपद्यते सुद्द्वेलिहानोहि

रिवारवुमंतकः॥५०॥ पुराग्रथैर्हैमपरिस्कृतैर्ध्वरन्मतंगजैर्वानरदेवसंज्ञि

तः॥ सएवकालेनदुरत्ययेनमेकलेवरोविद्रूतमिभस्मसंज्ञितः॥५१

निर्जितदिक्चक्रमभूतविग्रहोवरासनस्थःसमराजवंदितः॥ गृहे

षुमैथुन्यसुखेषुयोषितांक्रीडामृगःपूरुषईशानीयते॥५२॥ करोतिक

भा॰द॰उ॰
१२

र्गाणिनयःसुनिष्टितोनिवृत्तभोगस्तदपेक्षयाददत्॥पुनश्चभूयेयम
हंस्वराडितिप्रवृत्ततर्षोनसुखायकल्पते॥५३॥भवापवर्गोभ्रमतोय
दाभवेज्जनस्यतर्ह्यच्युतसत्समागमः॥सत्संगमोयर्हितदैवसद्गतौ
परावरेशेत्वयिजायतेमतिः॥५४॥मन्येममानुग्रहईशतेकृतोराज्यानु
बंधापगमोयदृच्छया॥यःप्रार्थ्यतेसाधुभिरेकचर्ययावनंविविक्षुद्भि
रखंडभूमिपैः॥५५॥नकामयेहंतवपादसेवनादऽकिंचनप्रार्थ्यतमा
द्वरंविभो॥आराध्यकस्त्वांह्यपवर्गदंहरेवृणीतआर्योवरमात्मबं

राम
१२

धनं ॥५६॥ तस्माद्विसृज्याशिषईश सर्वतोरजस्तमःसत्वगुणानुबंध
नाः ॥ निरंजनं निर्गुणमद्वयं परं त्वां ज्ञप्तिमात्रं पुरुषं व्रजाम्यहं ॥५७
चिरमिह वृजिनार्त्तस्तप्यमानोनुतापैरवितृषषडमित्रोऽलब्धशां
तिःकथंचित् ॥ शरणद समुपेतस्त्वत्पदाब्जं परात्मन्नभयमृतमशो
कं पाहि मापन्नमीश ॥५८॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सार्वभौम महाराज बुद्धि
स्ते विमलोर्ज्जिता ॥ वरैः प्रलोभितस्यापि न कामैर्विहता यतः ॥५९॥
प्रलोभितो वरैर्यस्त्वमप्रमादाय विद्धि तत् ॥ न धीर्मय्येकभक्तानामा

शीर्षभिर्घियते क्वचित् ॥ ६० ॥ युंजानानाम भक्तानां प्राणायामादिभिर्म
नः ॥ अक्षीणवासनं राजेन्द्र दृश्यते पुनरुत्थितं ॥ ६१ ॥ विचरस्व
महीं कामं मय्यावेशितमानसः ॥ अस्त्वेवं नित्यदा तुभ्यं

भक्तिर्मय्यनपायिनी ॥ ६२ ॥ क्षात्रधर्मस्थितो जंतून्
न्यवधीर्मृगयादिभिः ॥ समाहितस्तत्तपसा जह्यघं मदु
पाश्रयः ॥ ६३ ॥ जन्मन्यनंतरे राजन्सर्वभूतसुहृत्तमः ॥ भूत्वा द्वि
जवरस्त्वं वै मामुपैष्यसि केवलं ॥ ६४ ॥ इति श्री भागवते महापुराणे द

शमस्कंधेयवनवधमुचुकुंदस्तुतिरेकपंचाशत्तमोध्याय॥५१॥श्री
शुकउवाच॥ इत्थंसोऽनुगृहीतोंग कृष्णेनेक्ष्वाकुनंदनः॥ तंपरि
क्रम्यसन्नम्यनिश्चक्रामगु हामुखात्॥१॥ सवीक्ष्यक्षुल्लक
कान्मर्त्यान्पशून्वीरुद्व नस्पतीन्॥ मत्वाकलि
युगंप्राप्तंजगामदिशमुत्तरां॥२॥ तपःश्रद्धायुतोधीरोनिः
संगोमुक्तसंशयः॥ समाधायम नःकृष्णेप्राविशद्गंधमादनं॥३॥
बदर्याश्रममासाद्यनरनारायणालयं॥ सर्वद्वंद्वसहःशांतस्तपसा

मा०द०उ०
१४

राधयद्धरिं ॥ ४ ॥ भगवान्पुनरावृज्यपुरींयवनवेष्टितां ॥ हत्वाम्लेच्छब
लंनिन्येतदीयंद्वारकांधनम् ॥ ५ ॥ नीयमानेधनेगोभिर्नृभिश्चाच्युत
नोदितैः ॥ आजगाममजरासंधस्त्रयोविंशत्यनीकपः ॥ ६ ॥ विलोक्यवे
गरभसंरिपुसैन्यस्यमाधवौ ॥ मनुष्यचेष्टामापन्नौराजन्दुद्रुवतु
र्द्रुतं ॥ ७ ॥ विहायवित्तंप्रचुरंमभीतौभीरुभीतवत् ॥ पद्भ्यांपद्मपलाशा
भ्यांचेलतुर्बहुयोजनं ॥ ८ ॥ पलायमानौतौदृष्ट्वामागधःप्रहसन्बली
अन्वधावद्रथानीकैरीशयोरप्रमाणवित् ॥ ९ ॥ प्रद्रुत्यदूरंसंश्रांतौ

राम
१४

तुंगमारुहतां गिरिं ॥ प्रवर्षणाख्यं भगवान्नित्यदा यत्र वर्षति ॥१०॥ गि
रौ निलीनावाज्ञाय नाधिगम्य पदं नृप । ददाह गिरिमेधोभिः समं
तादग्निमुत्सृजन् ॥११॥ तत उत्पत्य तरसा दह्यमानतटादुभौ ॥ दशैक
योजनोत्तुंगान्निपेततुरधो भुवि ॥१२॥ अलक्ष्यमाणौ रिपुणा सा
नुगेन यदूत्तमौ ॥ स्वपुरं पुनरायातौ समुद्रपरिखां नृप ॥१३॥ सोपि द
ग्धाविति मृषा मन्वानो बलकेशवौ ॥ बलमाकृष्य सुमहन्मगधान्मा
गधो ययौ ॥१४॥ आनर्त्ताधिपतिः श्रीमान्रैवतो रैवतीं सुतां ॥ ब्रह्मणा

ल

भा॰द॰उ॰
१५

नोदितः प्रादाद्धलायेति पुरोदितं ॥१५॥ भगवानपि गोविंद उपयेमे कु
रूद्वह ॥ वैदर्भीं भीष्मकसुतां श्रियो मात्रां स्वयंवरे ॥१६॥ प्रमथ्य तरसा
राज्ञः शाल्वादींश्चैद्यपक्षगान् ॥ पश्यतां सर्वलोकानां तार्क्ष्यपुत्रः सु
धामिव ॥१७॥ राजोवाच ॥ भगवान्भीष्मकसुतां रुक्मिणीं रुचिरान
नां ॥ राक्षसेन विधानेन उपयेम इति श्रुतं ॥१८॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामः
कृष्णस्यामिततेजसः ॥ यथा मागधशाल्वादीन्जित्वा कन्यामुपाहर
त ॥१९॥ ब्रह्मन्कृष्णकथाः पुण्या माध्वीर्लोकमलापहाः ॥ को नु तृप्ये

राम
१५

तशृण्वान्श्रुतज्ञोनित्यनूतनाः ॥२०॥ श्रीशुकउवाच ॥ राजासीद्भीष्म
कोनामविदर्भाधिपतिर्महान् ॥ तस्यपंचाभवन्पुत्राःकन्यैकाचव
रानना ॥२१॥ रुक्म्यग्रजोरुक्मरथोरुक्मबाहुरनंतरः ॥ रुक्मकेशोरु
क्ममालीरुक्मिण्येषांस्वसासती ॥२२॥ सोपश्रुत्यमुकुंदस्यरूपवी
र्यगुणश्रियः ॥ गृहागतैर्गीयमानास्तंमेनेसदृशंपतिं ॥२३॥ तांबुद्धि
लक्षणौदार्यरूपशीलगुणाश्रयां ॥ कृष्णश्चसदृशींभार्यांसमुद्वो
ढुंमनोदधे ॥२४॥ बंधूनामिच्छतांदातुंकृष्णायभगिनींनृप ॥ ततोनि

वार्यकृष्णद्विड्रुक्मीचैद्यममन्यत ॥२५॥ तदवेत्यासितापांगीवैदर्भी
दुर्मनाभृशं ॥ विचिंत्याप्तंद्विजंकंचित्कृष्णायप्राहिणोद्द्रुतं ॥२६॥ द्वारकां
ससमभ्येत्यप्रतीहारैःप्रवेशितः ॥ अपश्यदाद्यंपुरुषमासीनंकांचना
सने ॥२७॥ दृष्ट्वाब्रह्मण्यदेवस्तमवरुह्यनिजासनात् ॥ उपवेश्यार्हयांच
क्रेयथात्मानंदिवौकसः ॥२८॥ तंभुक्तवंतंविश्रांतमुपगम्यसतांगतिः
पाणिनाभिमृशन्पादावव्यग्रस्तमपृच्छत ॥२९॥ कच्चिद्द्विजवरश्रे
ष्ठधर्मस्तेवृद्धसंमतः ॥ वर्ततेनातिकृच्छ्रेणसंतुष्टमनसःसदा ॥३०॥ सं

तुष्टोयर्हिवर्त्तेतब्राह्मणोयेनकेनचित् ॥ अहीयमानःस्वाद्धर्मात्सह्य
स्याऽखिलकामधुक् ॥ ३१ ॥ असंतुष्टोऽसकृल्लोकानाप्नोत्यपिसुरेश्व
रः ॥ अकिंचनोपिसंतुष्टःशेतेसर्वांगविज्वरः ॥ ३२ ॥ विप्रान्स्वलाभसंतु
ष्टान्साधून्भूतसुहृत्तमान् ॥ निरहंकारिणःशांतान्नमस्येशिरसाऽस
कृत् ॥ ३३ ॥ कच्चिद्वःकुशलंब्रह्मन्राजतोयस्यहिप्रजाः ॥ सुखंवसंतिवि
षयेपाल्यमानाःसमेप्रियः ॥ ३४ ॥ यतस्त्वमागतोदुर्गंनिस्तीर्य्येहय
दिच्छया ॥ सर्वंनोब्रूह्यगुह्यंचेत्किंकार्यंकरवामते ॥ ३५ ॥ श्रीशुकउ० ॥ ए

भा॰द॰उ॰
१७

वंसं पृष्टसंप्रश्नो ब्राह्मणः परमेष्ठिना ॥ लीलागृहीतदेहेन तस्मै सर्व
मवर्णयत् ॥ ३६ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ श्रुत्वा गुणान्भुवनसुंदर शृण्वतां ते
निर्विश्य कर्णविवरैर्हरतोंगतापं ॥ रूपं दृशां दृशिमतामखिलार्थला
भं त्वय्यच्युताविशति चित्तमपत्रपं मे ॥ ३७ ॥ का त्वा मुकुंद महती गुणशी
लरूपविद्यावयोद्रविणधामभिरात्मतुल्यं ॥ धीरा पतिं कुलवती न वृ
णीत कन्या काले नृसिंह नरलोकमनोभिरामं ॥ ३८ ॥ तन्मे भवान्खलु
वृतः पतिरंग जायामात्मार्पितश्च भवतोऽत्र विभो विधेहि ॥ मावी

राम
१७

रभागमभिमर्शतुचैद्यआरात्गोमायुवन्मृगपतेर्बलिमंबुजा
क्ष ॥३९॥ पूर्त्तेष्टदत्तनियमव्रतदेवविप्रगुर्वर्चनादिभिरलंभगवान्
परेशः ॥ आराधितोयदिगदाग्रजएत्यपाणिंगृह्णातुमेनदमघो
षसुतादयोन्ये ॥४०॥ श्वोभाविनित्वमजितोद्वहनेविदर्भान्गुप्तःस
मेत्यपृतनापतिभिःपरीतः ॥ निर्मथ्यचैद्यमगधेशबलंप्रसह्यमांरा
क्षसेनविधिनोद्वहवीर्यशुल्कां ॥४१॥ अंतःपुरांतरचरीमनिहत्यबंधू
न्त्वामुद्वहेकथमितिप्रवदाम्युपायं ॥ पूर्वेद्युरस्तिमहतीकुलदेवि

पात्रायस्यांबहिर्नववधूर्गिरिजामुपेयात् ॥ ४२ ॥ यस्यांघ्रिपंकजरजः
स्नपनंमहांतोवांछंत्युमापतिरि वात्मतमोपहत्यै ॥ यर्ह्यंबुजाक्ष
नलभेयभवत्प्रसादंजह्यामसून्व्रतकृशान्शतजन्मभिः
स्यात् ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ इत्येतेगुह्यसंदेशाय
दुदेवमयाहृताः ॥ विमृश्यकर्तुंयच्चात्रक्रियतांतदनंतरं
४४ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेद्विपंचाशत्तमोध्याय
५२ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ वैदर्भ्याःसतुसंदेशंनिशाम्ययदुनंदनः ॥ प्रगृह्यपाणि

नापाणिंप्रहसन्निदमब्रवीत्॥ १॥ श्रीभगवानुवाच॥ तथाहमपितच्चि
त्तोनिद्रांचनलभेनिशि॥ वेदाहंरुक्मिणाद्वेषान्ममोद्वाहोनिवारितः॥
२॥ तामानयिष्यउन्मथ्यराजन्यापसदान्मृधे॥ मत्परामनवद्यांगी
मेधसोग्निशिखामिव॥ ३॥ उद्वाहर्क्षंचविज्ञायरुक्मिण्यामधुसूदनः
रथःसंयुज्यतामाशुदारुकेत्याहसारथिं॥ ४॥ सचाश्वैःशैब्यसुग्रीवमे
घपुष्पबलाहकैः॥ युक्तंरथमुपानीयतस्थौप्रांजलिरग्रतः॥ आरु
ह्यस्पंदनंशौरिर्द्विजमारोप्यतूर्णगैः॥ आनर्तादेकरात्रेणविदर्भान

गमद्धयैः ॥६॥ राजाथकुंडनपतिः पुत्रस्नेहवशंगतः ॥ शिशुपालायस्वां
कन्यांदास्यन्नकर्माण्यकारयत् ॥७॥ पुरंसंमृष्टसंसिक्तमार्गरथ्याचतुः
पथं ॥ चित्रध्वजपताकाभिस्तोरणैः समलंकृतं ॥८॥ स्रग्गंधमाल्याभ
रणैर्विरजोंबरभूषितैः ॥ जुष्टंस्त्रीपुरुषैः श्रीमद्गृहैरगुरुधूपितैः ॥९
पितृन्देवान्समभ्यर्च्यविप्रांश्चविधिवन्नृप ॥ भोजयित्वायथान्यायं
वाचयामासमंगलं ॥१०॥ सुस्नातांसुदतींकन्यांकृतकौतुकमंगलां ॥
आहतांशुकयुग्मेनभूषितांभूषणोत्तमैः ॥११॥ चक्रुःसामर्ग्यजु

मंत्रैर्वध्वारक्षांद्विजोत्तमाः॥पुरोहितोऽथर्वविद्वैजुहावग्रहशांतये
१२॥हिरण्यरूप्यवासांसितिलांश्चगुडमिश्रितान्॥प्रादाद्धेनूंश्चवि
प्रेभ्योराजाविधिविदांवरः॥१३॥एवंचेदिपतीराजादमघोषःसुताय
वै॥कारयामासमंत्रज्ञैःसर्वमभ्युदयोचितं॥१४॥मदच्युद्भिर्गजा
नीकैःस्यंदनैर्हेममालिभिः॥पत्यश्वसंकुलैःसैन्यैःपरीतःकुंडिनं
ययौ॥१५॥तंवैविदर्भाधिपतिःसमभ्येत्याभिपूज्यच॥निवेशयामा
समुदाकल्पितान्यनिवेशने॥१६॥तत्रशाल्वोजरासंधोदंतवक्रोवि

हृरथः ॥ आजग्मुश्चैद्यपक्षीयाःपौंड्रकाद्याःसहस्रशः ॥१७॥ कृष्णराम
द्विषोयत्ताःकन्यांचैद्यायसाधितुं ॥ यद्यागत्यहरेत्कृष्णोरामाद्यैर्यदु
भिर्वृतः ॥१८॥ योत्स्यामःसंहतास्तेनइतिनिश्चितमानसाः ॥ आजग्मु
र्भूभुजःसर्वेसमग्रबलवाहनाः ॥१९॥ श्रुत्वैतद्भगवान्रामोविपक्षी
यनृपोद्यमं ॥ कृष्णंचैकंगतंहर्तुंकन्यांकलहशंकितः ॥२०॥ बलेनम
हतासार्द्धंभ्रातृस्नेहपरिप्लुतः ॥ त्वरितःकुंडिनंप्रागाद्गजाश्वरथप
त्तिभिः ॥२१॥ भीष्मकन्यावरारोहाकांक्षंत्यागमनंहरेः ॥ प्रत्यापत्तिम

पश्यंती द्विजस्यागमं चिंतयंती तदा ॥ २२ ॥ अहो त्रियामां तरितउ द्यहो मे ल्पराधसः ॥ नागच्छत्यरविंदाक्षो नाहं वेद्म्यत्र कारणं ॥ सोपि नावर्त्तते ह्यद्यापि मत्संदेशहरो द्विजः ॥ २३ ॥ अपि मय्यनवद्यात्मा दृष्ट्वा किंचिज्जुगुप्सितं ॥ मत्पाणिग्रहणे नूनं नायाति हि कृतोद्यमः ॥ २४ ॥ दुर्भगाया न मे धाता नानुकूलो महेश्वरः ॥ देवी वा विमुखा गौरी रुद्राणी गिरिजा सती ॥ २५ ॥ एवं चिंतयती बाला गोविंदहृतमानसा ॥ न्यमीलयत कालज्ञा नेत्रे चाश्रुकलाकुले ॥ २६ ॥ एवं वध्वाः प्रतीक्षंत्या गोविंदाग

५५

मंतंनृप॥ वामऊरुर्भुजोनेत्रमस्फुरत्प्रियभाषिणः॥२७॥ अथकृष्ण
विनिर्दिष्टस्सएवद्विजसत्तमः॥ अंतःपुरचरींदेवींराजपुत्रींददर्शह
२८॥ सातंप्रहृष्टवदनमभ्ययात्मगतिंसती॥ आलक्ष्यलक्षणाभिज्ञा
समपृच्छत्सुविस्मिता॥२९॥ तस्याआवेदयत्प्राप्तंशशंसयदुनंदनं
उक्तंचसत्यवचनमात्मोपनयनंप्रति॥३०॥ तमागतंसमाज्ञायवैदर्भी
हृष्टमानसा॥ नपश्यंतीब्राह्मणायप्रियमन्यन्ननामसा॥३१॥ प्राप्तौश्रु
त्वास्वदुहितुरुद्वाहप्रेक्षणोत्सुकौ॥ अभ्ययात्तूर्यघोषेणरामकृष्णौस

मर्हणैः॥३२॥ मधुपर्कमुपानीय वासांसि विरजानि च॥ उपायनान्यऽ
भीष्टानि विधिवत्समपूजयत्॥३३॥ तयोर्निवेशनं श्रीमदुपकल्प्य म
हामतिः॥ ससैन्ययोः सानुगयोरातिथ्यं विदधे यथा॥३४॥ एवं राज्ञां
समेतानां यथावीर्यं यथावयः॥ यथाबलं यथावित्तं सर्वैः कामैः स
मर्हयत्॥३५॥ कृष्णमागतमाकर्ण्य विदर्भपुरवासिनः॥ आगत्य नेत्रां
जलिभिः पपुस्तन्मुखपंकजं॥३६॥ अस्यैव भार्या भवितुं रुक्मिण्यर्
हति नापरा॥ असावप्यनवद्यात्मा भैष्म्याः समुचितः पतिः॥३७॥ किं

पु

गृह्णातु

चित्सुचरितंयन्नस्तेनतुष्टस्त्रिलोककृत् ॥ अनुंगृह्णातुवैदर्भ्याःपाणिमच्यु
तः ॥ एवंप्रेमकलाबद्धावदंतिस्मपुरौकसः ॥ ३८ ॥ कन्याचांतःपुरात्प्रा
गाद्भटैर्गुप्तांऽबिकालयं ॥ पद्भ्यांविनिर्ययौद्रष्टुंभवान्याःपदपल्लवं ॥
३९ ॥ साचानुध्यायतीसम्यग्मुकुंदचरणांबुजं ॥ यतवाग्मातृभिः
सार्द्धंसखीभिःपरिवारिता ॥ ४० ॥ गुप्ताराजभटैःशूरैःसन्नद्धैरुद्यता
युधैः ॥ मृदंगशंखपणवास्तूर्यभेर्यश्चजघ्निरे ॥ ४१ ॥ नानोपहारबलि
भिर्वारमुख्याःसहस्रशः ॥ स्रग्गंधवस्त्राभरणैर्द्विजपत्न्यःस्वलंकृ

ता: ॥४२॥ गायंतश्च स्तुवंतश्च गायका वाद्यवादका: ॥ परिवार्यैव वध्वूं
जग्मु: सूतमागधबंदिन: ॥४३॥ आसाद्य देवसदनं धौतपादकरां
बुजा ॥ उपस्पृश्य शुचि: शांता प्रविवेशांबिकांतिके ॥४४॥ तां वै प्रवय
सो बाला विधिज्ञा विप्रयोषित: ॥ भवानीं वंदयांचक्रुर्भवपत्नीं भ
वान्वितां ॥४५॥ नमस्ये त्वांऽबिके मीक्ष्णं स्वसंतानयुतां शिवां ॥ भूया
त्पतिर्मे भगवान्कृष्णस्तदनुमोदतां ॥४६॥ अद्भिर्गंधाक्षतैर्धूपैर्वास:
स्रग्माल्यभूषणै: ॥ नानोपहारबलिभि: प्रदीपावलिभि: पृथकू

भा.द.उ.
२२

४७ ॥ विप्रस्त्रियः पतिमतीस्तथा तैः समसृज्यत ॥ लवणापूपतांबूल
कंठसूत्रफलेक्षुभिः ॥ ४८ ॥ तस्यै स्त्रियस्ताः प्रददुः शेषां युयुजुराशिषः
ताभ्यो देव्यै नमश्चक्रे शेषां च जगृहे वधूः ॥ ४९ ॥ मुनिव्रतमथ त्यक्त्वा नि
श्चक्रामांबिकागृहात् ॥ प्रगृह्य पाणिना भृत्यां रत्नमुद्रोपशोभिना ॥ ५०
तां देवमायामिव वीरमोहिनीं सुमध्यमां कुंडलमंडिताननां ॥ श्यामां
नितंबार्पितरत्नमेखलां व्यंजत्स्तनीं कुंतलशंकितेक्षणां ॥ ५१ ॥ शुचि
स्मितां बिंबफलाधरद्युति शोणायमानद्विजकुंदकुड्मलां ॥ पदाञ्चलं

मे

राम
२३

तींकलहंसगामिनींसिंजत्कलानूपुरधामशोभिना॥ विलोक्यवीरा
मुमुहुःसमागतायशस्विनस्तत्कृतनूत्नहृच्छयार्दिताः॥५२॥ यांवीक्ष्य
तेनृपतयस्तदुदारहासव्रीडावलोकहृतचेतसउत्थितास्त्राः॥ पेतुः
क्षितौगजरथाश्वगताविमूढायात्राच्छलेनहरयेर्पितांस्वशोभां॥
५३॥ सैवंशनैश्चलयतीचलपद्मकोशौप्राप्तिंतदाभगवतःप्रसमी
क्ष्यमाणा॥ उत्सार्यवामकरजैरलकानपांगैःप्राप्तान्ह्रियैक्षत
नृपान्ददृशेऽच्युतंसा॥५४॥ तांराजकन्यांरथमारुरुक्षतींजहाररुक्

य

ल्लोद्विषतांसमीक्षतां॥ रथंसमारोप्यसुपर्णलक्षणंराजन्यचक्रंपरि

भूयमाधवः॥ ततोययौरामपुरोगमैःशनैःश्रृगालमध्यादिवभा
गहृद्धरिः॥५५॥ तंमानिनःस्वाभिभवंयशःक्षयंपरेजरासं
धवशानसेहिरे॥ अहोधिगस्मान्यशआत्तधन्वि
नांगोपैर्हृतंकेसरिणांमृगैरिव॥५६॥ इतिश्रीभागवतेम
हापुराणेदशमस्कंधेरुक्मीहरणेत्रिपंचाशत्तमोध्यायः॥५३॥ श्री
शुकउवाच॥ इतिसर्वेसुसंरब्धावाहानारुह्यदंशिताः॥ स्वैःस्वैर्बलैःप

रिक्रांताअन्वीयुर्धृतकार्मुकाः ॥१॥ नानापतत्रआलोक्ययादवानी
कयूथपाः ॥ तस्थुस्तत्संमुखाराजन्विस्फूर्ज्यस्वधनूंषिते ॥२॥ अश्व
पृष्ठेगजस्कंधेरथोपस्थेचकोविदाः मुमुचुःशरवर्षाणिमेघाअद्रि
ष्वपोयथा ॥३॥ पत्युर्बलंशरासारैःछन्नंवीक्ष्यसुमध्यमा ॥ सव्रीडमै
क्षत्तद्वक्त्रंभयविह्वललोचना ॥४॥ प्रहस्यभगवानाहमास्मभैर्वा
मलोचने ॥ विनंक्ष्यत्यधुनैवैतत्तावकैःशात्रवंबलं ॥५॥ तेषांतद्विक्र
मंवीरागदसंकर्षणादयः ॥ अमृष्यमाणानाराचैर्जघ्नुर्हयगजान्र

रु

यान् ॥ ६ ॥ पेतुः शिरांसि रथिनामश्विनां गजिनां भुवि ॥ सकुंडलकिरीटानि
सोष्मीषाणि च कोटिशः ॥ ७ ॥ हस्ताः सासिगदेष्वासाः करभाऊरवोंऽघ्रयः
अश्वाश्वतरनागोष्ट्रखरमर्त्यशिरांसि च ॥ ८ ॥ हन्यमानबलानीका हृष्णि
भिर्जयकांक्षिभिः ॥ राजानो विमुखा जग्मुर्जरासंधपुरःसराः ॥ ९ ॥ शि
शुपालं समभ्येत्य हृतदारमिवातुरं ॥ नष्टत्विषं गतोत्साहं शुष्यद्वदन
मब्रुवन् ॥ १० ॥ भो भो पुरुषशार्दूल दौर्मनस्यमिदं त्यज ॥ न प्रियाप्रिय
यो राजन्निष्ठारे हि पुद्रश्यते ॥ ११ ॥ यथा दारुमयी योषिन्नृत्यते कुरु

न

केछया एवमीस्वरतंत्रोयमीहतेसुखदुःखयोः १२ शौरेःसप्तदशा
हंवैसंयुगानिपराजितः त्रयोविंशतिभिःसैन्यैर्जिग्यएकमहंपरं
१३ तथाप्यहंशोचामिनप्रहृष्यामिकर्हिचित् कालेनदैवयुक्तेनजा
नन्विद्रावितंजगत् १४ अधुनापिवंसर्वैर्वीरयूथपयूथपाः परा
जिताःफल्गुतंत्रैर्यदुभिःकृष्णपालितैः १५ रिपवोजिग्युरधुनाका
लआत्मानुसारिणि तदावयंविजेष्यामोयदादैवंप्रदक्षिणं १६
एवंप्रबोधितोमित्रैश्चैद्योऽगात्सानुगःपुरं हतशेषाःपुनस्तेपि

यं

ययुःस्वंस्वंपुरंनृपाः॥१७॥रुक्मीतुराक्षसोद्वाहंकृष्णद्विडसहन्स्वसुः॥पृष्ठ
तोऽन्वगमन्कृष्णमक्षोहिण्यावृतोबली॥१८॥रुक्म्यमर्षीसुसंरब्धःशृण्व
तांसर्वभूभुजां॥प्रतिजज्ञेमहाबाहुर्दंशितःसशरासनः॥१९॥अहत्वा
समरेकृष्णमप्रत्यूह्यचरुक्मिणीं॥कुंडिनंनप्रवेक्ष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीमि
वः॥२०॥इत्युक्त्वारथमारुह्यसारथिंप्राहसत्वरः॥चोदयाश्वान्यतःकृष्णस्तस्य
मेसंयुगंभवेत्॥२१॥अद्याहंनिशितैर्बाणैर्गोपालस्यसुदुर्मतेः॥नेष्येवीर्य
मदंयेनस्वसामेप्रसभंहृता॥२२॥विकत्थमानःकुमतिरीश्वरस्याप्रमाण

वित्॥ रथेनैकेन गोविंदं तिष्ठ तिष्ठेत्यथाह्वयत्॥२३॥ धनुर्विरूप्य सुदृढं
जघ्ने कृष्णं त्रिभिः शरैः॥ आह चात्रसणं तिष्ठ यदूनां कुलपांसन॥२४॥
कुत्र यासि स्वसारं मे मुषित्वा ध्वांक्षवद्धविः॥ हरिष्येऽद्य मदं मंदमायि
नः कूटयोधिनः॥२५॥ यावन्न मे हतो बाणैः शयीथा मुंच दारिकां॥ स्म
यन् कृष्णो धनुः छित्वा षड्भिर्विव्याध रुक्मिणं॥२६॥ अष्टभिश्चतुरो वा
हान् द्वाभ्यां सूतं ध्वजं त्रिभिः॥ स चान्यद्धनुरादाय कृष्णं विव्याध पंच
भिः॥२७॥ तैस्ताडितः शरौघैस्तु चिच्छेद धनुरच्युतः॥ पुनरन्यदुपाद

न्नतदप्यछिनदव्ययः ॥२८॥ परिघंपट्टिशंशूलंचर्मासीशक्तितोमरौ ॥ य
द्यदायुधमादद्यात्तत्सर्वंसोऽछिनद्धरिः ॥२९॥ ततोरथादवप्लुत्यखड्गपा
णिर्जिघांसया ॥ कृष्णमभ्यद्रवत्क्रुद्धःपतंगइवपावकं ॥३०॥ तस्यचाप
ततःखड्गंतिलशश्चर्मचेषुभिः ॥ छित्वाऽसिमाददेतिग्मंरुक्मिणंहंतु
मच्युतः ॥३१॥ दृष्ट्वाभ्रातृवधोद्योगंरुक्मिणीभयविह्वला ॥ पतित्वापा
दयोर्भर्तुरुवाचकरुणंसती ॥३२॥ योगेश्वराप्रमेयात्मन्देवदेवज
गत्पते ॥ हंतुंनार्हसिकल्याणभ्रातरंमेमहाभुज ॥३३॥ श्रुकउवाच ॥

तयापरित्रासविकंपितांगयाशुचा वशुष्यन्मुखरुद्धकंठयाँ कातर्यवि
स्रंसितहेममालयागृहीतपादः करुणोन्यवर्त्तत ॥३४॥ चैलेनबध्वा
तमसाधुकारिणं सश्मश्रुकेशंप्रवपन्व्यरूपयत् ॥ तावन्ममर्दुःप
रसैन्यमद्भुतंयदुप्रवीराः नलिनीर्यथागजाः ॥३५॥ कृष्णांतिकमुप
व्रज्यददृशुस्तत्ररुक्मिणं ॥ तथाभूतंहतप्रायंदृष्ट्वासंकर्षणोविभुः
३६॥ विमुच्यबद्धंकरुणोभगवान्कृष्णमब्रवीत् ॥ असाध्विदंत्व
याकृष्णकृतमस्मत्जुगुप्सितं ॥३७॥ वपनेश्मश्रुकेशानांवैरूप्यंसु

हृद्येवधः॥मैवास्मान्साध्व्यस्येषाभ्रातृवैरूप्यचिंतया॥सुखदुःखदो
नचान्योस्तियतःस्वकृतभुक्पुमान्॥३८॥बंधुर्वधार्हदोषोपिनबंधोर्व
धमर्हति॥सराज्यःस्वेनैवदोषेणहतःकिंहन्यतेपुनः॥३९॥क्षत्रियाणा
मयंधर्मःप्रजापतिविनिर्मितः॥भ्रातापिभ्रातरंहन्याद्येनतयोरंतर
स्ततः॥४०॥राज्यस्यभूमेर्वित्तस्यस्त्रियोमानस्यतेजसः॥मानिनोऽन्य
स्यवाहेतोःश्रीमदांधाःक्षिपंतिहि॥४१॥तवेयंविषमाबुद्धिःसर्वभू
तेषुदुर्हृदां॥यन्मन्यसेसदाभद्रंसुहृदांभद्रमज्ञवत्॥४२॥आत्ममो

होन्नृणामेषकल्प्यतेदेवमायया॥ सुहृत्दुहृदुदासीनइतिदेहात्म
मानिनाम्॥४३॥एकएवपरोह्यात्मासर्वेषामपिदेहिनां॥नानेवगृह्यते
मूढैर्यथाज्योतिर्यथानभः॥४४॥देहआद्यंतवानेषद्रव्यप्राणगुणा
त्मकः॥आत्मन्यविद्ययाक्लृप्तःसंसारयतिदेहिनं॥४५॥नात्मनोऽन्ये
नसंयोगोवियोगोवाऽसतःसति॥तद्धेतुत्वात्तत्प्रसिद्धेर्दृग्रूपाभ्यांयथा
रवेः॥४६॥जन्मादयस्तुदेहस्यविक्रियानात्मनःक्वचित्॥कलानामिव
नैवेंदोर्मृतिर्ह्यस्यकुहूरिव॥४७॥यथाशयानआत्मानंविषयान्फल

मेवच ॥ अतुभुंक्तेप्यसत्यर्थेतथाप्नोत्यबुधोभवं ॥४८॥ तस्मादज्ञानजंशो
कमात्मशोषविमोहनं ॥ तत्वज्ञानेननिर्हृत्यस्वस्थाभवशुचिस्मिते ॥ श्री
शुकउवाच ॥ एवंभगवतातन्वीरामेणप्रतिबोधिता ॥ वैमनस्यंपरित्य
ज्यमनोबुध्यासमादधे ॥५०॥ प्राणावशेषउत्सृष्टोद्विड्भिर्हतबलप्र
भः ॥ स्मरन्विरूपकरणंवितथात्ममनोरथः ॥५१॥ चक्रेभोजकटंना
मनिवासायमहत्पुरं ॥ अहत्वादुर्मतिंकृष्णमप्रत्यूह्ययवीयसीं ॥ कुं
डिनंनप्रवेक्ष्यामीत्युक्त्वातत्रावसद्रुषा ॥५२॥ भगवान्भीष्मकसुता

रा

मेवंनिर्जित्यभूमिपान्॥ पुरमानीयविधिवदुपयेमेकुरूद्वह॥५३॥
तदामहोत्सवोनृणांयदुपुर्य्यांगृहेगृहे॥ अभूदनन्यभावानांकृष्णे
यदुपतौनृप॥५४॥ नरानार्यश्चमुदिताःप्रमृष्टमणिकुंडलाः॥ पारि
बर्हमुपाजह्रुर्वरयोश्चित्रवाससोः॥५५॥ सावृष्णिपुर्युत्तंभितेंद्रकेतु
भिर्विचित्रमाल्यांबररत्नतोरणैः॥ बभौप्रतिद्वार्युपक्लृप्तमंगलैरापू
र्णकुंभागुरुधूपदीपकैः॥५६॥ सिक्तमार्गामदच्युद्भिराहूतप्रेष्ठभूभु
जां॥ गजैर्द्वाःसुपरामृष्टरंभापूगोपशोभिता॥५७॥ कुरुसृंजयकैकेय

५ शो

श्री

भा॰द॰उ॰
३०

विदर्भयदुकुलयः॥ मिथोमुमुदिरेतस्मिन्सैंमात्परिधावनां॥५८॥ रु
क्मिण्याहरणंश्रुत्वागीयमानं ततस्ततः॥ राजानोराजकन्याश्च
बभुबुर्भृशविस्मिताः॥५९॥ द्वारकायामभूद्राजन्महामो
दःपुरौकसां॥ रुक्मिण्या रमयोपेतंदृष्ट्वाकृष्णंजग
त्पतिं॥६०॥ इतिश्रीभागवतेम हापुराणेदशमस्कंधेरुक्मिण्यु
द्वाहोत्सवोनामचतुःपंचाशत्तमो ध्यायः॥ श्रीशुकउवाच॥ कामस्तु
वासुदेवांशोदग्धःप्राग्रुद्रमन्युना देहोपपत्तयेभूयस्तमेवप्रत्यपद्यत

राम
३१

१ सएवजातोवैदर्भ्यांह्ललवीर्यसमुद्भवः ॥ प्रद्युम्नइतिविख्यातः सर्व
तोऽनवमः पितुः ॥२॥ तंशंबरः कामरूपीहृत्वातोकमनिर्दशम् ॥ स
विदित्वात्मनः शत्रुंप्रास्योदन्वत्यगाद्गृहं ॥३॥ तंनिर्जगारबलवान्मी
नः सोप्यपरैःसह ॥ वनोजालेनमहतागृहीतोमत्स्यजीविभिः ॥ तंश
वरायकैवर्त्ताउपाजह्रुरुपायनं ॥४॥ सूदामहानसंनीत्वाऽच्छिन्दन्स्व
धितिनाऽद्भुतं ॥ दृष्ट्वातदुदरेबालंमायावत्यैन्यवेदयन् ॥५॥ नारदो
कथयत्सर्वंतस्याः शंकितचेतसः ॥ बालस्यतत्त्वमुत्पत्तिंमत्स्योदर

निवेशनं ॥६॥ साचकामस्यवैपत्नीरतिर्नामयशस्विनी ॥ पत्युर्निर्दग्ध
देहस्यदेहोत्पत्तिंप्रतीक्षती ॥७॥ निरूपिताशंबरेणसासूपौदनसाध
नेकामदेवंशिशुंबुध्वाचक्रेस्नेहंतदार्भके ॥८॥ नातिदीर्घेणकालेन
सकार्ष्णीरूढयौवनः ॥ जनयामासनारीणांवीक्षंतीनांचविभ्रमं ॥
९॥ सातंपतिंपद्मदलायतेक्षणंप्रलंबबाहुंनरलोकसुंदरं ॥ सव्रीड
हासोत्तभितभ्रुवेक्षतीप्रीत्योपतस्थेरतिरंगसौरतैः ॥१०॥ तामा
हभगवान्कार्ष्णिर्मातस्तेमतिरन्यथा ॥ मातृभावमतिक्रम्यवर्तसे

कामिनीयथा ॥११॥ रतिरुवाच ॥ भवान्नारायणसुतः शंबरेणाहृतो

गृहात् ॥ अहं तेऽधिष्ठितापत्नीरतिः कामोभवान्प्रभो ॥१२॥ एषत्वाऽ

निर्दशंसिंधावाक्षिपत्शंबरोऽसुरः ॥ मत्स्योऽग्रसीत्तदुदरादिहप्रा

प्तोभवान्प्रभो ॥१३॥ तमिमंजहिदुर्द्धर्षंदुर्जयंशत्रुमात्मनः ॥ मायाश

तविदंत्वंचमायाभिर्मोहनादिभिः ॥१४॥ परिशोचतितेमाताकुररी

वगतप्रजा ॥ पुत्रस्नेहाकुलादीनाविवत्सागौरिवातुरा ॥१५॥ प्रभाष्यै

वंददौविद्यांप्रद्युम्नायमहात्मने ॥ मायावतीमहामायांसर्वमायावि

नाशिनीम् ॥१६॥ सचशंबरमभ्येत्यसंयुगायसमाह्वयत् ॥ अविष
ह्यैस्तमाक्षेपैः क्षिपन्संजनयन्कलिं ॥१७॥ सोधिक्षिप्तोदुर्वचोभिःपदा
हतइवोरगः ॥ निश्चक्रामगदापाणिरमर्षात्ताम्रलोचनः ॥१८॥ गदा
माविध्यतरसाप्रद्युम्नायमहात्मने ॥ प्रक्षिप्यव्यनदन्नादंवज्रनिः
पेषनिष्ठुरं ॥१९॥ तामापतंतींभगवान्प्रद्युम्नोगदयागदां ॥ अपास्य
शत्रवेक्रुद्धःप्राहिणोत्स्वगदांनृप ॥२०॥ सचमायांसमाश्रित्यदैते
यींमयदर्शितां ॥ मुमुचेऽस्त्रमयंवर्षंकार्ष्णौवैहायसोऽसुरः ॥२१॥ बा

ध्यमानोऽश्मवर्षेण रौक्मिणेयो महारथः ॥ सत्वात्मिकां महाविद्यां स
र्वमायोपमर्दिनीं ॥२२॥ ततो गौह्यकगांधर्वपैशाचोरगराक्षसीः ॥ प्रा
युंक्त शतशो दैत्यः कार्ष्णिर्व्यधमयत्ततः ॥२३॥ निशातमसिमुद्यम्य
सकिरीटं सकुंडलं ॥ शंबरस्य शिरः कायात्ताम्रश्मश्र्वोजसाऽहरत् ॥
२४॥ आकीर्यमाणो दिविजैः स्तुवद्भिः कुसुमोत्करैः ॥ भार्ययांबरचा
रिण्या पुरं नीतो विहायसा ॥२५॥ अंतःपुरवरं राजन्ललनाशतसं
कुलं ॥ विवेश पत्न्या गगनाद्विद्युतेव बलाहकः ॥२६॥ तं दृष्ट्वा ज

भा॰द॰उ॰
३३

त्वद्‍श्यामं पीतकौशेयेवाससं ॥ प्रलंबबाहुं ताम्राक्षं सुस्मितं रुचिरान
ने ॥ २७ ॥ स्वलंकृतमुखांभोजं नीलवक्रालकालिभिः ॥ दृष्ट्वं मत्वास्त्रि
योऽहीताननिलिल्युस्तत्र तत्र ह ॥ २८ ॥ अवधार्य शनैरीषद्वैलक्ष्येण प
योषितः ॥ उपजग्मुः प्रमुदिताः सस्त्रीरत्नं सुविस्मिताः ॥ २९ ॥ अथत
त्रासितापांगी वैदर्भी वल्गुभाषिणी ॥ अस्मरत्स्वसुतं नष्टं स्नेहस्नु
तपयोधरा ॥ ३० ॥ कोन्वयं नरवैडूर्यः कस्य वा कमलेक्षणः ॥ ध्वजः क
या वा जठरे केयं लब्धा त्वनेन वा ॥ ३१ ॥ मम चाप्यात्मजो नष्टो नीतो यः

राम
३३

सा

सूतिकागृहात् ॥ एतत्तुल्यवयोरूपो यदि जीवति कुत्रचित् ॥३२॥ कथं त्वनेन संप्राप्तं सारूप्यं शार्ङ्गधन्वनः ॥ आकृत्याऽवयवैर्गत्या स्वरहांवलोकनैः ॥३३॥ स एव वा भवेन्नूनं यो मे गर्भे धृतोऽर्भकः ॥ अमुष्मिन्प्रीतिरधिका वामः स्फुरति मे भुजः ॥३४॥ एवं मीमांसमानायां वैदर्भ्यां देवकीसुतः । देवक्यानकदुंदुभ्यामुत्तमश्लोक आगमत् ॥३५॥ विज्ञातार्थोऽपि भगवान्तूष्णीमासीज्जनार्दनः ॥ नारदोऽकथयत्सर्वं संबराहरणादिकं ॥३६॥ एष ते तनयः सुभ्रू हत्वा शंबरमा

गतः ॥ हृतो येना बालो बालो ऽभवत्तस्याः सूतिकागृहात् ॥ ३७ ॥ इयं मायावती भा
र्या तनयस्य च ते पुरा ॥ मन्मथे तु ग ते नाशे नतुद्भवपरायणा ॥ ३८ ॥ शं
बरं मोहयामास मायारूपेण रुक्मिणि ॥ सो ऽयं वतीर्णस्ते कु
मस्तस्येयं दयिता रतिः ॥ वि शंका नात्र कर्तव्या स्नुषेयं त
वशोभने ॥ ३९ ॥ नच्छ्रुत्वा महृष्टाश्च यंहृष्टान्तःपुरयोषितः ॥ अभ
नंदन्बहून्नष्टान्नष्टं मृतमिवागतं ॥ ४० ॥ देवकीवसुदेवश्च कृष्णरामौ त
थास्त्रियः ॥ दंपती तौ परिष्वज्य रुक्मिणी च ययुर्मुदं ॥ ४१ ॥ नष्टं प्रद्युम्नमाय

तमाकर्ण्यद्वारकौकसः॥ अहोमन्तद्वायानोबालोरिष्येतिहाब्रुवन्॥
४२॥ यंवैमुहुः पितृस्वरूपनिजेश भावास्तन्मातरोयदभजन्रह
ढभावाः॥ चित्रंनतत्खलुरमा स्पदबिंबबिंबे कामेस्मरेऽस्मि

विषयेकिमुतान्यनार्यः॥४३ इतिश्रीभागवते दशम
स्कंधेपंचपचाशत्तमोध्यायः॥ ५५॥ श्रीशुकउवाच॥ सत्राजि
तः स्वतनयांकृष्णायकृतकिल्बि षः॥ स्यमंतकेनमणिनास्वयमुद्य
म्यदत्तवान्॥१॥ राजोवाच॥ सत्राजितः किमकरोद्ब्रह्मन्कृष्णस्यकि

ल्बिषं ॥ स्यमंतकः कुतस्तस्य कस्माद्दत्ता सुता हरेः ॥ २ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ आ
सीत्सत्राजितः सूर्यो भक्तस्य परमः सखा प्रीतस्तस्मै मणिं प्रादात् स च
तुष्टः स्यमंतकं ॥ ३ ॥ स तं बिभ्रन्मणिं कंठे भ्राजमानो यथा रविः ॥ प्रविष्टो
द्वारकां राजंस्तेजसा नोपलक्षितः ॥ ४ ॥ तं विलोक्य जना दूरात्तेजसा मु
ष्टदृष्टयः ॥ दीव्यतेऽक्षैर्भगवते शशंसुः सूर्यशंकिताः ॥ ५ ॥ नारायण न
मस्तेस्तु शंखचक्रगदाधर ॥ दामोदरारविंदाक्ष गोविंद यदुनंदन ॥ ६ ॥
एष आयाति सविता त्वां दिदृक्षुर्जगत्पते ॥ मुष्णन् गभस्तिचक्रेण नृणां

दु

चक्षूंषितिग्मगुः ॥७॥ नन्वन्विछंतितेमार्गंत्रिलोक्यांविबुधर्षभाः ॥ ज्ञा
त्वाद्यगूढंयदुषुद्रष्टुंत्वांयात्यजःप्रभो ॥८॥ श्रीशुकउवाच ॥ निशम्य
बालवचनंप्रहस्यांबुजलोचनः ॥ प्राहनासौरविर्देवःसत्राजिन्म
णिनाज्वलन् ॥९॥ सत्राजित्स्वगृहंश्रीमत्कृतकौतुकमंगलं ॥ प्रविश्यदे
वसदनेमणिंविप्रैर्न्यवेशयत् ॥१०॥ दिनेदिनेस्वर्णभारानष्टौससृज
तिप्रभो ॥ दुर्भिक्षमार्यरिष्टानिसर्पाधिव्याधयोऽशुभाः ॥ नसंतिमायि
नस्तत्रयत्रास्तेऽभ्यर्चितोमणिः ॥११॥ सयाचितोमणिंक्वापियदुराजाय

पि

शौरिणा॥ नैवार्थकामुकः प्रादाद्यांचाभंगमतर्कयन्॥ १२॥ तमेकदा मणिं
कंठे प्रतिमुच्य महाप्रभं॥ प्रसेनो हयमारुह्य मृगयां व्यचरद्वने॥ १३॥ प्र
सेनं सहयं हत्वा मणिमाच्छिद्य केसरी॥ गिरिं विशन् जांबवता निहतो
मणिमिछता॥ १४॥ सोपि चक्रे कुमारस्य मणिं क्रीडनकं बिले॥ अपश्य
न् भ्रातरं भ्राता सत्राजित्पर्यतप्यत॥ १५॥ प्रायः कृष्णेन निहतो मणिग्री
वो वनं गतः॥ भ्राता ममेति तत् श्रुत्वा कर्णे कर्णेजपन् जनाः॥ १६॥ भग
वांस्तदुपश्रुत्य दुर्यशो लिप्तमात्मनि॥ मार्ष्टुं प्रसेनपदवीमन्वपद्यत

नागरैः ॥ १७ ॥ हतं प्रसेनमश्वंच वीक्ष्य केसरिणा वने ॥ तंचाद्रिपृष्ठे निहत
मृक्षेण ददृशुर्जनाः ॥ १८ ॥ ऋक्षराजबिलं भीममंधेन तमसावृतं ॥ ए
को विवेश भगवानवस्थाप्य बहिः प्रजाः ॥ १९ ॥ तत्र दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं बा
लक्रीडनकं कृतं ॥ हर्तुं कृतमतिस्तस्मिन्नवतस्थेर्भकांतिके ॥ २० ॥ त
मपूर्वं नरं दृष्ट्वा धात्री चुक्रोश भीतवत् ॥ तच्छ्रुत्वाऽभ्यद्रवत् क्रुद्धो जां
बवान्बलिनां वरः ॥ २१ ॥ स वै भगवता तेन युयुधे स्वामिनात्मनः ॥ पुरु
षं प्राकृतं मत्वा कुपितो नानुभाववित् ॥ २२ ॥ द्वंद्वयुद्धं सुतुमुलमुभयो

यु

भा·द·उ·
३७

र्विजिगीषतोः ॥ आयुधाश्मद्रुमैर्दोर्भिः क्रव्यार्थे श्येनयोरिव ॥ २३ ॥ आ
सीत्तदष्टाविंशाहमितरेतरमुष्टिभिः ॥ वज्रनिःपेषपरुषैरविश्रममम
हर्निशं ॥ २४ ॥ हस्तमुष्टिविनिष्पातनिष्पिष्टांगोरुबंधनः ॥ क्षीण
सत्वः खिन्नगात्रस्तमाहार्तीव विस्मितः ॥ २५ ॥ आनेतुं तां सर्वभूतानां प्रा

ओ

ण ओजः सहो बलं ॥ विष्णुं पुराणपुरुषं प्रपद्ये विष्णुमधीश्वरं ॥ २६ ॥ त्वं
हि विश्वसृजां स्रष्टा सृज्यानामपि यच्च सत् ॥ कालः कलयतामीशः
पर आत्मा तथात्मनां ॥ २७ ॥ यस्येषदुत्कलितरोषकटाक्षमोक्षैर्व

राम
३७

र्मादिशत्क्षुभितनक्रतिमिंगिलोब्धिः॥ सेतुःकृतःस्वयशउज्वलि
ताचलंकारक्षः॥ शिरांसिभुविपेतुरिषुक्षतानि॥ २८॥ इतिविज्ञात
विज्ञानमृक्षराजानमच्युतः॥ व्याजहारमहाराजभगवान्देव
कीसुतः॥ २९॥ अभिमृष्यारविंदाक्षःपाणिनाशंकरेणतं॥ कृप
यापरयाभक्तंप्रेमगंभीरयागिरा॥ ३०॥ मणिहेतोरिहप्राप्तावयमृ
क्षपतेबिलं॥ मिथ्याभिशापंप्रमृजन्नात्मनोमणिनामुना॥ ३१॥
इत्युक्तःस्वांदुहितरंकन्यांजांबवतींमुदा॥ अर्हणार्थंसमणिना

छद्मायोपजहारह॥३२॥अदृष्ट्वानिर्गमंशौरेः प्रविष्टस्यबिलंजनाः॥प्र
तीक्ष्यद्वादशाहानिदुःखिताःस्वपुरंययुः॥३३॥निशम्यदेवकीदेवीरु
क्मिण्यानकदुंदुभिः॥सुहृदोज्ञातयोऽशोचन्बिलात्कृष्णमनिर्गतम्॥३४॥
सत्राजितंशपंतस्तेदुःखिताद्वारकौकसः॥उपतस्थुर्महामायांदुर्गांकृ
ष्णोपलब्धये॥३५॥तेषांतुदेव्युपस्थानात्प्रत्यादिष्टाशिषासह॥प्रादु
र्बभूवसिद्धार्थःसदारोहर्षयन्हरिः॥३६॥उपलभ्यहृषीकेशंमृ
तंपुनरिहागतं॥सहपत्न्यामणिग्रीवंसर्वेजातमहोत्सवाः॥३७॥स

त्राजितंसमाहूयसभायांराजसन्निधौ। प्राप्तिंचाख्यायभगवान्मणिंत
स्मैन्यवेदयत्॥ ३८॥ सचातिव्रीडितोरत्नंगृहीत्वावाङ्मुखस्ततः॥ अ
नुतप्यमानोभवनमगमत्स्वेनपाप्मना॥ ३९॥ सोनुध्यायंस्तदेवा
घंबलवद्विग्रहाकुलः॥ कथंमृजाम्यात्मरजःप्रसीदेद्वाच्युतःक
थम्॥ ४०॥ किंकृत्वासाधुमह्यंस्यान्नशपेद्वाजनोयथा॥ अदीर्घदर्श
नंक्षुद्रंमूढंद्रविणलोलुपं॥ ४१॥ दास्येदुहितरंतस्मैस्त्रीरत्नंरत्नमे
वच॥ उपायोयंसमीचीनस्तस्यशांतिर्नचान्यथा॥ ४२॥ एवंव्यवसि

तोबुध्यासत्राजित्स्वसुतांशुभां॥मणिंचस्वयमुद्यम्यव्रीडायोपजहार
ह॥४३॥तांसत्यभामांभगवानुपयेमेयथाविधि॥बहुभिर्याचितांशी
लरूपौदार्यगुणान्वितां॥शी

लरूपौदार्यगुणान्वितां॥४४
भगवानाहनमणिंप्रतीच्छामोवयंनृप॥तवास्तां
देवभक्तस्यवयंचफलभागिनः॥४५॥इतिश्रीभागवते
दशमस्कंधेस्यमंतोपाख्यानेषट्पंचाशत्तमोध्यायः॥५६॥श्री
शुकउवाच॥विज्ञातार्थोपिगोविंदोदग्धानाकर्ण्यपांडवान्॥कुंतीं

२

चकुल्यक्षरणेसहरामोययोकुरूनू ॥१॥ भीष्मंकृपंसविदुरंगांधारीं
द्रोणमेवच ॥ तुल्यदुःखोचसंगम्यहाकष्टमितिहोन्चतुः ॥२॥ लब्धेत
दंतरंराजेंकृतधन्वानमृचतुः ॥ अक्रूरकृतवर्मणोमणिःकस्मान्न
गृह्यते ॥३॥ योस्मभ्यंसंप्रतिश्रुत्यकन्यारत्नंविगर्ह्यनः ॥ कृष्णायादा
न्नसत्राजित्कस्माद्भ्रातरमन्वियात् ॥४॥ एवंभिन्नमतिस्ताभ्यांसत्रा
जितमसत्तमः ॥ शयानमवधीह्लोभात्सपापक्षीणजीवितः ॥५
स्त्रीणांविक्रोशमानानांक्रंदंतीनामनाथवत् ॥ हत्वापशून्सौनिकवन्म

णा

भा॰द॰उ॰
४०
रा

णिमादाय जग्मिवान् ॥६॥ सत्यभामा च पितरं हतं वीक्ष्य शुचार्पिता । व्य
लपत्तात ताते ति हा हतास्मीति मुह्यती ॥७॥ तैलद्रोण्यां मृतं प्रास्य ज
गाम गजसाह्वयं ॥ कृष्णाय विदितार्थाय तमाचख्यौ पितुर्वधं ॥८॥ त
दाकर्ण्येश्वरौ राजन्ननुसृत्य नृलोकतां ॥ अहो नः परमं कष्टमित्यस्रा
क्षौ विलेपतुः ॥९॥ आगत्य भगवांस्तस्मात्सभार्यः साग्रजः पुरं ॥ शतधं
न्वानमारेभे हंतुं हर्तुं मणिं ततः ॥१०॥ सोपि कृष्णोद्यमं ज्ञात्वा भीतः प्रा
णपरीप्सया ॥ साहाय्ये कृतवर्माणमयाचत स चाब्रवीत् ॥११॥ नाह

राम
४०

मीश्वरयोः कुर्य्यांहेलनंरामकृष्णयोः॥ कोनुक्षेमायकल्पेततयोर्वृजि
नमाचरन्॥१२॥ कंसःसहानुगोऽपीतोयद्द्वेषात्त्याजितःश्रिया॥ज
रासंधःसप्तदशसंयुगाद्विरथोगतः॥१३॥ प्रत्याख्यातःसचाक्रूरंपा
र्ष्णिग्राहमयाचत॥ सोप्याहकोविरुध्येतविद्वानीश्वरयोर्बलं॥१४॥ य
इदंलीलयाविश्वंसृजत्यवतिहंतिच॥ चेष्टांविश्वसृजोयस्यनविदु
र्मोहिताऽजया॥१५॥ यःसप्तहायनःशैलमुत्पाट्यैकेनपाणिना॥ दधा
रलीलयाबालउच्छिलींध्रमिवार्भकः॥१६॥ नमस्तस्मैभगवतेकृष्णाया

कृतकर्मणे ॥ अनंतायाऽदिभूताय कूटस्थायात्मनेनमः ॥ १७ ॥ प्रख्या
ख्यातः सतेनापि शार्ङ्गधन्वा महामणिम् ॥ तस्मिन्न्यस्याश्वमारुह्य श
तधन्वाजनगंययौ ॥ १८ ॥ गरुडध्वजमारुह्य रथंरामजनार्दनौ ॥ अन्व
यातां महावेगै रश्वैराजन् गुरुद्रुहं ॥ १९ ॥ मिथिलाया उपवने विसृ
ज्यपतितं हयं ॥ पद्भ्यामधावत्संत्रस्तः कृष्णोप्यन्वद्रवद्रुषा ॥ २० ॥ पदा
तेर्भगवांस्तस्य पदातिस्तिग्मनेमिना ॥ चक्रेण शिर उत्कृत्य वाससो
र्व्यचिनोन्मणिम् ॥ २१ ॥ अलब्धमणिरागत्य कृष्ण आहाग्रजांतिकं

वधाहृतः शतधनुर्मणिस्तत्र न विद्यते ॥ २२ ॥ तत्र आह बलोऽनृतं स

मणिः शतधन्वना ॥ कस्मिंश्चित्सुरुषेऽन्यस्तस्तमन्वेष पुरं व्रज ॥ २३

अहं विदेहमिच्छामि द्रष्टुं प्रियतरं मम ॥ इत्युक्त्वा मिथिलां राज

न्विवेश यदुनंदनः ॥ २४ ॥ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय मैथिलः प्रीतमा

नसः ॥ अर्हयामास विधिवदर्हणीयं समर्हणैः ॥ २५ ॥ उवास तस्यां क

तिचिन्मिथिलायां समाविभुः ॥ मानितः प्रीतियुक्तेन जनकेन महा

त्मना ॥ ततोऽशिक्षत्स दां काले धार्तराष्ट्रः सुयोधनः ॥ २६ ॥ केशवोऽप्य

राम

कामेत्यनिधनं शतधन्वनः ॥ अथासिंचमणेः प्राह प्रियायाः प्रियकृ
द्विभुः ॥ २७ ॥ ततः स कारयामास क्रियां बंधोर्हतस्य वै ॥ साकं सुहृद्भिर्भ
गवान्याया याः स्युः सांपरायिकाः ॥ २८ ॥ अक्रूरकृतवर्माणौ कृत्वा शतध
नोर्वधं ॥ व्यूषतुर्भयवित्रस्तौ द्वारकायाः प्रयोजकौ ॥ २९ ॥ अक्रूरे प्रोषि
तेरिष्टान्यासन्वै द्वारकौकसां ॥ शारीरा मानसास्तापा मुहुर्दैविकभौ
तिकाः ॥ ३० ॥ ततोपृच्छद्धरिर्वृद्धानुग्रसेनपुरोगमान् ॥ कस्मादिहास
न्नरिष्टानि प्रोच्यतामचिरेण नः ॥ इत्यंगोपदिशंत्येके विस्मृत्य प्रागुदा

हृतं ॥ मुनिवासनिवासे किं घटेतारिष्टदर्शनं ॥ ३१ ॥ देवेऽवर्षति काशीषा

ः श्वफल्कः प्रागतामवै ॥ स्वसुतां गांदिनीं प्रादात्ततोऽवर्षत्स्म काशि

षु ॥ ३२ ॥ तत्सुतस्तत्प्रभावोऽसावक्रूरो यत्र यत्र ह ॥ देवोऽभिवर्षते तत्र नो

पतापा न मारिकाः ॥ ३३ ॥ इति वृद्धवचः श्रुत्वा नैतावदिह कारणं ॥ इति

मत्वा समानीय प्राहाक्रूरं जनार्दनः ॥ पूजयित्वापि भाव्येनं कथयि

त्वा प्रियाः कथाः ॥ विज्ञाताखिलचित्तज्ञः स्मयमान उवाच ह ॥ ३४ ॥

ननु दानपते न्यस्तः त्वय्यास्ते शतधन्वना ॥ स्यमंतको मणिः श्रीमान्

मा॰ द॰ तु॰
४३

दितः पूर्वमेव नः ॥ ३५ ॥ सत्राजितोऽनपत्यत्वात् गृह्णीयुर्दुहितुः सुताः ॥ दा
यं निर्वापः पिंडान्विमुच्यर्णं विशेषितं ॥ ३७ ॥ तथापि दुर्धरस्त्वन्येस्त्व
य्यास्तां सुव्रते मणिः ॥ किंतु मामग्रजः सम्यङ् न प्रत्येति मणिं प्रति ॥ ३८ ॥ द
र्शयस्व महाभाग बंधूनां शांतिमावह ॥ अव्युच्छिन्नाम खास्तेऽद्य वर्तन्
ते रुक्मवेदयः ॥ ३९ ॥ एवं सामभिरालब्धः श्वफल्कतनयो मणिं ॥ आद
य वाससाच्छन्नं ददौ सूर्यसमप्रभं ॥ ४० ॥ स्यमंतकं दर्शयित्वा ज्ञातिभ्यो रज आत्मनः ॥ विमृज्य मणिना भूयः तस्मै प्रत्यर्पयत् प्रभुः ॥ ४१ ॥

राम
४३

पत्स्वेतद्भगवतईश्वरस्यविष्णोर्वीर्याढ्यंवृजिनहरंसुमंगलंच॥आ
ख्यानंपठतिशृणोत्यनुस्मरेद्वादुःकीर्त्तिंदुरितमपोह्ययातिशांतिं

४२॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेस्यमंतकोपा
ख्यानेसप्तपंचाशत्तमोध्याय॥ ॥श्रीशुकउ
वाच॥एकदापांडवान्द्रष्टुंप्रतीतान्पुरुषोत्तमः॥इंद्रप्र
स्थंगतःश्रीमान्युयुधानादिभिर्वृतः॥१॥दृष्ट्वातमागतंपार्था
मुकुंदमखिलेश्वरं॥उत्तस्थुर्युगपद्वीराःप्राणामुख्यमिवागतं॥२

भा॰द॰उ॰
५४

परिष्वज्याच्युतंवीराअंगसंगहृतैनसः॥ सानुरागास्मितंवक्त्रंवीक्ष्य
तस्यमुदंययुः॥३॥ युधिष्ठिरस्यभीमस्यकृत्वापादाभिवादनं॥ अ
र्जुनंपरिरभ्याथयमाभ्यांचाभिवादितः॥४॥ परमासनआसीनंकृ
ष्णाकृष्णमनिंदिता॥ नवोढाव्रीडिताकिंचिच्छनैरेत्यववंदत॥५॥ तथैव
सात्यकिःपार्थैःपूजितश्चाभिनंदितः॥ निषसादासनेऽन्येचपूजिताःपर्यु
पासत॥६॥ पृथांसमागत्यकृताभिवादनस्तयाऽतिहार्दार्द्रदृशाऽ
भिरंभितः॥ आपृष्टवांस्तांकुशलंसहस्नुषांपितृष्वसारंपरिपृष्ट

भा
सा
राम
५४

बांधवः॥७॥नमामहेप्रेमवैक्लव्यरुद्धकंठाश्रुलोचनः॥स्मरंतीतान्बहून्क्ले
शान्क्लेशापायात्मदर्शनं॥८॥नृदेवकुशलंनोऽद्यसनाथास्तेकृतावयं
ज्ञातीन्नःस्मरताकृष्णभ्रातामेप्रेषितस्त्वया॥९॥नतेस्तिस्वपरभ्रांति
र्विश्वस्यसुहृदात्मनः॥तथापिस्मरतांशश्वत्क्लेशान्हंसिहृदि
स्थितः॥१०॥युधिष्ठिरउवाच॥किंनआचरितंश्रेयोनवेदाहमधीश्वरः॥
योगेश्वराणांदुर्दर्शोयन्नोदृष्टःकुमेधसां॥११॥इतिवैवार्षिकान्मा
सान्राज्ञासोऽभ्यर्थितःसुखं॥जनयन्नयनानंदमिंद्रप्रस्थौकसां

विभुः ॥१२॥ एकदारथमारुह्यविजयोवानरध्वजं ॥ गांडीवंधनुरादाय
तूणौचाक्षयसायकौ ॥१३॥ साकंकृष्णेनसंनद्धोविहर्तुंविपिनंवनं ॥
बहुव्यालमृगाकीर्णंप्राविशत्परवीरहा ॥१४॥ तत्राविध्यच्छरैर्व्याघ्रा
न्सूकरान्महिषान्रुरून् ॥ शरभान्गवयान्खड्गान्हरिणान्शश
शल्लकान् ॥१५॥ तान्निन्युःकिंकराराज्ञेमध्यान्हपर्वण्युपागते ॥ त
द्परिगतःपरिश्रांतोबीभत्सुर्यमुनामगात् ॥१६॥ तत्रोपस्पृश्यपवि
शदंपीत्वावारिमहारथौ ॥ कृष्णौददृशतुःकन्यांचरंतींचारुदर्शनां

स

१७ ॥ तामासाद्यवरारोहांसुद्विजांरुचिराननां ॥ पप्रछप्रेषितःसख्या
फाल्गुणःप्रमदोत्तमां ॥ १८ ॥ कात्वंकस्यासिसुश्रोणिकुतोवाकिंचिकी
र्षसि ॥ मन्येत्वांपतिमिछंतींसर्वंकथयशोभने ॥ १९ ॥ कालिंद्युवाच
॥ अहंदेवस्यसवितुर्दुहितापतिमिछती ॥ विष्णुंवरेण्यंवरदंतपःप
रममास्थिता ॥ २० ॥ नान्यंपतिंवृणेवीरतमृतेश्रीनिकेतनं ॥ तुष्य
तांमेसभगवान्मुकुंदोऽनाथसंश्रयः ॥ २१ ॥ कालिंदीतिसमाख्याता
वसामियमुनाजले ॥ निर्मितेभवनेपित्रायावदच्युत [illegible] दर्शनं

भा॰द॰उ॰
५६

तथाऽवद्गुडाकेशोवासुदेवायसोऽर्पितां॥रथमारोप्यतद्विद्वान्ध
र्मराजमुपागमत्॥२३॥यदैवद्धष्टःसंदिष्टःपार्थानांपरमाद्भुतं
कारयामासनगरंविचित्रंविश्वकर्मणा॥२४॥भगवांस्तत्रनिवस
न्स्वानांप्रियचिकीर्षया॥अग्नयेखांडवंदातुमर्जुनस्याससार
थिः॥२५॥सोऽग्निस्तुष्टोधनुरदाद्धयान्श्वेतान्रथंनृप॥अर्जुनाया
क्षयौतूणौवर्मचाभेद्यमस्त्रिभिः॥२६॥मयश्चमोचितोवह्नेःस
भांसख्यउपाहरत्॥यस्मिन्दुर्योधनस्यासीज्जलस्थलदृशि

राम
५६

भ्रमः॥२७॥ स तेन समनुज्ञातः सुहृद्भिश्चानुमोदितः॥ आययौ द्वा
रकां भूयः सात्यकिप्रमुखैर्वृतः॥२८॥ अथोपयेमे कालिंदीं सुपु
ण्यर्त्वर्क्ष ऊर्जिते॥ वितन्वन्परमानंदं स्वानां परममंगलं॥२९॥ विं
दानुविंदावावंत्यौ दुर्योधनवशानुगौ॥ स्वयंवरे स्वभगिनीं कृष्णे
सक्तां न्यषेधतां॥३०॥ राजाधिदेव्यास्तनयां मित्रविंदां पितृष्वसुः
प्रसह्य हृतवान्कृष्णो राजन्राज्ञां प्रपश्यतां॥३१॥ नग्नजिन्नाम
कौसल्य आसीद्राजातिधार्मिकः॥ तस्य सत्याभवत्कन्या देवी

नाग्नजितीन्नृप ॥ ३२ ॥ नतांशेकुर्नृपावोढुमजित्वासप्तगोवृषान् ॥ ती
क्ष्णशृंगान्सुदुर्धर्षान्वीर्यगंधासहान्खलान् ॥ ३३ ॥ तांश्रुत्वावृषजि
ल्लभ्यांभगवान्सात्वतांपतिः ॥ जगामकौशल्यपुरंसैन्येनमहतावृ
तः ॥ ३४ ॥ सकोशलपतिःप्रीतःप्रत्युत्थानासनादिभिः ॥ अर्हणेना
पिगुरुणापूजयन्प्रतिनंदितः ॥ ३५ ॥ वरंविलोक्याभिमतंसमागतं
नरेंद्रकन्याचकमेरमापतिं ॥ भूयादयंमेपतिराशिषोहरिः करो
तुसत्यायदिमेधृतोव्रतैः ॥ ३६ ॥ अर्चितंपुनरित्याहनारायणजग

ज

त्पते॥ आत्मानंदेन पूर्णस्य करवाणि किमल्पकः॥३७॥ यत्पादपंकज रेणुं शिरसा विभर्त्ति श्रीरब्जजः सगिरिशः सह लोकपालैः॥ लीलातनुः स्वकृतसेतुपरीप्सयेशः कालेदधत्स भगवान्मम केन तुष्येत्॥३८

श्रीशुक उवाच॥ नमाह भगवान्कृष्णः कृतासनपरिग्रहः॥ मेघगंभीरया वाचा सस्मितं कुरुनंदन॥३९॥ श्रीभगवानुवाच॥ नैरेंद्र याच्ञा कविभिर्विगर्हिता राजन्यबंधोर्निजधर्मवर्त्तिनः॥ तथापि याचे न वसोहदे त्वया कन्यां त्वदीयां नहि शुल्कदा वयं॥४०॥ राजोवाच॥ कोन्यस्ते

भा॰द॰उ
४८

ऽप्यधिकोनाथकन्यावरईप्सितः ॥ गुणैकधाम्नोयस्यांऽगेश्रीर्वसत्यन
पायिनी ॥४१॥ किंत्वस्माभिःकृतःपूर्वंसमयःसात्वतर्षभ ॥ पुंसांवी
र्यपरीक्षार्थंकन्यावरपरीक्षया ॥४२॥ सप्तैतेगोवृषावीरदुर्दांतादु
रवग्रहाः ॥ एतैर्भग्नाःसुबहवोभिन्नगात्रान्नृपात्मजाः ॥४३॥ यदी
मेनिगृहीताःस्युस्त्वयैवयदुनंदन ॥ वरोभवानऽभिमतोदुहितु
र्मेश्रियःपतिः ॥४४॥ एवंसमयमाकर्ण्यबध्वापरिकरंप्रभुः ॥ आ
त्मानंसप्तधाकृत्वान्यगृह्णाल्लीलयैवतान् ॥४५॥ बध्वातान्दा

राम
४८

मभिःशौरिर्भग्नदर्प्पान्हतौजसः॥व्यकर्षल्लीलयाबद्धान्बालोदा
रुमयान्यथा॥४६॥ततःप्रीतःसुतांराजाददौकृष्णायविस्मितः
तांप्रत्यगृह्णाद्भगवान्विधिवत्सदृशींप्रभुः॥४७॥राजपत्न्यश्चदु
हितुःकृष्णंलब्ध्वाप्रियंपतिं॥लेभिरेपरमानंदंजातश्चपरमोत्सव
:॥४८॥शंखभेर्याऽनकानेदुर्गीतवाद्यद्विजाशिषः॥नरानार्यःप्रमु
दिताःसुवासःस्रगलंकृताः॥४९॥दशधेनुसहस्राणिपारिबर्हम
दाद्विभुः॥युवतीनांत्रिसाहस्रंनिष्कग्रीवसुवाससां॥५०॥नवना

भा·द·उ·
४९

गसहस्राणिनागाच्छतगुणान्रथान् ॥ रथाच्छतगुणानश्वानश्वा
च्छतगुणान्नरान् ॥ ५१ ॥ दंपतीरथमारोप्यमहत्यासेनयावृतौ स्ने
हविक्लिन्नहृदयोयापयामासकौशलः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वैतद्रुरुधुर्भूपानयं
तंपथिकन्यकाम् ॥ भग्नवीर्याःसुदुर्मर्षायदुभिर्गोवृषैःपुरा ॥ ५३ ॥
तानस्यतःशरव्रातान्बंधुप्रियकृदर्जुनः ॥ गांडीवीकालयामास
सिंहःक्षुद्रमृगानिव ॥ ५४ ॥ पारिबर्हमुपागृह्यद्वारकामेत्यसत्य
यारेमेयदूनामृषभोभगवान्देवकीसुतः ॥ ५५ ॥ श्रुतकीर्त्तेःसुतां

ध
राम
४९

५

मद्रामुपयेमेपितृष्वसुः॥कैकेयीभ्रातृभिर्दत्तांकृष्णःसंतर्दनादि
भिः॥५६॥सुतांचमद्राधिपतेर्लक्ष्मणांलक्षणैर्युतां॥स्वयंवरे
जहारैकःससुपर्णःसुधामिव॥५७॥अन्याश्चविवि
धाभार्याःकृष्णस्यासन्सहस्रशः॥भौमंहत्वात
न्निरोधादाहृताश्चारुदर्शनाः॥५८॥इतिश्रीमद्भागवतेमहा
पुराणेदशमस्कंधेअष्टमहिष्युद्वाहोनामाष्टपंचाशत्तमोध्याय
श्रीराजोवाच॥यथाहतोभगवताभौमोयेनचतास्त्रियः॥निरुद्धाएत

दाचक्ष्व विक्रमं शार्ङ्गधन्वनः ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ इंद्रेण हृतछत्रेण हृतकुंडलबंधुना ॥ हृतामराद्रिस्थानेन ज्ञापितो भौमचेष्टितं ॥ सभार्यो गरुडारूढः प्राग्ज्योतिषपुरं ययौ ॥२॥ गिरिदुर्गैः शस्त्रदुर्गैर्जलाग्न्यनिलदुर्गमम् ॥ मुरपाशायुतैर्घोरैर्दृढैः सर्वत आवृतं ॥३॥ गदया निर्बिभेदाद्रीन् शस्त्रदुर्गाणि सायकैः ॥ चक्रेणाग्निं जलं वायुं मुरपाशांस्तथासिना ॥४॥ शंखनादेन यंत्राणि हृदयानि मनस्विनां ॥ प्राकारं गदया गुर्व्या निर्बिभेद गदाधरः ॥ पांचजन्यध्वनिं श्रुत्वा यु

ग्नाशनिभीषणं ॥ मुरः शयानउत्तस्थौ दैत्यः पंचशिराजला
त् ॥ ६ ॥ त्रिशूलमुद्यम्य सुदुर्निरीक्षणं युगांतसूर्याऽनलरोचिवि
रूक्षणं ॥ ग्रसंस्त्रिलोकीमिव पंचभिर्मुखैरभ्यद्रवत्तार्क्ष्यसुतं
यथोरगः ॥ ७ ॥ आविध्य शूलं तरसा गरुत्मते निरस्य वक्त्रैर्व्यनद
त्स पंचभिः ॥ स रोदसी सर्वदिशोंबरं महानाऽपूरयन्नंडकटाह
मावृणोत् ॥ ८ ॥ तदापतद्वै त्रिशिखं गरुत्मते हरिः शराभ्यामभि
नत्त्रिधौजसा ॥ मुखेषु तं चापि शरैरताडयत्तस्मै गदां सोपि रुषा

भा.द.उ.
५१

व्यमुंचत॥९॥तामापतंतींगदयागदांमृधेगदाग्रजोनिर्बिभिदेसहस्र
धा॥उद्यम्यबाहूनभिधावतोऽजितःशिरांसिचक्रेणजहारलीलया॥
व्यसुःपपातांऽभसिछिन्नशीर्षो[illegible]छिन्नशृंगोऽद्रिरिवेंद्रतेजसा॥१०
तस्यात्मजाःसप्तपितुर्वधातुराःप्रतिक्रियामर्षजुषःसमुद्यताः॥
ताम्रोंऽतरिक्षःश्रवणोविभावसुर्वसुर्नभस्वानरुणश्चसप्तमः॥११
पीठंपुरस्कृत्यचमूपतिंमृधेभौमप्रयुक्तानिरगन्धृतायुधाः॥
प्रायुंजतासाद्यशरानसीन्गदाःशक्त्यृष्टिशूलान्यजितेरुषोऽ

राम
५१

त्वणाः॥१२॥तच्छस्त्रकूटंभगवाँस्वमार्गणैऽरमोघवीर्यस्तिलशश्चक
र्त्तह॥तान्पीठमुख्याननयद्यमालयंनिकृत्तशीर्षोरुभुजांघ्रिवर्म
णः॥१३॥स्वानीकपानच्युतचक्रसायकैस्तथानिरस्तान्नरकोध
रासुतः॥निरीक्ष्यदुर्मर्षणआस्रवन्मदैर्गजैःपयोधिप्रभवैर्नि
राक्रमत्॥१४॥दृष्ट्वासभार्यंगरुडोपरिस्थितंसूर्योपरिष्टात्सत
डिद्घनंयथा॥कृष्णंसतस्मैव्यसृजच्छतघ्नींयोधाश्चसर्वेयुगप
त्सविव्यधुः॥१५॥तद्भौमसैन्यंभगवान्गदाग्रजोविचित्रवाजैर्नि

भा॰द॰उ॰
५२
२

शितैः शिलीमुखैः ॥ निकृत्तबाहूरुशिरोग्रीवविग्रहं चकार नरकैर्व हता
श्वकुंजरं ॥ १६ ॥ यानि योधैः प्रयुक्तानि शस्त्रास्त्राणि कुरूद्वह ॥ हरि
स्तान्यच्छिनत्तीक्ष्णैः शरैरेकैकशस्त्रिभिः ॥ उह्यमानः सुपर्णेन प
क्षाभ्यां निघ्नता गजान् ॥ १७ ॥ गरुत्मता हन्यमानास्तुंडपक्षनखै
र्गजाः ॥ पुरमेवाविशन्नार्त्ता नरको युध्ययुध्यत ॥ १८ ॥ दृष्ट्वा वि
द्रावितं सैन्यं गरुडेनार्दितं स्वकं ॥ तं भौमः प्राहरच्छक्त्या वज्रः
प्रतिहतो यतः ॥ १९ ॥ नाकंपतत्तया विद्धो मालाहत इव द्विपः ॥

रामः
५२

शूलंभौमोऽच्युतंहंतुमाददेवितथोद्यमः ॥२०॥ तद्धिसर्गात्पूर्वमे
वनरकस्यशिरोहरिः ॥ अपाहरद्गजस्थस्यचक्रेणक्षुरनेमि
ना ॥२१॥ सकुंडलंचारुकिरीटभूषणंबभौपृथिव्यांपतितंसमु
ज्वलत् ॥ हाहेतिसाध्वित्यृषयःसुरेश्वरामाल्यैर्मुकुंदंविकिरंतई
डिरे ॥२२॥ ततश्चभूःकृष्णमुपेत्यकुंडलेप्रतप्तजांबूनदरत्न
भास्वरे ॥ सवैजयंत्यावनमालयार्पयत्प्राचेतसंछत्रमथोमहा
मणिं ॥२३॥ अस्तौषीदथविश्वेशंदेवीदेववरार्चितं ॥ प्रांऽजलिः

भा॰द॰उ॰
५३

प्रणतार्तिजन्मक्लिष्टवणयाधिया ॥२४॥ ऋषिरुवाच ॥ नमस्तेदेव
देवेशशंखचक्रगदाधर ॥ भक्तेच्छोपात्तरूपायपरमात्मन्नमो
स्तुते ॥२५॥ नमःपंकजनाभायनमःपंकजमालिने ॥ नमःपं
कजनेत्रायनमस्तेपंकजांघ्रये ॥२६॥ नमोभगवतेतुभ्यंवासु
देवायविष्णवे ॥ पुरुषायादिबीजायपूर्णबोधायतेनमः ॥२७
अजायजनयित्रेस्यब्रह्मणेनंतशक्तये ॥ परावरात्मन्भूता
त्मन्परमात्मन्नमोस्तुते ॥२८॥ त्वंवैसिसृक्षुरज उत्कटंप्रभोतमो

निरोधायविभर्ष्यसंवृतः॥स्थानायसत्त्वंजगतोजगत्पतेका
लःप्रधानंपुरुषोभवान्परः॥२९॥अहंपयोज्योतिरथाऽनिलो
नभोमात्राणिदेवामनइंद्रियाणि॥कर्त्तामहानित्यऽखिलंचरा
चरंत्वय्यद्वितीयेभगवन्नयंभ्रमः॥३०॥नस्यात्मजोयंतवपाद
पंकजंभीतःप्रपन्नार्त्तिहरोपसादितः॥तत्पालयैनंकुरुहस्त
पंकजंशिरस्यमुष्याखिलकल्मषापहं॥३१॥श्रीशुकउवाच॥
इतिभूम्यार्थितोवाग्भिर्भगवान्भक्तिनम्रया॥दत्वाभयंभौम

भा॰द॰उ॰
५४

गृहं प्राविशत्सकलर्द्धिमत् ॥३२॥ तत्र राजमकन्यानां षट्सहस्राधि
कायुतं ॥ भौमाहृतानां विक्रम्य राजभ्यो ददृशे हरिः ॥३३॥ तं प्रवि
ष्टं स्त्रियो वीक्ष्य नरवीरं विमोहिताः ॥ मनसा व्व्रिरे भीष्टं पतिं दैवो
पसादितं ॥३४॥ भूयात्पतिरयं मह्यं धाता तदनुमोदतां ॥ इति
सर्वाः पृथक् कृष्णे भावेन हृदयं दधुः ॥३५॥ ताः प्राहिणोत् द्वार
वतीं सुमृष्टविरजोंबराः ॥ नरयानैर्महाकोशान् रथाश्वान् द्रवि
णं महत् ॥३६॥ ऐरावतकुलेभांश्च चतुर्दंतांस्तरस्विनः ॥ पांडुरा

व
राम
५४

श्वचतुःषष्टिंप्रेषयामासकेशवः॥३७॥गत्वासुरेंद्रभवनंदत्वादित्यै
चकुंडले॥स्वजितस्त्रिदशेंद्रेणमहेंद्राण्याचसप्रियः॥३८॥नोदि
तोभार्ययोत्पाद्यपारिजातंगरुत्मति॥आरोप्यसेंद्रान्विबुधान्नि
र्जित्योपानयत्पुरं॥३९॥स्थापितःसत्यभामायागृहोद्यानोप
शोभनः॥अन्वयुर्भ्रमराःस्वर्गात्तद्गंधासवलंपटाः॥४०॥ययाच्च
आनम्यकिरीटकोटिभिःपादौस्पृशन्नच्युतमर्थसाधनं॥सि
द्धार्थएतेनविगृह्यतेमहानहोसुराणांचतमोधिगाढ्यताम्॥४१

भा.दं.उ.
५५

अथोमुहूर्त्तएकस्मिन्नानागारेषुताःस्त्रियः॥यथोपपयेमेभगवां
स्तावद्रूपधरोव्ययः॥४२॥गृहेषुतासामनपाय्यतर्ककृन्निर
स्तसाम्याऽतिशयेष्ववस्थितः॥रेमेरमाभिर्निजकामसंप्लुतोय
थेतरोगार्हमेधिकांश्चरन्॥४३॥इत्थंरमापतिमवाप्यपतिंस्त्रि
यस्ताब्रह्मादयोपिनविदुःपदवींयदीयां॥भेजुर्मुदाऽविरतमेधि
तयानुरागहासावलोकनवसंगमजल्पलज्जाः॥४४॥प्रत्युद्गमा
सनवरार्हणपादशौचतांबूलविश्रमणवीजनगंधमाल्यैः॥

राम
५५

केशप्रसारशयनस्नपनोपहारैर्दासीशता अपि विभोर्विदधुः स्म
दास्यं ॥ ४५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पारिजा

तहरणे नरकादिवधो नामैकोनषष्टितमोध्यायः ॥ श्रीशुक
उवाच ॥ कर्हिचित्सुखमासीनं स्वतल्पस्थं जगद्गु
रुं ॥ पतिं पर्यचरद्भैष्मी व्यजनेन सखीजनैः ॥ १ ॥ यस्त्वेत
ल्लीलया विश्वं सृजत्यत्त्यवतीश्वरः ॥ स हि जातः स्वसेतूनां गो
पीथाय यदुष्वजः ॥ २ ॥ तस्मिन्नंतर्गृहे भ्राजन्मुक्तादामविलंबि

मा·द·उ·
५६

ना॥ विराजिते वितानेन दीपैर्मणिमयैरपि॥३॥ मल्लिकादामभिः पुष्पैर्द्विरेफकुलनादितैः॥ जालरंध्रप्रविष्टैश्चंद्रमसोऽमलैः॥४॥ पारिजातवनामोदवायुनोद्यानशालिना॥ धूपैरगरुजै राजन् जालरंध्रविनिर्गतैः॥५॥ पयःफेननिभे शुभ्रे पर्यंके कशिपूत्तमे॥ उपतस्थे सुखासीनं जगतामीश्वरं पतिं॥६॥ बालव्यजनमादाय रत्नदंडं सखीकरात्॥ तेन वीजयती देवी उपासांचक्र ईश्वरं॥७॥ सोपाऽच्युतं क्वणयती मणिनूपुराभ्यां रेजेंऽगुलीयवलय

श्च गो भि

राम
५६

कुच

व्यजनाग्र्यहस्ता ॥ वस्त्रांतगूढकुंकुमशोणहारभासा नितंबधृतयाच

परार्द्ध्यकांच्या ॥ ८ ॥ तांरूपिंणीं श्रियमनन्यगतिं निरीक्ष्य यालीलया

धृततनोरनुरूपरूपां ॥ प्रीतः स्मयन्नलककुंडलनिःककंठवक्त्रो

ल्लसन्स्मितसुधांहरिराबभाषे ॥ ९ ॥ श्रीभगवानोवाच ॥ राजपुत्री

प्सिताभूपैर्लोकपालविभूतिभिः ॥ महानुभावैः श्रीमद्भी

रूपौदार्यबलोर्जितैः ॥ १० ॥ तान्प्राप्तान

र्थिनो हित्वाचैद्यादीन्स्मरदुर्मदान् ॥ दत्ताभ्रात्रास्वपित्राचक

स्मान्नोवृणीषेऽसमान् ॥११॥ राजभ्योबिभ्यतःसुभ्रु समुद्रंशरणंग
तान् ॥ बलवद्भिःकृतद्वेषान्प्रायस्त्यक्तनृपासनान् ॥१२॥ अस्पष्ट
वर्त्मनांपुंसामलोकपथमीयुषां ॥ आस्थिताःपदवींसुभ्रुप्रायःसी
दंतियोषितः ॥१३॥ निःकंचनावयंशश्वन्निःकिंचनजनप्रियाः ॥
तस्मात्प्रायेणनह्याढ्यामांभजंतिसुमध्यमे ॥१४॥ ययोरात्मसमं
वित्तंजन्मैश्वर्याकृतिर्भवः ॥ तयोर्विवाहोमैत्रीचनोत्तमाधमयो
ःक्वचित् ॥१५॥ वैदर्भ्येतदविज्ञायत्वयाऽदीर्घसमीक्षयावृतावयं

गुणैर्हीनाभिसुभिः श्लाघितामुधा ॥१६॥ अथात्मनोऽनुरूपं वै भ
जस्व क्षत्रियर्षभम् ॥ येन त्वमाशिषः सत्याइहामुत्र च लप्स्यसे ॥१७
चैद्य शाल्व जरासंध दंतवक्त्रादयो नृपाः ममद्विषं ति वामोरु रुक्मी
चापि तवाग्रजः ॥१८॥ तेषां वीर्यमदांधानां दृप्तानां स्मय नुत्तये ॥
आनीतासि मया भद्रे तेजोपहरता सतां ॥१९॥ उदासीना वयं नू
नं न स्त्र्यपत्यार्थकामुकाः ॥ आत्मलब्ध्यास्महे पूर्णा गेहयोर्ज्यो
तिरक्रियाः ॥२०॥ श्रीशुक उवाच ॥ एतावदुक्त्वा भगवानात्मानं वल्ल

भा॰दृ॰उ
५८

भामिव ॥ मन्यमौंसविश्लेषान्नदर्प्पघ्नउपारमत् ॥ २१ ॥ इतित्रिलोके
शप्तेस्तदात्मनः प्रियस्यदेव्यश्रुतपूर्वमप्रियं ॥ आश्रसमीता
हृदिजातवेपथुश्चिंतांदुरंतांरुदतीजगामह ॥ २४ ॥ पदासुजाते
ननखारुणश्रियाभुवंलिखंसाश्रुभिरंजनासितैः ॥ आसिंचती
कुंकुमरूषितौस्तनौतस्थावधोमुख्यऽतिदुःखमूकवाक् ॥ तस्याः
सुदुःखभयशोकविनिष्ठ [illegible] ढलयतोश्यजनंपपा
त ॥ देहश्चविक्लवधियःसहसैवमुह्यत्रंभेववातविहताप्रविकी

राम
५८

गै

र्यकेशान्॥२४॥ ततद्दृष्ट्वाभगवान्कृष्णःप्रियायाःप्रेमबंधनं॥ हा
स्यप्रौढिमजानंत्याःकरुणःसोऽन्वकंपत॥२५॥ पर्यंकादवरुह्याशु
तामुत्थाप्यचतुर्भुजः॥ केशान्समुह्यतद्वक्त्रंप्रामृजत्पद्मपाणिना
॥२६॥ प्रमृज्याश्रुकलेनेत्रेस्तनौचोपहतौशुचा॥ आश्लिष्यबाहुना
राजन्ननन्यविषयांसतीं॥२७॥ सांत्वयामाससांत्वज्ञःकृपयाकृप
णांप्रभुः॥ हास्यप्रौढिभ्रमच्चित्तामतदर्हांसतांगतिः॥२८॥ श्रीभ
गवानोवाच॥ मामांवैदर्भ्यसूयेथाजानेत्वांमत्परायणां॥ त्वदुक्त

श्रोतुकामेनक्ष्वेल्याचरितमंगने ॥२९॥ मुखंचप्रेमसंरंभस्फुरिताधर
मीक्षितुं ॥ कटाक्षेपारुणापांगसुंदरभ्रुकुटीतटं ॥३०॥ अयंहिपरमो
लाभोगृहेषुगृहमेधिनां ॥ यन्नर्मैर्नीयतेयामः ॥ प्रियया भीरुभा
मिनि ॥३१॥ श्रीशुकउवाच ॥ सैवंभगवताराजन्वैदर्भीपरिहासि
ता ॥ ज्ञात्वातत्परिहासोक्तिं प्रियत्यागभयंजहौ ॥३२॥ बभाषेऋष
भंपुंसांवीक्ष्यंतीभगवन्मुखं ॥ सव्रीडहासरुचिरस्निग्धापांगेनभा
रत ॥३३॥ रुक्मिण्युवाच ॥ नन्वेवमेतदरविंदविलोचनाहंयद्वैभवा

नुभगवतोऽसदृशीविभूम्नः ॥ क्वस्वमहिम्न्यभिरतोभगवांस्त्र्यधीश

ः क्वाहंगुणप्रकृतिरज्ञगृहीतपादः ॥ ३४ ॥ सत्यंभयादिवगुणेभ्य

उरुक्रमांतःशेतेसमुद्रउपलंभनमात्रआत्मा॥ नित्यंकदिंद्रिय

गणैःकृतविग्रहस्त्वंत्वत्सेवकैर्नृपपदंविधुतंतमोंधं ॥ ३५ ॥ त्व

त्पादपद्ममकरंदजुषांमुनीनांवर्त्माऽस्फुटंनृपशुभिर्ननुदुर्वि

भाव्यं ॥ यस्मादलौकिकमिवेहितमीश्वरस्य भूमंस्तवेहितमथो

अनुयेभवंतं ॥ ३६ ॥ निःकिंचनोननुभवान्नयतोस्तिकिंचिद्यस्मै

भा॰द॰उ॰
६०

बलिंबलिभुजोपिहरंत्यजाद्याः॥नत्वाविदंत्यसुतरूपोंऽतकमाद्यतोऽ
धाप्रेष्ठोभवान्बलिभुजामपितेपितुभ्यं॥३७॥त्वंवैसमस्तपुरुषा
र्थमयःफलात्मायद्वांछयासुमतयोविसृजंतिकृत्स्नं॥तेषांविभो
समुचितोभवतःसमाजःपुंसःस्त्रियाश्चरतयोःसुखदुःखिनोर्न॥
३८॥त्वंन्यस्तदंडमुनिभिर्गदितानुभावआत्मात्मदश्चजगता
मितिमेवृतोसि॥हित्वाभवद्भ्रुवउदीरितकालवेगध्वस्ताशिषोऽ
ब्जभवनाकपतीन्कुतोन्ये॥३९॥जाड्यंवचस्तवगदाग्रजयस्तु

राम
६०

ख

क्र्यान्विद्राव्यशार्ङ्गनिनदेनजहार्थमार्त्तं॥ सिंहोयथास्वबलिमी

शपशुस्त्वभागंतेभ्योभयाद्यदुदधिंशरणंप्रपन्नः॥४०॥ यद्वांछ

यान्नृपशिरोमणयोंगवैन्यजायंतनाहुषगयादयएकपत्यं॥ ए

ज्यंविसृज्यविविशुर्वनमंबुजाक्षसीदंतितेनुपदवींतइहास्थिता

:किं॥४१॥ कान्यंश्रयेततवपादसरोजगंधमाघ्रायसन्मुखरितंज

नतापवर्गं॥ लक्ष्म्यालयंत्वविगणय्यगुणालयस्यमर्त्यासदोरुभ

यमर्थविविक्तदृष्टिः॥४२॥ तंत्वानुरूपमभजंजगतामधीशमात्म

मा॰द॰उ॰
६१

नमत्रचपरत्रचकामपूरं॥स्यान्मेतवांघ्रिररणंस्रतिभिर्भ्रमंसायो
वैभजंतमुपयास्यनंतापवर्गः॥४३॥तस्याःस्युरच्युतनपाभव
तोपदिष्टाःस्त्रीणांगृहेषुखरगोश्वबिडालभृत्याः॥यत्कर्णमूल
मरिकर्षणनोपयायाद्युष्मत्कथामृडविरिंच्यसमासुगीता॥४४
त्वक्श्मश्रुरोमनखकेशपिनद्धमंतर्मांसास्थिरक्तकृमिविट्क
फपित्तवातं॥जीवच्छवंभजतिकांतमतिर्विमूढायातेपदाब्जम
करंदमजिघ्रतीस्त्री॥४५॥अस्त्वंबुजाक्षममतेच्चरणानुरागआ

राम
६१

त्वन्नूरतस्यमयिचाऽनतिरिक्तदृष्टेः॥ यर्ह्यस्यवद्भुयउपात्तरजोति
मात्रोमामीदृससेलडुहनः परमानुकंपा॥४६॥ नैवालीकमहंमन्ये
वचस्तेमधुसूदन॥ अंबायाइववहिप्रायः कन्यायाःस्याद्रतिःक्वचि
त्॥४७॥ व्यूढायाश्चापिपुंश्चल्यामनोभ्ये तिनवंनवं॥ बुधोऽसं
तींनविभृयात्तांविभ्रदुभयच्युतः॥४८॥ श्रीकृष्णउवाच॥ साध्व्ये
तच्छ्रोतुकामेनराजपुत्रीप्रलंभिता॥ ममोदितंयदन्वाह सर्वंत
त्सत्यमेवहि॥४९॥ यान्यांकामयसेकामान्मय्यकामायभामिनि

संतिह्येकांतभक्त्यायास्तवकल्याणिनिस्पृहा ॥५०॥ उपलब्धंपतिप्रे
मपातिव्रत्यंचतेनघे ॥ यद्वाक्यैश्चाल्यमानायानधीर्मय्यपकर्षि
ता ॥५१॥ येमांभजंतिदांपत्येतपसाव्रतचर्यया ॥ कामात्मानोऽप
वर्गेशंमोहितामममायया ॥५२॥ मांप्राप्यमानिन्यपवर्गसंपदं
वांछंतियेसंपदएवतत्पतिं ॥ तेमंदभाग्यानिरयेपियेनृणांमात्रात्म
कत्वान्निरयःसुसंगमः ॥५३॥ दिष्ट्यागृहेश्वर्यसकृन्मयित्वयाकृता
ऽनुवृत्तिर्भवमोचनीखलैः ॥ सुदुःकरासौसुतरांदुराशिषोह्यसंभ

सा

रायानिह्नुतिंजुषःस्त्रियाः॥५४॥नत्वाद्दर्शीप्रणयिनींगृहिणींगृहेषुपश्या
मानिनिययास्वविवाहकालेप्रौन्न्यपानवगणात्परहोहरोमेप्रस्या
पितोद्विजउपश्रुतसत्कृयस्य॥५५॥भ्रातुर्विरूपकरणंयुधिनिर्जि
तस्यप्रोद्वाहपर्वणिचतद्धमक्षगोष्ठ्यां॥दुःखंसमुत्थमसहोऽस्म
द्योगभीत्यानैवाऽब्रवीःकिमपितेनवयंजितास्ते॥५६॥हृतस्त्वया
त्मलभनेसुविविक्तमंत्रःप्रस्थापितोमयिविरागयतिश्रुत्यमेतत्॥
मत्वाजिहासरद्दमंगमनन्ययोग्यंतिष्ठेनततत्त्वयिवयंप्रतिनंद

मि

भा.द.उ.
६३

यामः ॥५७॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंसौरतसंलापैर्भगवान्जगदीश्वरः
स्वरतोरमयारेमेनरलोकंविडं[...]बयन् ॥५८॥ तथाऽन्यासामपि
विभुर्गृहेषुगृहवानिव आ[...]स्थितोगृहमेधीयान्धर्मा
न्लोकगुरुर्हरिः ॥५९॥ इति [...] श्रीमद्भागवतेमहापुरा
णेदशमस्कंधेरुक्मिणीसंवा[...]देषष्टितमःध्यायः ॥ ॥श्री
शुकउवाच ॥ एकैकशस्ताः कृष्णस्य पुत्रान्दशदशाबलाः ॥ अजी
जनन्ननवमान्पितुःसर्वात्मसंपदाः ॥१॥ गृहादनपगंवीक्ष्यराज

राम
६३

पुत्र्योऽच्युतंस्थितं॥प्रेष्ठंन्यमंसतस्वंस्वंनतत्तत्वविदस्त्रियः॥२॥चार्व
ब्जकोशवदनायतबाहुनेत्रसप्रेमहासरसवीक्षितवल्गुजल्पैः
संमोहिताभगवतोनमनोविजेतुंस्वैर्विभ्रमैःसमशकन्वनिता
विभूम्नः॥३॥स्मायावलोकलवदर्शितभावहारिभ्रूमंडलप्रहि
तसौरतमंत्रशौंडैः॥पत्न्यस्तुषोडशसहस्रमनंगबाणैर्यस्येंद्रि
यंविमथितुंकरणैर्नशेकुः॥४॥इत्थंरमापतिमवाप्यपतिंस्त्रिय
स्ताब्रह्मादयोपिनविदुःपदवींयदीयां॥भेजुर्मुदाऽविरतमेधि

भा॰द॰उ॰
६४

तस्यानुरागहासावलोकनवसंगमजातलज्जाः ॥५॥ प्रत्युद्गमासन
वरार्हणपादशौचतांबूलविश्रमणवीजनगंधमाल्यैः ॥ केशप्र
साधशयनस्नपनोपहार्यैर्दासीशता अपि विभोर्विदधुस्मदा
स्यं ॥६॥ तासां या दशपुत्राणां कृष्णस्त्रीणां पुरोदिताः ॥ अष्टौ महि
ष्यस्तत्पुत्रान्प्रद्युम्नादीन्गृणामि ते ॥७॥ चारुदेष्णः सुदेष्णश्च चारु
देहश्च वीर्यवान् ॥ सुचारुश्चारुगुप्तश्च भद्रचारुस्तथापरः ॥८॥
चारुचंद्रो विचारुश्च दशमो हरेः ॥ प्रद्युम्नप्रमुखा जाता रुक्मि॰

चारुश्च

राम
६४

एषांनावमाःपितुः ॥ ९ ॥ भानुःसुभानुःस्वर्भानुःप्रभानुर्भानुमांस्तथा ॥ चंद्र
भानुर्बृहद्भानुरतिभानुस्तथाष्टमः ॥ श्रीभानुःसप्तभानुश्चसत्यभा
मात्मजादश ॥ १० ॥ सांबःसुमित्रःपुरुजिच्छतजित्तुसहस्रजित्
विजयश्चित्रकेतुश्चवसुमान्द्रविडःक्रतुः ॥ ११ ॥ जांबवत्याःसुताह्ये
तेसांबाद्याःपितृसंमताः ॥ वीरश्चंद्रोऽश्वसेनश्चचित्रगुर्वेगवान्
वृषः ॥ आयुःशंकुर्वसुःश्रीमान्कुंतिर्नाग्नजितेःसुताः ॥ १२ ॥ श्रुतःकवि
र्वृषोवीरःसुबाहुर्भद्रएकलः ॥ शांतिर्दर्शःपूर्णमासःकालिंद्याः

सोमकोवरः ॥१३॥ प्रघोषोगात्रवान्सिंहोबलःप्रबलऊर्द्धगः ॥ माद्र्याः
पुत्रामहाशक्तिःसहओजोऽपराजितः ॥१४॥ वृकोहर्षोऽनिलोगृ
ध्रोवर्द्धनोऽन्नादएवच ॥ महीशःपवनोवह्निर्मित्रविंदात्मजाःक्षु
धिः ॥१५॥ संग्रामजिद्बृहत्सेनःशूरःप्रहरणोऽरिजित् ॥ जयःसुभ
द्रोभद्रायावामआयुश्चसत्यकः ॥ दीप्तिमांस्ताम्रतप्ताद्यारोहिण्या
स्तनयाहरेः ॥१६॥ प्रद्युम्नाच्चानिरुद्धोऽभूद्रुक्मवत्यांमहाबलः ॥ पु
त्र्यांतुरुक्मिणोराजन्नाम्नाभोजकटेपुरे ॥१७॥ एतेषांपुत्रपौत्रा

श्चबभूवुःकोटिशोन्पँमातरः कृष्णजातानांसहस्राणिचषोडश
१८ ॥ श्रीराजोवाच ॥ कथंरुक्म्यरिपुत्रायप्रादात्दुहितरंयुधि ॥
कृष्णेनपरिभूतस्तंहंतुरंध्रंप्रतीक्षते ॥ एतदाख्याहिमेब्रह्मन्द्विषो
वैवाहिकंमिथः ॥ १९ ॥ अनागतमतीतंचवर्त्तमानमतींद्रियं ॥ वि
प्रकृष्टंव्यवहितंसम्यकूँश्यंतियोगिनः ॥ २० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ वृतः
स्वयंवरेसाक्षादनंगोंगयुतस्तया ॥ राज्ञःसमेतान्निर्जित्यजहारै
करथोयुधि ॥ २१ ॥ यद्यप्यनुस्मरन्वैरंरुक्मीकृष्णावमानितः ॥ व्यत

रद्भागिनेयायसुतांकुर्वन्स्वसुःप्रियं॥२२॥रुक्मिण्यास्तनयांराजन्कृत
वर्मसुतोबली॥उपयेमेविशालाक्षींकन्यांचारुमतींकिल॥२३॥दौ
हित्रायानिरुद्धायपौत्रींरुक्म्यददाद्धरेः॥रोचनांबद्धवैरोपिस्वसुःप्रि
यचिकीर्षया॥जानन्नधर्मंतद्यौनंस्नेहपाशानुबंधनः॥२४॥तस्मि
न्नभ्युदयेराजन्रुक्मिणीरामकेशवौ॥पुरंभोजकटंजग्मुःसांबप्र
द्युम्नकादयः॥२५॥तस्मिन्निवृत्तउद्वाहेकालिंगप्रमुखान्नृपाः॥दृप्ता
स्तेरुक्मिणंप्रोचुर्बलमक्षैर्विनिर्जय॥अनक्षज्ञोह्ययंराजन्नपि

तद्यसन्तंमहत्तम॥२६॥इत्युक्तोबलमाहूयतेनाक्षैरुक्म्यदीव्यत॥शतंस
हस्रमयुतंरामस्तत्राददेपणं॥२७॥तंतुरुक्म्यजयत्तत्रकालिंगःप्रा
हसद्बलं॥दंतान्संदर्शयन्नुच्चैर्नामृष्यत्तद्धलायुधः॥२८॥ततोलक्षं
रुक्म्यगृह्णात्ग्लहंतत्राजयद्बलः॥जितवानहमित्याहरुक्मीकै
तवमाश्रितः॥२९॥मन्युनाक्षुभितःश्रीमान्समुद्रइवपर्वणि॥जात्या
ऽरुणाक्षोऽतिरुषान्यर्बुदंग्लहमाददे॥३०॥तंचापिजितवान्रामो
धर्मेणछलमाश्रितः॥रुक्मीजितंमयात्रेमेवदंतुप्राश्निकाइति

५

३१॥ तदाऽब्रवीन्नभोवाणीबलेनैवजितोऽलंहरेः॥ धर्मतोवचनेनैव
रुक्मीवदतिवैमृषा॥३२॥ तामनादृत्यवैदर्भोदुष्टराजन्यचोदि
तः॥ संकर्षणंप्रतिहसन्बभाषेकालचोदितः॥३३॥ नैवाक्षकोविदा
स्त्वयंगोपालावनगोचराः॥ अक्षैर्दीव्यंतिराजानोबाणैश्चनभवा
दृशाः॥३४॥ रुक्मिणैवमधिक्षिप्तोराजभिश्चोपहासितः॥ क्रुद्धःप
रिघमुद्यम्यजघ्नेतंनृप संसदि॥३५॥ कलिंगराजंतरसागृहीत्वा
दशमेपदे॥ दंतान्न्यपातयत्क्रुद्धोयोहसद्विवृतैर्द्विजैः॥३६॥ अन्ये

निर्भिन्नबाहूरुशिरसोरुधिरोक्षिताः॥ राजानोदुद्रुवुर्भीताबलेन
परिघार्दिताः॥३७॥ निहतेरुक्मि णि श्यालेनाब्रवीत्साध्वसाधुवा
रुक्मिणीबलयोराजन्स्नेह भंगभयाद्धरिः॥३८॥ ततोऽ
निरुद्धंसहसूर्ययावरंर थंसमारोप्यययुःकुश
स्थलीं॥ रामादयोभोजक द्दशार्हाःसिद्धाऽखिलार्थामधु
सुदनाश्रयाः॥३९॥ इतिश्रीभाग वतेमहापुराणेदशमस्कंधेएक
षष्टितमोध्यायः॥ ॥राजोवाच॥ वाणस्यतनयामूषामुपयेमे

यद्वृत्तमः॥ तत्रयुद्धमभूद्घोरंहरिशंकरयोर्महत्॥ एतत्सर्वंमहायोगि
न्समाख्यातुंत्वमर्हसि॥१॥ श्रीशुकउवाच॥ बाणःपुत्रशतज्येष्ठोबलेरा
सीन्महात्मनः॥ येनवामनरूपायहस्तेऽदायिमेदिनी॥२॥ तस्यौर
सःसुतोबाणःशिवभक्तिरतःसदा॥ मान्योवदान्योधीमांश्चसत्य
संधोदृढव्रतः॥३॥ शोणिताख्येपुरेरम्येसराज्यमकरोत्पुरा॥ तस्य
शंभोःप्रसादेनकिंकराइवतेऽमराः॥४॥ सहस्रबाहुर्वाद्येनतांडवेऽ
तोषयन्मृडं॥ भगवान्सर्वभूतेशःशरण्योभक्तवत्सलः॥ वरेण

स

छंदयामासतंवव्रेपुराधिपं॥५॥सएकदाहगिरिंगपार्श्वस्थंवी
र्यदुर्मदः॥किरीटेनाऽर्कवर्णेनसंस्पृशंस्तत्पदांबुजं॥६॥नमस्येत्वाम
हादेवलोकानांगुरुमीश्वरं॥पुंसामपूर्णकामानांकामपूरामरा
घ्रिपं॥७॥दोःसहस्रंत्वयादत्तंपरंभारायमेभवत्॥त्रिलोक्यांप्रति
योद्धारंनलभेत्वद्दतेसमं॥८॥कंडूत्यानिभृतैर्दोर्भिर्युयुत्सुर्दिग्गजा
नहं॥अन्वियांचूर्णयन्नद्रीन्भीतास्तेपिप्रदुद्रुवुः॥९॥तच्छ्रुत्वाभ
गवान्क्रुद्धःकेतुस्तेभज्यतेयदा॥त्वद्दर्पघ्नोभवेन्मूढसंयुगंमत्समे

भा॰स्कं॰उ॰
६१

नते ॥ ८ ॥ इत्युक्तः कुमतिर्हृष्टः स्वगृहं प्राविशन्नृप ॥ प्रतीक्षन् गिरिशा
देशं स्ववीर्यनशान्तकुधीः ॥ १० ॥ ऊषा बाणसुता राजन् पार्वतीसहशं
भुना ॥ १२ ॥ क्रीडंतीमुपलक्ष्योच्चैः स्पृहां चक्रे तदाश्रयां ॥ ततः सक
लचित्तज्ञा गौरी तामाह भामिनी ॥ १३ ॥ अलमत्यर्थतापेन भर्त्रा त्व
मपि रंस्यसे ॥ काहं भर्त्रा रमेत्येनां पुनरप्याह पार्वती ॥ १४ ॥ वैशाख
शुक्लद्वादश्यां स्वप्ने योभिभवेत्तव ॥ तस्यां तिथौ पुमान् स्वप्ने ययादेव्या
तदीरितं ॥ १५ ॥ तस्यो षानाम दुहिता स्वप्ने प्राद्युम्निना रतिं ॥ कन्याः

राम
६१

लभत कांतेन प्रागदृष्टश्रुतेन सा ॥ ११ ॥ सा तत्र तमपश्यंती क्वासि कांते

ति वादिनी सखीनां मध्य उत्तस्थौ विह्वला व्रीडिता भृशं ॥ १२ ॥ बाणस्य

मंत्री कुंभांडः चित्रलेखा च तत्सुता ॥ सख्यपृच्छत्सखीमुषां कौतूहल

समन्विता ॥ १३ ॥ कं त्वं मृगयसे सुभ्रु कीदृशस्ते मनोरथः ॥ हस्तग्राहं

न तेद्यापि राजपुत्र्युपलक्षये ॥ १४ ॥ उषोवाच ॥ दृष्टः कश्चिन्नरः स्व

प्ने श्यामः कमललोचनः ॥ पीतवासा बृहद्बाहुर्योषितां हृदयंगमः ॥

१५ ॥ तमहं मृगये कांतं पाययित्वाधरं मधु ॥ क्वापि यातः स्पृहयंतीं क्षि

त्वामांहृजिनार्णवे ॥१६॥ चित्रलेखोवाच ॥ व्यसनंतेऽपकर्षामित्रिलो
क्यांयदिभाव्यते ॥ तमानेष्येवरंयस्तेमनोहर्त्तातमादिश ॥१७॥ इत्युक्त्वा
देवगंधर्वसिद्धचारणपन्नगान् ॥ दैत्यविद्याधरान्यक्षान्मनुजांश्चतथा
लिखत् ॥ ततःक्रमेणसर्वांस्तान्दृष्ट्वासामत्तगामिनी ॥१८॥ मनुजेषुच
सावृष्णीन्शूरमानकदुंदुभिं ॥ व्यलिखद्रामकृष्णौचप्रद्युम्नंवीक्ष्यल
ज्जिता ॥१९॥ अनिरुद्धंविलिखितंवीक्ष्योषाऽवाङ्मुखीह्रिया ॥ सोसाव
साविति प्राहस्मयमाना महीपते ॥२०॥ चित्रलेखातमाज्ञायपौत्रंकृष्ण

४२

स्वयोगिनी ॥ ययौ विहायसा राजन्द्वारकां कृष्णपालितां ॥ २१ ॥ तत्र सुप्तं सुप
र्यंके प्राद्युम्निं योगमास्थिता ॥ गृहीत्वा शोणितपुरं सख्यै प्रियमदर्श
यत् ॥ २२ ॥ सा च तं सुंदरं विलोक्य मुदितानना ॥ दुःप्रेक्ष्ये स्वगृहे पुंभीरे
मे प्राद्युम्निना समं ॥ २३ ॥ परार्ध्यवासःस्रग्गंधधूपदीपासनादिभिः
पानभोजनभक्ष्यैश्च वाक्यैः शुश्रूषयार्चितः ॥ २४ ॥ गूढः कन्यापुरे श
श्वत्प्रवृद्धस्नेहया तया ॥ नाहर्गणान्स बुबुधे ऊषयापहृतेंद्रियः ॥ २५
तां तथा यदुवीरेण भुज्यमानां हतव्रतां ॥ हेतुभिर्लक्षयांचक्रुरा

भा० द० उ०
७१

श्रीतांदुरवछेदैः॥२६॥ मदाज्ञावेदयांचक्रु राजंस्तेदुहितुर्वयं॥ विचेष्टितं
लक्षयामःकन्यायाःकुलदूषणं॥२७॥ अनपायिभिरस्माभिर्गुप्ता
याश्चगृहेप्रभो॥ कन्यायादूषणंपुंभिर्दुःप्रेक्षायानविद्महे॥२८॥त
तःप्रव्यथितोबाणोदुहितुःश्रुतदूषणः॥ त्वरितःकन्यकागारंप्रा
प्तोद्राक्षीद्यदूद्वहं॥२९॥ कामात्मजंतंभुवनैकसुंदरंश्यामंपिशंगां
बरमंबुजेक्षणं॥ बृहद्भुजंकुंडलकुंतलत्विषास्मितावलोकेन
चमंडिताननं॥३०॥ दीव्यंतमक्षैःप्रिययाभिनृंयानदंगसंगस्तन

राम
७१

ह

कुंकुमस्त्रजं ॥ बाह्वोर्दधानंमधुमल्लिकाश्रितं तस्याग्रआसीनमवे
क्ष्यविस्मितः ३१ ॥ सतंप्रविष्टंवृतमाततायिभिर्भटैरनेकैरवलो
क्यमाधवः ॥ उद्यम्यमौर्वंपरिघंव्यवस्थितोयथांतकोदंडधरोजि
घांसया ॥ ३२ ॥ जिघृक्षयातान्परितःप्रसर्पतःशुनोयथासूकरयू
थपोऽहनत् ॥ तेहन्यमानाभवनाद्विनिर्गतानिर्भिन्नमूर्धोरुभु
जाःप्रदुद्रुवुः ॥ ३३ ॥ तंनागपाशैर्बलिनंदनोबलीघ्नंतंस्वसैन्यं
कुपितोबबंधह ॥ ऊषाभृशंशोकविषादविह्वलाबद्धंनिश

मा॰ द॰ उ॰
७२

म्याश्रुकलाश्यपरोदिषीत् ॥ ३५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदश
मस्कंधेअनिरुद्धबंधोनामद्विषष्टितमोध्यायः ॥ श्रीशुकउवाच ॥
अपश्यतांत्वानिरुद्धंतद्बंधूनांचभारत ॥ चत्वारोवार्षिकामासाव्य
तीयुरनुशोचतां ॥ १ ॥ नारदात्तदुपाकर्ण्यवार्त्तांबद्धस्यकर्मच ॥ प्रय
युःशोणितपुरंकृष्णदेवताः ॥ २ ॥ प्रद्युम्नोयुयुधानश्चगदःसांबो
थसारणः ॥ नंदोपनंदभद्राद्यारामकृष्णानुवर्त्तिनः ॥ ३ ॥ अक्षौहि
णीभिर्द्वादशभिःसमेताःसर्वतोदिशं ॥ रुरुधुर्बाणनगरंसमं

वृषणपः

एम
७२

नास्संस्त्वनर्षभाः ॥ ४ ॥ भज्यमानपुरोद्यानप्राकारट्टालगोपुरं ॥ प्रेक्ष्यमा
णोरुषाविष्टस्तुल्यसैन्योऽभिनिर्ययौ ॥ ५ ॥ बाणार्थे भगवान्रुद्रः स
सुतैः प्रमथैर्वृतः ॥ आरुह्य नंदिवृषभं युयुधे रामकृष्णयोः ॥ ६ ॥ आ
सीत्सुतुमुलं युद्धमद्भुतं रोमहर्षणं ॥ कृष्णशंकरयोः राजन्प्रद्युम्न
गुहयोरपि ॥ ७ ॥ कुंभांडकूपकर्णाभ्यां बलेन सह संयुगः ॥ सांबस्य
बाणपुत्रेण बाणेन सह सात्यकिः ॥ ८ ॥ ब्रह्मादयः सुराधीशा मु
नयः सिद्धचारणाः ॥ गंधर्वाप्सरसो यक्षा विमानैर्द्रष्टुमागमन् ॥ ९

भा॰ द॰ सु॰
७३

शंकरानुचरांश्छौरिर्भूतप्रमथगुह्यकान् ॥ डाकिनीर्यातुधानांश्च
वेतालान्सविनायकान् ॥१०॥ प्रेतमातृपिशाचांश्च कूष्मांडान्
ब्रह्मराक्षसान् ॥ द्रावयामासतीक्ष्णाग्रैः शरैः शार्ङ्गधनुश्च्युतैः ॥ ११
पृथग्विधानिप्रायुंक्त पिनाकास्त्राणि शार्ङ्गिणे ॥ प्रत्यस्त्रैः शमयामास
शार्ङ्गपाणिरविस्मितः ॥ १२ ॥ ब्रह्मास्त्रस्य च ब्रह्मास्त्रं वायव्यस्य च पा
र्वतं ॥ आग्नेयस्य च पार्जन्यं नैजं पाशुपतस्य च ॥ १३ ॥ मोहयित्वा तु
गिरिशं जंभणास्त्रेण जृंभितं ॥ बाणस्य पृतनां शौरिर्जघानासि

राम
७३

गदेषुभिः ॥१४॥ स्कंदः प्रद्युम्नबाणौघैरर्द्यमानः समंततः ॥ अस्र
ग्विमुंचन्गात्रेभ्यः शिखिनाऽपाक्रमद्रणात् ॥१५॥ कुंभांडः कूप
कर्णश्चपेततुर्मुसलार्दितौ ॥ दुद्रुवुस्तदनीकानि हतनाथानिसं
र्वतः ॥१६॥ विशीर्यमाणं स्वबलं दृष्ट्वा बाणोत्यमर्षणः ॥ कृष्णमभ्य
द्रवत्संख्ये रथी हित्वैव सात्यकिं ॥१७॥ धनूंष्याकृष्य युगपत् बाणाः
पंचशतानि वै ॥ एकैकस्मिन्छरौ द्वौ द्वौ संदधे रणदुर्मदः ॥१८॥ ता
नि चिच्छेद भगवान्धनूंषि युगपद्धरिः ॥ सारथिं रथमश्वांश्च ह

लाशंखमपूरयत् ॥१९॥ तन्माताकोटरानामनग्नामुक्तशिरोरुहा
पुरोवतस्थेकृष्णस्यपुत्रप्राणपरीप्सया ॥२०॥ ततस्तिर्यङ्मुखोनग्ना
मनिरीक्षन्गदाग्रजः ॥ बाणश्चतावद्विरथश्छिन्नधन्वाऽविश
त्पुरं ॥२१॥ विद्राविते भूतगणे ज्वरस्तु त्रिशिरास्त्रिपात् ॥ अभ्यधा
वतदाशार्हंदहन्निवदिशोदश ॥ अथनारायणोदेवः तंदृष्ट्वा
व्यसृजत्ज्वरं ॥२२॥ माहेश्वरोवैष्णवश्चयुयुधातेज्वरावुभौ ॥ माहे
श्वरःसमाक्रंदन्वैष्णवेनबलार्दितः ॥२३॥ अलब्ध्वाभयमन्यत्र

भीतोमाहेश्वरोज्वरः॥शरणार्थीहृषीकेशंतुष्टावप्रयतांजलिः॥२४
ज्वरउवाच॥नमामित्वानंतशक्तिंपरेशंसर्वात्मानंकेवलंज्ञप्तिमात्रं
विश्वोत्पत्तिस्थानसंरोधहेतुंयत्तद्ब्रह्मब्रह्मलिंगंप्रशांतं॥२५॥का
लोदैवंकर्मजीवःस्वभावोद्रव्यंक्षेत्रंप्राणआत्माविकारः॥तत्सं
घातोबीजरोहप्रवाहस्त्वन्मायैषातन्निषेधंप्रपद्ये॥२६॥नाना
भावैर्लीलयैवोपपन्नैर्देवान्साधून्लोकसेतून्बिभर्षि॥हंस्यु
न्मार्गान्हिंसयावर्त्तमानान्जन्मैतत्तेभारहारायभूमेः॥२७॥न

सोहंतेतेजसादुःसहेनशांतोग्रेणात्युल्बणेनज्वरेण॥तावन्नापोदे
हिनांतेघ्रिमूलंनोसेवेरन्यावद्दाशाऽनुबद्धाः॥२८॥श्रीभगवानु
वाच॥त्रिशिरस्तेप्रसन्नोस्मिव्येतुतेमत्ज्वराद्भयं॥योनौस्मरतिसं
वादंतस्यत्वन्नभवेद्भयं॥२९॥इत्युक्ताच्युतमानम्यगतोमहेश्वरो
ज्वरः॥बाणस्तुरथमारूढःप्रागाद्योत्स्यन्जनार्द्दनं॥३०॥ततो
बाहुसहस्रेणनानायुधधरोऽसुरः॥मुमोचपरमक्रुद्धोबाणां
श्चक्रायुधेनृप॥३१॥तस्यास्यतोऽस्त्राणिसछित्वचक्रेणक्षुरनेमिना

चिछेद भगवान्बाहूंछाखाइव वनस्पतेः ॥३२॥ बाहुषुछिद्यमाने
षुबाणस्य भगवान्भवः ॥ भक्तानुकंप्युपव्रज्य चक्रायुधमभा
षत ॥३३॥ श्रीरुद्र उवाच ॥ त्वंहि ब्रह्मपरंज्योतिर्गूढं ब्रह्मणि वाङ्म
ये ॥ यंपश्यंत्यमलात्मान आकाशमिव केवलं ॥३४॥ नाभिर्नभो
ऽग्निर्मुखमंबुरेतो द्यौः शीर्षमाशाः श्रुतिरंघ्रिरुर्वी ॥ चंद्रोमनोय
स्य दृगर्क आत्मा अहं समुद्रो जठरं भुजेंद्रः ॥३५॥ रोमाणियस्यौ
षधयोंबुवाहाः केशाविरिंचो धिषणा विसर्गः प्रजापतिर्हृद

भा॰द॰उ॰
७६

यंयस्यधर्मःसवैभवान्पुरुषोलोककल्पः॥३६॥ तवावतारोयमकुं
ठधामन्धर्मस्यगुप्त्यैजगतोभवाय॥ वयंचसर्वेभवताऽनुभा
विताविताविभावयामोभुवनानिसप्त॥३७॥ त्वमेकआद्यःपु
रुषोद्वितीयस्तुर्यःस्वदृक्हेतुरहेतुरीशः॥ प्रतीयसेऽथापिय
थाविकारंस्वमाययासर्वगुणप्रसिद्ध्यै॥३८॥ यथैवसूर्यःपिहि
तश्छाययास्वयाछायांचरूपाणिचसंचकास्ति॥ एवंगुणेनापि
हितोगुणांस्त्वमात्मप्रदीपोगुणिनश्चभूमन्॥३९॥ यन्मायया

राम
७६

मोहितधियः पुत्रदारगृहादिषु ॥ उन्मज्जंति निमज्जंति प्रसक्ता
वृजिनार्णवे ॥ ४० ॥ देवदत्तमिमं लब्ध्वा नृलोकमजितेंद्रियः ॥ यो
नाद्रियेत त्वत्पादौ स शोच्यो ह्यात्मवंचकः ॥ ४१ ॥ यस्त्वां विसृजते
मर्त्य आत्मानं प्रियमीश्वरं ॥ विपर्ययेंद्रियार्थार्थं विषमत्त्यमृतं
त्यजन् ॥ ४२ ॥ अहं ब्रह्माथ विबुधा मुनयश्चामलाशयाः ॥ सर्वा
त्मनाप्रपन्नास्त्वामात्मानं प्रेष्ठमीश्वरं ॥ ४३ ॥ तं त्वा जगत्स्थित्युद
यांतहेतुं समं प्रशांतं सुहृदात्मदैवं ॥ अनन्यमेकं जगदात्मकेतं

भवापवर्गायभजामदेवं ॥४४॥ अयंममेष्टोदयितोनुवर्त्तीमयाऽ
भयंदत्तममुष्यदेव ॥ संपाद्यतांतद्भवतःप्रसादोयथाहितेदैत्य
पतौप्रसादः ॥४५॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदात्थभगवंस्त्वन्नःकरवा
मप्रियंतव ॥ भवतोयद्व्यवसितंतन्मेसाध्वनुमोदितं ॥४६॥ अव
ध्योयंममाप्येषवैरोचनसुतोसुरः ॥ प्रल्हादायवरोदत्तोनवध्योमे
तवान्वयः ॥४७॥ दर्पोपशमनायास्यप्रवृक्णाबाहवोमया ॥ सूदि
तंचबलंभूरियच्चभारायितंभुवः ॥४८॥ चत्वारोस्यभुजाःशिष्टा

भविष्यंत्यजरामराः॥पार्षदमुख्योभवतोनकुतश्चिद्भयोसुरः॥४९
इतिलब्ध्वाऽभयंकृष्णंप्रणम्यशिरसाऽसुरः॥प्राद्युम्निंरथमारोप्यस
वध्वासमुपानयत्॥५०॥अक्षौहिण्यापरिवृतंसुवासःसमलं
कृतं॥सपत्नीकंपुरस्कृत्यययौरुद्रानुमोदितः॥५१॥स्वराजधानीं
समलंकृतांध्वजैःसतोरणैरुक्षितमार्गचत्वरां॥विदेशशंखा
नकदुंदुभिस्वनैरभ्युद्यतःपौरसुहृद्द्विजातिभिः॥५२॥यएवंकृ
ष्णविजयंशंकरेणचसंयुगं॥संस्मरेत्प्रातरुत्थायनतस्यात्पराज

स्य

भा·द·उ·
७८

यः ॥६३॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेअनिरुद्धानय
नोनामत्रिषष्टितमोध्यायः ॥ श्रीशुकउवाचः ॥ एकदोऽपवनं

राजन्जग्मुर्यदुकुमारकाः विहर्तुंसांबप्रद्युम्नचारुदेष्ण
गदादयः ॥१॥ क्रीडित्वा सुचिरंतत्रविचिन्वंतःपि
पासिताः ॥ जलंनिरुदकेकूपेददृशुःसत्वमद्भुतं ॥२॥ कृ
कलासंगिरिनिभंवीक्ष्यविस्मितमानसाः ॥ तस्यचोद्धरणेयत्नं
चक्रुस्तेकृपयान्विताः ॥३॥ चर्मजैस्तांतवैःपाशैर्बध्वापतितमर्भ

राम
७८

क्ताः॥ नाशक्नुवन्समुद्धर्तुंहस्तायाचैरुत्सुकाः॥३॥ तत्रागत्यारविंदा
क्षोभगवान्विश्वभावनः॥ वीक्ष्योज्जहारवामेनतंकरेणसलील
या॥४॥ सउत्तमश्लोककराभिमृष्टोविहायसद्यःकृकलासरूपं
संतप्तचामीकरचारुवर्णःस्वर्ग्यद्भुतालंकरणांबरस्रक्॥५॥ पप्र
छविद्वानपितन्निदानंजनेषुविख्यापयितुंमुकुंदः॥ कस्त्वंमहा
भागवरेण्यरूपोदेवोत्तमंत्वांगणयामिनूनं॥६॥ दशामिमांवाक
तमेनकर्मणासंप्रापितोऽतदर्हःसुभद्र॥ आत्मानमाख्याहिवि

भा॰द॰उ॰
७१

विस्मतंनोयमन्यसेचेत्क्षममत्रवक्तुम्॥७॥श्रीशुकउवाच॥इ
तिस्मराजासंपृष्टःकृष्णेनानंतमूर्त्तिना॥माधवंप्रणिपत्याहकि
रीटेनार्कवर्चसा॥८॥नृगउवाच॥नृगोनामनरेंद्रोहमिक्ष्वाकुतन
यःप्रभो॥दातृष्वाऽख्यायमानेषुयदितेकर्णमस्पृशं॥१०॥किंनुते
ऽविदितंनाथसर्वभूतात्मसाक्षिणः॥कालेनाव्याहतदृशोवक्ष्ये
थापितवाज्ञया॥११॥यावत्यःसिकताभूमेर्यावत्योदिवितारकाः
यावत्योवर्षधाराश्चतावतीरददंस्मगाः॥१२॥पयस्विनीस्तरुणी

राम
७१

लो

शीलरूपगुणोपपन्नाः कपिलाहेमश्रृंगीः ॥ न्यायार्जितारूप्य
रखुराः सवत्सा दुकूलमाँभरणा ददाचवहं ॥ १३ ॥ स्वलंकृतेभ्योगु
णशीलवद्भ्यः सीदत्कुटुंबेभ्य श्रुतव्रतेभ्यः ॥ तपः श्रुतब्रह्मवद
न्यसद्भ्यः प्रादां युवभ्यो द्विजपुंगवेभ्यः ॥ १४ ॥ गोभूहिरण्यायतना
नाश्वहस्तिनः कन्याः सदासीस्तिलरौप्यशय्याः ॥ वासांसिरत्नानि
परिच्छदान्रथानिष्टंचयज्ञैश्चरितंचपूर्तं ॥ १५ ॥ कस्यचित् द्विज
मुख्यस्य भ्रष्टागौर्मम गोधने ॥ संपृक्ताविदुषासाचमयादत्ताद्वि

जानये ॥१६॥ तांनीयमानांतत्स्वामीदृष्ट्वोवाचममेतिच ॥ ममेतिप्रति
ग्राह्याहन्नृगोमेदत्तवानिति ॥१७॥ विप्रौविवदमानौमामूचतुःस्वा
र्थसाधकौ ॥ भवान्दाताऽपहर्त्तेतितत्कृत्वामेऽभवद्भ्रमः ॥१८॥ अ
नुनीतावुभौविप्रौधर्मकृच्छ्रगतेनवै ॥ गवांलक्षंसंप्रहृष्टानांदा
स्याम्येषाप्रदीयताम् ॥१९॥ भवंतावनुगृह्णीतांकिंकरस्याविजान
तः ॥ समुद्धरतमांकृच्छ्रात्पतंतंनिरयेऽशुचौ ॥२०॥ नाहंप्रतीच्छेवै
राजन्नित्युक्त्वास्वाम्यपाक्रमत् ॥ नान्यद्गवामप्ययुतमिच्छामि

स्यपरौषधयो ॥ २१ ॥ एतस्मिन्नंतरे याम्यैर्हृतैर्नीतोयमालयं ॥ यमेन
पृष्टस्तत्राहं देवदेव जगत्पते ॥ २२ ॥ पूर्वं त्वमशुभं भुंक्षि उताहो नृ
पते शुभं ॥ नांतं दानस्य धर्मस्य पश्ये लोकस्य भास्वतः ॥ २३ ॥ पूर्वं
देवाशुभं भुंजे इति प्राह पतेति सः ॥ तावद्द्राक्षमात्मानं ह्लक
लासं पतन्भ्रमो ॥ २४ ॥ ब्रह्मण्यस्य वदान्यस्य तव दासस्य केशव ॥ स्म
तिर्नोद्यापि विध्वस्ता भवत्संदर्शनार्थिनः ॥ २५ ॥ स त्वं कथं मम विभो
ऽक्षपथः परात्मा योगेश्वरैः श्रुतिदृशामलहृद्विभाव्यः ॥ साक्षाद

धीमहजठरुव्यसनांधबुद्धेःस्यान्मेनुहृश्यपदूहयस्यभवापवर्गः॥२६
देवदेवजगन्नाथगोविंदपुरुषोत्तम॥नारायणहृषीकेशपुण्यश्लो
काच्युताव्यय॥२७॥अनुजानीहिमांकृष्णयांतंदेवगतिंविभो॥य
त्रक्वापिसतश्चेतोभ्रयान्मेत्वत्पदास्पदं॥२८॥नमस्तेसर्वभावा
यब्रह्मणेनंतशक्तये॥कृष्णायवासुदेवाययोगानांपतयेनमः
२९॥इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यपादौस्पृश्यास्रमौलिना॥अनुज्ञातोवि
मानाग्र्यमारुह्यपश्यतांनृणां॥३०॥कृष्णःपरिजनंप्राहभगवा

न्देवकीसुतः ॥ ब्रह्मण्यदेवो धर्मात्मा राजन्याननुशिक्षयन् ॥ ३१ ॥ दु
र्जरं वत ब्रह्मस्वं भुक्तमग्नेर्मनागपि तेजीयसोपि किमुत राज्ञामी
श्वरमानिनां ॥ ३२ ॥ नाहं हालाहलं मन्ये विषं यस्य प्रतिक्रिया ॥ ब्रह्म
स्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधिर्भुवि ॥ ३३ ॥ हिनस्ति विषमत्तारं व
ह्निरद्भिः प्रशाम्यति ॥ कुलं समूलं दहति ब्रह्मस्वारणिपावकः ॥ ३४
ब्रह्मस्वं दुरनुज्ञातं भुक्तं हंति त्रिपूरुषं ॥ प्रसह्य तु बलाद्भुक्तं दश पू
र्वान्दशापरान् ॥ ३५ ॥ राजानो राजलक्ष्म्यान्धा नात्मपातं प्रचक्षते ॥ नि

रयंयेभिमन्यंतेब्रह्मस्वंसाधुबालिशाः ॥३६॥ गृह्णंतियावतःपांसून्
क्रंदतामश्रुबिंदवः ॥ विप्राणांहृतवृत्तीनांवदान्यानांकुटुंबिनां ॥
३७ ॥ राजानोराजकुल्याश्चतावंतोब्दान्निरंकुशाः ॥ कुंभीपाकेषुप
च्यंतेब्रह्मदायापहारिणः ॥३८॥ स्वदत्तांपरदत्तांवाब्रह्मवृत्तिंहरेच्च
यः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविष्टायांजायतेकृमिः ॥३९॥ नमेब्रह्मधनं
भूयाद्यद्गृध्वाऽल्पायुषोनराः ॥ पराजिताश्च्युताराज्याद्भवंत्युद्वेजि
नोऽहिये ॥ विप्रंकृतागसमपिनैवद्रुह्यंतमामकाः ॥ घ्नंतंबहुशपं

तंवानमःकुरुतनिस्पशाः॥४०॥यथाहंप्रणमेविप्राननुकालंसमा
हितः॥तथानमतयूयंचयोऽ न्यथामेसदंडभाक्॥४१॥ब्राऽ
ह्मणार्थोह्यपहृतोहर्त्तारंपा तयत्यधः॥अजानंतमपि
ह्येनंनृगंब्राह्मणगोरि व॥४३॥एवंविश्राव्यभ
गवान्मुकुंदोद्वारकौकसः॥ पावनःसर्वलोकानांविवेश
निजमंदिरं॥४४॥इतिश्रीभागव तेमहापुराणेदशमस्कंधेनृगो
पाख्यानंनामचतुःषष्टितमोऽध्यायः॥ ॥श्रीशुकउवाच॥बल

मा०द०उ
८३

मद्रः कुरुश्रेष्ठ भगवान्रथमास्थितः ॥ सुहृद्दिदृक्षुरुत्कंठः प्रययौनं
दगोकुलं ॥१॥ परिष्वक्तश्चिरोत्कंठैर्गोपगोपीभिरेव च ॥ रामोभिवा
द्यपितरावाशीर्भिरभिनंदितः ॥२॥ चिरंनः पाहि दाशार्हसानुजोज
गदीश्वर ॥ इत्यारोप्यांकमालिंग्यनेत्रैः सिषिचतुर्जलैः ॥३॥ गोपवृ
द्धांश्च विधिवद्यविष्ठैश्चाभिवंदितः ॥ यथावयोयथासख्यंयथासंबं
धमात्मनः ॥४॥ समुपेत्याथगोपालान्हास्यहस्तग्रहादिभिः ॥ विश्रां
तंसुखमासीनंपप्रच्छुः पर्युपागताः ॥५॥ पृष्टाश्चानामयंस्वेषुप्रेम

राम
८३

गद्गदया गिरा ॥ ह्रस्मेकमलपत्राक्षे संन्यस्ताखिलराधसः ॥ ६ ॥ कच्चिन्नो
बांधवा राम सर्वे कुशलमासते ॥ कच्चित्स्मरथनो राम स्वयं दार सुता
नाः ॥ ७ ॥ दिष्ट्याकंसो हतः पापो दिष्ट्या मुक्ताः सुहृज्जनाः ॥ निहत्य निर्जि
त्यारिपून्दिष्ट्या दुर्गसमाश्रिताः ॥ ८ ॥ गोप्योहसंत्यः पप्रच्छू राम संदर्शना
दृताः ॥ कच्चिदास्ते सुखं कृष्णः पुरस्त्रीजनवल्लभः ॥ ९ ॥ कच्चित्स्मरति
वा बंधून्पितरं मातरं स्वसः ॥ अप्यसौ मातरं द्रष्टुं सकृदप्यागमिष्य
ति ॥ अपि वा स्मरतेस्माकमनुसेवां महाभुज ॥ १० ॥ मातरं पितरं

भ्रातॄन्पतीन्पुत्रान्स्वसॄरपि ॥ यदर्थेन हि यदाशार्हउत्स्यजान्स्वजनान्प्र
भो ॥ ११ ॥ तं नः सद्यः परित्यज्य गतः संछिन्नसौहृदः ॥ कथं नु तादृशं
स्त्रीभिर्न श्रद्धीयेत भाषितं ॥ १२ ॥ कथं नु गृह्णंत्यनवस्थितात्मनो
वचः कृतघ्नस्य बुधाः पुरस्त्रियः ॥ गृह्णंति वै चित्रकथस्य सुंदरस्मि
तावलोकोच्छ्वसितस्मरातुराः ॥ १३ ॥ किं नस्तत्कथया गोप्यः कथाः क
थयतापराः ॥ यात्यस्माभिर्विना कालो यदि तस्य तथैव नः ॥ १४ ॥ इ
ति प्रहसितं शौरेर्जल्पितं चारुवीक्षितं ॥ गीतं प्रेमपरिष्वंगं स्मरंत्यो

रुरुदुः स्त्रियः ॥१५॥ संकर्षणस्ताः कृष्णस्यसंदेशैर्हृदयंगमैः ॥ सांत्व
यामासभगवान्नानानुनयकोविदः ॥१६॥ द्वौमासौतत्रचावात्सी
न्मधुंमाधवमेवच ॥ रामःक्षपासुभगवान्गोपीनाँतिमावहन् ॥१७
पूर्णचंद्रकलामृष्टे कौमुदीगंधवायुना ॥ यमुनोपवनेरेमेसेविते
स्त्रीगणैर्वृतः ॥१८॥ वरुणप्रेषितादेवीवारुणीवृक्षकोटरात् ॥ पतंती
तद्वनंसर्वंस्वगंधेनाध्यवासयत् ॥१९॥ तंगंधंमधुधारायावायुनोप
हृतंबलः ॥ आघ्रायोपगतस्तत्रललनाभिःपपौसमं ॥२०॥ उपगीयमा

न्वरितोवनिताभिर्हलायुधः॥ वनेषुव्यचरत्क्षीवोमदविह्वललो
चनः॥२१॥ स्रग्व्येककुंडलोमत्तोवैजयंत्याचमालया॥ विभ्रत्स्मित
मुखांभोजंस्वेदप्रालेयभूषितं॥२२॥ सआजुहावयमुनांजलक्री
डार्थमीश्वरः॥ निजवाक्यमनादृत्यमत्तइत्यापगांबलः॥ अनागतां
हलाग्रेणकुपितोविचकर्षह॥२३॥ पापेत्वंमामवज्ञाययन्नायासि
मयाहुता॥ नेष्येत्वांलांगलाग्रेणशतधाकामचारिणी॥२४॥ एवंनि
र्भर्त्सिताभीतायमुनायदुनंदनं॥ उवाचचकितावाचंपादयोर्प

तितान्त्प ॥ २५ ॥ रामराममहाबाहोनजानेतवविक्रमं ॥ यस्यैकां
शेनविधृताजगतीजग तः पते ॥ २६ ॥ परंभावंभगवतोभगवन्मा
मजानतीं ॥ मोक्तुमर्हसिविश्वात्मन्प्रपन्नांभक्तवत्सल ॥ २७ ॥ ततो
व्यमुंचद्यमुनांयाचितोभगवान्बलः ॥ विजगाहजलंस्त्रीभिः करे
णुभिरिवे भराट् ॥ २८ ॥ कामंविहृत्यसलीलादुत्तीर्णायासितांब
रे ॥ भूषणानिमहार्हाणिददौकांतिः शुभांस्त्रजं ॥ २९ ॥ वसित्वावास
सीनीलेमालामामुच्यकांचनीं ॥ रेजेस्वलंकृतोलिप्तोमहेंद्रइव

वारणः ॥ ३० ॥ अद्यापि दृश्यते राजन् यमुनाकृष्टवर्त्मना ॥ बलस्या
नंतवीर्यस्य वीर्यं सूचयती व हि ॥ ३१ ॥ एवं सर्वा निशा याता एके
व रमतो व्रजे ॥ रामस्याक्षिप्तचित्तस्य माधुर्यैर्व्रजयोषि
तां ॥ ३२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे य

मुनाकर्षणं नाम पंचषष्टितमोध्यायः ॥ श्रीशुक उवाच
॥ नंदव्रजं गते रामे करूषाधिपतिर्नृप ॥ वासुदेवोहमित्यज्ञो दू
तं कृष्णाय प्राहिणोत् ॥ १ ॥ त्वं वासुदेवो भगवानवतीर्णो जगत्पतिः

इतिप्रस्तोभितोबालैर्मेनेआत्मानमच्युतं ॥२॥ दूतंचप्राहिणोन्मं
दः कृष्णायाव्यक्तवर्त्मने ॥ द्वारकायांयथाबालोनृपोबालकृतोऽ
बुधः ॥३॥ दूतस्तुद्वारकामेत्यसभायामास्थितंप्रभुं ॥ कृष्णंकमल
पत्राक्षंराजसंदेशमब्रवीत् ॥४॥ वासुदेवोवतीर्णोहमेकएवनचा
परः ॥ भूतानामनुकंपार्थंत्वंतुमिथ्याऽभिधांत्यज ॥५॥ यानित्वम
स्मच्चिन्हानिमौढ्याद्बिभर्षिसात्वत ॥ त्यक्त्वैहिमांत्वंशरणंनोचे
द्देहिममाहवं ॥६॥ श्रीशुकउवाच ॥ कत्थनंतदुपाकर्ण्यपौंड्रक

स्पाल्पमेधसः ॥ उग्रसेनादयः सभ्या उच्चकैर्जहसुस्तदा ॥ ७ ॥ उवा
च दूतं भगवान्परिहासकथामनु ॥ उत्स्रक्ष्ये मूढ चिह्नानि यैस्त्व
मेवं विकत्थसे ॥ ८ ॥ मुखं तदपिधायाज्ञ कंकगृध्रवटैर्वृतः ॥ शयिष्य
से हतस्तत्र भविता शरणं शुनां ॥ ९ ॥ इति दूतस्तदाक्षेपं स्वामिने
सर्वमाहरत् ॥ कृष्णोपि रथमास्थाय काशीमुपजगाम ह ॥ १० ॥
पौंड्रकोपि तदुद्योगमुपलभ्य महारथः ॥ अक्षौहिणीभ्यां संयु
क्तो निश्चक्राम पुराद्द्रुतं ॥ ११ ॥ तस्य काशिपतिर्मित्रं पार्ष्णिग्रा

सि

होऽन्वयात्तून्नप ॥ अक्षौहिणीभिस्तिसृभिरपश्यत्पौंड्रकं हरिः ॥१२॥
शंखा[illegible]गदाशार्ङ्गःश्रीवत्साद्युपलक्षितं ॥ बिभ्राणं कौस्तु
भमणिं वनमालाविभूषितं ॥१३॥ कौशेयवाससी पीते वसानं
गरुडध्वजं ॥ अमौल्यमौल्याभरणं स्फुरन्मकरकुंडलं ॥१४॥ दृ
ष्ट्वात्मनस्तत्त्वं वेषं कृत्रिममास्थितं ॥ यथा नटं रंगगतं विज
हास भृशं हरिः ॥१५॥ शूलैर्गदाभिः परिघैः शक्त्यृष्टिप्रासतोमरैः
असिभिः पट्टिशैर्बाणैः प्राहरन्नरयो हरिं ॥१६॥ कृष्णस्तु तत्पौंड्र

भा.द.उ.
८८
तू

कुकाशिराजयोर्बलंगजस्यंदनवाजिप[त्ति]न्निमत्त ॥ गदासिचक्रे
षुपिराईयद्ब्रशंयथायुगांतेकृतभुकूपथक्प्रजाः ॥१७॥ आयोध
नंतद्रथवाजिकुंजरद्विपैः खरोष्ट्रैररिणाऽवखंडितैः ॥ बभौन्वि
तंमोदवहंमनस्विनामाक्रीडनंफलपतेरिवोल्वणं ॥१८॥ अथा
हपौंड्रकंशौरिर्मौभोपौड्रकयज्ञवान् ॥ दूतवाक्येनमामाहतान्य
स्त्राण्युत्सृजामिते ॥१९॥ त्यजाज्यपिचैःऽपिधानंमेयत्त्वयाऽज्ञमषा
धलं ॥ व्रजामिशरणंतेद्ययदिनेद्धामिसंयुगं ॥२०॥ इतिक्षिप्ताप्रि

राम
८८

५ विष्णाणश्चहरेराजन्नस्य रूपं तन्मयो भवत् ॥ शिरः पतितमालोक्य राजद्वारे सकुंडलं ॥ ५

तैर्वाणैर्विरथीकृत्य पौंड्रकं ॥ शिरोऽच्छिनद्रथांगेन वज्रेणेंद्रो य
था गिरेः ॥ २१ ॥ तथा काशिपतेः कायाच्छिर उत्कृत्य पत्रिभिः ॥ न्य
पातयत्काशिपुर्य्यां पद्मकोशमिवानिलः ॥ २२ ॥ एवं मत्सरिणं ह
त्वा पौंड्रकं ससखं हरिः ॥ द्वारकामाविशत्सिद्धैर्गीयमानकथामृ
तः ॥ २३ ॥ स नित्यं भगवद्ध्यानप्रध्वस्ताखिलबंधनः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ किमिदं कस्य वा वक्त्रमिति संशयिरे जनाः ॥ २५

भा॰द॰उ॰
८९

राज्ञः काशिपतेर्ज्ञात्वामहिष्यः पुत्रबांधवाः ॥ पौराश्चहाहतारा
ज्ञाथनाथेतिप्रारुदन् ॥ २६ ॥ सुदक्षिणस्तस्यसुतः कृत्वासंस्था
विधिंपितुः ॥ निहत्यपितृहंतारंयास्याम्यपचितिंपितुः ॥ २७ ॥ इत्या
त्मनाभिसंधायसोपाध्यायोमहेश्वरं ॥ सुदक्षिणोर्चयामास
परमेणसमाधिना ॥ २८ ॥ प्रीतोऽविमुक्तेभगवांस्तस्मैवरमदाद्वि
भुः ॥ पितृहंतृवधोपायंसववेवरमीप्सितं ॥ २९ ॥ दक्षिणाग्निंपरिच
रब्राह्मणैःसममृत्विजं ॥ अभिचारविधानेनसचाग्निःप्रमथैर्वृतः

राम
८९

साधयिष्यतिसंकल्यमब्रह्मणेपप्रयोजितः॥ ३०॥ उत्पादिष्टस्तथाच
केह्नस्त्रायाऽभिचरन्नुव्रती॥ ततोग्निरुच्छितः कुंडान्मूर्त्तिमानति
भीषणः॥ नमस्ताम्रशिखाश्मश्रुरंगारोज्ज्वलिलोचनः॥ ३१॥ दंष्ट्रोग्र
भ्रकुटीदंडकठोरास्यः स्वजिह्वया॥ आलिहन्सृक्विणीनग्नोवि
धुन्वन्स्त्रिशिखंज्वलन्॥ ३२॥ पद्भ्यांतालप्रमाणाभ्यांकंपयन्न
वनीतलं॥ सोऽभ्यधावद्वृतोभूतैर्द्वारकांप्रदहन्दिशः॥ ३३॥ तमा
भिचारदहनमायांतंद्वारकौकसः॥ विलोक्यतत्रसुःसर्वेवनदा

हेयथाम्रगाः॥३४॥ अक्षैः सभायां क्रीडंतं भगवंतं भयातुराः॥ त्राहि
त्राहि त्रिलोकेश वह्नेः प्रदहतः पुरं॥३५॥ श्रुत्वा तज्जनवैक्लव्यं द
ष्ट्वा स्वानां च साध्वसं शरण्यः संप्रहस्याह मा भैष्टेत्यवितास्म्यहं
३६॥ सर्वस्यांतर्बहिःसाक्षी कृत्यां माहेश्वरीं विभुः॥ विज्ञाय तद्विघा
तार्थं पार्श्वस्थं चक्रमादिशत्॥३७॥ तत्सूर्यकोटिप्रतिमं सुदर्शनं जा
ज्वल्यमानं प्रलयानलप्रभं॥ स्वतेजसा खं ककुभोऽथ रोदसी च
क्रं मुकुंदास्त्रमथाग्निमार्दयत्॥३८॥ कृत्यानलः प्रतिहतः सरथां

गयाणेरस्त्रौजसासन्नपभग्नमुखो निवृत्तः॥ वाराणसीं परिसमे
त्य सुदक्षिणं तं सर्वविग्रुत्रं समदहत्तत्स्वच्छलोऽभिचारः॥४०॥च
क्रं च विष्णोस्तदनुप्रविष्टं वाराणसीं साट्टसभालयापण
सगोपुराट्टालककोष्ठसंकुलां सकोशहस्त्यश्व
रथान्नशालाम्॥४१॥दग्ध्वा वाराणसीं सर्वां विष्णोश्चक्रं
सुदर्शनं॥ भूयः पार्श्वमुपातिष्ठत्तस्याक्लिष्टकर्मणः॥४२॥य
एवं श्रावयेन्मर्त्य उत्तमश्लोकविक्रमं समाहितो वा श्रणुयात्सर्वपा

पेः प्रमुच्यते ॥ ४३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेपौंड्रका
दिवधाख्यः षट्षष्टितमोध्या … यः ॥ श्रीराजोवाच ॥ भूयोहंश्रो
तुमिच्छामिरामस्याद्भुतकर्म … णः ॥ अनंतस्याप्रमेयस्यय

दन्यत्कृतवान्प्रभुः ॥ १ ॥ … श्रीशुकउवाच ॥ नरकस्य
सखाकश्चिद्द्विविदोनामवा … नरः ॥ सुग्रीवसचिवः सोथ
भ्रातामैंदस्यवीर्यवान् ॥ २ ॥ सख्युः … सोपचितिंकुर्वन्वानरोराष्ट्रवि
प्लवं ॥ पुरग्रामाकरान्घोषानदहद्वह्निमुत्सृजन् ॥ ३ ॥ क्वचित्स

शैलानुत्पाद्य तैर्देशान्समचूर्णयत्॥ आनर्त्तान्सुतरामेव यत्रा
स्ते मित्रहा हरिः॥४॥ क्वचित्समुद्रमध्यस्थो दोर्भ्यामुद्धृत्य तज्जलं
देशान्नागायुतप्राणो वेलाकूलेष्वमज्जयत्॥५॥ आश्रमान्
षिमुख्यानां कृत्वा भग्नवनस्पतीन्॥ अदूषयच्छकृन्मूत्रैरग्नीन्वै
तानिकान् खलः॥६॥ पुरुषान्योषितो दुष्टः क्ष्माभृद्द्रोणीगुहा
सु सः॥ निक्षिप्य चाप्यधाच्छैलैः पेशस्कारीव कीटकं॥७॥ एवं देशान्
विप्रकुर्वन्दूषयंश्च कुलस्त्रियः॥ कृत्वा सुललितं गीतं गिरिं रैव

तर्कययो॥९॥तत्रापश्यद्यदुपतिंरामंपुष्करमालिनं॥सुदर्शनीय
सर्वांगंललनायूथमध्यगं॥१॥गायंतंवारुणींपीत्वामदविह्वल
लोचनं॥विभ्राजमानंवपुषाप्रभिन्नमिववारणं॥१०॥दृष्ट्वाश
खामृगःशाखामारूढःकंपयन्द्रुमान्॥चक्रेकिलिकिलाश
ब्दमात्मानंसंप्रदर्शयन्॥११॥तस्यधार्ष्ट्यंकपेर्वीक्ष्यतरुण्योजा
तचापलाः॥हास्यप्रियाविजहसुर्बलदेवपरिग्रहाः॥१२॥ताहे
लयामासकपिर्भ्रूक्षेपैःसंमुखादिभिः॥दर्शयन्स्वगुदंतासांराम

स्यचनिरीक्षतः॥१३॥तंग्राव्णाप्राहरत्क्रुद्धोबलःप्रहरतांवरः
सवंचयित्वाग्रावाणंमदिराकलशंकपिः॥१४॥गृहीत्वाहेलयामा
सधूर्त्तस्तंकोपयन्हसन्॥निर्भिद्यकलशंधृष्टोवासांस्यास्फाल
यद्बलं॥कदर्थीकृत्यबलवान्विप्रचक्रेमदोद्धतः॥१५॥तंतस्यावि
नयंदृष्ट्वादेशांश्चतदुपद्रुतान्॥क्रुद्धोमुशलमादत्तहलंचारि
जिघांसया॥१६॥द्विविदोपिमहावीर्यःशालमुद्यम्यपाणिना॥अ
भ्येत्यतरसातेनबलंमूर्द्धन्यताडयत्॥१७॥तंतुसंकर्षणोमूर्द्धिप

मा॰द॰उ॰
९३

तंतमच लं यथा॥ प्रतिजग्राह भगवान्सुनंदेनाहनच्चतं॥१८॥ मुश
लाहतमस्तिष्को विरेजेरक्तधारया॥ गिरिर्यथा गैरिकया प्रहारं ना
नुचिंतयन्॥१९॥ पुनरन्यसमुत्क्षिप्य कृत्वा निष्पत्रमोजसा॥ तेन
हनत्सुसंक्रुद्धस्तं बलः शतधाछिनत्॥२०॥ ततोन्येनरुषाजघ्नेतं
चापि शतधाऽछिनत्॥ एवं युध्यन्भगवतां भग्ने पुनः पुनः॥ आह
त्य सर्वतो वृक्षान्निर्वृक्षमकरोद्वनं॥२१॥ ततोऽमुंचछिलावर्षं बल
स्योपर्यमर्षितः॥ तत्सर्वं चूर्णयामास लीलया मुशलायुधः॥२२॥

राम
९३

भग्ने

२

सबाहुतालसंकाशौमुष्टीहृत्यकपीश्वरः ॥ आसाद्यरोहिणीपुत्रंता
भ्यांवक्षस्यरूरुजत् ॥ २३ ॥ यादवेंद्रोपितंदोर्भ्यांत्यक्त्वामुशललांगः
लौ ॥ जत्रावभ्यर्दयत्क्रुद्धः सोऽपतद्रुधिरंवमन् ॥ २५ ॥ चकंपेतेन
पततासटंकः सवनस्पतिः ॥ पर्वतः कुरुशार्दूलवायुनानौरिवांभ
सि ॥ २५ ॥ जयशब्दोनमः शब्दः साधुसाध्वितिचांबरे ॥ सुरसिद्धमुनी
द्राणामासीत्कुसुमवर्षिणां ॥ २६ ॥ एवंनिहत्यद्विविदंजगद्व्यतिकराव
हंसंस्तूयमानोभगवान्जनैः स्वपुरमाविशत् ॥ २७ ॥ इतिश्रीभागव

भा॰द॰उ॰
९४

तेमाहापुराणेदशमस्कंधेद्विविदवधोनामसप्तषष्टितमोध्यायः॥

श्रीशुकउवाच॥ दुर्योधनसुतांराजन्लक्ष्मणांसमितिंजयः॥ स्वयं
वरस्थामहरत्सांबोजांबवतीसुतः॥१॥ कौरवाःकुपिताऊचुर्दु
र्विनीतोयमर्भकः॥ कर्षीद्बलत्यनःकन्यामका
मामहरद्बलात्॥ बध्नीतेमंदुर्विनीतंकिंकरिष्यंतिवृष्णय
यः॥ येस्मत्प्रसादोपचितांदत्तांनोभुंजतेमहीं॥३॥ निगृहीतंसुतंश्रु
त्वायद्येष्यंतीहवृष्णयः॥ भग्नदर्पाःशमंयातिप्राणाइवसुसंयताः॥४

राम
९४

इतिकर्णःशल्यो भूरिर्यज्ञकेतुः सुयोधनः ॥ सांबमारेभिरे बद्धुं कुरुवृद्धा

नुमोदिताः ॥५॥ दृष्ट्वाऽनुधावतः सांबो धार्त्तराष्ट्रान्महारथः ॥ प्रग

ह्य रु चिरंचापंतस्थौसिंहइवैकलः ॥६॥ तंते जिघृक्षवः क्रुद्धास्तिष्ठेति

ष्ठेति भाषिणः ॥ आसाद्य धन्विनो बाणैः कर्णाग्रण्यः समाकिरन्

॥७॥ सोपि विद्धः कुरुश्रेष्ठकुरुभिर्यदुनंदनः ॥ नामृष्यत्तदचिंत्यार्भः

सिंहः क्षुद्रमृगैरिव ॥८॥ विस्फूर्ज्य रुचिरंचापंसर्वान्विव्याधसायकैः

कर्णादीन्षड्रथीन्वीरस्तावद्भिर्युगपत्पृथक् ॥९॥ चतुर्भिश्चतुरो

वाहानेकैकेनचसारथीन् ॥ रथिनश्चमहेष्वासान्जनस्पतन्नेभ्यसृज
यन् ॥१०॥ तंतुतेविरथंचक्रुश्चत्वारश्चतुरोहयान् ॥ एकस्तस्यसारथिं
जघ्नेच्चिछेदान्यःशरासनं ॥११॥ तंबध्वाविरथीकृत्यकृच्छ्रेणकुर
वोयुधि ॥ कुमारंस्वस्यकन्यांचस्वपुरंजग्मिनोऽविशन्नेतच्छ्रुत्वाना
रदोक्तेनराजन्संजातमन्यवः ॥ कुरून्प्रत्युद्यमंचक्रुरुग्रसेनप्र
चोदिताः ॥१३॥ सांत्वयित्वातुतान्रामःसन्नद्धान्वृष्णिपुंगवान्
नैछत्कुरूणांवृष्णीनांकलिंल्लापहः ॥१४॥ अगामहास्तिनपुरंर

कलिम

येनादित्यवर्च्चसा ॥ ब्राह्मणैः कुलवृद्धैश्च वृतश्चंद्र इवग्रहैः ॥ २५ ॥
गत्वा गजाह्वयं रामो बाह्योपवनमाश्रितः ॥ उद्धवं प्रेषयामास धृ
तराष्ट्रं बुभुत्सया ॥ १६ ॥ सोऽभिवंद्यांबिकापुत्रं भीष्मं द्रोणं च बा
ह्लिकं दुर्योधनं च विधिवद्रामम आगतम् अब्रवीत् ॥ १७ ॥ तेऽतिप्रीतास्त
माकर्ण्य प्राप्तं रामं सुहृत्तमं ॥ तमर्च्चयित्वाभिययुः सर्वे मंगलपा
णयः ॥ १८ ॥ तं संगम्य यथान्यायं गामर्घ्यं च न्यवेदयन् ॥ तेषां ये त
त्प्रभावज्ञाः प्रणेमुः शिरसा बलं ॥ १९ ॥ बंधून् कुशलिनः श्रुत्वा

एष्ट्वाशिवमनामयं॥ परस्परमथ्योरामोबभाषेविक्लवंवचः॥२०॥

उग्रसेनःक्षितीशेशोयदून्‌आज्ञापयत्प्रभुः॥तद्व्यग्रधियःश्रुत्वा

कुरुध्वंमाविलंबितं॥२१॥यद्यूयंबहुवस्त्वेकंजित्वाऽधर्मेणधार्मि

कं॥अबध्नीताऽथतन्मध्येबंधुनामैक्यकाम्यया॥२२॥वीर्यशौर्य

बलोन्नद्धमात्मशक्तिसमंवचः॥कुरवोबलदेवस्यनिशाम्यो

चुःप्रकोपिताः॥२३॥कुरवऊचुः॥अहोमहच्चित्रमिदंकालगत्या

दुरत्यया॥आरुरुक्षत्युपानच्छिरोमुकुटसेवितं॥२४॥एतेयौन

य

नसंबंध्राः सहशय्यासनाशनाः ॥ इत्थमयस्कल्पतांनीना अस्मद्दत्तन्नृपास
ना ॥ २५ ॥ चामरव्यजने शंखमातपत्रंच पांडुरं ॥ किरीटमासनंशय्यां
भुंजंत्यस्मदुपेक्षया ॥ २६ ॥ अलंकृतानांनरदेवलांछनैर्दातुःप्रतीपैःफ
णिनामिवाम्लतं ॥ येनःप्रसादोपचिताहियादवा आज्ञापयंत्यघगत
त्रपाबत ॥ २७ ॥ कथमिंद्रोपिकुरुभिर्भीष्मद्रोणार्जुनादिभिः अदत्त
मवरुंधीतसिंहग्रस्तमिवारणः ॥ २८ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ जन्मबंधुश्रि
योन्नद्धमदास्ते भरतर्षभ ॥ आश्राव्यरामंदुर्वाच्यमसभ्याःपुरमावि

भा॰द॰उ॰
९७

शान्तू ॥२९॥ इत्थंकुरूणांदौःशील्यंश्रुत्वावाच्यानिचाच्युतः ॥ अथोवाचको
पसंरब्धोदुःप्रेक्ष्यःप्रहसन्मुहुः ॥३०॥ नूनंनानामदोन्नद्धाःशांतिने
च्छंत्यसाधवः ॥ तेषांहिप्रशमोदंडःपशूनांलकुटोयथा ॥३१॥ अहो
यदून्सुसंरब्धान्कृष्णंचकुपितंशनैः ॥ सांत्वयित्वाऽहमेतेषांशममि
च्छन्निहागतः ॥३२॥ तइमेमंदमतयःकलहाभिरताःखलाः ॥ तंमा
मवज्ञायमुहुर्दुर्भाषांमानिनोऽब्रुवन् ॥३३॥ नोग्रसेनःकिलविभुर्भो
जवृष्ण्यंधकेश्वरः ॥ शक्रादयोलोकपालायस्यादेशानुवर्त्तिनः ॥३४

राम
९७

सुधर्माक्रम्यतेयेनपारिजातोऽमराधिपः॥आनीयभुज्यतेसोसौन
किलाध्यासनार्हणः॥३५॥यस्यपादयुगंसाक्षाच्छ्रीरुपास्तेऽखिलेश्व
री॥सोवशेयस्यतिष्टेतच्छद्मःकमललोचनः॥सनार्हतिकिलश्रीशो
नरदेवपरिच्छदान्॥३६॥यस्यांघ्रिपंकजरजोऽखिललोकपालैर्मौल्यु
त्तमैर्धृतमुपासिततीर्थतीर्थं॥ब्रह्माभवोहमपियस्यकलाःकला
याःश्रीश्चोद्वहेमचिरमस्यनृपासनंक्व॥३७॥भुंजतेकुरुभिर्दत्तंभू
खंडंवृष्णयःकिल॥उपानहःकिलवयंस्वयंतुकुरवःशिरः॥३८॥

श्री

अहोऐश्वर्यमत्तानांमत्तानामिवमानिनां॥ असंबद्धागिरोरूक्षाःकः
सहेताऽनुशासिता॥३९॥यतिःकौरवींपृथ्वींकरिष्यामीत्यमर्षितः
गृहीत्वाहलमुत्तस्थौदहन्निवजगत्त्रयं॥४०॥लांगलाग्रेणनगरमु
द्विदार्यगजाह्वयं॥विचकर्षसगंगायांप्रहरिष्यन्नमर्षितः॥४१॥ज
लयानमिवाघूर्णंगंगायांनगरंपतत्॥आकृष्यमाणमालोक्य
कौरवाजातसंभ्रमाः॥४२॥तमेवशरणंजग्मुःसकुटुंबाजिजीवि
षवः॥सलक्ष्मणंपुरस्कृत्यसांबंप्रांजलयःप्रभुं॥४३॥कौरवाऽञ्चु

रामरामाखिलाधारप्रभावं न विद्मते ॥ मूढानां नः कुबुद्धीनां क्षंतु
मर्हस्यतिक्रमम् ॥४४॥ स्थित्युत्पत्त्यप्ययानां त्वमेको हेतुर्निराश्रयः
लोकान्क्रीडनकानीश क्रीडंस्ते वदंति हि ॥४५॥ त्वमेव मूर्द्धीदम
नंतलीलया भूमंडलं बिभर्षि सहस्रमूर्द्धन ॥ अंते त्वयः स्वात्मनि
रुद्धविश्वः शेषे द्वितीयः परिशिष्यमाणः ॥४६॥ कोपात्ते ऽखिलः
शिक्षार्थं न द्वेषान्न च मत्सरात् ॥ बिभ्रतो भगवत्सत्त्वं स्थितिपालन
तत्परः ॥४७॥ नमस्ते सर्वभूतात्मन्सर्वशक्तिधराव्ययः ॥ विश्वकर्म

ल

भा·द·उ·
९९

न्नमस्तेस्तुत्वांवयंशरणंगताः॥४८॥श्रीशुकउवाच॥एवंप्रपन्नैः
संविग्नैर्वेपमानायनैर्बलः॥प्रसादितःसुप्रसन्नोमाभैष्टेत्यभयंद
दौ॥४९॥दुर्योधनःपारिबर्हंकुंजरान्षष्टिहायनान्॥ददौचद्वाद
शशतान्ययुतानितुरंगमान्॥५०॥रथानांषट्सहस्राणिरौक्माणां
सूर्यवर्चसां॥दासीनांनिष्ककंठीनांसहस्रंदुहितृवत्सलः॥५१॥प्रति
गृह्यतुतत्सर्वंभगवान्सात्वतर्षभः॥ससुतःसस्नुषःप्रायात्सुहृद्भि
रभिनंदितः॥५२॥ततःप्रविष्टःस्वपुरंहलायुधःसमेत्यबंधूननुर

राम
९९

सा

कृत्वेतसः॥ शशासससंर्बयदुपुंगवानांमध्येसभायांकुरुषुस्वचेष्टितं ५३॥ अद्यापिचपुरंह्येतत्सूच यद्रामविक्रमं॥ समुन्नतंदक्षिणतोगंगायामनुदृश्यते॥ ५४॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणे दशमस्कंधेबलभद्रविजयोनामाष्टषष्टितमोध्यायः॥ श्रीशुकउवाच॥ नरकंनिहतंश्रुत्वातथोद्वाहंचयोषितां॥ कृष्णेनैकेनबह्वीनांतद्दिदृक्षुस्मनारदः॥ १॥ चित्रंबतैतदेकेनवपुषायुगपत्पृथकू॥ गृहेषुद्व्यष्टसाहस्रंस्त्रियएकउदा

भा॰द॰उ॰
९०

वहत् ॥ २ ॥ उत्सुत्सुको द्वारवतीं देवर्षिरीक्षुमागमत् ॥ पुष्पितोपवना
रामद्धिजालिकुलनादितां ॥ ३ ॥ उत्फुल्लेंदीवरांभोजकह्लारकुमुदो
त्पलैः ॥ छुरितेषु सरस्सुच्चैः कूजितां हंससारसैः ॥ ४ ॥ प्रासादलक्षैर्न
वभिर्जुष्टां स्फाटिकराजतैः ॥ महामरकतप्रख्यैः स्वर्णरत्नपरिच्छदैः
॥ ५ ॥ विभक्तरथ्यापथचत्वरापणैः शालासभाभी रुचिरां सुराल
यैः ॥ संसिक्तमार्गांगणवीथिदेहलीं पतत्पताकाध्वजवारितातपां
॥ ६ ॥ तस्यामंतःपुरं श्रीमदर्चितं सर्वधिष्ण्यपैः ॥ हरेः स्वकौशलं यत्र

राम
१००

त्वष्ट्राकात्स्र्यैनदर्शितं ॥ ७ ॥ यत्रषोडशभिः सप्तसहस्रैः समलंकृतं ॥

विवेशैकतमं शौरेः पत्नीनां भवनंमहत् ॥ ८ ॥ विष्टब्धं विद्रुमस्तंभै

र्वैदूर्यफलकोत्तमैः ॥ इंद्रनीलमयैःकुड्यैर्जगत्याचाहतत्विषा ॥ ९ ॥ वि

तानैर्निर्मितैस्त्वष्ट्रामुक्तादामविलंबिभिः ॥ दांतैरासनपर्यंकैर्मण्यु

त्तमपरिष्कृतैः ॥ १० ॥ दासीभिर्निष्ककंठीभिःसुवासोभिरलंकृतं ॥ पुं

भिः सुकंचुकोष्णीषसुवस्त्रमणिकुंडलैः ॥ ११ ॥ रत्नप्रदीपनिकरद्यु

तिभिर्निरस्तध्वांतंविचित्रवलभीषुशिखंडिनोंग ॥ नत्यंतियत्र

विहितागरुधूपसमस्तैर्निर्यातमीश्यघनबुद्ध्यउन्नदंतः ॥१२॥ तस्मिन्स
मानगुणरूपवयःसुवेषदासीसहस्रयुतयाऽनुसवंगृहिण्या ॥ वि
प्रोऽदद्दर्शच्चमरव्यजनेनरुक्मदंडेनसात्वतपतिंपरिवीजयंत्या ॥१३॥
तंसंनिरीक्ष्यभगवान्सहसोत्थितःश्रींपर्यंकतःसकलधर्मभृतांव
रिष्टः ॥ आनम्यपादयुगलंशिरसाकिरीटजुष्टेनसांजलिरवीविश
दासनेस्वे ॥१४॥ तस्यावनिज्यचरणौतदपःस्वमूर्ध्नाविभ्रज्जगद्गु
रुतरोपिसतांपतिर्हि ॥ ब्रह्मण्यदेवइतियद्गुणनामयुक्तंतस्यैव

यक्षरणशौच

मशेषतीर्थ॥१५॥संपूज्य देवऋषिवर्यमृषिः पुराणो नारायणो न
रसखो विधिनो दितेन॥वाण्याभिभाष्य मितयामृतमिष्टया तं
प्राह प्रभो भगवते करवाम हे किं॥१६॥नारद उवाच॥नैवाद्भुतं त्वयि
विभोऽखिललोकनाथे मैत्री जनेषु सकलेषु दमः खलानां॥निःश्रेय
साय हि जगत्स्थितिरक्षणाभ्यां स्वैरावतार उरुगाय विदाम सुष्ठु॥१७॥
दृष्टं तवांघ्रियुगलं जननापवर्गं ब्रह्मादिभिर्हृदि विचिंत्यमगाधबो
धैः संसारकूपपतितो त्तरणावलंबं ध्यायंश्चराम्यनुगृहाण य

ध्यास्मृतिः स्यात् ॥१५॥ ततोन्यदाविशद्गेहं कृष्णपत्न्याः सनारदः। योगे
श्वरेश्वरस्यांग योगमायाविवित्सया ॥१७॥ दीव्यंतमक्षैस्तत्रापिप्रियया चो
द्धवेनच ॥ पूजितः परया भक्त्या प्रत्युत्थानासनादिभिः ॥२१॥ पृष्टश्चा
विदुषेवासौ कदायातोभ[illegible]वानिति ॥ क्रियते किंनु पूर्णानामपूर्णैर
स्मदादिभिः ॥२२॥ अथापि ब्रूहि नो ब्रह्मन् जन्मैतच्छोभनं कुरु ॥ सतु
विस्मितउत्थाय तूष्णीमन्यदगाद्गृहं ॥ तत्राप्यचष्ट गोविंदं लालयंतं
सुतान् शिशून् ॥ ततोन्यस्मिन्गृहेपश्यन्मज्जनाय कृतो[illegible]द्यमं ॥२३

जुहूंतंचविनानाग्नीन्यजंतंपंचभिर्मखैः॥ भोजयंतंद्विजान्क्वापि
भुंजानमवशेषितं॥२४॥ क्वापिसंध्यामुपासीनंजपंतंब्रह्मवाग्यतं
एकत्रचासिचर्मभ्यांचरंतमसिवर्त्मसु॥२५॥ अश्वैर्गजैरथैःक्वापि
विचरंतंगदाग्रजं॥ क्वचिच्छयानंपर्यंकेस्तूयमानंचबंदिभिः॥२६॥ मं
त्रयंतंचकस्मिंश्चित्मंत्रिभिश्चोद्धवादिभिः॥ जलक्रीडारतंक्वापि
वारमुख्याबलावृतं॥२७॥ कुत्रचिद्द्विजमुख्येभ्योददतंगाःस्वलंकृ
ताः॥ इतिहासपुराणानिशृण्वंतंमंगलानिच॥२८॥ हसंतंहास्यक

भा·द·उ
१·३

थयाकदाचित्प्रिययागृहे॥ क्वापिधर्मंसेवमानमर्थकामौचकुत्रचित्
ध्यायंतमेकमात्मानंपुरुषंप्रकृतेःपरं॥ शुश्रूषंतंगुरून्क्वापिकामै
र्भोगैःसपर्यया॥ ३० ॥ कुर्वंतंविग्रहंकैश्चित्संधिंचान्यत्रकेशवं॥ कुत्रा
पिसहरामेणचिंतयंतंसतांशिवं॥ ३१ ॥ पुत्राणांदुहितॄणांचकालेवि
ध्युपयापनं॥ दारैर्वरैस्तत्सदृशैःकल्पयंतंविभूतिभिः॥ ३२ ॥ प्रस्था
पनोपानयनैरपत्यानांमहोत्सवान्॥ वीक्ष्ययोगेश्वरेशस्ययेषांलो
काविसिस्मिरे॥ ३३ ॥ यजंतंसकलान्देवान्क्वापिक्रतुभिरूर्जितैः

राम
१·३

पूर्त्तैर्यजंतं क्वचिद्धर्मं कूपारामालयादिभिः ॥ ३४ ॥ चरंतं मृगयां क्वापि ह
यमारुह्य सैंधवं ॥ घ्नंतं ततः पशून्मेध्यान्परीतं यदुपुंगवैः ॥ ३५ ॥ अ
व्यक्तलिंगं प्रकृतिष्वंतःपुरगृहादिषु ॥ क्वचिच्चरंतं योगेशं तत्तद्भा
वबुभुत्सया ॥ ३६ ॥ अथोवाच हृषीकेशं नारदः प्रहसन्निव ॥ योग
मायोदयं वीक्ष्य मानुषीमीयुषो गतिं ॥ ३७ ॥ विदाम योगमायास्ते दु
र्दर्शा अपि मायिनां ॥ योगेश्वरात्मन्निर्भाता भवत्पादनिषेवया
३८ ॥ अनुजानीहि मां देव लोकांस्ते यशसाप्लुतान् ॥ पर्यटामि त

वोऽगायन्लीलां भुवनपावनीं ॥३९॥ श्रीभगवानोवाच ॥ ब्रह्मन्धर्म
स्य वक्ताहं कर्त्ता तदनुमोदिता ॥ तच्छिक्षयँल्लोकमिममास्थितः पुत्र
मा खिदः ॥४०॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्याचरंतं सद्धर्मान्पावनान्गृहमेधि
नां ॥ तमेव सर्वगेहेषु संतमेकं ददर्श ह ॥४१॥ कृष्णस्यानंतवीर्यस्य
योगमायामहोदयं ॥ मुहुर्दृष्ट्वा ऋषिरभूद्विस्मितो जातकौतुकः
॥४२॥ इत्यर्थकामधर्मेषु कृष्णेन श्रद्धितात्मना ॥ सम्यक्सभाजितः
प्रीतस्तमेवानुस्मरन्ययौ ॥४३॥ एवं मनुष्यपदवीमनुवर्त्तमानो

नारायणोऽखिलभवायगृहीतशक्तिः ॥ रेमेंगषोडशसहस्रवरांग
नानांसव्रीडसौहृदनिरीक्षणहासजुष्टः ॥४४॥ यानीहविश्वविल
योद्भवव्रत्तिहेतुः कर्माण्य नन्यविषयाणिहरिःस्वक
रैयस्तुंगगायतिश्रृणोत्य नुमोदतेवाभक्तिर्भवे
द्भगवतिह्यपवर्गमार्गे ॥४५॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणे
दशमस्कंधेरुक्मलीनादर्शनोनाम मोकोनसप्ततितमोध्यायः ॥ श्री
शुकउवाच ॥ अथोषस्यु पवृत्तायांकुक्कुटान्कूजतोशपन् ॥ ग

हीतकंठ्यःपतिभिर्माधव्योविरहातुराः॥१॥वयांस्यरोरुवन्कृष्णंबोध
यंतीववंदिनः॥गायत्स्वलिष्वनिद्राणिमंदारवनवायुभिः॥२॥मुहू
र्त्तंतुवैदर्भीनामृष्यदतिशोभनं॥परिरंभणविश्लेषात्प्रियबा
ह्वंतरंगता॥३॥ब्राह्मेमुहूर्त्तउत्थायवार्युपस्पृश्यमाधवः॥दध्यौप्र
सन्नकरणआत्मानंतमसःपरं॥४॥एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्व
संस्थयानित्यनिरस्तकल्मषं॥ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिः
स्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतिं॥५॥अथाप्लुतोंभस्यमलेयथा

विधिक्रियाकलापंपरिधायवाससी॥ चकारसंध्योपगमादिसत्तमो
हुतानलोब्रह्मजजापवाग्यतः॥६॥ उपस्थायार्कमुद्यंतंतर्प्पयित्वा
त्मनःकलाः॥ देवानृषीन्पितॄन्वृद्धान्विप्रानभ्यर्च्यचात्मवान्
॥७॥ धेनूनांरुक्मशृंगीणांसाध्वीनांमौक्तिकस्रजां॥ पयस्विनीनांगृ
ष्टीनांसवत्सानांसुवाससां॥८॥ ददौरौप्यखुराग्राणांक्षौमाजिन
तिलैःसह॥ अलंकृतेभ्योविप्रेभ्योबद्वंबद्वंदिनेदिने॥९॥ गोविप्रदे
वतावृद्धान्गुरून्भूतानिसर्वशः॥ नमस्कृत्यात्मसंभूतीर्मंगला

निसमास्पृशत् ॥१०॥ आत्मानं भूषयामास नरलोकविभूषणं ॥ वा-
सोभिर्भूषणैः स्वीयैर्दिव्यस्रगनुलेपनैः ॥११॥ अवेक्ष्याऽज्यं तथाद
र्शं गोवृषद्विजदेवताः ॥ कामांश्च सर्ववर्णानां पौरांतःपुरचारिणां
१२ ॥ प्रदाप्य प्रकृतीः कामैः प्रतोष्य प्रत्यनंदत ॥ संविभज्याऽग्रतो
विप्रान्स्रक्तांबूलानुलेपनैः ॥१३॥ सुहृदः प्रकृतीर्दारानुपायुंक्त
ततः स्वयं ॥ तावत्सूत उपानीय स्यंदनं परमाद्भुतं ॥ सुग्रीवाद्यैर्हयै
र्युक्तं प्रणम्यावस्थितोऽग्रतः ॥१४॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिं सारथेस्त

पी

यु

मथारुहत्॥सात्यकृद्धवसंयुक्तः पूर्वाद्रिमिव भास्करः॥१५॥ईक्षि
तोऽन्तःपुरस्त्रीणां सव्रीडप्रेमवीक्षितैः॥छ छत्राद्भिस्तष्टो निरगाज्जा
तहासोहरन्मनः॥१६॥सुधर्माख्यां सभां सर्वैर्वृष्णिभिः परिवारि
तः॥प्राविशद्यन्निविष्टानां न संत्यंगषडूर्मयः॥१७॥तत्रोपविष्टः
परमासने विभुर्बभौ स्वभासा ककुभोऽवभासयन्॥वृतो नृसिंहै
र्यदुभिर्यदूत्तमो यथोडुराजो दिवि तारकागणैः॥१८॥तत्रोपमंत्रि
णो राजन्नानाहास्यरसैर्विभुं॥उपतस्थुर्नटाचार्या नर्तक्यस्तांडवैः

भा॰द॰उ॰
१०७

ष्यकु ॥१९॥ मृदंगवीणामुरजवेणुतालदरस्वनैः ॥ ननृतुर्जगुस्तुष्टुवु
श्चसूतमागधबंदिनः ॥२०॥ तत्रस्थाब्राह्मणाः केचिदासीनाब्रह्म
वादिनः ॥ पूर्वेषांपुण्ययशसांराज्ञांचाकथयन्कथाः ॥२१॥ तत्रैकः
पुरुषोराजन्नागतोऽपूर्वदर्शनः ॥ विज्ञापितोभगवतेप्रतीहारैः
प्रवेशितः ॥२२॥ सनमस्कृत्यकृष्णायपरेशायकृतांजलिः ॥ राज्ञामा
वेदयद्दुःखंजरासंधनिरोधजं ॥२३॥ येचदिग्विजये तस्यसंनतिं
नययुर्नृपाः ॥ प्रसह्यरुद्धास्तेनासन्नयुतेद्वेगिरिव्रजे ॥२४॥ राजानः

ऊचुः॥ कृष्णकृष्णाप्रमेयात्मन्प्रपन्नभयभंजन॥ वयंत्वांशरणंयामो
भयभीताःपृथकुधियः॥१५॥ लोकोविकर्मनिरतःकुशलेप्रमत्तःकर्म
ण्ययंत्वदुदितेभवदर्चनेस्वे॥ यस्तावदस्यबलवानिहजीविताशां
सद्यश्छिनत्त्यनिमिषायनमोस्तुतस्मै॥१६॥ लोकेभवान्जगदीनः
कलयावतीर्णःसद्रक्षणायखलनिग्रहणायचान्यः॥ कश्चित्त्वदी
यमतियातिनिदेशमीशकिंवाजनःस्वकृतमृछतितन्नविद्मः॥१७
स्वप्नायितंनृपसुखंपरतंत्रमीशशश्वद्भयेनमृतकेनधुरंवहामः

हित्वातदात्मनिसुखंत्वदनीहलभ्यंक्लिश्यामहेतिकृपणास्तवमायये
ह॥२९॥तन्नोभवान्प्रणतशोकहरांघ्रियुग्मोबद्धान्वियुंक्ष्वमगधाह्व
यकर्मपाशात्॥योभूभुजोऽयुतमतंगजवीर्यमेकोबिभ्रद्रुरोधभ
वनेमृगराडिवावीः॥२९॥योवैत्वयाद्विनवकृत्वउदात्तचक्रभग्नोमृ
धेखलुभवंतमनंतवीर्यं॥जित्वान्नृलोकनिरतंसकृदूढदर्पोयुष्म
त्प्रजारुजतिनोऽजिततद्विधेहि॥३०॥इतिमागधसंरुद्धाभवद्दर्शन
कांक्षिणः॥प्रपन्नाःपादमूलंतेदीनानांविधीयतां॥३१॥राजदूतेब्रु

श्रीं

वत्येवं देवर्षिः परमद्युतिः ॥ बिभ्रत्पिंगजटाभारं प्रादुरासीद्यथा रविः
३२ ॥ तं दृष्ट्वा भगवान् कृष्णः सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ ववंद उत्थितः शी
र्ष्णा ससभ्यः सानुगो मुदा ॥ ३३ ॥ सभाजयित्वा विधिवत्कृतासन
परिग्रहं ॥ बभाषे सूनृतैर्वाक्यैः श्रद्धया तर्पयन्मुनिं ॥ ३४ ॥ अपि
स्विदद्य लोकानां त्रयाणामकुतोभयं ॥ ननु भूयान् भगवतो लो
कान्पर्यटतो गुणः ॥ ३५ ॥ न हि तेऽविदितं किंचिल्लोकेष्वीश्वरकर्तृषु
अथ पृच्छामहे युष्मान् पांडवानां चिकीर्षितं ॥ ३६ ॥ नारद उवाच ॥

भा॰द॰उ॰
१०९

दृष्टामयातेबहुशोदुरत्ययामायाविभोविश्वसृजश्चमायिनः॥भूते
षुभूमंश्चरतःस्वशक्तिभिर्वन्हेरिवछन्नरुचोनमेद्भुतं॥३७॥तवेहितं
कोर्हतिसाधुवेदितुंस्वमाययेदंसृजतोनियच्छतः॥यद्विद्यमानात्म
तयाऽवभासतेतस्मैनमस्तेस्वविलक्षणात्मने॥३८॥जीवस्ययःसं
सरतोविमोक्षणंनजानतोनर्थवहाच्छरीरतः॥लीलावतारैःस्वय
शःप्रदीपकंप्राज्वालयत्त्वातमहंप्रपद्ये॥३९॥अथाप्याश्रावयेब्र
ह्मन्नरलोकविडंबनं॥राज्ञःपैतृष्वस्रेयस्यभक्तस्यचचिकीर्षितं

राम
१०९

४०॥ यक्ष्यतित्वांमखेंद्रेणराजसूयेनपांडवः॥ पारमेष्ठ्यकामोनृप
तिस्तद्भवाननुमोदतां॥४१॥ तस्मिन्देवक्रतुवरेभवंतंवैसुरादयः
दिदृक्षवःसमेष्यंतिराजानश्चयशस्विनः॥४२॥ श्रवणात्कीर्तनाद्ध्या
नात्पूयंतेंतेवसायिनः॥ तवब्रह्ममयेशस्यकिमुतेक्षाभिमर्शिनः
४३॥ यस्यामलंदिवियशःप्रथितंरसायांभूमौच्चते [illegible] भुवन
मंगलदिग्वि तानं॥ मंदाकिनीदिविचभोगवतीतिचाधोगंगेतिचे
हचरणांबुपुनातिविश्वं॥४४॥ श्रीशुकउवाच॥ तत्रतेष्वात्मपक्षे

भा.द.उ.
११०

षुगृह्णत्सुविजिगीषया॥ वाचः पेशैः स्मयन्भृत्यमुद्धवंप्राह केश
वः॥४५॥ श्रीभगवानुवाच॥ त्वंहिनः परमंचक्षुः सुहृन्मंत्रार्थत
त्ववित्॥ तथात्र ब्रूह्यनुष्ठेयं श्रद्दध्मः करवाम तत्॥४६॥ इत्युपा
मंत्रितो भर्त्रा सर्वज्ञेनापि मुग्धवत्॥ निदेशं शिर

साधाय उद्धवः प्रत्यभाषत॥४७॥ इति श्री भागवते
महापुराणे दशमस्कंधे भगवद्याने सप्ततितमोध्या
यः॥ श्रीशुक उवाच॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य देवर्षेरुद्धवोब्रवीत्॥ सभ्या

राम
११०

नोमतमाज्ञायद्बृधस्यचमहामते॥१॥उद्धवउवाच॥यदुक्तमृषिणा

देवसाक्षिव्यंयस्यतत्त्वया॥कार्यंपैतृष्वसेयस्यरक्षाञ्चशरणै

षिणां॥२॥यष्टव्यंराजसूयेनदिक्चक्रजयिनाविभो॥

अतोजरासुतजयउभयार्थोमतोमम॥३॥अस्मा

कंचमहानर्थोह्येतेनैवभविष्यति॥यशश्चतवगोविंदरा

ज्ञोबद्धान्विमुंचतः॥४॥सवैदुर्विषहोराजानागायुतसमोबलैः

बलिनामपिचान्येषांभीमंसमबलंविना॥५॥द्वैरथेसतुजेतव्योमा

भा॰द॰उ॰
१११
श्री

शातात्मोहिधीयुतः ॥ ब्रह्मण्योभ्यर्थितो विप्रैर्न्न प्रत्याख्याति कर्हि
चित् ॥ ६ ॥ ब्रह्मवेषधरो गत्वा तं भिक्षेत वृकोदरः ॥ हनिष्यति न सं
देहो द्वैरथे तव सन्निधौ ॥ ७ ॥ निमित्तं परमीशस्य विश्वसर्गनिरोधयोः
हिरण्यगर्भः शर्वश्च कालस्यारूपिणस्तव ॥ ८ ॥ गायंति ते विशदकर्म ग
हेषु देव्यो राज्ञां स्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणं च ॥ गोप्यश्च कुंजरपतेर्जन
कात्मजायाः पित्रोश्च लब्धशरणा मुनयो वयं च ॥ ९ ॥ जरासंधवधः
कृष्ण भूर्यर्थायोपकल्पते ॥ प्रायः पाकविपाकेन तव चाभिमतः क्र

राम
१११

तुः॥१०॥श्रीशुक उवाच॥इत्युद्धववचोराजन्सर्वतोभद्रमच्युतं॥दे
वर्षिर्यदुवृद्धाश्चकृष्णश्चप्रत्यपूजयन्॥११॥अथादिशत्प्रयाणा
यभगवान्देवकीसुतः॥भृत्यान्दारुकजैत्रादीननुज्ञाप्यगुरून्
विभुः॥१२॥निर्गमय्यावरोधान्स्वान्ससुतान्सपरिछदान्॥संकर्ष
णमनुज्ञाप्ययदुराजंचशत्रुहन्॥सूतोपनीतंस्वरथमारुहद्गरुडध्व
जं॥१३॥ततोरथद्विपभटसादिनायकैः करालयापरिवृत आत्म
सैन्ययामृदंगभेर्यानकशंखगोमुखैः प्रघोषघोषितककुभोनि

राम

रात्क्रमत् ॥१४॥ नवाजिकांचनशिबिकाभिरच्युतं सहात्मजाः पतिमनु सुव्रता ययुः ॥ वरांबराभरणविलेपनस्रजः सुसंवृतास्तान्नृभिरसिचर्मपाणिभिः ॥१५॥ नरोष्ट्रगोमहिषखराश्वतर्यनः करेणुभिः परिजनवारयोषितः ॥ स्वलंकृताः कटकुटिकंबलांबराद्युपस्करा ययुरधियुज्य सर्वतः ॥१६॥ बलं बृहद्ध्वजपटछत्रचामरैर्वरायुधाभरणकिरीटवर्मभिः ॥ दिवांशुभिस्तुमुलरवं बभौ रवेर्यथार्णवः क्षुभिततिमिंगिलोर्मिभिः ॥१७॥ अथो मुनिर्यदुपतिना सभाजितः प्रणम्य तं

हृदिविदधद्विहायसा॥ निशम्यतद्व्यवसितमाहृतार्हणोमुकुंदसं
दर्शननिर्वृतेंद्रियः॥१८॥ राजदूतमुवाचेदंभगवान्प्रीणयन्गिरा
माभैष्टदूतभद्रंवोघातयिष्यामिमागधं॥१९॥ इत्युक्तोप्रस्थितोदू
तोयथावदवदन्नृपान्॥ तेपिसंदर्शनंशौरेःप्रत्यैक्षन्यन्मुमुक्ष
वः॥२०॥ आनर्त्तसौवीरमरूंस्तीर्त्वाविनशनंहरिः॥ गिरीन्नदीरतीया
यपुरग्रामव्रजाकरान्॥२१॥ ततोदृषद्वतींतीर्त्वामुकुंदोथसरस्वतीं॥
पंचालानथमत्स्यांश्चशक्रप्रस्थमथागमत्॥२२॥ तमुपागतमाक

ण्यप्रीतो दुर्द्दर्शनं नृणां ॥ अजातशत्रुर्न्निरगात्सोपाध्यायः सुहृद्वृतः
२३ ॥ गीतवादित्रघोषेण ब्रह्मघोषेण भूयसा ॥ अभ्ययात्स हृषीकेशं
प्राणाः प्राणमिवादृतः ॥ २४ ॥ दृष्ट्वा विक्लिन्नहृदयः कृष्णं स्नेहेन पांड
वः ॥ चिरात्दृष्टं प्रियतमं सस्वजेथ पुनः पुनः ॥ २५ ॥ दोर्भ्यां परिष्व
ज्य रमामलालयं मुकुंदगात्रं नृपतिर्हताशुभः ॥ लेभे परां निर्वृति
मश्रुलोचनो हृष्यत्तनुर्विस्मृतलोकविभ्रमः ॥ २६ ॥ तं मातुलेयं प
रिरभ्य निर्वृतो भीमः स्मयन्प्रेमजवाकुलेंद्रियः ॥ यमौ किरीटी च

सुहृत्तमंमुदाप्ररुद्धबाष्पापरिरेभिरेऽच्युतं॥२७॥अर्जुनेनपरिष्वक्तो
यमाभ्यामभिवादितः॥ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्यवृद्धेभ्यश्चयथार्ह
तः॥२८॥मानिनोमानयामासकुरुसृंजयकैकयान्॥सूतमागधगं
धर्वान्वंदिनश्चोपमंत्रिणः॥२९॥मृदंगशंखपटहवीणापणवगो
मुखैः॥ब्राह्मणाश्चारविंदाक्षंतुष्टुवुर्ननृतुर्जगुः॥३०॥एवंसुहृ
द्भिःपर्यस्तःपुण्यश्लोकशिखामणिः॥संस्तूयमानोभगवान्विवे
शालंकृतंपुरं॥३१॥संसिक्तवर्त्मकरिणांमदगंधतोयैश्चित्रध्व

जैः कनकतोरणपूर्णकुंभैः ॥ मत्स्यात्मभिर्नववदुकूलविभूषयास्त्र
गंधैर्नरैभिर्युवतिभिश्च विराजमानं ॥ ३२ ॥ उद्दीप्तदीपावलिभिः प्र
तिसद्मजालनिर्यातधूपरुचिरं विलसत्पताकं ॥ मूर्द्धन्यहेमकल
शोरजतो रुम्यंगैर्जुष्टं ददर्श भवनैः कुरुराजधाम ॥ ३३ ॥ श्रु त्वं निशम्यन
रलोचनपानपात्रमौत्सुक्यविश्लथितकेशदुकूलबंधाः ॥ सद्योविसृ
ज्य गहकर्मपतींश्च तल्पे द्रष्टुं ययुर्युवतयस्मनरेंद्रमार्गे ॥ ३४ ॥ त
स्मिन्सुसंकुलइभाश्वरथद्विपद्भिः हर्म्यं सभार्यमुपलभ्य गहा

धिरूढाः नार्यो विकीर्य कुसुमैर्मनसोपगुह्य सुस्वागतं विदधुरु
त्स्मयवीक्षितेन ३५ ऊचुः स्त्रियः पथि निरीक्ष्य मुकुंदपत्नीस्तारा
यथोडुपसहाः किमकार्यमूभिः यच्चक्षुषां पुरुषमौलिरुदारहा
सलीलावलोककलयोत्सवमातनोति ३६ तत्रतत्रोपसंगम्य
पौरा मंगलपाणयः चक्रुः सपर्यां कृष्णाय श्रेणीमुख्या हतैनस
ः ३७ अंतःपुरजनैः प्रीत्या मुकुंदः फुल्ललोचनैः ससंभ्रमैरभ्यु
पेतः प्राविशद्राजमंदिरं ३८ पृथा विलोक्य भ्रात्रेयं कृष्णं त्रिभु

वनेश्वरं॥ प्रीतात्मोत्थायपर्यंकात्सकृष्णापरिषस्वजे॥३९॥ गोविंदंगृ
हमानीयदेवदेवेशमादृतः॥ पूजायांनाविदत्कृत्यंप्रमोदोपहतो
नृप॥४०॥ पितृष्वसुर्गुरुस्त्रीणांकृष्णश्चक्रेभिवादनं॥ स्वयंचकृष्ण
याराजन्भगिन्याचाभिवंदितः॥४१॥ श्वश्र्वासंचोदिताकृष्णाकृ
ष्णपत्नीश्चसर्वशः॥ आनर्चरुक्मिणींसत्यांभद्रांजांबवतींतथा
४२॥ कालिंदींमित्रविंदांचशैब्यांनाग्नजितींसतीं॥ अन्याश्चाभ्या
गतायास्तुवासःस्रङ्मंडनादिभिः॥४३॥ सुखंनिवासयामास

धर्मराजोजनार्द्दनं॥ससैन्यंसानुगामात्यंसभार्य्यंचनवंनवं॥
४४॥तर्प्पयित्वाखांडवेनवह्निंफाल्गुनसंयुतः॥मोचयि

त्वामयंयेनराज्ञेदिव्यासभाकृता॥४५॥उवासकति
चिन्मासानूराज्ञःप्रियचिकीर्षयाविहरन्रथ
मारुह्यफाल्गुनेनभटैर्वृतः॥४६॥इतिश्रीभागवते
माहापुराणेदशमस्कंधेएकसप्ततितमोध्यायः॥श्रीशुक
उवाच॥एकदातुसभामध्येआस्थितोमुनिभिर्वृतः॥ब्राह्मणैः

भा॰द॰उ॰
११६

क्षत्रियैर्वैश्यैर्भ्रातृभिश्चयुधिष्ठिरः ॥१॥ आचार्यैःकुलवृद्धैश्चज्ञा
तिसंबंधिबांधवैः ॥ अथएवतामेववचैर्नेषामाभाष्येदमुवाचह ॥२॥
युधिष्ठिरउवाच ॥ क्रतुराजेनगोविंदराजसूयेनपावनीः ॥ यक्ष्ये
विभूतीर्भवतस्त्वत्संपादयनःप्रभो ॥३॥ त्वत्पादुकेअविरतंपरि
येचरंतिध्यायंत्यभद्रनशनेशुचयोगृणंति ॥ विंदंतितेकमल
नाभभवापवर्गमाशासतेयदितआशिषईशनान्ये ॥४॥ नहे
वदेवंतच्चरणारविंदसेवानुभावमिहपश्यतुलोकएषः ॥ येत्वां

भव

राम
११६

भजंतिनभजंत्युतवोभयेषांनिष्टांप्रदर्शयविभोकुरुसंजयानां
५॥नब्रह्मणःस्वपरभेदमतिस्तवस्यात्सर्वात्मनःसमदृशःस्वसु
खानुभूतेः॥संसेवतांसुरतरोरिवतेप्रसादःसेवानुरूपमुदयो
नविपर्ययोत्र॥६॥श्रीभगवानुवाच॥सम्यग्व्यवसितंराजन्भव
ताशत्रुकर्शन॥कल्याणीयेनतेकीर्त्तिर्लोकाननुभविष्यति॥७॥
ऋषीणांपितृदेवानांसुहृदामपिनःप्रभो॥सर्वेषामपिभूताना
मीप्सितःक्रतुराडयं॥८॥विजित्यनृपतीन्सर्वान्कृत्वाचजगतीं

वशे ॥ संभृत्यसर्वसंभारानाहरिष्यमहाक्रतुं ॥ ९ ॥ एतेतेभ्रातरोरा
जंल्लोकपालांशसंभवाः ॥ जितोस्म्यात्मवतातेहंदुर्ज्जयोयोऽकृता
त्मभिः ॥ १० ॥ नकश्चिन्मत्परंलोकेतेजसायशसाश्रिया ॥ विभूति
भिर्वाभिभवेद्देवोपिकिमुपार्थिवः ॥ ११ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ निश
म्यभगवद्गीतंप्रीतःफुल्लमुखांबुजः ॥ भ्रातॄन्दिग्विजयेयुंक्त
विष्णुतेजोपबृंहितान् ॥ १२ ॥ सहदेवंदक्षिणस्यामादिशत्सहसृं
जयैः ॥ दिशिप्रतीच्यांनकुलमुदीच्यांसव्यसाचिनं ॥ १३ ॥ प्राच्यां

वृकोदरंमत्स्यैःकैकेयैःसहमद्रकैः॥ प्रेषयामासभगवान्स्नेह
वृद्ध्यापिवर्धयंश्च॥ तेविजित्यनृपान्वीरानाजह्रुर्दिग्भ्यऊर्जसा॥
अजातशत्रवेभूरिद्रविणंनृपयक्ष्यते॥१४॥ श्रुत्वाऽजितंजरा
संधंनृपतेर्ध्यायतोहरिः॥ आहोपायंतमेवाद्यउद्धवोयमुवाच
ह॥१५॥ भीमसेनोऽर्जुनःकृष्णोब्रह्मलिंगधरास्ततः॥ जग्मुर्गिरि
व्रजंतातबृहद्रथसुतोयतः॥१६॥ तेगत्वाऽतिथ्यवेलायांगेहेषुग
हमेधिनां॥ ब्रह्मण्यंसमयाचेरन्राजन्याब्रह्मलिंगिनः॥१७॥ राज

न्विद्ध्यतिथीन्प्राप्तानर्थिनोदूरमागतान्॥तन्नःप्रयच्छभद्रंतेयद्वयं
कामयामहे॥१८॥किंदुर्मर्षंतितिक्षूणांकिमकार्यमसाधुभिः॥किं
नदेयंवदान्यानांकःपरःसमदर्शिनां॥१९॥योनित्येनशरीरेणस
तांगेयंयशोध्रुवं॥नाचिनोतिस्वयंकल्पःसवाच्यःशोच्यएवसः॥
२०॥हरिश्चंद्रोरंतिदेवउंछवृत्तिःशिबिर्बलिः॥व्याधःकपोतोब
हवोह्यध्रुवेणध्रुवंगताः॥२१॥श्रीशुकउवाच॥स्वरैराकृतिभि
स्तांस्तुप्रकोष्ठैर्ज्याहतैरपि॥राजन्यबंधून्विज्ञायदृष्टपूर्वानचिंत

यत् ॥२२॥ राजन्यबंधवोह्येतेब्रह्मलिंगानिबिभ्रति ॥ ददामि
भिक्षितंतेभ्यआत्मानमपिदुस्त्यजं ॥२३॥ बलेर्नुश्रूयेतकीर्त्ति
र्विततादिक्ष्वकल्मषा ॥ ऐश्वर्याद्भ्रंशितस्यापिविप्रव्याजेनविष्णु
ना ॥२४॥ श्रियंजिहीर्षतेंद्रस्यविष्णवेद्विजरूपिणे ॥ जानन्नपि
महींप्रादाद्वार्यमाणोपिदैत्यराट् ॥२५॥ जीवताब्राह्मणार्थाय
कोन्वर्थःक्षत्रबंधुना ॥ देहेनपतमानेननेहताविपुलंयशः ॥२५
इत्युदारमतिःप्राहकृष्णार्जुनवृकोदरान् ॥ हेविप्रावृयतांकामो

मा॰द॰उ॰
११९

द्दाम्यात्मशिरोपिवः॥२६॥श्रीभगवानुवाच॥युद्धंनोदेहिराजेंद्र
द्वंद्वशोयदिमन्यसे॥युद्धार्थिनोवयंप्राप्ताराजन्यानान्नकांक्षिणः
२७॥असौवृकोदरःपार्थस्तस्यभ्रातार्जुनोह्ययं॥अनयोर्मातुले
यंमांकृष्णंजानीहितेरिपुं॥२८॥श्रीशुकउवाच॥एवमावेदितो
राजाजहासोच्चैःस्ममागधः॥आहचामर्षितोमंदायुद्धंतर्हि
ददामिवः॥२९॥नत्वयाभीरुणायोत्स्येयुधिविक्लवचेतसा॥मथु
रांस्वांपुरींत्यक्त्वासमुद्रंशरणंगतः॥३०॥अयंतुवयसातुल्यो

राम
११९

नातिसत्वोनमेसमः॥ अर्जुनोनभवेद्योद्धा भीमस्तूल्यबलोममा॥ ३१॥
इत्युक्त्वाभीमसेनायप्रादायमहतींगदां॥ द्वितीयांस्वयमादायनिर्जे
गामपुराद्बहिः॥ ३२॥ ततः समेस्थलेवीरौसंयुक्तावितरेतरौ॥ जघ्न
तुर्वज्रकल्पाभ्यांगदाभ्यांरणदुर्म्मदौ॥ ३३॥ मंडलानिविचित्राणि
सव्यंदक्षिणमेवच॥ चरतोःस्मशुभेयुद्धंनटयोरिवरंगिणोः॥ ३४
ततश्चटच्चटाशब्दोवज्रनिष्पेषसंन्निभः॥ गदयोःक्षिप्तयोराजन्
दंन्तयोरिवदंतिनोः॥ ३५॥ तेवैगदेभुजजवेननिपात्यमानेत्र्यसे

न्यतोंऽसकटिपादकरोरुजत्रून॥ चूर्णीबभूवतुरुपेत्ययथार्क्कि
शाखेसंयुध्यतोर्द्विरदयोरिवदीप्तमन्वोः॥३६॥ इत्थंतयोःप्रहतयो
र्गदयोर्न्नवीरौत्कुद्धौस्वमुष्टिभिरयःस्पर्शैरपिष्टां॥ शश्वत्तयोःप्रहर
तोरिभयोरिवासीन्निर्घातवज्रपुरुषस्तलताडनोत्थः॥३७॥ तयो
रेवंप्रहरतोःसमशिक्षाबलौजसोः॥ निर्विशेषमभूद्युद्धमक्षी
णजवयोर्नृप॥३८॥ एवंतयोर्महाराजयुध्यतोःसप्तविंशतिः॥
दिनानिनिरगंस्तत्रसुहृद्वन्निशितिष्ठतोः॥३९॥ एकदामातुलेयं

७

वैप्राहराजन्वृकोदरः नशक्तोहंजरासंधंनिर्जेतुंयुधिमाधव ४०
शत्रोर्जन्ममृतीविद्वान्जीवितंचजराकृतं पार्थमाप्याययत्स्वेनते
जसाचिंतयद्धरिः ४१ संचिंत्यारिवधोपायंभीमस्यामोघदर्श
नः दर्शयामासविटपंपाटयन्निवसंज्ञया ४२ तद्विज्ञायमहास
त्वोभीमःप्रहरतांवरः॥गृहीत्वापादयोःशत्रुंपाटयामासभूत
ले ४३ एकपादंपदाक्रम्यदोर्भ्यामन्यंप्रगृह्यसः गुदतःपाट
यामासशाखामिवमहागजः ४४ एकपादोरुवृषणकट्य

ष्ठस्तनांशके॥ एकबाह्वक्षिभ्रूकर्णेशकलेददृशुःप्रजाः॥ हाहाकारो
महानासीन्निहतेमगधेश्वरे॥ पूजयामासतुर्भीमंपरिरभ्य
जयाच्युतौ॥ सहदेवंतत्तन यंभगवान्भूतभावनः॥ अ
भ्यषिंचदमेयात्मामग धानांपतिंप्रभुः॥४६॥
मोक्षयामासराजन्यान्संरु द्धामागधेनये॥ इतिश्रीभा
गवतेमहापुराणेदशमस्कं देद्विसप्ततितमोध्यायः॥ श्री
शुकउवाच॥ अयुतेद्वेशतान्यष्टौलीलयायुधिनिर्जिताः॥ तेनि

न

र्गता गिरिद्रोण्यां मलिनो मलवाससः ॥१॥ क्षुत्क्षामाः शुष्कवदनाः संरो
धपरिकर्षिताः ॥ ददृशुस्ते घनश्यामं पीतकौशेयवाससं ॥२॥ श्रीवत्सां
कं चतुर्बाहुं पद्मगर्भारुणेक्षणं ॥ चारुप्रसन्नवदनं स्फुरन्मकरकुं
डलं ॥३॥ पद्महस्तं गदाशंखरथांगैरुपलक्षितं ॥ किरीटहारकटक
कटिसूत्रांगदांचितं ॥४॥ भ्राजद्दरमणिग्रीवं निवीतं वनमाल
या ॥ पिबंतमिव चक्षुर्भ्यां लिहंतमिव जिह्वया ॥५॥ जिघ्रंतमिव ना
साभ्यां रंभंतमिव बाहुभिः ॥ प्रणेमुर्हतपाप्मानो मूर्द्धभिः पाद

योर्हरिः॥६॥तद्दर्शनाह्लादध्वस्तसंरोधनक्लमाः॥प्रशशंसुर्हृषी
केशंगीर्भिःप्रांजलयोनृपाः॥७॥राजनऊचुः॥नमस्तेदेवदेवेशप्रप
न्नार्त्तिहराव्यय॥प्रपन्नान्पाहिनःकृष्णनिर्विण्णान्घोरसंसृतेः॥८॥
नैनंनाथानुसूयामोमागधंमधुसूदन॥अनुग्रहोयद्भवतोरा
ज्ञांराज्यच्युतिर्विभो॥९॥राज्यैश्वर्यमदोन्नद्धोनश्रेयोविंदतेनृपः
त्वन्मायामोहितोनित्यामन्यतेसंपदोचलाः॥१०॥मृगतृष्णांयथा
बालामन्यंतउदकाशयं॥एवंवैकारिकींमायामयुक्तावस्तुचक्षते

ते ॥११॥ वयंपुराश्रीमदनष्टदृष्टयोजिगीषयास्याइतरेतरस्पृधः ॥ घ्नं
न्तःप्रजाःस्वाअतिनिर्घृणाःप्रभोमृत्युंपुरस्त्वाविगणय्यदुर्मदाः ॥
१२॥ तएवद्यत्वाघगभीररंहसादुरंतवीर्येणविचालिताःश्रियः ॥
कालेनतन्वाभवतोनुकंपयाविनष्टदर्प्पाश्चरणौस्मरामते ॥
१३॥ अथोनराज्यंमृगतृष्णिरूपितंदेहेनशश्वत्पततारुजांभु
वा ॥ उपासितव्यंस्पृहयामहेविभोक्रियाफलंप्रेत्यचकर्णरोचनं
॥१४॥ तन्नःसमादिशोपायंयेनतेचरणाब्जयोः ॥ स्मृतिर्यथानवि

रमेदपिसंसरतामिह ॥१५॥ कृष्णायवासुदेवायहरयेपरमात्मने ॥ प्रण
तक्लेशनाशायगोविंदायनमोनमः ॥१६॥ श्रीशुकउवाच ॥ संस्तूयमा
नोभगवान्राजभिर्मुक्तबंधनैः ॥ तानाहकरुणस्तातशरण्यःश्ल
क्ष्णयागिरा ॥१७॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अद्यप्रभृतिवोभूपामय्यात्म
न्यखिलेश्वरे ॥ सुदृढाजायतेभक्तिर्बाढमाशंसितंतथा ॥१८॥ दिष्ट्या
व्यवसितंभूपाभवंतऋतभाषिणः ॥ श्रियैश्वर्यमदोन्नाहंपश्य
उन्मादकंनृणां ॥१९॥ हैहयोनहुषोवेणोरावणोनरकोपरे ॥ श्रीम

दृढंशितास्यानादृत्य वैदैत्यनरेश्वराः ॥२०॥ भवंत्त एतद्विज्ञाय देहा
द्युत्पाद्यमंतवत् ॥ मांयजंत्तोध्वरैर्युक्ताः प्रजाधर्मेणरक्षथ ॥
२१ ॥ संतत्त्वंतः प्रजानांतु सुखंदुःखं भवाभवौ ॥ प्राप्तंप्राप्तंचसे
वंत्तोमच्चित्ताविचरिष्यथ ॥२२॥ उदासीनाश्चदेहादावात्मारामा
धृतव्रताः ॥ मय्यावेश्यमनः सम्यङ्मामंत्ते ब्रह्मयास्यथ ॥२३॥
श्रीशुकउवाच ॥ इत्यादिश्यनृपान्हंसो भगवान्भुवनेश्वरः तेषां
न्ययुंक्तपुरुषान्स्त्रियोमज्जनकर्मणि ॥२४॥ सपर्यांकारयामास

सहदेवेनभारत॥ नरदेवोर्चितैर्वस्त्रैर्भूषणैस्रग्विलेपनैः॥२५॥भो
जयित्वावरान्नेनसुस्नातान्समलंकृतान्॥ भोगैश्चविविधैर्यु
क्तान्तांबूलाद्यैर्नृपार्चितैः॥२६॥ते पूजितामुकुंदेनराजानोमृष्ट
कुंडलाः॥विरेजुर्मोचिताः क्लेशात्प्रावृडंतेयथाग्रहाः॥२७॥रथान्स
दश्वानारोप्यमणिकांचनभूषितान्॥ प्रीणय्यसूनृतैर्वाक्यैः
स्वदेशान्प्रत्ययापयत्॥२८॥तएवंमोचिताः कृच्छ्रात्कृष्णेनसुम
हात्मना॥ययुस्तमेवध्यायंतः कृतानिचजगत्पतेः॥२९॥जग॥

दुःप्रकृतिभ्यक्तमहापुरुषचेष्टितं॥ यथान्वशासत्भगवानूतथा
चक्रुरतंद्रिताः॥३०॥श्रीशुकउवाच॥जरासंधंघातयित्वाभीमसेने
नकेशवः॥पार्थाभ्यांसंयुतःप्रायात्सहदेवेनपूजितः॥३१॥ग
त्वातेपांडवप्रस्थंशंखान्दध्मुर्जितारयः॥हर्षयंतःसुहृदोदुर्हृ
दांचासुखावहाः॥३२॥तच्छ्रुत्वाप्रीतमनसइंद्रप्रस्थनिवासिनः
मेनिरेमागधंशांतंराजाचाप्तमनोरथः॥३३॥अभिवंद्याथराजा
नंभीमार्जुनजनार्दनाः॥सर्वमाश्रावयांचक्रुरात्मनायदनु

स्य

ष्ठितं ॥ ३४ ॥ निशाम्य धर्मराजस्तत्केशवेनानुकंपितं ॥ आनंदाश्रुक
लामुंचन्प्रेम्णा नोवाच किंचन ३५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुरा
णेदशमस्कंधेविसप्ततितमोध्यायः ॥ श्रीशुकउवाच
एवंयुधिष्ठिरोराजाजरासंधवधंविभो ॥ कृष्णस्य
चानुभावंतंश्रुत्वाप्रीतस्तमब्रवीत् ॥ १ ॥ युधिष्ठिरउवा
च ॥ येस्युस्त्रैलोक्यगुरवः सर्वेलोकमहेश्वराः ॥ वहंतिदुर्लभंपं
लब्धाशिरसैवानुशासनं ॥ २ ॥ सभवानरविंदाक्षोदीनानामीशमा

निनां॥ धत्तेनुशासनंभूमन्नूनदसंन्नविडंबनं॥ ३॥ नह्येकस्माद्द्वितीयस्य
ब्रह्मणःपरमात्मनः॥ कर्मभिर्वर्द्धतेतेजोह्रसतेचयथारवेः॥ ४॥ नैव
तेजितषड्वर्गानांममाहमितिमाधव॥ त्वंतवेतिचनानाधीःपशूना
मिववैकृता॥ ५॥ श्रीशुकउवाच॥ इत्युक्त्वायादिपेकालेववृयुक्तांक्र
त्विजः॥ दृष्ट्वानुमोदितःपार्थोब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः॥ ६॥ द्वैपायनो
भरद्वाजःसुमंतुर्गौतमोसितः॥ वसिष्ठश्च्यवनःकण्वोमैत्रेयःक
वषस्त्रितः॥ ७॥ विश्वामित्रोवामदेवःसुमतिर्जैमिनिःक्रतुः॥ पै

नृ.स

लः पराशरो गर्गो वैशंपायन एव च ॥ ८ ॥ अर्ष्टिषेणः कश्यपो धौम्यो रामो
भार्गवस्तथा ऽसुरिः ॥ वीतिहोत्रो मधुच्छंदा वीरसेनोऽकृतव्रणः ॥ ९ ॥ उप
हूतास्तथा चान्ये द्रोणभीष्मकृपादयः धृतराष्ट्रः सहसुतो विदु
रश्च महामतिः ॥ १० ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा यज्ञदिदृक्ष
वः ॥ तत्रेयुः सर्वराजानो राज्ञां प्रकृतयो नृप ॥ ११ ॥ ततस्ते देवयज
नं ब्राह्मणाः स्वर्णलांगलैः ॥ कृष्टा तत्र यथाम्नायं दीक्षयां चक्रिरे
नृपं ॥ १२ ॥ हैमाः किलोपकरणा वरुणस्य यथा पुरा ॥ इंद्रादयो ले

कपालोविरंच्यक्षवसंयुताः ॥१३॥ समगणासिद्धगंधर्वाविद्याध
रमहोरगाः ॥ मुनयोप्यप्सरस्सोसिखगकिंनरचारणाः ॥१४॥ राजा
नश्चसमाहूताराजपत्न्यश्चसर्वशः ॥ राजसूयंसमीयुःस्मरा
ज्ञःपांडुसुतस्यवै ॥१५॥ मेनिरेकृष्णभक्तस्यसूपपन्नमविस्मि
ताः ॥ अयाजयन्महाराजंयाजकादेववर्चसः ॥१६॥ राजसूयेन
विधिवत्प्राचेतसमिवामराः ॥ सौत्येहन्यवनीपालोयाजकान्स
सदस्पतीन् ॥१७॥ अपूजयन्महाभागान्यथावत्सुसमाहितः

मा॰द॰उ॰
१२७

सदस्याग्र्यार्हणार्हं वै विमृशंतः सभासदः ॥१८॥ नाध्यगच्छन्न
नैकांत्यात्सहदेवस्तदाब्रवीत् ॥ अर्हतीह्यच्युतः श्रेष्ठं भगवा
न्सात्वतांपतिः ॥१९॥ एष वै देवताः सर्वा देशकालधनादयः ॥
यदात्मकमिदं विश्वं क्रतवश्च यदात्मकाः ॥२०॥ अग्निराहुतयो
मंत्राः सांख्यं योगश्च यत्परः ॥ एक एवाद्वितीयोसावैतदात्म्य
मिदं जगत् ॥२१॥ आत्मनात्माश्रयः सभ्याः सृजत्यवतिहंत्य
जः ॥ विविधानीह कर्माणि जनयन्यदवेक्षया ॥२२॥ ईहते यद

एम
१२७

यंसर्वःश्रेयोधर्मादिलक्षणं॥तस्मात्कृष्णायमहतेदीयतांपरमा
र्हणं॥२३॥एवंचेत्सर्वभूतानामात्मनश्चार्हणंभवेत्॥सर्वभूता
त्मभूतायकृष्णायानन्यदर्शिने॥२५॥देयंशांतायपूर्णायदत्त
स्यानंत्यमिच्छता॥इत्युक्त्वासहदेवोभूत्तूष्णींकृष्णानुभाववित्
२५॥तच्छ्रुत्वातुष्टुवुःसर्वेसाधुसाध्वितिसत्तमाः॥श्रुत्वाद्विजेरितं
राजाज्ञात्वाहार्दंसभासदां॥२६॥समर्हयत्हृषीकेशंप्रीतःप्रण
यविह्वलः॥तत्पादाववनिज्यापःशिरसालोकपावनीः॥२७॥स

भार्यःसानुजामात्यःसकुटुंबोवहन्मुदा॥वासोभिःपीतकौशेयै
र्भूषणैश्चमहाधनैः॥२५॥अर्हयित्वाश्रुपूर्णाक्षोनाशकत्सम
वेक्षितुं॥इत्थंसभाजितंवीक्ष्यसर्वेप्रांजलयोजनाः॥२९॥नमोज
येतिनेमुस्तंनिपेतुःपुष्पवृष्टयः॥इत्थंनिशम्यदमघोषसुतः॥
स्वपीठादुत्थायकृष्णगुणवर्णनजातमन्युः॥उत्क्षिप्यबाहुमिदमा
हसदस्यमर्षीसंश्रावयन्भगवतेपरुषाण्यभीतः॥३०॥ईशोदुरत्ययः
कालइतिसत्यवतीश्रुतिः॥वृद्धानामपियद्बुद्धिर्बालवाक्यैर्विभिद्यते

३१ ॥ एयंपात्रविदांश्रेष्टामामध्वंबालभाषितं ॥ सदसस्पतयः
सर्वेछन्नोयत्संमतोर्हणे ॥ ३२ ॥ तपोविद्याव्रतधरान्ज्ञानविध्व
स्तकल्मषान्‌ ॥ परमर्षीन्ज्ञाननिष्टान्लोकपालैश्चपूजिता
न्‌ ॥ ३३ ॥ सदस्पतीनतिक्रम्यगोपालः कुलपांसनः ॥ यथाकाकः पु
रोडाशंसपर्यांकथमर्हति ॥ ३४ ॥ वर्णाश्रमकुलोपेतः सर्वधर्मब
हिः कृतः ॥ स्वैरवर्त्तीगुणेर्हीनः सपर्यांकथमर्हति ॥ ३५ ॥ ययाति
नैषांहिकुलंशप्तंसद्भिर्बहिः कृतं ॥ वृथापानरतंश्वाश्वत्सपर्यांक

स

भा॰द॰उ॰
१२९

यमर्हति॥३६॥ ब्रह्मर्षिसेवितान्देशान्हित्वैते ब्रह्मवर्च्चसं॥ समु
द्रंदुर्गमाश्रित्यबाधंन्ते [illegible] दस्यवः प्रजाः॥३७॥ एवमादीन्यभ
द्राणिबभाषेनष्टमंगलः॥ नोवाच किंचिद्भगवान्यथा सिंहः
शिवारुतं॥३८॥ भगवन्निंदनं श्रुत्वा दुःसहं तत्सभासदः॥ कर्णौ
पिधायनिर्जग्मुः शपंतश्चेदिपं रुषा॥३९॥ निंदां भगवतः शृण्
वन्तत्परस्य जनस्य वा॥ ततो नापैति यः सोपि यात्यधः सुकृता
च्युतः॥४०॥ ततः पांडुसुताः क्रुद्धा मत्स्यकैकेयसंजयाः॥ उदायु

राम
१२९

धाः समुन्नस्युः शिशुपालजिघांसवः ॥ ४१ ॥ ततश्चैद्यस्त्वसंभ्रांतो ज
गृहे खड्गचर्मणी ॥ भर्त्सयन्कृष्णपक्षीयान्राज्ञः सदसि भारत
४२ ॥ तावदुत्थाय भगवान्स्वान्निवार्य स्वयं रुषा ॥ शिरः क्षुरांतच
क्रेणाजहारापततो रिपोः ॥ ४३ ॥ शब्दः कोलाहलो प्यासीच्छिशु
पाले हते महान् ॥ तस्यानुजीविनो भूप पादुद्रुवुर्जीवितेषिणः
४४ ॥ चैद्यदेहोत्थितं ज्योतिर्वासुदेवमुपाविशत् ॥ पश्यतां सर्व
भूतानामुल्केव भुवि खाच्च्युता ॥ ४५ ॥ जन्मत्रयानुगुणितवै

रसंस्त्वयाधिया ॥ ध्यायंस्तन्मयतांयातो भावोहिभवकारणं ॥ ४
६ ॥ ऋत्विग्भ्यःससदस्येभ्योदक्षिणांविपुलामदात् ॥ सर्व्वान्सं
पूज्यविधिवच्चक्रेवभृथमेकराट् ॥ ४७ ॥ साधयित्वाक्रतुंराज्ञः
कृष्णोयोगेश्वरेश्वरः ॥ उवासकतिचिन्मासान्सुहृद्भिरभियाचि
तः ॥ ४८ ॥ ततोनुज्ञाप्यराजानमनिच्छंतमपीश्वरः ॥ ययौसभार्य
ःसामात्यस्स्वपुरंदेवकीसुतः ॥ ४९ ॥ वर्णितंतदुपाख्यानंमयाते
बहुविस्तरं ॥ वैकुंठवासिनोर्जन्मविप्रशापात्पुनःपुनः ॥ ५० ॥ राज

स्नयावभृथ्येनस्नातोराजायुधिष्टिरः ब्रह्मक्षत्रसभामध्येशु
शुभेसुरराडिव॥५१॥राज्ञासभाजिताःसर्व्वेसुरमानवखेचरा
ः॥कृष्णंकृतुंचशंसंतःस्वधामानिययुर्मुदा॥५२॥दुर्योधनमृते
पापंकलिंकुरुकुलामयं॥योनसेहेश्रियंस्फीतांदृष्ट्वापांडुसुत
स्यतां॥५३॥यइदंकीर्त्तयेद्विष्णोःकर्म्मचैद्यवधादिकं॥राजमो
क्षवितानंचसर्व्वपापैःप्रमुच्यते॥५४॥इतिश्रीभागवतेमहा
पुराणेदशमस्कंधेशिशुपालवधेचतुःसप्ततितमोध्यायः॥

मा॰ द॰ उ॰
१३१

श्रीराजोवाच ॥ अजातशत्रोस्तं दृष्ट्वा राजसूयमहोदयं ॥ सर्वे मुमुदि
रे ब्रह्मन्नृदेवा ये समागताः ॥ १ ॥ दुर्योधनं वर्जयित्वा राजानः स
र्षयः सुराः ॥ इति श्रुतं नो भ गवंस्तत्र कारणमुच्यतां ॥ २ ॥
ऋषिरुवाच ॥ पितामह हस्पते यज्ञे राजसूये म
हात्मनः ॥ बांधवाः परिच र्यायां तस्यासन्प्रेमबंधनाः
३ ॥ भीमो महानसाध्यक्षो धन ध्यक्षः सुयोधनः ॥ सहदेवस्तु
पूजायां नकुलो द्रव्यसाधने ॥ ४ ॥ गुरुशुश्रूषणे जिष्णुः कृष्णः पा

राम
१३१

दावनेजने ॥ परिवेषणेद्रुपदजाकर्णोदानेमहात्मनाः ॥ ५ ॥ युयुधा
नोविकर्णश्चहार्दिक्योविदुरादयः ॥ बाल्हीकपुत्राभूर्याद्यायेच
संतर्दनादयः ॥ ६ ॥ निरूपितामहायज्ञेनानाकर्मसुतेतदा ॥ प्रव
र्त्तंतस्मराजेंद्रराज्ञःप्रियचिकीर्षवः ॥ ७ ॥ ऋत्विक्सदस्यबहुवित्सु
सुहृत्तमेषुस्विष्टेषुसूनृतसमर्हणदक्षिणाभिः ॥ चैद्येचसा
त्वतपतेश्चरणंप्रविष्टेचक्रुस्ततस्त्ववभृथस्नपनंद्युनद्यां ॥ ८ ॥ मृ
दंगशंखपणवढुंढुर्यानकगोमुखाः ॥ वादित्राणिविचित्राणिने

भा·द·उ·
१३२

दुरावभृथो[illegible]त्सवे ||९|| ननृतेकोननन्तुर्हृष्टागायकाश्चयशोजगुः ||
वीणावेणुतलोन्नादस्तेषांसदिवमस्पृशत् ||१०|| चित्रध्वजपता
काग्रैरिभेंद्रस्यंदनार्वभिः || स्वलंकृतैर्भटैर्भूपानिर्ययूरुक्ममा
लिनः ||११|| यदुसृंजयकांबोजकुरुकेकयकोशलाः || कंपयंतोभुवं
सैन्यैर्यजमानपुरःसराः ||१२|| सदस्यर्त्विग्द्विजश्रेष्ठाब्रह्मघोषेण
भूयसा || देवर्षिपितृगंधर्वास्तुष्टुवुःपुष्पवर्षिणः ||१३|| स्वलंकृ
तानरानार्योगंधस्रक्भूषणांबरैः || विलिंपंत्योभिषिंचंत्योवि

राम
१३२

जह्रुर्विविधैरसैः॥१४॥तैलगौरसगंधोदहरिद्रासांद्रकुंकुमैः॥पुं
भिर्लिप्ताः प्रलिंपंत्यो विजऊर्वारयोषितः॥१५॥गुप्तानभिर्न्नि
रगमन्नुपलब्धमेतद्व्योयथा दिविविमानचरैर्न्नदृश्यः॥नामा
तुलेयसखिभिः परिषिच्यमानाः सव्रीडहासविकसद्वदनावि
रेजुः॥१६॥तादेवरानुतसखीस्त्रिषिषिचुर्द्दतीभिः क्लिन्नांबरावि
वृत्तगात्रकुचोरुमध्याः॥औत्सुक्यमुक्तकबराच्यवमानमा
ल्याः क्षोभंदधुर्मलधियांरुध्वैरैर्विहारैः॥१७॥ससंन्नाड्रथमा

भा.द.उ.
१३३

रूढः सदश्वं रुक्ममालिनं ॥ व्यरोचत स्वपत्नीभिः क्रियाभिः क्रतुराडि
व ॥१८॥ पत्नीसंयाजावभृथ्यैश्चरित्वा ते तमृत्विजः ॥ आचांतं स्नापयांचक्रु
र्गंगायां सह रुक्मया ॥१९॥ देवदुंदुभयो नेदुर्नरदुंदुभिभिः समं ॥ मुमुचुः
पुष्पवर्षाणि देवर्षिपितृमानवाः ॥२०॥ सस्नुस्तत्र ततः सर्वे वर्णाश्रम
युता नराः ॥ महापातक्यपि यतः सद्यो मुच्येत किल्बिषात् ॥२१॥ अ
थ राजाहते क्षौमे परिधाय स्वलंकृतः ॥ ऋत्विक्सदस्यविप्रादी
नानर्चाभरणांबरैः ॥२२॥ बंधुज्ञातिनृपान्मित्रसुहृदोन्यांश्च

राम
१३३

सर्व्वशः॥ अभीक्ष्णं पूजयामास नारायणपरोन्तपः॥२३॥ सर्व्वेज
नासुररुचो मणिकुंडलस्रगुष्णीषकंचुकदुकूलमहार्घ्यहाराः
नार्य्यश्च कुंडलयुगालकवृंदजुष्टवक्त्रश्रियः कनकमेखल
या विरेजुः॥२४॥ अथर्त्विजो महाशीलाः सदस्या ब्रह्मवादिनः
ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रा राजानो ये समागताः॥२५॥ देवर्षिपितृ
भूतानि लोकपालाः सहानुगाः॥ पूजितास्तमनुज्ञाप्य स्वधामा
नि ययुर्नृप॥२६॥ हरिदासस्य राजर्षेः राजसूयमहोदयं॥ नैवा

भा॰ द॰ उ॰
१३४

तद्यस्त्रशंसंतः पिबन्मर्त्योमृतं यथा ॥२७॥ ततो युधिष्ठिरो राजा सुहृत्संबंधिबांधवान् ॥ प्रेम्णा निवासयामास कृष्णं च त्यागकातरः ॥२८॥ भगवानपि तत्रांग न्यवात्सीत्तत्प्रियंकरः ॥ प्रस्थाप्य यदुवीरांश्च सांबादींश्च कुशस्थलीं ॥२९॥ इत्थं राजा धर्मसुतो मनोरथमहार्णवं ॥ सुदुस्तरं समुत्तीर्य कृष्णेनासीद्गतज्वरः ॥३०॥ एकदांतःपुरे तस्य वीक्ष्य दुर्योधनः श्रियं ॥ अतप्यद्राजसूयस्य महित्वं चाच्युतात्मनः ॥३१॥ यस्मिन्नरेंद्रदितिजेंद्रसु

राम
१३४

रेंद्रलक्ष्मीर्नानाविभांतिकिलविश्वसृजोपक्लृप्ताः॥ताभिःपतीन्
द्रुपदराजसुतोपलस्थेयस्यांविषक्तहृदयःकुरुराडतप्यत॥३२
यस्मिंस्तदामधुपतेर्महिषीसहस्रश्रोणीभरेणशनकैःक्वणदं
घ्रिशोभं॥मध्येसुचारुकुचकुंकुमशोणहारंश्रीमन्मुखंचपलकुं
डलकुंतलाढ्यं॥३३॥सभायांमयक्लृप्तायांक्वापिधर्मसुतोधिराट्
वृतोनुजैर्बंधुभिश्चकृष्णेनापिस्वचक्षुषा॥३४॥आसीनःकां
चनेसाक्षादासनेमघवानिव॥पारमेष्ठ्यश्रियाजुष्टःस्तूयमा

नष्यबंदिपिः॥३५॥तत्रदुर्योधनोमानीपरीतोभ्रातृभिर्नृप॥ कि
रीटमालीन्यविशद्दसिहस्तःक्षिपदुषा॥३६॥स्थलेभ्यगजाह्व
स्त्रांत्तंजलंमत्वास्यलेपतत्॥ जलेचस्थलवद्भ्रांत्यामयमायावि
मोहितः॥३७॥जहासभीमस्तंदृष्ट्वास्त्रियोन्नृपतयोपरे॥ निवार्य
माणाप्यंगराज्ञाहृष्टानुमोदिताः॥३८॥सव्रीडितोवाग्वद
नोरुषाज्वलन्निःक्रामत्सभीप्रययौगजाह्वयं॥ हाहेतिश
ब्दःसुमहानभूत्सतामजातशत्रुर्विमनाइवाभवत्॥३९॥ब

ष्वत्लक्ष्मीं भगवान्मुकुंदो भारंसमुज्जिहीर्षुर्भ्रमतिस्मयत्सदृशा॥ ए
तत्तेभिहितंराजन्यत्पृष्टोहमिहत्वया॥ सुयोधनस्यदौरात्म्यं
राजसूयेमहाक्रतौ॥४०॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणे
दशमस्कंधेपंचसप्ततितमोऽध्यायः॥ श्रीकृष्ण॥

अथान्यदपिकृष्णस्यशृणुकर्माद्भुतंनृप॥ क्रीडानरशरी
रस्ययथासौभपतिर्हतः॥१॥ शिशुपालसखःशाल्वोरुक्मिण्युद्वा
हआगतः॥ यदुभिर्निर्जितःसंख्येजरासंधादयस्तथा॥२॥ शाल्वः

रा

अयादवींक्ष्मांकरिष्येपौरुषंममपश्यत ॥ इतिमूढः प्रतिज्ञायदेवंपशुपतिंप्रभुं॥ आराधयामासनृपपांशुमुष्टिंसकृद्ग्रसन्

भा॰द॰उ॰
१३६

प्रतिज्ञामकरोच्छृण्वतांसर्वभूभुजां ॥४॥ संवत्सरांतेभगवानाशुतोषउमापतिः॥ वरेणछंदयामासशाल्वंशरणमागतं॥५॥ देवासुरमनुष्याणांगंधर्वोरगरक्षसां॥ अभेद्यंकामगंवव्रेसयानंवृष्णिभीषणं॥६॥ तथेतिगिरिशादिष्टोमयःपरपुरंजयः॥ पुरंनिर्मायशाल्वायप्रादात्सौभमयस्मयं॥७॥ सलब्ध्वाकामगंयानंतमोधामदुरासदं॥ ययौद्वारवतींशाल्वोवैरंवृष्णिकृतंस्मरन् निरुध्यसेनयाशाल्वोमहत्याभरतर्षभ॥ पुरींबभंजोपवना

राम
१३६

न्युद्यानानि च सर्व्वशः॥९॥ सगोपुराणि द्वाराणि प्रसादाट्टालतो
लिकाः॥ विहारान्सविमानाग्र्यान्निपेतुश्शस्त्रवृष्टयः॥१०॥ शि
लाद्रुमाश्चाशनयः सर्पा आसारशर्क्कराः॥ प्रचंडश्चक्रवातो
ऽभूद्रजसाछादिता दिशः॥११॥ इत्यर्द्यमाना सौभेन कृष्णस्य न
गरी भृशं॥ नाभ्यपद्यत शंराजंस्त्रिपुरेण यथा मही॥१२॥ प्र
द्युम्नो भगवान्वीक्ष्य बाध्यमाना निजाः प्रजाः॥ माभैष्टेत्यभ्यया
द्वीरो रथारूढो महारथः॥१३॥ सात्यकिश्चारुदेष्णश्च सांबोक्रू

र:सहानुजः॥हार्दिक्योभानुविंदश्चगदश्चशुकसारणौ॥१४॥अ
परेचमहेष्वासारथयूथपयूथपाः॥निर्ययुर्दंशितागुप्तारथे
भाश्वपदातिभिः॥१५॥ततःप्रववृतेयुद्धंशाल्वानांयदुभिःस
हंयथासुराणांविबुधैस्तुमुलंलोमहर्षणं॥१६॥ताश्चसौभपते
र्मायादिव्यास्त्रैरुक्मिणीसुतः॥क्षणेननाशयामासनैशंतमइवो
ष्णगुः॥१७॥विव्याधपंचविंशत्यास्वर्णपुंखैरयोमुखैः॥शाल्वस्य
ध्वजिनीपालंशरैःसन्नतपर्वभिः॥१८॥शतेनाताडयच्छाल्वमे

कैकेनास्यसैनिकान् ॥ दशाभिर्द्वाभिर्नेतन्वाहनानित्रिभिस्त्रिभिः

१९ ॥ तदद्भुतंमहत्कर्म्मप्रद्युम्नस्यमहात्मनः ॥ दृष्ट्वातंपूजयामा

सुः सर्व्वेस्वपरसैनिकाः ॥ २० ॥ बहुरूपैकरूपंतत् दृश्यतेनचदृ

श्यते ॥ मायामयंमयच्छन्नंदुर्विभाव्यंपरैरभूत् ॥ २१ ॥ क्वचिद्भूमौ

क्वचिद्व्योम्निगिरिमूर्द्ध्निजले क्वचित् ॥ अलातचक्रवद्भ्राम्यत्तसै

न्यंतदुरवस्थितं ॥ २२ ॥ यत्रयत्रोपलक्ष्येतससौभःसहसैनिकः ॥

शाल्वस्ततस्ततोमुंचत्शरान्सात्वतयूथपाः ॥ २३ ॥ शरैरग्न्यर्क

त

संस्पर्शैरासीविषदुरासदैः॥ पीड्यमानपुरानीकः शाल्वोमुह्यत्तत्प
रेरितैः॥२४॥ शाल्वानीकपशस्त्रौघैर्वृष्णिवीरा भृशार्दिताः॥ नत
त्यजू रणं स्वं स्वं लोकद्वयजिगीषवः॥२५॥ शाल्वामात्यो द्युमन्नाम
प्रद्युम्नं प्राक्प्रपीडितः॥ आसाद्य गदया मौर्व्या व्याहत्य व्यनदद्ब
ली॥२६॥ प्रद्युम्नं गदया शीर्णवक्षस्थलमरिंदमं॥ अपोवाह रणा
त्सूतो धर्मविद्दारुकात्मजः॥२७॥ लब्धसंज्ञो मुहूर्त्तेन कार्ष्णिः सार
थिमब्रवीत्॥ अहो असाध्विदं सूत यद्रणान्मेपसर्पणं॥२८॥ न

यद्भूनांकुलेजातःश्रूयतेरणविच्युतः॥ विनामत्क्लीववच्चित्तेनसू
तेनप्राप्तकल्मषात्॥२९॥ किंनुवक्ष्यसिसंगम्यपितरौरामकेश
वौ॥ युद्धात्सम्यगपक्रांतःपृष्टस्तत्रात्मनःक्षमं॥३०॥ व्यक्तंमे
कथयिष्यंतिहसंत्योभ्रातृजामयः॥ क्लैव्यंकथंकथंवीरतवान्यैःक
थ्यतांमृधे॥३१॥ सारथिरुवाच॥ धर्मंविजानतायुष्मन्कृतमेतन्म
याविभो॥ सूतःकृच्छ्रगतंरक्षेद्रथिनंसारथिंरथी॥३२॥ एतद्धि
दित्वातुभवान्मयापोवाहितोरणात्॥ उपसृष्टःपरेणेति

मूर्छितोगदयाहतः॥३३॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं
धेषट्सप्ततितमोऽध्यायः॥ ॥श्रीशुकउवाच॥सउपस्पृश्यस
लिलंदंशितोधृतकार्मुकः नयमांद्युमतःपार्श्वंवीरस्ये
त्याहसारथिं॥१॥विध मंतंस्वसैन्यानिद्युमंतं
रुक्मिणीसुतः॥प्रतिहत्य प्रत्यविध्यन्नाराचैरष्टभिः
स्मयन्॥२॥चतुर्भिश्चतुरोवा हान्सूतमेकेनचाहनत्॥द्वाभ्यां
धनुश्चकेतुंचशरेणान्येनवैशिरः॥३॥गदसात्यकिसांबाद्याजघ्नुः

सौभपतेर्बलं ॥ पेतुः समुद्रे सौभेयाः सर्वे संछिन्नकंधराः ॥४॥ एवं
यदूनां शाल्वानां निघ्नतामितरेतरं ॥ युधं त्रिनवरात्रं तदभूत्तु
मुलमुल्बणं ॥५॥ श्रीशुक उवाच ॥ इंद्रप्रस्थं गतः कृष्ण आहूतो ध
र्मसूनुना ॥ राजसूयेथ निर्वृत्ते शिशुपाले च संस्थिते ॥६॥ कुरुवृ
द्धाननुज्ञाप्य मुनींश्च ससुतां पृथां ॥ निमित्तान्यति घोराणि पश्य
न्द्वारवतीं ययौ ॥७॥ आह चाहमिहायात आर्यमिश्राभिसंगतः
राजन्याश्चैद्यपक्षीया नूनं हन्युः पुरीं मम ॥८॥ इति संचिंत्य दाशा

र्हो आजगाम त्वरान्वितः ॥ संग्रामभूमिमागत्य प्रद्युम्नादीन्नीरी
क्षसः ॥ वीक्ष्य तत्कदनं स्वानां निरूप्य पुररक्षणं ॥ सौभं च शाल्वराजं
च दारुकं प्राह केशवः ॥ ९ ॥ रथं प्रापय मे सूत शाल्वस्यांतिकमाशु
वै ॥ संभ्रमस्ते न कर्तव्यो मायावी सौभराडयं ॥ १० ॥ इत्युक्तश्चोदया
मास रथमास्थाय दारुकः ॥ विशंतं ददृशुः सर्वे स्वे परे चारुणानुजं ॥
११ ॥ शाल्वश्च कृष्णमालोक्य हतप्रायबलेश्वरः ॥ प्राहरत्कृष्णसूता
य शक्तिं भीमरवां मृधे ॥ १२ ॥ तामापतंतीं नभसि महोल्कामिव रंह

सा भासयन्तीं दिशः शौरिः सायकैश्शतधाच्छिनत् १३ तंचषोड
शभिर्विध्वा बाणैः सौभंच खेभ्रमत् अविध्यच्छरसंदोहैः खंसूर्यइव
रश्मिभिः १४ शाल्वः शौरेस्तुदोः सव्यंसशार्ङ्गं शार्ङ्गधन्वनः बि
भेदन्यपतद्धस्तात् शार्ङ्गमासीत्तदद्भुतं १५ हाहाकारो महाना
सीद्भूतानां तत्र पश्यतां विनद्य सौभराडुच्चैरिदमाह जनार्दनं १६
यत्त्वया मूढ नः सख्युर्भ्रातुर्भार्या हृतेक्षतां प्रमत्तः स सभामध्ये
त्वया व्यापादितः सखा १७ तं त्वाद्य निशितैर्बाणैरपराजितमानि

नं नयाम्यपुनरावृत्तिंयदितिष्ठेर्ममाग्रतः ॥१८॥श्रीभगवानोवाच॥
वृथात्वँस्यसेमंदनपश्यपश्यंत्विकेंत्वकं पौरुषंदर्शयंत्विस्मश्लाघन
बहुभाषिणः १९ इत्युक्त्वाभगवान्शाल्वंगदयाभीमवेगया न
ताडजत्रौसंरब्धःसचकंपेचमन्नसृक् २० गदायांसंनिवृत्तायांशा
ल्वस्त्वंतरधीयत ततोमुहूर्त्तआगत्यपुरुषःशिरसाच्युतं २१ देव
क्याप्रहितोस्मीतिनत्वाप्राहवचोरुदन् कृष्णकृष्णमहाबाहोपि
तातेपितृवत्सल २२ बध्वापनीतःशाल्वेनशौनकेनयथापशुः

निशम्यविप्रियंकृष्णोमानुषींप्रकृतिंगतः॥२३॥ विमनस्कोघृणीस्ने-
हाद्बभाषेप्राकृतोयथा॥ कथंराममसंभ्रांतंजित्वाजेयंसुरासुरैः
२४॥ शाल्वेनाल्पीयसानीतःपितामेबलवान्विधिः॥ इतिब्रुवाणेगो-
विंदेसौभराट्प्रत्युपस्थितः॥२५॥ वसुदेवमिवानीयकृष्णंचेद-
मुवाचसः एषतेजनितातातोयदर्थमिहजीवसि॥ वधिष्येवीक्ष-
तस्तेमुमीशश्चेत्पाहिबालिश॥२७॥ एवंनिर्भर्त्स्यमायावीखड्गे-
नानकदुंदुभेः॥ उत्कृत्यशिरआदायखस्थंसौभंसमाविशत्॥

२८॥ ततोमुहूर्त्तंप्रक्षतावुपप्लुतःस्वबोधआस्तेस्वजनानुषंग
तः॥ महानुभावस्तदबुध्यदासुरींमायांसशाल्वप्रसृतांमयोदि
तां॥२९॥ नतत्रदूतंनपितुःकलेवरंप्रबुद्धआजौसमपश्यदच्यु
तः॥ स्वाप्नंयथाचांबरचारिणंरिपुं॥ सौभस्थमालोक्यनिहंतुमु
द्यतः॥३०॥ एवंवदंतिराजर्षेऋषयःकेचनान्विताः॥ यत्स्ववा
चोविरुध्येतनूनंतेनस्मरंत्युत॥३१॥ क्वशोकमोहौस्नेहोवाभयं
वायेज्ञसंभवाः॥ क्वचाखंडितविज्ञानज्ञानैश्वर्यस्त्वखंडितः॥३२

यस्मादसेवोर्जितयात्मविद्यया हित्वंत्यनाद्यात्मविपर्ययग्रहं ॥ लभं
न्तआत्मीयमनंतमैश्वरं कुतोनुमोहः परमस्यसद्गतेः ॥ ३३ ॥ तंश
स्त्रपूगैः प्रहरंतमोजसा शाल्वंशरैः शौरिरमोघविक्रमः ॥ विध्वा
छिनद्वर्म्मधनुः शिरोमणिं सौभंच शत्रोर्गदयारुरोजह ॥ ३४ ॥ त
त्कृष्णहस्तेरितया विचूर्णितं पपाततोये गदयासहस्रधा ॥ विसृ
ज्यतद्भूतलमास्थितोगदामुद्यम्यशाल्वोच्युतमभ्यगाद्द्रुतं ॥
३५ ॥ आधावतः सगदंतस्यबाहुं भल्लेनछित्वाथरथांगमद्भुतं ॥ व

धायशाल्वस्यत्वयार्कसंन्निभंबिभ्रद्धमौसार्क्केखोदयाचलः ॥३६॥
जहारतेनैवशिरःसकुंडलंकि रीटयुक्तंपुरुमायिनोहरिः ॥ वज्रे
णवृत्रस्ययथापुरंदरोबभू वहाहेतिवचस्तदानृणां ॥
३७ ॥ तस्मिन्निपतितेपा पेसौभेचगदयाहते ॥ ने
दुर्दुंदुभयोराजन्दिविदेच गणेरिताः ॥३८॥ सखीनाम
पचितिंकुर्वन्दंतवक्रोरुषाभ्य गात् ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुरा
णेदशमस्कंधेसौभवधसप्तसप्ततितमोध्यायः ॥ श्रीशुकउवाच ॥

शिशुपालस्यशाल्वस्यपौंड्रकस्यापिदुर्मतिः। परलोकगतानांच
कुर्वन्मारोस्यसौहृदं॥ १॥ एकः पदातिः संक्रुद्धोगदापाणिःप्रकंप
यन्॥ पद्भ्यामिमांमहाराजमहासत्वोव्यदृश्यत॥ २॥ तंतथायांतं
मालोक्यगदामादायसत्वरः॥ अवप्लुत्यरथात्कृष्णःसिंधुंवेलेव
प्रत्यधात्॥ ३॥ गदामुद्यम्यकारूषोमुकुंदंप्राहदुर्मदः॥ दिष्ट्या
दिष्ट्याभवानद्यममदृष्टिपथंगतः॥ ४॥ त्वंमातुलेयोनःकृष्णमित्र
ध्रुङ्मांजिघांससि॥ अतस्त्वांगदयामंदहनिष्येवज्रकल्पया।

५॥ तद्योन्नरूपमुपैम्यज्ञमित्राणां मित्रवत्सलः॥ बंधुरूपमरिं हत्वा
व्याधिं देहचरं तथा॥ ६॥ एवं रुक्मी स कृष्णवाक्यैः कृष्णनेत्रैरिवक्षिपं
गदयाताडयन्मूर्ध्नि सिंहवद्व्यनदद्बसः॥ ७॥ गदयाभिहतोप्याजौ
नचचालयदूद्वहः॥ कृष्णोपितन्महन्मुर्व्या कौमोदक्यास्तनांतरे
८॥ गदानिर्भिन्नहृदयउद्वमन्रुधिरंमुखात्॥ प्रसार्यकेशवाबाहू
ध्रीन्दधरण्यांन्यपतद्वसुः॥ ९॥ ततः सूक्ष्मतरं ज्योतिः कृष्णमाविवि
शाद्भुतं॥ पश्यतां सर्वभूतानां यथाचैद्यवधेनृप॥ १०॥ विदूर

यस्तनङ्गताभ्यात्शोकपरिप्लुतः॥ आगछदसिचर्मभ्यामुद्धृस
न्नतज्जिघांसया॥११॥ तस्यचापततःछन्नःचक्रेणक्षुरनेमिना॥
शिरोजहारराजेंद्रसकिरीटंसकुंडलं॥१२॥ एवंसौभंचशाल्वंच
दंतवक्त्रंसहानुजं॥ हत्वादुर्विषहानन्यैरीडितःसुरमानवैः॥१३॥
मुनिभिःसिद्धगंधर्वैर्विद्याधरमहोरगैः॥ अप्सरोभिःपितृगणैर्य
क्षैःकिंनरचारिणैः॥१४॥ उपगीयमानविजयःकुसुमैरभिवर्षि
तः॥ वृतश्चवृष्णिप्रवरैर्विवेशालंकृतांपुरीं॥१५॥ एवंयोगेश्वरः

कृष्णो भगवान्‌जगदीश्वरः॥ ईयते पशुदृष्टीनां र्जितो जयतीति
तिसः॥१६॥ श्रुत्वा युद्धोद्यमं रामः कुरूणां सह पांडवैः॥ तीर्थाभि
षेकव्याजेन मध्यस्थः प्रययौ किल॥१७॥ स्नात्वा प्रभासे संतर्प्य दे
वर्षिपितृमानवान्॥ सरस्वतीं प्रतिस्रोतं ययौ ब्राह्मणसंवृतः॥१८
पृथूदकं बिंदुसरस्त्रितकूपं सुदर्शनं॥ विशालं ब्रह्मतीर्थं च च
क्रं प्राचीं सरस्वतीं॥१९॥ यमुनामनु यान्येव गंगामनु च भारत॥
जगाम नैमिषं यत्र ऋषयः सत्रमासते॥२०॥ तमागतमभिप्रेत्य

मुनयोदीर्घसत्रिणः॥ अभिनंद्ययथान्यायंप्रणम्योत्थायचार्च
यन्॥२१॥ सोर्चितःसपरीवारःकृतासनपरिग्रहः॥रोमहर्षणमा
सीनंमहर्षेःशिष्यमैक्षत॥२२॥ अप्रत्युत्थायिनंसूतमकृतप्रह्व
णांजलिं॥ अध्यासीनंचतान्विप्रान्चुकोपोद्वीक्ष्यमाधवः॥२३॥
कस्मादसाविमान्विप्रान्अध्यास्तेप्रतिलोमजः॥धर्मपालां
स्तथाचास्मान्वधमर्हतिदुर्मतिः॥२४॥ ऋषेर्भगवतोभूत्वाशि
ष्योधीत्यबहूनिच॥सेतिहासपुराणानिधर्मशास्त्राणिसर्वशः

भा॰द॰उ॰
१४६

२५ ॥ अशांतस्याविनीतस्य वक्ष्यापंडितमानिनः ॥ न गुणाय भवं-
ति स्म नटस्येवाजितात्मनः ॥ २६ ॥ एतदर्थो हि लोकेस्मिन्नवतारो
मयाकृतः ॥ वध्या मे धर्मध्वजिनस्ते हि पातकिनोधिकाः ॥ २७ ॥ ए-
तावदुक्त्वा भगवान् निवृत्तोसद्वधादपि ॥ भावित्वात्तं कुशाग्रेण
करस्थेनाहनत्प्रभुः ॥ २८ ॥ हाहेतिवादिनः सर्वे मुनयः खिन्नमान-
साः ॥ ऊचुः संकर्षणं देवमधर्मस्ते कृतः प्रभो ॥ २९ ॥ अस्य ब्रह्मा-
सनं दत्तमस्माभिर्यदुनंदन ॥ आयुष्यात्मा क्लमं तावद्यावत्सत्रं

राम
१४६

स माप्यते ॥३०॥ अजानातेवाचरितस्त्वयाब्रह्मवधोयथा॥ योगे
श्वरस्यभवतोनाम्नायोपिनियामकः॥३१॥ यद्येनद्ब्रह्महत्याया
ःपावनंलोकपावन॥ चरिष्यतिभवाँल्लोकसंग्रहोनान्यचेष्टि
तः॥३२॥ प्रायश्चित्तमतेनैतद्दुरितंदेवलीयते॥ ब्रह्माद्या अपि
तिचक्रुःनिष्कृतिंचेतिनोदिताः॥३३॥ श्रीभगवानुवाच॥ करिष्ये
वधनिर्वेशंलोकानुग्रहकाम्यया॥ नियमःप्रथमेकल्पेयावा
न्तत्सतुविधीयतां॥३३॥ दीर्घमायुर्बततस्यसत्वमिंद्रियमेव

च ॥ आशासितं यत्तत्कृतं साधये योगमायया ॥ ३४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अ
स्वस्पतववीर्यस्पमस्त्योरस्माकमेव च ॥ यथा भवेद्धचः सत्यं तथारा
मविधीयतां ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवावाच ॥ आत्मा वै पुत्र उत्पन्न इति
वेदानुशासनं ॥ तस्मादस्य भवेद्धक्ता आपुरिंद्रिपसत्ववान् ॥ ३६ ॥
किंच कामो मुनिश्रेष्टा कृतं नाहं करवाण्यथ ॥ अजानतस्त्वपचितिं
यथा मे चिंत्यतां बुधाः ॥ ३७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ इल्वलस्य सुतो घोरो बल्व
लो नाम दानवः ॥ सहृषयतिनः सत्रमेत्य पर्व्वणि पर्व्वणि ॥ ३८ ॥ तं पापं

जहिदाःशार्हतन्नःसुश्रूषणंपरं॥ पूयशोणितविण्मूत्रसुरामांसाभि

वर्षिणं॥३९॥ततश्चभारतंवर्षंप रीत्यसुसमाहितः॥चरित्वाद्वाद

शान्मासांस्तीर्थस्नायीवि शुद्ध्यसे॥४०॥इतिश्रीभागव

तेमहापुराणेदशमस्कं धेःऽष्टसप्ततितमोध्यायः

श्रीशुकउवाच॥ततःपर्वण्यु पावृत्तेप्रचंडःपांशुवर्षिणः

भीमोवायुरभूद्राजन्पूयगंध स्तुसर्वशः॥१॥ततोमेध्यमयंवर्षं

बल्वलेनविनिर्मितं॥अभवद्यज्ञशालायांसोन्वदृश्यतशूलधृक्

२॥ तंविलोक्यबृहत्कायंभिन्नांजनचयोपमं॥ तप्तताम्रशिखाश्म
श्रुंदंष्ट्रोग्रभ्रकुटीमुखं॥ ३॥ ससमारमुसलंरामः परसैन्यविदार
णं॥ हलंचदैत्यदमनंतत्तूर्णमुपतस्थतुः॥ ४॥ तमाकृष्यहलाग्रेण
बल्वलंगगनेचरं॥ मुसलेनाहनत्क्रुद्धोमूर्ध्नि ब्रह्मद्रुहंबलः॥ ५॥ सो
पतद्भुविनिर्भिन्नललाटोसृक्समुत्सृजन्॥ मुंचन्नार्त्तस्वरंशैलो
यथावज्रहतोरुणः॥ ६॥ संस्तुत्यमुनयोरामंप्रयुज्यावितथाशिषः
अभ्यषिंचन्महाभागावृत्रघ्नंविबुधायथा॥ ७॥ वैजयंतींददुर्मा

लांश्रीधामाम्लानपंकजां ॥ रामायवाससीदिव्ये दिव्यान्याभरणानि
च ॥ अथतैरभ्यनुज्ञातः कौशिकीमेत्यसब्राह्मणैः ॥ स्नात्वासरोवरम
गाधतः सरयुराश्रवत ॥ ९ ॥ अनुश्रोतेनसरयूं प्रयागमुपगम्यसः
स्नात्वासंतर्प्यदेवादीन्व्रजगामपुलहाश्रमं ॥ १० ॥ गोमतींगंडकीं
स्नात्वाविपाशांशोणमाप्लुतः ॥ गयांगत्वापितॄनिष्ट्वागंगाः
सागरसंगमे ॥ ११ ॥ उपस्पृश्यमहेंद्राद्रौरामंदृष्ट्वाभिवाद्यच स
प्तगोदावरींवेणींपंपांभीमरथींततः ॥ १२ ॥ स्कंदंदृष्ट्वाययौगा

मः श्रीशैलं गिरिशालयं द्रविडेषु महापुण्यं दृष्ट्वाद्रिं वेंकटं प्रभुः
॥१३॥ कामकोष्णीं पुरीं काञ्चीं कावेरीं च सरिद्वरां श्रीरंगाख्यं महा
पुण्यं यत्र संनिहितो हरिः ॥१४॥ ऋषभाद्रिं हरेः क्षेत्रं दक्षिणां
मथुरां तथा ॥ सामुद्रं सेतुमगमन्महापातकनाशनं १५ त
त्रायुतमदाद्धेनूर्ब्राह्मणेभ्यो हलायुधः ॥ कृतमालां ताम्रपर्णीं
मलयं च कुलाचलं ॥१६॥ तत्रागस्त्यं समासीनं नमस्कृत्याभि
वाद्य च योजितस्तेन चाशीर्भिरनुज्ञातो गतोऽर्णवं ॥१७॥ दक्षि

णंतत्रकन्याख्यं दुर्गां देवीं ददर्श सः ॥ ततः फाल्गुनमासाद्य पं
चाप्सरसमुत्तमं ॥ १८ ॥ विष्णुः संनिहितो यत्र स्नात्वा स्पर्शं कृत्वा
सुतं ततोऽभिव्रज्य भगवान् केरलांस्तु त्रि[illegible]गर्त्तकान् ॥ १९ ॥ गोक
र्णाख्यं शिवक्षेत्रं संनिध्यं तत्र धूर्जटेः ॥ आर्य्यां द्वैपायनीं दृष्ट्वा
सूर्य्यारकमगाद्बलः ॥ २० ॥ तापीं पयोष्णीं निर्विंध्यामुपस्पृश्याथ
दंडकं प्रविश्य परेवामगमद्यत्र माहिष्मती पुरी ॥ २१ ॥ मनुतीर्थमु
पस्पृश्य प्रभासं पुनरागमत् ॥ श्रुत्वा द्विजैः कथ्यमानं कुरुपांडव

संयुगेसर्व्वराजन्यनिधनंभारंमेनेहृतंभुवः॥२३॥सभीमदुर्योध
नयोर्गदाभ्यांयुध्यतोर्मधे॥वारयिष्यन्विनशनंजगामयदुनंदनः
२४॥युधिष्टिरस्ततंदृष्ट्वायमौहृष्टार्जुनावपि॥अभिवाद्याभ
वंतस्मैकिंविवक्षुरिहागतः॥२५॥गदापाणीउभौदृष्ट्वासंरब्धौ
विजयैषिणौ॥मंडलानिविचित्राणिचरंताविदमब्रवीत्॥युवां
तुल्यबलौवीरौहेराजन्हेवृकोदर॥एकंप्राणाधिकंमन्यउतैकं
शिक्षयाधिकं॥२६॥तस्मादेकतरस्येहयुवयोःसमवीर्ययोः॥न

५

लस्यतेजयोन्योवाविरमत्वफलोरणः ॥ २७ ॥ नतद्वाक्यंजगृह
तुर्बद्धवैरौनृपार्थवत् ॥ अनुस्मरंतावन्योन्यंदुरुक्तंदुःकृता
निच ॥ २८ ॥ दिष्टंतदनुमन्वानोरामोद्वारवतींययौ ॥ उग्रसेना
दिभिःप्रीतैर्ज्ञातिभिःसमुपागतः ॥ २९ ॥ तंपुनर्नैमिषंप्राप्तं
मृषयोयाजयन्मुदा ॥ क्रत्वंगंक्रतुभिःसर्वैर्निवृत्ताखिलविग्रहं
॥ ३० ॥ तेभ्योविशुद्धंविज्ञानंभगवान्व्यतरद्विभुः ॥ येनैवात्मन्यदो
विश्वमात्मानंविश्वगंविदुः ॥ ३१ ॥ सपत्न्यावभृथस्नातोज्ञाति

भा॰द॰उ॰
१५१

बंधुसुहृद्वनः ॥ रेजेस्वज्योत्स्नयेवेन्दुः सुवासाः स्रगलंकृतः ॥ ३३ ॥
ईदृग्विधान्यसंख्यानि बलस्य बलशालिनः ॥ अनंतस्याप्रमेय
यस्य मायामर्त्यस्य संन्ति हि यो नुस्मरेत रामस्य
कर्माण्यद्भुतकर्मणः ॥ सायं प्रातरनंतस्य विष्णोः स
दयितो भवेत् ॥ ३४ ॥ इति श्री भागवते महापुराणे द
शमस्कंदे एकोनाशतितमोऽध्यायः ॥ श्रीराजोवाच भगवन्यानि चा
न्यानि मुकुंदस्य महात्मनः ॥ वीर्याण्यनंतवीर्यस्य श्रोतुमिछामहे

राम
१५१

जं

प्रभो ॥ १ ॥ कोनुश्रुत्वासकृद्ब्रह्मन्नुत्तमश्लोकसत्कथाः ॥ विरमेतविशे
षज्ञोविषण्णःकाममार्गणैः ॥ २ ॥ सावाग्ययातस्यगुणान्गृणीते
करौचतत्कर्मकरौमनश्च ॥ स्मरेद्वसंतंस्थिरजंगमेषुशृणोतित
त्पुण्यकथाःसकर्णः ॥ ३ ॥ शिरस्तुतस्योभयलिंगमानमेत्तदेवय
त्पश्यतितद्धिचक्षुः ॥ अंगानिविष्णोरथतज्जनानांपादोदकंय
न्निभजंतिनित्यं ॥ ४ ॥ सूतउवाच ॥ विष्णुरातेनसंपृष्टोभगवान्बा
दरायणिः ॥ वासुदेवेभगवतिनिमग्नहृदयोब्रवीत् ॥ ५ ॥ श्री

भा॰द॰उ
१५२

श्रीशुकउवाच ॥ कृष्णस्यासीत्सखाकश्चिद्ब्राह्मणोब्रह्मवित्तमः ॥ वि
रक्तइंद्रियार्थेषुप्रशांतात्माजितेंद्रियः ॥ ६ ॥ यदृच्छयोपपन्नेनव
र्त्तमानोगृहाश्रमी ॥ तस्यभार्याकुचैलस्यक्षुत्क्षामाचतथावि
धा ॥ ७ ॥ पतिव्रतापतिंप्राहम्लायतावदनेनसा ॥ दरिद्रंसीदमा
नासवेपमानाभिगम्यच ॥ ८ ॥ ननुब्रह्मन्भगवतःसखासाक्षा
च्छ्रियःपतिः ॥ ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चभगवान्सात्वतर्षभः ॥ ९ ॥
तमुपैहिमहाभागसाधूनांचपरायणं ॥ दास्यतिद्रविणंभूरि

राम
१५२

सीदन्तेतेकुटुंबिने ॥१०॥ आस्तेधुनाद्वारवत्यां भोजवृष्ण्यंधकेश्व
रः ॥ स्मरतः पादकमलमात्मानमपियच्छति ॥११॥ किंत्वर्थकामा
न्भजतोनात्यभीष्टान्जगद्गुरुः ॥ स एवं भार्यया विप्रो बहुशः प्रा
र्थितो मुहुः ॥१२॥ अयंहिपरमोलाभउत्तमश्लोकदर्शनं ॥ इति
संचिंत्यमनसागमनायमतिंदधे ॥१३॥ अप्यस्त्युपायनंकिंचि
द्गृहे कल्याणि दीयतां ॥ याचित्वा चतुरो मुष्टीन्विप्रान्पृथुकतंडु
लान् ॥१४॥ चैलखंडेन तान्बध्वा भर्त्रे प्रादादुपायनं ॥ सतानां

भा.द.उ.
१५३

दाय विप्राग्र्यः प्रययौ द्वारकां किल ॥१५॥ कृष्णसंदर्शनं मह्यं क
थं स्यादिति चिंतयन् ॥ त्रीणि गुल्मान्यतीयाय तिस्रः कक्षाश्च स
द्विजः ॥१६॥ विप्रोगम्यांधवृष्णीनां गृहेष्वच्युतधर्मिणां ॥ गृहं
द्व्यष्टसहस्राणां महिषीणां हरेर्द्विजः ॥१७॥ विवेशैकतमं श्री
मद्ब्रह्मानंदं गतो यथा ॥ तं विलोक्याच्युतो दूरात्प्रियापर्यंकमा
स्थितः ॥१८॥ सहसोत्थाय चाभ्येत्य दोर्भ्यां पर्यग्रहीन्मुदा ॥ सख्यु
ः प्रियस्य विप्रर्षेरंगसंगातिनिर्वृतः ॥१९॥ प्रीतो व्यमुंचदब्बिंदूने

राम
१५३

त्वाभ्यांपुष्करेक्षणः॥ अथोपवेश्यपर्यंकेस्वयंसख्युःसमर्हणं॥२०॥
उपहृत्यावनिज्यास्यपादौपादावनेजनीः॥ अग्रहीच्छिरसारा
जन्भगवान्लोकपावनः॥ व्यलिंपद्दिव्यगंधेनचंदनागुरुकुंकु
मैः॥२१॥ धूपैःसुरभिभिर्मित्रंप्रदीपावलिभिर्मुदा॥ अर्चित्वाव
द्यताम्बूलंगांचस्वागतमब्रवीत्॥२२॥ कुचैलंमलिनंक्षामंद्विजं
धमनिसंततं॥ देवीपर्यचरत्साक्षाच्चामरव्यजनेनवै॥२३॥ अं
तःपुरजनोदृष्ट्वाकृष्णेनामलकीर्त्तिना॥ विस्मितोभूदतिप्री

स्यात्र्यवधूतंसभाजितं ॥२४॥ किमनेनकृतंपुण्यमवधूतेन भि
क्षुणा ॥ श्रियाहीनेनलोकेस्मिन्गर्हितेनाधमेनच ॥२५॥ योसौत्रि
लोकगुरुणा श्रीनिवासेनसंभृतः ॥ पर्यंकस्थां श्रियंहित्वापरि
ष्वक्तोग्रजोयथा ॥२६॥ कथयांचक्रतुर्गाथाः पूर्वागुरुकुलेसतोः
आत्मनोर्ललितारा जन्करौगृह्यपरस्परं ॥२७॥ श्रीभगवानुवा
च ॥ अपिब्रह्मन्गुरुकुलाद्भवता लब्धदक्षिणात् ॥ समावृत्तेनध
र्मज्ञभार्योढासदृशीनवा ॥२८॥ प्रायोगृहेषुतेचित्तमकामवि

हतंतया॥ नैवातिप्रीयसेब्रह्मन्धनेषुविदितंहिमे॥२९॥ के
चित्कुर्वंतिकर्माणिकामैरहतचेतसः॥ त्यजंतःप्रकृतीर्दैवीर्य
थाहंलोकसंग्रहं॥ ३०॥ किंस्विद्गुरुकुलेवासंब्रह्मन्स्मरसिनोय
तः॥ द्विजोविज्ञायविज्ञेयंतमसःपारमश्नुते॥३१॥ सवैसत्कर्म
णांसाक्षात्द्विजातेरिहसंभवः॥ आद्योंगयत्राश्रमिणांयथा
हंज्ञानदोगुरुः॥३२॥ नन्वर्थकोविदाब्रह्मन्वर्णाश्रमवतामिह॥ ये
मयागुरुणावाचातरंत्यंजोभवार्णवं॥३३॥ नाहमिज्याप्रजाति

भ्यांतपसोऽपशमेनच॥तुष्येयंसर्वभूतात्मागुरुशुश्रूषयाय
था॥३४॥अपिनःस्मर्यतेब्रह्मन्वृत्तंनिवसतांगुरौ॥गुरुदारैश्चो
दितानामिंधनानयनेक्वचित्॥३५॥प्रविष्टानांमहारण्यमप
र्त्तौसुमहद्द्विज॥वातवर्षमभूत्तीव्रंनिष्ठुरास्तनयित्नवः
३६॥सूर्यश्चास्तंगतस्तावत्तमसाचावृतादिशः॥निम्नंकूलंज
लमयंनप्रज्ञायतकिंचन॥३७॥वयंभृशंवोसांदीपिनिर्गुरुः
अन्वेषमाणोनःशिष्यानाचार्योपश्यदातुरान्॥३९॥अहोहे

तत्रमहानिलांबुभिर्निहन्यमानामुहुरंबुसंप्लवे दिशोऽविदंतोऽथपरस्परं
वनेगृहीतहस्ताःपरिबभ्रमातराः ३८ रातदि दिलाउदितेर

पुत्रकार्य्ययमस्मदर्थेतिदुःखिताः॥ आत्मावैप्राणिनांप्रेष्टस्तम
नाहृत्यमत्पराः॥४०॥एतदेवहिसच्छिष्यैःकर्त्तव्यंगुरुनिःष्कृतिं
यदेहविशुद्धभावेनसर्वार्थात्मार्पणंगुरौ॥४१॥तुष्टोहंभोद्विज
श्रेष्टाःसत्याःसंत्तुमनोरथाः॥छंदांस्ययातयामानिभवंत्वि
हपरत्रच॥४२॥इत्थंविधान्यनेकानिवसत्तांगुरुवेश्मसु॥गु
रोरनुग्रहेणैववपुमान्पूर्णःप्रशांत्तये॥४३॥श्रीब्राह्मणउवाच॥कि
मस्माभिरनिर्वर्त्तंदेवदेवजगद्गुरो॥भवतासत्यकामेनयेषां

भा.द.उ.
१५६

वासोगुरावभूत् ॥४४॥ यस्यच्छंदोमयंब्रह्मदेहआवपनंविभो ॥ श्रेय
सांतस्यगुरुषुवासोऽत्यंतविडं बनं ॥४५॥ इतिश्रीभागवतेम
हापुराणेदशमस्कंधेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ श्रीशुकउ
वाच ॥ सइत्थंद्विजमुख्ये नसहसंकथयन्हरिः
सर्वभूतमनोभिज्ञःस्मय मानउवाचतं ॥१॥ ब्रह्मण्यो
ब्राह्मणंकृष्णोभगवान्प्रहसन् प्रियं ॥ प्रेम्णानिरीक्षणेनैवप्रे
क्षन्खलुसतांगतिः ॥२॥ श्रीभगवानोवाच ॥ किमुपायनमानीतं

राम
१५६

ब्रह्मन्मे भवता गृहात्॥ अण्वप्युपाहृतं भक्तैः प्रेम्णा भूर्य्येव मे भ
वेत्॥३॥ भूर्य्यप्यभक्तोपहृतं न मे तोषाय कल्पते॥ पत्रं पुष्पं फ
लं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति॥४॥ तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रय
तात्मनः॥ इत्युक्तोपि द्विजस्तस्मै व्रीडितः पतये श्रियः॥५॥ पृथु
कप्रसृतिं राजन्न प्रायच्छदवाङ्मुखः॥ सर्वभूतात्मदृक्साक्षात्त
स्यागमनकारणं॥६॥ विज्ञायाचिंतयन्नायं श्रीकामो माभजत्पु
रा॥ पत्न्याः पतिव्रतायास्तु सखा प्रियचिकीर्षया॥७॥ प्राप्तो माम

मा.द.उ.
१५७

स्यदास्यामिसंपदोमर्त्यदुर्लभाः॥ इत्थंविचिंत्यवसनाच्चीरबद्धान्द्वि
जन्मनः॥ स्वयंजहारकिमिदमितिपृथुकतंडुलान्॥८॥ नन्वेतदुप
नीतंमेपरमप्रीणनंसखे॥ तर्पयंत्यंगमांविश्वमेतेपृथुकतंडुला
ः॥९॥ इतिमुष्टिंसकृज्जग्ध्वाद्वितीयांजग्धुमाददे॥ तावच्छ्रीर्जगृ
हेहस्तंतत्परापरमेष्ठिनः॥१०॥ एतावतालंविश्वात्मन्सर्वसंपत्स
मृद्धये॥ अस्मिँल्लोकेथवामुष्मिन्पुंसस्त्वत्तोषकारणं॥११॥ ब्राह्म
णस्तांतुरजनीमुषित्वाच्युतमंदिरे॥ भुक्त्वापीत्वासुखंमेने आत्मा

राम
१५७

नेस्वर्गतंयथा॥१२॥श्वोभूतेविश्वभावेनस्वसुखेनाभिवंदितः।
जगामस्वालयंतातपथ्यानुव्रज्यनंदितः॥१३॥सचालब्ध्वाधनंकृ
ष्णान्नतुयाचितवान्स्वयं॥स्वगृहान्व्रीडितोगछन्महद्दर्शननि
र्वृतः॥१४॥अहोब्रह्मण्यदेवस्यदृष्टाब्रह्मण्यतामया॥यद्दरिद्र
तमोलक्ष्मीमाश्लिष्टोबिभ्रतोरसि॥१५॥क्वाहंदरिद्रःपापीयान्
क्वकृष्णःश्रीनिकेतनः॥ब्रह्मबंधुरितिस्माहंबाहुभ्यांपरिरंभि
तः॥१६॥निवासितःप्रियाजुष्टेपर्यंकेभ्रातरोयथा॥महिष्यावी

मा.रु०उ
१५८

जितःश्रांतोबालव्यजनहस्तया ॥१७॥ सुश्रूषयापरमयापाद संवाहनादिभिः ॥ पूजितोदेवदेवेनविप्रदेवेनदेववत् ॥१८॥ स्वर्गापवर्गयोःपुंसांरसायांभुविसंपदां ॥ सर्वासामपिसिद्धीनांमूलंतच्चरणार्चनं ॥१९॥ अधनोयंधनंप्राप्यमाद्यंनुच्चैर्नमांस्मरेत् ॥ इतिकारुणिकोनूनंधनंमेभूरिनाददात् ॥२०॥ इतितत्‌चिंतयन्नंतःप्राप्तोनिजगृहांतिकं ॥ सूर्यानलेंदुसंकाशैर्विमानैः सर्वतोवृतं ॥२१॥ विचित्रोपवनोद्यानैःकूजन्द्विजकुलाकुलैः

राम
१५८

प्रोत्फुल्लकुमुदांभोजकल्हारोत्पलवारिभिः ॥ २२ ॥ जुष्टं स्वलंकृ
तं पुंभिः स्त्रीभिश्च हरिणास्त्रिभिः ॥ किमिदं कस्य वा स्थानं कथं
तदिदमित्यभूत् ॥ २३ ॥ एवं मीमांसमानं तं नरा नार्योमरप्रभाः
प्रत्यगृह्णन्महाभागं गीतवाद्येन भूयसा ॥ २४ ॥ पतिमागतमा
कर्ण्यपत्न्युद्धर्षातिसंभ्रमा ॥ निश्चक्राम गृहात्तूर्णं रूपिणी श्री
रिवालयात् ॥ २५ ॥ पतिव्रता पतिं दृष्ट्वा प्रेमोत्कंठाश्रुलोचना ॥ मी
लिताक्ष्यनमद्बुद्ध्या मनसा परिषस्वजे ॥ २६ ॥ पत्नीं वीक्ष्य विस्फु

भा·द·उ
१५९

रंत्री देवीवैमानिकीमिव॥ दासीनांनिष्ककंठीनांमध्येमात्रींसवि
स्मितः॥२७॥प्रीतः स्वयंतयायुक्तः प्रविष्टोनिजमंदिरं॥ मणि
स्तंभशतोपेतंमहेंद्रभवनंयथा॥२८॥ पयःफेननिभाःशय्या
दांतारूक्मपरिछदाः॥ पर्यंकाहेमदंडानिचामरव्यजनानिच॥
२९॥ आसनानिचहैमानिमृदूपस्तरणानिच॥ मुक्तादामविलं
बीनिविताननानिद्युमंतिच॥३०॥ स्वछस्फाटिककुड्येषुमहार्हरकते
षुच॥ रत्नदीपा भ्राजमानालनारत्नसंयुताः॥३१॥ विलोक्य

राम
१५९

मा

ब्राह्मणस्तत्रसमृद्धीः सर्वसंपदां ॥ तर्कयामासनिर्व्यग्रः स्वसमृ
द्धिमहैतुकीं ॥ ३२ ॥ ननं बतैतन्ममदुर्भगस्यशश्वद्दरिद्रस्यसमृ
द्धिहेतुः ॥ महाविभूतेरवलोकतोन्योनैवोपपद्येतयदूत्तमस्य
३३ ॥ नन्वब्रुवाणोदिशतेसमक्षंयाचिष्णवेभूर्यपिभूरिभोजः ॥ प
र्जन्यवत्तत्स्वयमिक्षमाणोदाशार्हकाणांवृषभः सखामे ॥ ३४ ॥ किंचि
त्करोत्युर्वपियत्स्वदत्तंसुहृत्कृतंफल्ग्वपिभूरिकारी ॥ मयोपनीतं
पृथुकैकमुष्टिंप्रत्यगृहीत्प्रीतियुतोमहात्मा ॥ ३५ ॥ तस्यैवमेसौ

पा
व

हृदसख्यमैत्री दास्यंपुनर्जन्मनिजन्मनिस्यात्॥ महानुभावेन
गुणालयेनविषज्जतस्तत्पुरुषप्रसंगः॥३६॥ भक्तायचित्राभग
वान्हिसंपदोराज्यंविभूतीर्नसमर्थयत्यजः॥ अदीर्घबोधायवि
चक्षणःस्वयंपश्यन्निपातंधनिनांमदोद्भवं॥३७॥ इत्थंव्यवसितो
बुध्या भक्तोतीवजनार्दने॥ विषयान्जाययात्यक्ष्यन्बुभुजेना
तिलंपटः॥३८॥ तस्यवैदेवदेवस्यहरेर्यज्ञपतेःप्रभोः॥ ब्राह्मणाः
प्रभवोदैवंनतेभ्योविद्यतेपरं॥३९॥ एवंसविप्रोभगवत्सुहृत्तदा

दृष्वास्वभर्त्तैरजितंपराजितं ॥ तद्ध्यानवेगोद्ग्रथितात्मबंधनः

तद्धामलेभेचिरतःसतांगतिं ॥४०॥ एतद्ब्रह्मण्यदेवस्यश्रु

त्वाब्रह्मण्यतांनरः ॥ लब्ध

भावोभगवतिकर्मबंधा

द्विमुच्यते ॥४१॥ इति श्रीभागवतेमहापुरा

णेदशमस्कंधेएकाशीति तमोध्यायः ॥ श्रीशुकउ०

अथैकदाद्वारकायांवसतोराम कृष्णयोः ॥ सूर्योपरागःसुमहा

नासीत्कल्पक्षयेयथा ॥१॥ तंज्ञात्वामनुजाराजन्पुरस्तादेवसर्वतः

भा॰द॰उ
१६१

स्यमंतपंचकंक्षेत्रंययुःश्रेयोविवित्सया॥२॥निःक्षत्रियांमहींकु
र्वन्रामःशस्त्रभृतांवरः।नृपाणांरुधिरौघेणयत्रचक्रेमहाह्रदा
न्॥३॥ईजेचभगवान्रामोयत्रास्पृष्टोपिकर्मणा॥लोकंसंग्रा
हयन्नीशोयथान्योघापनुत्तये॥४॥महत्यांतीर्थयात्रायांतत्रा
गन्भारतीःप्रजाः॥वृष्णयश्चतथाक्रूरवसुदेवाहुकादयः॥५॥य
युर्भारततत्क्षेत्रंस्वमघंक्षपयिष्णवः॥गदप्रद्युम्नसांबाद्याःसुचं
द्रशुकसारणैः॥६॥आस्तेनिरुद्धोरक्षायांकृतवर्माचयूथपः

रू

राम
१६१

नेरथैर्देवधिष्ण्याभैर्हयैश्चतरलक्ष्मवैः ॥७॥ गजैर्नदद्भिरभ्राभैर्नृ
भिर्विद्याधरद्युभिः ॥ व्यरोचंतमहातेजाः पथिकांचनमालिनः
॥८॥ दिव्यस्रग्वस्त्रसंनाहाः कलत्रैः खेचराइव ॥ तत्रस्नात्वामहा
भागाउपोष्यसुसमाहिता ॥९॥ ब्राह्मणेभ्योददुर्धेनूर्वासःस्र
ग्रुक्ममालिनीः ॥ रामह्रदेषुविधिवत्पुनराप्लुत्यवृष्णयः ॥१०॥
ददुःस्वन्नंद्विजाग्र्येभ्यः कृष्णेनोभक्तिरस्त्विति ॥ स्वयंचतदनु
ज्ञातावृष्णयःकृष्णदेवताः ॥११॥ भुक्त्वोपविविशुःकामं स्निग्ध

छायांघ्रिपांघ्रिषु ॥ तत्रागतांस्ते ददृशुः सुहृत्संबंधिनो नृपान् ॥ १२ ॥ म
त्स्योशीनरकौशल्यविदर्भकुरुसृंजयान् ॥ कांबोजान्कैकयान्मद्रा
न्कुंतीनानर्त्तकेरलान् ॥ १३ ॥ अन्यांश्चैवात्मपक्षीयान्परांश्च शत
शो नृपान् ॥ नंदादीन्सुहृदो गोपान्गोपीश्चोत्कंठिताश्चिरं ॥ १४ ॥ अ
न्योन्यसंदर्शनहर्षरंहसा प्रोत्फुल्लहृद्वक्त्रसरोरुहश्रियः ॥ आ
श्लिष्य गाढं नयनैः स्रवज्जला हृष्यत्त्वचो रुद्धगिरो ययुर्मुदं ॥
१५ ॥ स्त्रियश्च संवीक्ष्य मिथोतिसौहृदस्मितामलापांगदृशोभि

रेभिरे॥ स्तनैस्स्तनान्कुंकुमपंकरूषितान्निहत्यदोर्भिः प्रण
याश्रुलोचनाः॥१६॥ ततोभिवाद्यतेवृद्धान्यविष्ठैरभिवादिताः
स्वागतंकुशलंपृष्ट्वाचक्रुः कृष्णकथांमिथः॥१७॥ पृथाभ्रातॄन्स्व
सॄर्वीक्ष्यतत्पुत्रान्पितरावपि॥ भ्रातृपत्नीर्मुकुंदंचजहौसंकथा
याशुचः॥१८॥ कुंत्युवाच॥ आर्यभ्रातरहंमन्ये आत्मानमकृताशि
षं॥ यद्वाआपत्सुमद्वार्तांनानुस्मरथसत्तमाः॥१९॥ सुहृदोज्ञात
यः पुत्राभ्रातरः पितरावपि॥ नानुस्मरंतिस्वजनंयस्यदैवमदक्षि

णं॥२०॥वसुदेवउवाच॥अंबमास्मानसूयेथादैवक्रीडनकान्न
रान्॥ईशस्यहिवशेलोकःकुरुतेकार्यतेथवा॥२१॥कंसप्रतापिताः
सर्वेवयंयाताद्दिशंदिशं॥एतर्ह्येवपुनः[illegible]स्थानंदैवेनासादि
ताःस्वसः॥२२॥श्रीशुकउवाच॥वसुदेवोग्रसेनाद्यैर्यदुभिस्तेर्चि
तान्नृपाः॥आसन्नच्युतसंदर्शपरमानंदनिर्वृताः॥२३॥भीष्मो
द्रोणोंबिकापुत्रोगांधारीससुतातथा॥सदाराःपांडवाःकुंतीसं
जयोविदुरःकृपः॥२४॥कुंतिभोजोविराटश्चभीष्मकोनग्नजिन्म

९

हान्॥ पुरजिद्द्रुपदः शल्यो धृष्टकेतुः सकाशिराट्॥२५॥ दमघोषो
विशालाक्षो मैथिलो मद्रकेकयौ॥ युधामन्युः सुशर्मा च ससुता बा
ल्हिकादयः॥२६॥ राजानोन्ये च राजेंद्र युधिष्ठिरमनुव्रताः॥ श्रीनि
केतं वपुः शौरेः सस्त्रीकं वीक्ष्य विस्मिताः॥२७॥ अथ ते रामकृष्णा
भ्यां सम्यक्प्राप्तसमर्हणाः॥ प्रशशंसुर्मुदा युक्ता वृष्णीन्कृ
ष्णपरिग्रहान्॥२८॥ अहो भोजपते यूयं जन्मभाजो नृणामिह॥ य
त्पश्यथासकृत्कृष्णं दुर्दर्शमपि योगिनाम्॥२९॥ यद्विश्रुतिः श्रुतिनु

तेदमलं पुनाति पादावनेजनपयश्च वचश्च शास्त्रम् ॥३०॥ भूः काल
भर्जितभगापि यदंघ्रिपद्मस्पर्शोत्थशक्तिरभिवर्षति नोखिला
र्थान् ॥ तद्दर्शनस्पर्शनानुपथप्रजल्पशय्यासनाशनसयौनसपिं
डबंधः ॥३१॥ येषां गृहे निरयवर्त्मनिवर्त्ततां वः स्वर्गापवर्गविरमः स्व
यमास विष्णुः ॥ श्रीशुक उवाच ॥ नंदस्तत्र यदून्प्राप्तान् ज्ञात्वा कृष्णपु
रोगमान् ॥ तत्रागमद्वृतो गोपैरनःस्थार्थैर्दिदृक्षया ॥३२॥ तं दृष्ट्वा
वृष्णयो हृष्टास्तन्वः प्राणमिवोत्थिताः ॥ परिषस्वजिरे चैनं चिराद्

र्शनकातराः॥३३॥ वसुदेवः परिष्वज्य संप्रीतः प्रेमविह्वलः॥ स्म
रन्कंसकृतान्क्लेशान्पुत्रन्यासंच गोकुले॥३४॥ कृष्णरामौ प
रिष्वज्य पितरावभिवाद्य च न किंचनोचतुः प्रेम्णा साश्रुकंठौ कु
रूद्वह॥३५॥ तावात्मासनमारोप्य बाहुभ्यां परिरभ्य च॥ यशो
दा च महाभागा सुतौ विजहतुः शुचः॥३६॥ रोहिणी देवकी चा
थ परिष्वज्य व्रजेश्वरीम्॥ स्मरंत्यौ तत्कृतां मैत्रीं बाष्पकंठ्यौ स
मूचतुः॥३७॥ का विस्मरेत वां मैत्रीमनिवृत्तां व्रजेश्वरि॥ अवा

भा॰द॰उ॰
१६४

वाप्यैंद्रमैश्वर्य्ययस्यानेह प्रतिक्रिया ॥३८॥ एतावद्दृष्टपितरौयुवयोःस्मपित्रोःसंप्रीणनाभ्युदयपोषणपालनानि॥प्राप्योषतुर्भवतिपक्ष्महयद्वद्दक्ष्णोर्न्यस्तावकुत्रचभयोनसतांपरःस्वः ३९॥श्रीशुकउवाच॥गोप्यश्चकृष्णमुपलभ्यचिरादभीष्टंयत्प्रेक्षणेदृशिषुपक्ष्मकृतंशपंति॥दृग्भिर्हृदीकृतमलंपरिरभ्यसर्वास्तद्भावमापुरपिनित्ययुजांदुरापं ॥४०॥ भगवांस्तास्तथाभूताविविक्तउपसंगतः॥आश्लिष्यानामयंपृष्ट्वाप्रहस

राम
१६४

न्निदमब्रवीत् ॥४०॥ अपिस्मरतनः सख्यः स्वानामर्थचिकीर्ष
यागतांश्चिरायितांछत्रुपक्षक्षपणचेतसः ॥४१॥ अप्यवध्या
यथास्मान्स्विदकृतज्ञाविशंकया ॥ नूनंभूतानिभगवान्
युनक्तिवियुनक्तिच ॥४२॥ वायुर्यथाघनानीकंतृणंतूलंरजां
सिच ॥ संयोज्याक्षिपतेभूयस्तथाभूतानिभूतकृत् ॥४३॥
मयिभक्तिर्हिभूतानाममृतत्वायकल्पते दिष्ट्यायदासीन्मत्
स्नेहोभवतीनांमदापनः ॥४४॥ अहंहिसर्वभूतानामादिरं

भा॰द॰उ॰
११६५

तोंतरंबहिः॥भौतिकानांयथाखंवार्भूर्वायुर्ज्योतिरंगनाः॥४५॥एवंह्येतानिभूतानिभूतेष्वात्मात्मनाततः॥उभयंमय्यथपरे पश्यताभातमक्षरे॥४६॥श्रीशुकउवाच॥अध्यात्मशिक्षया गोप्यएवंकृष्णेनशिक्षिताः॥तदनुस्मरणध्वस्तजीवकोशा स्तमध्यगन्॥४७॥आहुश्चतेनलिननाभपदारविंदंयोगेश्व रैर्हृदिविचिंत्यमगाधबोधैः॥संसारकूपपतितोत्तरणावलंबं गेहंजुषामपिमनस्युदियात्सदानः॥४८॥इतिश्रीभागवते

राम
१६५

महापुराणेदशमस्कंधेतीर्थयात्रायांवृष्णिकुरुसंगमोद्व्यशीति

तमोऽध्यायः॥श्रीशुकउवाच तथानुगृह्यभगवान्गोपीनां

सगुरुर्गतिः॥युधिष्ठिरम थापृच्छत्सर्वांश्चसुहृदो

व्ययम्॥१॥तएवंलो कनाथेनपरिपृष्टाः

सुसत्कृताः॥प्रत्यूचुर्हृष्टम नसस्तत्पादेक्षाहतांहस

ः॥२॥कुतोशिवंत्वच्चरणांबुजा सवंमहन्मनस्तोमुखनिःसृतं

क्वचित्॥पिबंतियेकर्णपुटैरलंप्रभोदेहंभृतांदेहकृदस्मृतिछिदं॥३॥

भृतांदेह

हित्वात्मधाम विधुतात्मकृतत्र्यवस्थमानंदसंप्लवमखंडमकुं
ठबोधम् ॥ कालोपसृष्टनिगमावन आत्तयोगमायाकृतिं परम
हंसगतिं नताः स्म ॥ ४८ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युत्तमश्लोकशिखाम
णिं जनेष्वभिष्टुवत्स्वंधककौरवस्त्रियः ॥ समेत्य गोविंदकथा अभि
थो गृणांस्त्रिलोकगीताः शृणु वर्णयामि ते ॥ द्रौपद्युवाच ॥ हे वैद
र्भ्यच्युतो भद्रे हे जांबवति कौसले ॥ हे सत्यभामे कालिंदि शैब्ये
रोहिणि लक्ष्मणे ॥ १ ॥ हे कृष्णपत्न्य एतन्नो ब्रूत वो भगवान्स्वय

म्॥ उपयेमे यथा लोकमनुकुर्वन्स्वमायया ॥७॥ श्रीरुक्मिण्युवा
च॥ चैद्याय मार्पयितुमुद्यतकार्मुकेषु राजस्वजेयभटशेखरि
तांघ्रिरेणुः॥ निन्ये मृगेंद्र इव भागमजावियूथात्तच्छ्रीनिकेतचर
णोस्तु मम मार्च्चनाय ॥८॥ सत्यभामोवाच॥ यो मे सनाभिवधतप्तहृ
दा ततेन लिप्ताभिशापमपमार्ष्टुमुपाजहार॥ जित्वर्क्षराजमथ
रत्नमदात्स तेन भीतः पिताऽदिशत मां प्रभवेपि दत्ताम्॥९॥ जां
बवत्युवाच॥ प्राज्ञाय देहकृदमुं निजनाथदैवं सीतापतिं त्रिन

न

भा॰ द॰ ऊ
१६७

वहान्यमुनाभ्ययुध्यत॥ ज्ञात्वापरिरक्षितउपाहरद्दहूर्णमांपा
दौप्रगृह्यमणिनाहममुष्यदासी॥१०॥ कालिंद्युवाच॥ तपश्चरं
तीमाज्ञायस्वपादस्पर्शकाम्यया। सख्योपेत्याग्रहीत्पाणिंयोहंतद्
गृहमार्जनी॥११॥ भद्रोवाच॥ योमांस्वयंवरउपेत्यविजित्य
भूपान्निन्येश्ववस्त्वगमिवात्मबलिंद्विपारिः॥ भ्रातृंश्चमेपकु
र्वतःस्वपुरंश्रियौकस्तस्यास्तुमेनुभवमंघ्र्यवनेजनत्वं॥१३॥
सत्योवाच॥ सप्तोक्षणोतिबलवीर्यसुतीक्ष्णशृंगान्पित्राकृतान्

राम
१६७

क्षितिपवीर्यपरीक्षणाय॥ तान्वीरदुर्म्मदहनांस्तरसानिगृह्य
क्रीडन्बबंधहयथाशिशवोऽजतोकान्॥१३॥ यइत्थंवीर्यशु
ल्कांमांदासीभिश्चतुरंगिणीम्॥ पथिनिर्ज्जित्यराजन्यान्निन्ये
तद्दास्यमस्तुमे॥१४॥ मित्रविंदोवाच॥ पितामेमातुलेयाय
स्वयमाहूयदत्तवान्॥ कृष्णेकृष्णायतच्चित्तामसौहिण्यासखी
जनैः॥१५॥ अस्यमेपादसंस्पर्शोभवेज्जन्मनिजन्मनि॥ कर्म्म
भिर्भ्राम्यमाणायायेनतच्छ्रेयआत्मनः॥१६॥ लक्ष्मणोवाच॥

ममापिराज्ञप्रच्युतजन्मकर्मचश्रुत्वामुकुन्दोर्नारदगीतमासह ॥ चित्तं
मुकुंदेकिलपद्महस्तयाद्धृतःसुसंमदृश्यविहायलोकपान् ॥ १७ ॥
ज्ञात्वाममभ्रमतंसाधिपितादुहितृवत्सलः ॥ बृहत्सेनइतिख्यात
स्तत्रोपायमचीकरत् ॥ १८ ॥ यथास्वयंवरेराज्ञिमत्स्यःपार्थ
स्ययाद्धृतः ॥ अयंतुबहिराच्छन्नोदृश्यतेसजलेपरम् ॥ २० ॥ श्रु
त्वैतत्सर्वतोभूपाआययुर्मत्पितुःपुरम् ॥ सर्वोस्त्रशास्त्रतत्व
ज्ञाःसोपाध्यायाःसहस्रशः ॥ २१ ॥ पित्रासंपूजिताःसर्वेयथावी

र्यैपथावयः ॥ आरुदु:सशारंचापंचेक्तुंपर्थदिमद्वियः ॥२१॥
आदायव्यसृजन्केचित्सज्यंकर्तुमनीश्वराः ॥ आक्रोष्टंज्यां
समुत्क्लृष्यपेतुरेकेऽमुनाहताः ॥२२॥ सज्यंकृत्वापरेवीरामाग
धांबष्टेचेदिपाः ॥ भीमोदुर्योधनः कर्णोनाविंदंस्तदवस्थितिं
२३॥ मत्स्याभासंजलेवीक्ष्यज्ञात्वाचतदवस्थितिम् ॥ पार्थो
यत्तोसृजद्बाणंनाछिनत्पस्पृशेपरं ॥२४॥ राजन्येषुनिवृत्ते
षुभग्नमानेषुमानिषु ॥ भगवान्धनुरादायसज्यंकृत्वाथ

लीलया ॥ २५ ॥ तस्मिन्संधाय विशिखं मत्स्यं वीक्ष्य सतज्जले
छिलेषुणापातयत्तं सूर्ये चाभिजिति स्थिते ॥ २६ ॥ दिवि दुंदुभ
योनेदुर्जयशब्दयुता भुवि ॥ देवाश्च कुसुमासारान्मुमुचुर्हर्ष
विह्वलाः ॥ २७ ॥ तद्रंगमाविशमहं कलत्रपुरएभ्यांपञ्चांप्रग
ह्यकनकोज्वलरत्नमालां ॥ नूत्ने निवीय परिधाय च कौशि
काग्र्यसव्रीडहासवदना कबरीध्वतस्त्रक् ॥ २८ ॥ उन्नीय व
क्रमुरुकुंतलकुंडलत्विट्गंडस्थलं शिरहासकटाक्षमोक्षैः

॥ राज्ञोनिरीक्ष्यपरितःशनकैर्मुरारेरंसेऽनुरक्तहृदयानिदधेस
मालां ॥ २९ ॥ तावन्मृदंगपटहाःशंखभेर्यानकादयः ॥ निनेदुर्न
टनर्त्तक्योननृतुर्गायकाजगुः ॥ ३० ॥ एवंवृतेभगवतिमयेशे
नृपयूथपाः ॥ नसेहिरेयाज्ञसेनिस्पर्द्धंतोहृच्छयातुराः ॥ ३१ ॥ मां
तावद्रथमारोप्यहयरत्नचतुष्टयं ॥ शार्ङ्गमुद्यम्यसंनद्धस्त
स्थावाजौचतुर्भुजः ॥ ३२ ॥ दारुकश्चोदयामासकांचनोपस्करं
रथं ॥ मिषतांक्षितिपतीनांराज्ञिमृगाणांमृगराडिव ॥ ३३ ॥ तेऽन्वसज्जं

तराजन्यानिषेद्धुंपथिकेचन॥ संयत्ताउद्धतेष्वासाग्रामसिंहाय
याहरिं॥३४॥ तेशार्ङ्गच्युतबाणौघैःछिन्नबाहूरुकंधराः॥ निपे
तुःप्रधनेकेचित्केचित्संत्यज्यदुद्रुवुः॥३५॥ ततःपुरींयदुपतिर
त्यलंकृतांरविच्छदध्वजपटचित्रतोरणां॥ कुशस्थलींदिवि
भुविचाभिसंस्तुतांसमाविशत्तरणिरिवस्वकेतनं॥३६॥ पि
तामेपूजयामाससुहृत्संबंधिबांधवान्॥ महार्हवासोलंका
रैःशय्यासनपरिच्छदैः॥३७॥ दासीभिःसर्वसंपद्भिर्भटेभरथ

वाजिभिः ॥ आयुधानिमहार्हाणि ददौपूर्णस्यभक्तितः ॥ ३८ ॥ आ
त्मारामस्यतस्येमावयंवैगृहदासिकाः ॥ सर्वसंगनिवृत्याऽद्धा
तपसाचबभूविम ॥ ३९ ॥ महिष्यऊचुः ॥ भौमंनिहत्यसगणं
युधितेनरुद्धाज्ञात्वाऽथनःक्षितिजयेजितराजकन्याः ॥ निर्मुच्य
संसृतिविमोक्षमनुस्मरंतीःपादांबुजंपरिणिनाययआप्तका
मः ॥ ४० ॥ नवयंसाध्विसाम्राज्यंस्वाराज्यंभौज्यमप्युत ॥ वैराज्यं
पारमेष्ठ्यंचआनंत्यंवाहरेःपदं ॥ ४१ ॥ कामयामहएतस्यश्रीम

भा·द·उ·
१७२

स्यादरजः श्रियःकुचकुंकुमगंधाढ्यंमूर्ध्नावोढुंगदाभृतः ॥४२॥ व्र
जस्त्रियोय द्वांछंतिपुलिंद्य स्तृणवीरुधः ॥ गावश्चारयतो
गोपाःपादस्पर्शंमहात्म नः ॥४३॥ इति श्री भागवते
महापुराणेदशमस्कं धेलस्वविवाहकथनं
नामत्र्यशीतितमोऽध्या यः ॥ श्रीशुकउवाच ॥ श्रु

त्वापृथासुबलपुत्र्यथयाज्ञ सेनीमाधव्यथक्षितिपपत्न्य
उतस्वगोप्यः ॥ कृष्णेऽखिलात्मनिहरौप्रणयानुबंधंसर्वावि

राम
१७२

सिस्मुरलमश्रुकलाकुलाक्ष्यः ॥१॥ इतिसंभाष्यमाणासुस्त्रीभिःस्त्री
षुन्टभिर्नृषु ॥ आयुयुर्मुनयस्तत्रकृष्णरामदिदृक्षया ॥२॥ द्वैपा
यनोनारदश्चच्यवनोदेवलोऽसितः ॥ विश्वामित्रःशतानंदोभा
रद्वाजोऽथगौतमः ॥३॥ रामःसशिष्योभगवान्वसिष्टोगालवो
भृगुः ॥ पुलस्त्यःकश्यपोऽत्रिश्चमार्कंडेयोबृहस्पतिः ॥४॥ द्वित
स्त्रितश्चैकतश्चब्रह्मपुत्रस्तथांऽगिराः ॥ अगस्त्योयाज्ञवल्क्यश्चवा
मदेवादयोपरे ॥५॥ तान्दृष्ट्वासहसोत्थायप्रागासीनान्टपादयः ॥ पां

भा॰द॰उ॰
१७३

डवाः कृष्णरामौच प्रणेमुर्विश्ववंदितान् ॥६॥ तानानर्चुर्यथासर्वेसहरा
मोच्युतोर्चयत् ॥ स्वागतासनपाद्यार्घमाल्यधूपानुलेपनैः ॥७॥ उवा
चसुखमासीनान् भगवान्धर्मगुप्तनुः ॥ सदसस्तस्यमहतोयतवा
चोऽनुशृण्वतः ॥८॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहोवयंजन्मभृतोलब्धंका
र्त्स्न्येनतत्फलं देवानामपिदुःप्रापंयद्योगेश्वरदर्शनं ॥९॥ किंस्वल्प
तपसांनृणामर्चायांदेवचक्षुषां ॥ दर्शनस्पर्शनप्रश्नप्रह्वपादार्च
नादिकं ॥१०॥ नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः ॥ तेपु

राम
१७३

नंत्युरुकालेनदर्शनादेवसाधवः॥११॥नाग्निर्नसूर्योनचचंद्रता
रकानभूर्जलंखंश्वसनोनवाङ्मनः॥उपासिताभेदकृतोहरंत्य
घंविपश्चितोघ्नंतिमुहूर्तसेवया॥१२॥यस्यात्मबुद्धिःकुणपेत्रि
धातुकेस्वधीःकलत्रादिषुभौमइज्यधीः॥यत्तीर्थबुद्धिश्चजले
नकर्हिचिज्जनेष्वभिज्ञेषुसएवगोखरः॥१३॥श्रीशुकउवाच॥नि
शम्येत्थंभगवतःकृष्णस्याकुंठमेधसः॥वचोदुरन्वयंविप्रास्तू
ष्णीमासन्भ्रमद्धियः॥१४॥चिरंविमृश्यमुनयईश्वरस्येशित

व्यतां ॥ जनसंग्रहइत्यूचुः स्मयंतस्तं जगद्गुरुं ॥१५॥ मुनय ऊचुः ॥ य
न्मायया तत्त्वविदुत्तमा वयं विमोहिता विश्वसृजामधीश्वराः ॥ य
दीशितव्यायति गूढ ईहया अहो विचित्रं भगवद्विचेष्टितं ॥१६॥
अनीह एतद्बहुधैक आत्मना सृजत्यवत्यत्ति न बध्यते यथा
भौमैर्हि भूमिर्बहुनामरूपिणी अहो विभूम्नश्चरितं विडंबनं
म् ॥१७॥ अथापि काले स्वजनाभिगुप्तये बिभर्षि सत्वं खलनिग्रहा
य च ॥ स्वलीलया वेदपथं सनातनं वर्णाश्रमात्मा पुरुषः परो

भवान् ॥१८॥ ब्रह्मतेहृदयंशुक्लंतपःस्वाध्यायसंयमैः ॥ यत्रोप
लब्धंसद्व्यक्तमव्यक्तंचततःपरं ॥१९॥ तस्माद्ब्रह्मकुलंब्रह्मंछा
स्त्रयोनेस्त्वमात्मनः ॥ सभाजयसिसद्धामतद्ब्रह्मण्याऽग्रणीर्भ
वान् ॥२०॥ अद्यनोजन्मसाफल्यंविद्यायास्तपसोदृशः ॥ त्वया
संगम्यसद्गत्यायदंतःश्रेयसांपरं ॥२१॥ नमस्तस्मैभगवतेकृ
ष्णायाकुंठमेधसे ॥ स्वयोगमाययाछन्नमहिम्नेपरमात्मने ॥
२२॥ नयंविदंत्यमीभूपाएकारामाश्चवृष्णयः ॥ मायाजवनिका

छन्नमात्मानंकालमीश्वरं॥२३॥यथाशयानःपुरुषआत्मानं
गुणतत्त्वदृक्॥नाममात्रेंद्रियाभातंनवेदरहितंपरं॥२४॥एवंत्वा
नाममात्रेषुविषयेष्विंद्रियेहया॥मायया विभ्रमच्चित्तोनवेदस्मृ
त्युपप्लवात्॥२५॥तस्याद्यतेददृशिमांऽघ्रिमघौघमर्षतीर्थास्प
दंहृदिकृतंसुविपक्वयोगैः॥उत्सिक्तभक्त्युपहताशयजीवकोशा
आपुर्भवद्गतिमथोऽनुगृहाणभक्तान्॥२६॥शुकउवाच॥इत्य
नुज्ञाप्यदाशार्हंधृतराष्ट्रंयुधिष्ठिरं॥राजर्षेस्वाश्रमान्गंतुंमुन

योदधिरेमनः॥२७॥तद्वीक्ष्यतानुपव्रज्यवसुदेवोमहायशाः॥प्रण
म्यचोपसंगृह्यबभाषेदंसुयंत्रितः॥२८॥वसुदेवउवाच॥नमोवः
सर्वदेवेभ्यऋषयःश्रोतुमर्हथ॥कर्मणाकर्मनिर्हारोयथास्यान्न
स्तदुच्यतां॥२९॥नारदउवाच॥नातिचित्रमिदंविप्रावसुदेवोबु
भुत्सया॥कृष्णंमत्वाऽर्भकंयन्नःपृछतिश्रेयआत्मनः॥३०॥संनि
कर्षोत्रमर्त्यानामनादरणकारणं॥गांगंहित्वायथाऽन्यांभस्तत्र
त्यायातिशुद्धये॥३१॥यस्याऽनुभूतिःकालेनलयोत्पत्त्यादिनाऽस्य

भा॰द॰उ॰
१७६

वै॥ स्वतोन्यस्माच्च गुणतो न कुतश्चन रिष्यति॥ ३२॥ तं क्लेशकर्मप
रिपाकगुणप्रवाहैरव्याहतानुभवमीश्वरमद्वितीयं॥ प्राणादिभिः
स्वविभवैरुपगूढमन्यो मन्येत सूर्यमिव मेघहिमोपरागैः॥ ३३॥
अथोचुर्मुनयो राजन्नाभाष्यानकदुंदुभिं॥ सर्वेषां शृण्वतां रा
ज्ञां तथैवाच्युतरामयोः॥ ३४॥ कर्मणा कर्मनिर्हार एष साधुनिरूपि
तः॥ यच्छ्रद्धया यजेद्विष्णुं सर्वयज्ञेश्वरं मखैः॥ ३५॥ चित्तस्योपशा
मोऽयं वै कविभिः शास्त्रचक्षुषा॥ दर्शितः सुगमो योगो धर्मश्चात्म

राम
१७६

मुदावहः॥३६॥ अयंस्वस्त्ययनःपंथाद्विजातेर्गृहमेधिनः॥ यच्छ्रद्ध
याप्तवित्तेनशुक्लेनेज्येतपूरुषः॥३७॥ वित्तैषणांयज्ञदानैर्गृहैर्दा
रसुतैषणां॥ आत्मलोकैषणांदेवकालेनविसृजेद्बुधः॥ ग्रामे
त्यक्तैषणाःसर्वेययुर्धीरास्तपोवनं॥३८॥ ऋणैस्त्रिभिर्द्विजोजा
तोदेवर्षिपितृणांप्रभो॥ यज्ञाध्ययनपुत्रैस्तान्यनिस्तीर्यत्यज
न्पतेत्॥३९॥ त्वंत्वऽद्यमुक्तोद्वाभ्यांवैऋषिपित्रोर्महामते॥ यज्ञै
र्देवर्णमुन्मुच्यनिर्ऋणोशरणोभव॥४०॥ वसुदेवभवान्नूनंभ

कृपापरमयाहरिं॥ जगतामीश्वरंप्रार्थ्यमस्य यद्वंपुत्रतांगतः॥४१॥
श्रीशुकउवाच॥ इतितद्वचनंश्रुत्वावसुदेवोमहामनाः॥ तानृ
षीनृत्विजोवव्रेमूर्ध्नानम्यप्रसाद्यच॥४२॥ तएनमृषयोराजन्
वृताधर्मेणधार्मिकं॥ तस्मिन्नयाजयन्क्षेत्रेमखैरुत्तमकल्प
कैः॥४३॥ तद्दीक्षायांप्रवृत्तायांवृष्णयःपुष्करस्रजः॥ स्नाताःसु
वाससोराजन्राजानःसुष्ठ्वलंकृताः॥४४॥ तन्महिष्यश्चमुदिता
निष्ककंठ्यःसुवाससः॥ दीक्षाशालामुपाजग्मुरालिप्तावस्तुपाण

यः॥४५॥ नेदुर्मृदंगपटहाः शंखभेर्यानकादयः॥ ननृतुर्नर्तनस्त्र
स्त्रियस्तुष्टुवुः सूतमागधाः॥४६॥ जगुः सुकंठ्यो गंधर्व्यः संगीतंस
हभर्तृकाः॥ तमभ्यषिंचन्विधिवद्क्रमभ्यक्रमृत्विजः॥ पत्नीभिरष्ट
दशभिः सोमराजमिवोडुभिः॥४७॥ ताभिर्दुकूलवलयैर्हारनूपु
रकुंडलैः॥ स्वलंकृताभिर्विभवैर्दीप्तितो जिनसंवृतः॥४८॥ तस्य
त्विजो महाराजरत्नकौशेयवाससः॥ ससदस्या विरेजुस्ते यथा
वृत्रहणोध्वरे॥४९॥ तदा रामश्च लक्ष्मणश्च स्वैर्बंधुभिरन्वितौ॥ रेज

भ्य

स्ये

तुःखसुतैर्हरैजींचेशौस्वविभूतिभिः ॥५०॥ ईजेऽनुयज्ञं विधिना
अग्निहोत्रादिलक्षणैः ॥ प्राह्णतैश्चैह्नतैर्यज्ञैर्द्रव्यज्ञानक्रियेश्वरं
५१॥ अथर्त्विग्भ्योऽददात्कालेयथाम्नातं सदक्षिणाः ॥ स्वलं
कृतेभ्योऽलंकृत्यगोभूकन्यामहाधनाः ॥५२॥ पत्नीसंयाजाव
भृथ्यैश्चरित्वा ते महर्षयः ॥ सस्नुरामहृदे विप्रायजमानपुरः
सराः ॥५३॥ स्नातोऽलंकारवासांसि वंदिभ्योऽदात्तथास्त्रियः ॥ न
तः स्वलंकृतो वर्णानाम्श्वभ्योऽन्नेन पूजयत् ॥५४॥ बध्नन्सदारास्त्व

सुतान्सपारिबर्हेण भूयसा ॥ विदर्भकोशलकुरून्काशिकेकय

सृंजयान् ॥ ५५ ॥ सदस्यर्त्विकसुरगणान्नृभूतपितृचारणान्

श्रीनिकेतमनुज्ञाप्य शंसंतः प्रययुर्द्रुतं ॥ ५६ ॥ धृतराष्ट्रोऽनुजः

पार्था भीष्मो द्रोणः पृथा यमौ ॥ नारदो भगवान्व्यासः सुहृत्सं

बंधिबांधवाः ॥ ५७ ॥ बंधून्परिष्वज्य यदून्सौहृदात्क्लिन्नचेतसः

ययुर्विरहकृच्छ्रेण स्वदेशांश्चापरे जनाः ॥ ५८ ॥ नंदस्तु सह गोपालै

र्बृहत्या पूजयार्च्चितः ॥ कृष्णरामोऽग्रसेनाद्यैर्न्यवात्सीत्बंधु

वत्सलः ॥५९॥ वसुदेवोंऽजसोत्तीर्यमनोरथमहार्णवं ॥ सुहृद्वृतः प्रीतम
नाः नंदमाहकरेस्पृशन् ॥६०॥ वसुदेवउवाच ॥ भ्रातरीशहृतः पाशो
नृणांयः स्नेहसंज्ञितः ॥ तंदुस्त्यजमहंमन्येशूराणामपियोगिनां ॥६१
अस्मास्वप्रतिकल्पेयंयत्कृताज्ञेषुसत्तमैः ॥ मैत्र्यर्पिताफलाचापि
ननिवर्त्तेतकर्हिचित् ॥६२॥ प्रागकल्याच्चकुशलंभ्रातर्वोनाचराम
हि ॥ अधुनाश्रीमदांधाक्षानपश्यामः पुरःसतः ॥६३॥ माराज्यश्री
रभूत्पुंसः श्रेयस्कामस्यमानद ॥ स्वजनानुतबंधून्वानपश्यतिय

यांधद्दकु॥६४॥ एवंसौहृदशैथिल्यचित्तआनकदुंदुभिः॥ रुरोदतत्कृ
तांमैत्रींस्मरन्नश्रुविलोचनः॥६५॥ नंदस्तुसख्युःप्रियकृत्प्रेम्णा
गोविंदरामयोः॥ अद्यश्वइतिमासांस्त्रीन्यदुभिर्मानितोऽवसत्॥६६
ततःकामैःपूर्य्यमाणःसव्रजःसहबांधवः॥ परार्ध्याभरणक्षौमना
नाऽनर्घ्यपरिछदैः॥६७॥ वसुदेवोग्रसेनाभ्यांकृष्णोद्धवबलादिभिः॥
दत्तमादायपारिबर्हंयापितोयदुभिर्ययौ॥६८॥ नंदगोपाश्चगोप्यश्च
गोविंदचरणांबुजे॥ मनःक्षिप्तंपुनर्हर्तुमनीशामथुरांययुः॥६९

मा॰द॰उ॰
१८०

बंधुषुप्रतियातेषुवृष्णयःकृष्णदेवताः॥वीक्ष्यप्रावृषमासन्नांययुर्द्वारवतींपुनः॥जनेभ्यःकथयांचक्रुर्यदुदेवमहोत्सवं॥यदासीत्तीर्थयात्रायांसुहृत्संदर्शना

दिकं॥७१॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेतीर्थयात्रानुवर्णनेचतुरशीतितमोऽध्यायः॥श्रीशुकउवाच॥अथैकदात्मजौप्राप्तौकृतपादाभिवंदनौ॥वसुदेवोभिनंद्याहप्रीत्यासंकर्षणाच्युतौ॥१॥मुनीनांसवचःश्रुत्वापुत्रयोर्धामसूचकं॥तद्वीर्य

राम
१८०

जातविस्रंभः परिभाष्याऽभ्यभाषत ॥२॥ वसुदेवोवाच ॥ कृष्ण कृ
ष्णमहायोगिन्संकर्षणसनातन ॥ जानेवामस्ययत्साक्षात्प्रधानपुरुषौ
परौ ॥३॥ यत्रयेनयतोयस्ययस्मैयद्यद्यथायदा ॥ स्यादिदंभगवान्साक्षा
त्प्रधानपुरुषेश्वरः ॥४॥ एतन्नानाविधंविश्वमात्मसृष्टमधोक्षज ॥ आत्मा
त्मनाऽनुप्रविश्यात्मन्प्राणोजीवोबिभर्ष्यजः ॥५॥ प्राणादीनांविश्व
सृजांशक्तयोयाःपरस्यताः ॥ पारतंत्र्याद्वैसादृश्याद्द्वयोश्चेष्टैवचेष्ट
तां ॥६॥ कांतिस्तेजःप्रभासत्ताचंद्राग्न्यर्कर्क्षविद्युतां ॥ यत्स्थैर्यंभूभृतां

स्मेर्दृन्निर्गंधोर्थतोभवान् ॥७॥ तर्पणंप्राणनमपांदेवत्वंताश्चतद्र
सः ॥ ओजः सहोबलंचेष्टागतिर्वायोस्तवेश्वर ॥८॥ दिशांत्वमवका
शोऽसिदिशः खंस्फोटआश्रयः ॥ नादोवर्णस्त्वमोंकारआकृती
नांपृथक्कृतिः ॥९॥ इंद्रियंत्विंद्रियाणांत्वंदेवाश्चतदनुग्रहः ॥ अ
वबोधोभवान्बुद्धेर्जीवस्यानुस्मृतिः सती ॥१०॥ भूतानामसि
भूतादिरिंद्रियाणांचतैजसः ॥ वैकारिकोविकल्पानांप्रधानमनु
शायिनां ॥११॥ नश्वरेष्विहभावेषुतदसित्वमनश्वरं ॥ यथाद्रव्य

विकारेषुद्रव्यमात्रंनिरूपितं॥१२॥ सत्वंरजस्तमइतिगुणास्तद्वृ
त्तयश्चयाः॥ त्वय्यद्धाब्रह्मणिपरेकल्पितायोगमायया॥१३॥ तऽ
स्मान्नसंसमीभावायर्हिंत्वय्येवकल्पिताः॥ त्वंचामीषुविकारेषु
ह्यन्यदाऽव्यावहारिकः॥१४॥ गुणप्रवाहएतस्मिन्नबुधास्त्वखि
लात्मनः॥ गतिंसूक्ष्मामबोधेनसंसरंतीहकर्मभिः॥१५॥ यदृच्छ
यानृंतांप्राप्यसुकल्पामिहदुर्लभां॥ स्वार्थेप्रमत्तस्यवयोगतंत्व
न्माययेश्वर॥१६॥ असावऽहंममैवैतेदेहेचास्यान्वयादिषु॥ स्नेह

पाशैर्निबध्नातिभवान्सर्वमिदंजगत् ॥१७॥ युवांननःसुतौसाक्षात्प्र
धानपुरुषेश्वरौ ॥ भूभारक्षत्रक्षपणेअवतीर्णौतथात्थह ॥१८॥ त
त्तेगतोस्म्यरणमद्यपदारविंदमापन्नसंसृतिभयापहमार्त्तबंधो।
एतावतालमलमिंद्रियलालसेनमर्त्यात्मदृक्त्वयिपरेयदपत्यबु
द्धिः ॥१९॥ सूतीगृहेननुजगादभवानजोनौसंजज्ञइत्यनुयुगंनि
जधर्मगुप्त्यै ॥ नानातनूर्गगनवद्विदधज्जहासिकोवेदभूम्नउ
रुगायविभूतिमायां ॥२०॥ श्रीशुकउवाच ॥ आकर्ण्येत्थंपितुर्वाक्यं

भगवान्सात्वतर्षभः॥ प्रत्याह प्रश्रयानम्रः प्रहसन्श्लक्ष्णया
गिरा॥२१॥श्रीभगवानोवाच॥ वचोवः समवेतार्थंतातैतदुपम
न्महे॥ यन्नः पुत्रान्समुद्दिश्यतत्वग्रामउदाहृतः॥२२॥ अहंयूय
मसावार्यइमेचद्वारकौकसः॥ सर्वेऽप्येवंयदुश्रेष्ठविमृश्याःस
चराचरं॥२३॥ आत्माह्येकः स्वयंज्योतिर्नित्योऽन्योनिर्गुणोगुणैः
आत्मसृष्टैस्तत्कृतेषुभूतेषुबहुधेयते॥२४॥ खंवायुर्ज्योति
रापोभूस्तत्कृतेषुयथाशयं॥ आविस्तिरोल्पभूर्येकोनानात्वंया

समावपि ॥२५॥ शुकउवाच ॥ एवंभगवताराजन्वसुदेवउदाहृतं ॥
श्रुत्वाविनष्टनानाधीस्तूष्णींप्रीतमनाअभूत् ॥२६॥ अथतत्र
कुरुश्रेष्ठदेवकीसर्वदेवता ॥ श्रुत्वानीतंगुरोःपुत्रमात्मजाभ्यां
सुविस्मिता ॥२७॥ कृष्णरामौसमाश्राव्यपुत्रान्कंसविहिंसितान्
स्मरंतीकृपणंप्राहवैक्लव्यादश्रुलोचना ॥२८॥ देवकुवाच ॥ रा
मरामाप्रमेयात्मन्कृष्णयोगेश्वरेश्वर ॥ वेदाहंवांविश्वसृजामी
श्वरावादिपूरुषौ ॥२९॥ कालविध्वस्तसत्वानांराज्ञामुच्छास्त्रवर्त्ति

नौ॥ भ्रमेर्भ्रौरायमाणानामवतीर्णौ किलाऽध्वमे॥३०॥ यस्यांऽ
शांशांशभागेन विश्वोत्पत्तिलयोदयाः॥ भवंति किल विश्वात्म
स्तं ताद्याहं गतिं गता॥३१॥ चिरान्मृतसुतादाने गुरुणा किल चो
दितौ॥ आनिन्यथुः पितृस्थानाद्गुरवे गुरुदक्षिणां॥३२॥ तथा मे
कुरुतं कामं युवां योगेश्वरेश्वरौ॥ भोजराजहतान्पुत्रान्कामये
द्रष्टुमाहृतान्॥३३॥ ऋषिरुवाच॥ एवं संनोदितौ मात्रा रामः कृ
ष्णश्च भारत॥ सुतलं संविविशतुर्योगमायामुपाश्रितौ॥३४॥ त

मा॰द॰उ॰
१८४

स्मिन्प्रविष्टावुपलभ्यदैत्यराड्विश्वात्मदैवंसुतरांतथात्मनः॥त
द्दर्शनाह्लादपरिप्लुताशयः सद्यः समुत्थायननामसान्वयः॥३५
तयोः समानीयवरासनंमुदानिविष्टयोस्तत्रमहात्मनोस्तयोः॥द
धारपादाववनिज्यतज्जलंसवृंदआब्रह्मपुनद्यदंबुह॥३६॥स
मर्हयामाससतौविभूतिभिर्महार्हवस्त्राभरणानुलेपनैः॥तां
बूलदीपामृतभक्षणादिभिः स्वगोत्रवित्तात्मसमर्पणेनच॥३
७॥सइंद्रसेनौभगवत्पदांबुजंबिभ्रन्मुहुः प्रेमविभिन्नयाधि

राम
१८४

या॥ उवाचहानंदजलाकुलेक्षणः प्रहृष्टरोमानतपगद्गदाक्षरः
३८॥ बलिरुवाच॥ नमोनंतायबृहतेनमः कृष्णायवेधसे॥ सांख्य
योगवितानायब्रह्मणेपरमात्मने॥ ३९॥ दर्शनंवांहिभूतानांदुः
प्रापंचातिदुर्लभं॥ रजस्तमःस्वभावानांयन्नःप्राप्तोयदृच्छया॥४०
दैत्यदानवगंधर्वाःसिद्धविद्याध्रचारणाः॥ यक्षरक्षःपिशाचाश्च
भूतप्रमथनायकाः॥४१॥ विशुद्धसत्वधाम्न्यद्धात्वयिशास्त्रशरी
रिणि॥ नित्यंनिबद्धवैरास्तेवयंचान्येचतादृशाः॥४२॥ केचनोद्ध

दृढवैरेण भक्त्या केचन कामतः। न तथा सत्त्वसंरब्धाः संनिकृष्टाः सु
रादयः॥४३॥ इदमित्थमिति प्रायस्तव योगेश्वरेश्वर। न विंदंत्यपि
योगेशा योगमायां कुतो वयं॥४४॥ तन्नः प्रसीद निरपेक्षविमृग्य
युष्मत्पादारविंदधिषणान्यगृहांधकूपात्। निष्क्रम्य विश्वशरणां
घ्र्युपलब्धवृत्तिः शांतो यथैक उत सर्वसखैश्चरामि॥४५॥ शाध्यस्मानी
शितव्येश निष्पापान्कुरु नः प्रभो॥ पुमान्यच्छ्रद्धयातिष्ठंश्चोद
नाया विमुच्यते॥४६॥ श्रीभगवानुवाच॥ आसन्मरीचेः षट्पुत्रा

ऊर्णायांप्रथमेंऽतरे॥ देवाःकंजहसुर्वीक्ष्यसुतंयभितुमुद्यतं॥ ते
नासुरीमगन्योनिमधुनाऽवद्यकर्मणा॥ हिरण्यकशिपोर्जाता
नीतास्तेयोगमायया॥ ४८॥ देवक्याउदरेजाताराजन्कंसविहिंसि
ताः॥ सातांछोचत्यात्मजान्स्वांस्तइमेऽध्यासतेंतिके॥ ४९॥ इतएता
न्प्रणेष्यामोमातृशोकापनुत्तये॥ ततःशापाद्विनिर्मुक्तालोकंया
स्यंतिविज्वराः॥ ५०॥ स्मरोउद्गीथःपरिष्वंगःपतंगःक्षुद्रभृद्घृणी
षडिमेमत्प्रसादेनपुनर्यास्यंतिसद्गतिं॥ ५१॥ इत्युक्त्वातान्समादा

मा॰ द॰ उ॰
१८६

यदंद्रसेनेनसृजितौ ॥ पुनर्हरिरवतीमेस्यमातुःपुत्रानयछतां ॥५२
तान्दृष्ट्वाबालकांदेविपुत्रस्नेहस्नुतस्तनी ॥ परिष्वज्यांकमारोप्य
मूर्ध्न्याजिघ्रदभीक्ष्णशः ॥५३॥ अपाययत्स्तनंप्रीतासुतस्पर्शोप
रिस्नुता ॥ मोहितामाययाविष्णोर्ययासृष्टिःप्रवर्त्तते ॥५४॥ पीत्वामृ
तमयंतस्याःपीतशेषंगदाभृतः ॥ नारायणांगसंस्पर्शप्रतिल
ब्धात्मदर्शनाः ॥५५॥ तेनमस्कृत्यगोविंदंदेवकींपितरंबलं ॥ मिष
तांसर्वभूतानांनांययुर्धामदिवौकसां ॥५६॥ तंदृष्ट्वादेवकीदेवी

राम
१८६

मृतागमननिर्गमं ॥ मेनेसुविस्मितामायामात्मनः स्वसुतानपि ॥५७॥
एवंविधान्यद्भुतानिकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ वीर्याण्यनंतवीर्यस्य
संत्यनंतानिभारत ॥५८॥ सूतउवाच ॥ यइदमनुशृणो
तिश्रावयेद्वामुरारेश्चरितममृतकीर्तेर्वर्णितं
व्यासपुत्रैः ॥ जगदघभिदलंतद्भक्तसत्कर्णपूरं भगव
तिकृतचित्तोयातितत्क्षेमधाम ॥५९॥ इतिश्रीभागवतेमहा
पुराणेदशमस्कंधे ॥ मृतात्मजानयनंनामपंचाशीतितमोऽध्यायः

राजोवाच ॥ ब्रह्मन्वेदितुमिच्छामः स्वसारं रामकृष्णयोः ॥ यथोपयेमे वि
जयो याममासीत्पितामहः ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ अर्जुनस्तीर्थयात्रा
यां पर्यटन्नवनीं प्रभुः ग
यींस आत्मनः ॥२॥ दुर्यो
तिनचापरे ॥ तल्लिप्सुः सय
गात् ॥३॥ तत्रैव वार्षिकान्मास

तः प्रभासमशृणोन्मातुले
धनाय रामस्तां दास्यती
तिर्भूत्वा त्रिदंडी द्वारकाम
नवात्सीत्स्वार्थसाधकः ॥ पौरैः
समाजितोऽभीक्ष्णं रामेणाजानता च सः ॥४॥ एकदा गृहमानीय

आतिथ्येननिमंत्र्यतं ॥ श्रद्धयोपहृतं भैक्ष्यं बलेन बुभुजे किल ॥
५ ॥ सोऽपश्यत्तत्र महतीं कन्यां वीरमनोहरां ॥ प्रीत्युत्फुल्लेक्षणास्
स्यां भावस्कबं मनोहृद्ये ॥ ६ ॥ सापि तं चक्रमेवीक्ष्य नारीणां हृदयं
गमं ॥ हसंती ब्रिडितापांगी तन्न्यस्तहृदयेक्षणा ॥ ७ ॥ तां परं सम
नुध्यायन्नंतरं प्रेप्सुरर्जुनः ॥ न लेभे शं भ्रमच्चित्तः कामेनातिब
लीयसा ॥ ८ ॥ महत्यां देवयात्रायां रथस्थां दुर्गनिर्गतां ॥ जहारानु
मतः पित्रोः कृष्णस्य च महारथः ॥ ९ ॥ रथस्थो धनुरादाय शूरांश्चा

भा·द·उ·
१८८

रुंधतोभटान् ॥ विद्राव्यक्रोशतांस्वानांस्वभागंमृगराडिव ॥१०॥
तच्छ्रुत्वाक्षुभितोरामःपर्वणीवमहार्णवः ॥ गृहीतपादःकृष्णेन
सुहृद्भिश्चानुशाम्यत ॥११॥ प्राहिणोत्पारिबर्हाणिवरवध्वोर्मु
दाबलः ॥ महाधनोपस्करेभरथाश्वनरयोषितः ॥१२॥ श्रीशुकउ
वाच ॥ कृष्णस्यासीत् द्विजश्रेष्ठःश्रुतदेवइतिश्रुतः ॥ कृष्णैकभ
क्त्यापूर्णार्थःशांतःकविरलंपटः ॥१३॥ सउवासविदेहेषुमिथि
लायांगृहाश्रमी ॥ अनीहयाऽऽगताहार्यनिर्वर्तितनिजक्रियः

राम
१८८

१४॥ यात्रामात्रंत्वहरहर्दैवादुपनमत्युत॥ नाधिकंतावतातु
ष्टः क्रियाश्चक्रेयथोचिताः॥१५॥ तथातद्राष्ट्रपालोंगबहुला
श्वइतिश्रुतः॥ मैथिलोनिरहंमानउभावप्यच्युतप्रियौ॥१६॥ त
योःप्रसन्नोभगवान्दारुकेणाहृतंरथं॥ आरुह्यसाकंमुनिभि
र्विदेहान्प्रययौप्रभुः॥१७॥ नारदोवामदेवोत्रिःकृष्णोरामोऽसि
तोरुणिः॥ अहंबृहस्पतिःकण्वोमैत्रेयश्च्यवनादयः॥१८॥ तत्र
तत्रतमायांतंपौराजानपदान्नृपाः॥ उपतस्थुःसार्घहस्ताःग्र

हैः सूर्यमिवोदितं ॥१९॥ आनर्त्तधन्वकुरुजांगलकंकमत्स्यपांचाल
कुंतिमधुकैकयकोसलार्णाः ॥ अन्येचतन्मुखसरोजमुदारहा
सस्निग्धवीक्षणंनृपपपुर्दृशिभिर्नृनार्यः ॥२०॥ तेभ्यः स्ववीक्षण
विनष्टतमिस्रदृग्भ्यः क्षेमं त्रिलोकगुरुरर्थदृशंचयच्छन् ॥ शृ
ण्वन्दिगंतधवलं स्वयशोशुभघ्नं गीतंसुरैर्नृभिरगाच्छनकै
र्विदेहान् ॥२१॥ तेच्युतंप्राप्तमाकर्ण्यपौराजानपदान्नृप ॥ अ
भीयुर्मुदितास्तस्मैगृहीतार्हणपाणयः ॥२२॥ दृष्ट्वातउत्तमश्लो

कंप्रीत्युत्फुल्लाननाशयाः॥कैर्धृतांजलिभिर्नेमुःश्रुतपूर्वांस्तथा
मुनीन्॥२३॥स्वानुग्रहायसंप्राप्तंमन्वानौतंजगद्गुरुं॥मैथिलः
श्रुतदेवश्चपादयोःपेततुःप्रभोः॥२४॥निमंत्रयेतांदाशार्हमा
तिथ्येनसहद्विजैः॥मैथिलःश्रुतदेवश्चयुगपत्संहतांजली॥
२५॥भगवांस्तदभिप्रेत्यद्वयोःप्रियचिकीर्षया॥उभयोराविश
द्गेहमुभाभ्यांतदलक्षितः॥२६॥श्रोतुमप्यसतांदूरान्जनकः
स्वगृहागतान्॥आनीतेष्वासनाग्र्येषुसुखासीनान्महामनाः॥२७

प्रवृद्धभक्त्या उद्धर्षहृदयास्रा विलेक्षणः ॥ नत्वा तदंघ्रीन् प्रस्ना

ल्पतद्भूषेलोकपावनीः ॥ २९ ॥ सकुटुंबोवहन्मूर्द्ध्नि पूजयांचक्र ई

श्वरान् ॥ गंधमाल्यांबराकल्पधूपदीपार्घगोवृषैः ॥ ३० ॥ वाचा

मधुरया प्रीणन्निदमाहान्नतर्पितान् ॥ पादसंवंकगतौविष्णोः सं

स्पृशन्नकैर्मुदा ॥ ३० ॥ राजोवाच ॥ भवान्हि सर्वभूतानामात्मा

साक्षीस्वदृग्विभो ॥ अथनस्त्वत्पदांभोजंस्मरतांदर्शनंगतः ॥

३१ ॥ स्ववचस्तदृतंकर्त्तुमस्मद्दृग्गोचरोभवान् ॥ यदात्थैकांतभक्त्या

ऽमनानंतः श्रीरजः प्रियः ॥३२॥ कोनुत्वच्चरणांभोजमेवंविद्विस
जेत्पुमान् ॥ निःकिंचनानां शांतानां मुनीनां यस्त्वमात्मदः ॥३३॥
योऽवतीर्य यदोर्वंशे नृणां संसरतामिह ॥ यशो वितेने तच्छांत्यै
त्रैलोक्यवृजिनापहं ॥३४॥ नमस्तुभ्यं भगवते कृष्णायाकुंठमेधसे
नारायणाय ऋषये सुशांततपईयुषे ॥३५॥ दिनानि कतिचिद्भू
मन्गृहान्नो निवसन्द्विजैः ॥ समेतः पादरजसा पुनीहीदं नि
मेःकुलं ॥३६॥ इत्युपामंत्रितो राज्ञा भगवांल्लोकभावनः ॥ उवास

भा॰द॰उ॰
१०९१

कुर्वन्नकल्याणंमिथिलानरयोषितां॥३७॥श्रुतदेवोऽच्युतंप्राप्तंस्वगृ
हान्जनकोयथा॥नत्वामुनीन्सुसंहृष्टोधुन्वन्वासोननर्त्तह॥३
८॥तृणपीठबृषिष्वेतानानीतेषूपवेश्यसः॥स्वागतेनाभिनं
द्यांघ्रीन्सभार्योऽवनिजेमुदा॥३९॥तदंभसामहाभागआत्मानं
सगृहान्वयं॥स्नापयांचक्रउद्धर्षोलब्धसर्वमनोरथः॥४०॥फ
लार्हणोशीरशिवामृतांबुभिर्मृदासुरभ्यातुलसीकुशांबुजैः
आराधयामासयथोपपन्नयासपर्ययासत्वविवर्द्धनांधसा॥

राम

४१ ॥ सतर्कयामासकुतोममाऽन्वभूद्गृहांधकूपेपतितस्यसंगमः

यःसर्वतीर्थास्पदपादरेणुभिःकृष्णेनचास्यात्मनिकेतभूसुरैः

४२ ॥ सूपविष्टान्कृतातिथ्यान्श्रुतदेवउपस्थितः ॥ सभार्यःस्व

जनापत्यउवाचांघ्र्यभिमर्शनः ॥४३॥ श्रुतदेवउवाच ॥ नाद्यनो

दर्शनंप्राप्तःपरंपरमपूरुषः ॥ यर्हीदंशक्तिभिःसृष्ट्वाप्रविष्टो

ह्यात्मसत्तया ॥४४॥ यथाशयानःपुरुषोमनसैवात्ममायया

सृष्ट्वालोकंपरंस्वाप्नमनुविश्यावभासते ॥४५॥ शृण्वतांगदतां

शश्वद्दृष्ट्वंतांताभिवंदतां॥ नृणांसंवदतामंतर्हृदिभास्यमलात्मनां
४६॥ हृदिस्थोऽप्यतिदूरस्थः कर्मविक्षिप्तचेतसां॥ आत्मशक्ति
भिरग्राह्योप्यंत्युपेतगुणात्मनां॥ ४७॥ नमोस्तुतेध्यात्मविदांप
रात्मनेह्यनात्मनेस्वात्मविभक्तमृत्यवे॥ सकारणाँलिंगमीयु
षस्वमायया॥ संवृतरुद्धदृष्टये॥ ४८॥ सत्वंशाधिस्वभृत्यान्नः किं
देवकरवामते॥ एतदंतोनृणांक्लेशोयद्भवानक्षिगोचरः॥ ४९॥
शुकउवाच॥ तदुक्तमित्युपाकर्ण्यभगवान्प्रणतार्तिहा॥ गृहीत्वापा

णिनापाणिग्रहंसंस्तमुवाचह ॥५०॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्रह्मंस्तेनु
ग्रहार्थायसंप्राप्तान्विद्ध्यमून्मुनीन् ॥ संचरंतिमयालोकान्पुनंतः
पादरेणुभिः ॥५१॥ देवाःक्षेत्राणितीर्थानिदर्शनस्पर्शनार्च्चनैः ।
शनैःपुनंतिकालेनतदप्यर्हत्तमेक्षया ॥५२॥ ब्राह्मणोजन्मनाश्रे
यान्सर्वेषांप्राणिनामिह ॥ तपसाविद्ययातुष्ट्याकिमुमत्कलया
युतः ॥५३॥ नब्राह्मणान्मेदयितंरूपमेतच्चतुर्भुजं ॥ सर्ववेदम
योविप्रःसर्वदेवमयोह्यहं ॥५४॥ दुःप्रज्ञाअविदित्वैवमवजानं

ससूयवः॥ गुरुं मां विप्रमात्मानमर्च्चादावीज्यदृष्टयः॥५५॥ चरा
चरमिदं विश्वं भावा ये चास्य हेतवः॥ मद्रूपाणीति चेतस्याधत्ते वि
प्रो मद्दीक्षया॥५६॥ तस्माद्ब्रह्मऋषीनेतान् ब्रह्मन्मच्छ्रद्धयार्च्चय
एवं चेदर्च्चितोऽस्म्यद्धा नान्यथा भूरिभूतिभिः॥५७॥ श्रीशुकउ
वाच॥ स इत्थं प्रभुणादिष्टः सहकृष्णान् द्विजोत्तमान्॥ आराध्यै
कात्मभावेन मैथिलश्चाप सद्गतिं॥५८॥ एवं स्वभक्तयो राजन्
भगवान् भक्तभक्तिमान्॥ उषित्वादिश्य सन्मार्गं पुनर्द्वारवती

मागात् ॥ ५९ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेमैथिलश्रु
तदेवानुग्रहोनामषडशीतितमोध्यायः परीक्षिदुवाच ॥ ब्रह्मन्ब्र
ह्मण्यनिर्देश्येनिर्गुणेगुणवृत्तयः ॥ कथंचरंतिश्रुतयः
साक्षात्सदसतःपरे ॥ १ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ बु
द्धींद्रियमनःप्राणान्जनानामसृजत्प्रभुः ॥ मात्रार्थंच
आत्मनेकल्पनायच ॥ २ ॥ सैषाह्युपनिषद्ब्राह्मीपूर्वेषांपूर्वजै
र्धृता ॥ श्रद्धयाधारयेद्यस्तांक्षेमंगच्छेदकिंचनः ॥ ३ ॥ अत्रतेवर्ण

भवार्थंच

यिष्यामिगाथांन्नारायणान्वितां ॥ नारदस्यचसंवादमृषेर्नारायणस्य
च ॥ ४ ॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ सनातनमृषिं
द्रष्टुंययौनारायणाश्रमं ॥ ५ ॥ योवैभारतवर्षेस्मिन्क्षेमायस्वस्त
येनृणां ॥ धर्मज्ञानशमोपेतमाकल्पादास्थितस्तपः ॥ ६ ॥ तत्रोप
विष्टमृषिभिः कलापग्रामवासिभिः ॥ परीतंप्रणतोऽपृछदिद
मेवकुरूद्वह ॥ ७ ॥ तस्मैह्यवोचद्भगवानृषीणांशृण्वतामिदं
योब्रह्मवादः पूर्वेषांजनलोकनिवासिनां ॥ ८ ॥ श्रीभगवानु०

स्वायंभुवब्रह्मसत्रंजनलोकेभवत्पुरा॥ तत्रस्थानांमानसानांमु
नीनामूर्द्ध्वरेतसां॥ ९॥ श्वेतद्वीपंगतवतित्वयिद्रष्टुंतदीश्वरं॥ ब्र
ह्मवादः सुसंवृत्तः श्रुतयोयत्रशेरते॥ तत्रह्यायमप्यस्माभिस्त्वमां
यमनुपृच्छसि॥ १०॥ तुल्यश्रुततपःशीलाः तुल्यस्वीयारिमध्य
माः॥ अपिचक्रुः प्रवचनमेकंशुश्रूषवोपरे॥ ११॥ श्रीसनंदउवा
च॥ स्वसृष्टमिदमापीयशयानंसहशक्तिभिः॥ तदंतेबोधयां
चक्रुस्तल्लिंगैः श्रुतयः परं॥ १२॥ यथाशयानंसम्राजंबंदिनस्त

सराक्रमैः॥ प्रत्यूषेऽभ्येत्य सुश्लोकैर्बोधयंत्यनुजीविनः॥१३॥ श्रुतय ऊचुः॥ जयजयजह्यजामजितदोषगृभीतगुणांत्वमसियदात्मना समवरुद्धसमस्तभगः॥ अगजगदोकसामखिलशक्त्यवबोधकतेक्वचिदजयात्मनाचचरतोऽनुचरेन्निगमः॥१४॥ बृहदुपलब्धमेतदवयंत्यवशेषतयायतउदयास्तमयौविकृतेर्मृदिवाऽविकृतात्॥ अतऋषयोदधुस्त्वयिमनोवचनाचरितंकथमयथाभवंतिभुविदत्तपदानिनृणाम्॥१५॥ इतितवसूरय

स्त्वमधिपतेखिललोकमलक्षपणकथामृताब्धिमवगाह्यतपांसि
जहुः ॥ किमुतपुनः स्वधामविधुताशयकालगुणाः परमभ
जंतियेपदमजस्रसुखानुभवं ॥ १६ ॥ दृतयइवश्वसंत्यसुभृतो
यदितेनुविधामहदहमादयोंडमसृजन्यदनुग्रहतः ॥ पुरुष
विधोन्वयोत्रचरमोन्नमयादिषुयः सदसतः परंत्वमथयदे
ष्ववशेषमृतं ॥ १७ ॥ उदरमुपासतेयऋषिवर्त्मसुकूर्पदृशः
परिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरं ॥ ततउदगादनंततवधा

भा॰द॰उ॰
१० ६

न्य
वि

मशिरः परमं पुनरिह यत्समेत्य न पतंति कृतांतमुखे ॥१८॥ स्वकृतवि
चित्रयोनिषु विशन्निव हेतुतया तरतमतश्चकास्यनलवत्स्वकृता
नुकृतिः ॥ अथ वितथास्वमूष्ववितथं तव धाम समं विरजधियोऽन्व
यंत्यभिविपण्यव एकरसं ॥१९॥ स्वकृतपुरेष्वमीष्वबहिरंतरसंवर
णं तव पुरुषं वदंत्यखिलशक्तिधृतोंऽशकृतं ॥ इति नृगतिं विविच्य
कवयो निगमावपनं भवत उपासतेंघ्रिमभवं भुवि विश्वसिताः
२०॥ दुरवगमात्मतत्वनिगमाय तवात्ततनोश्चरितमहामृताब्धि

राम
१९६

परिवर्त्मपरिश्रमणाः ॥ नपरिलषंतिकेचिदपवर्गमपीश्वरतेचर
णसरोजहंसकुलसंगविसृष्टगृहाः ॥२१॥ त्वदनुपथंकुलायमि
दमात्मसुहृत्प्रियवच्चरतितथोन्मुखेत्वयिहितेप्रियआत्मनिच॥
नबतरमंत्यहोसदुपासनयात्महनोयदनुशयाभ्रमंत्युरुभयेकु
शरीरभृतः॥ २२॥ निभृतमरुन्मनोक्षदृढयोगयुजोहृदियन्मु
नयउपासतेतदरयोपियपुः स्मरणात्॥ स्त्रियउरगेंद्रभोगभुज
दंडविषक्तधियोवयमपितेसमाः समदृशोंघ्रिसरोजसुधाः॥२३॥

भा॰द॰उ
१०७

कइहनुवेदबतावरजन्मलयोग्रसरंयतउदगादृषिर्यमनुदे
वगणाउभये॥ तर्हिनसन्नचासदुभयंनचकालजवः किमपिन
तत्रशास्त्रमवकृष्यशयीतयदा॥ २४॥ जनिमसतःसतोमृतिमु
तात्मनियेचभिदांविपणमृतंस्मरंत्युपदिशंतितआरुपितैः
त्रिगुणमयःपुमानितिभिदायदबोधकृतात्वयिनततःपरत्र
सभवेदवबोधरसे॥ २५॥ सदिवमनस्त्रिवृत्त्वयिविभात्यस
दाभिमृशंत्यशेषमिदमात्मतयात्मविदः॥ नहिविकृतिंत्यजं

मनुजा
सद

राम
१०७

तिकनकस्यतद्गतमतयास्वकृतमनुप्रविष्टमिदमात्मतयावसि
तम् ॥ २६ ॥ तवपरियेचरंत्यखिलसत्वनिकेततयातउतपदाक्रमं
त्यविगणय्यशिरोनिर्ऋतेः ॥ परिवयसेपशूनिवगिराविबुधानपि
तांस्त्वयिकृतसौहृदाःखलुपुनंतिनयेविमुखाः ॥ २७ ॥ त्वमकरणः
स्वराडखिलकारकशक्तिधरस्तवबलिमुद्वहंतिसमदंत्यजया
ऽनिमिषाः ॥ वर्षभुजोऽखिलक्षितिपतेरिवविश्वसृजोविदधति
यत्रयेत्वधिकृताभवतश्चकिताः ॥ २८ ॥ स्थिरचरजातयःस्युरज

योस्यनिमित्तयुजोविहरउदीसयायदिपरस्यविमुक्तततः॥नहि
परमस्यकश्चिदपरोनपरश्चभवेद्वियतइवापदस्यतवशून्य
तुलांदधतः॥२९॥अपरिमिताध्रुवास्तनुभृतोयदिसर्वगतास्त
र्हिनशास्यतेतिनियमोध्रुवनेतरथा।॥अजनिचयन्मयंतद
विमुच्यनियंतृभवेत्सममनुजानतांयदमतंमतदुष्टतया॥३०
नघटतउद्भवःप्रकृतिपुरुषयोरजयोरुभययुजाभवंत्यसुभृ
तोजलबुद्बुदवत्॥त्वयितइमेततोविविधनामगुणैःपरमे

सरितइवार्णवेमधुनिलिल्युरशेषरसाः ॥३१॥ नृषुतवमायया
भ्रमममीष्ववगत्यभृशंत्वयिसुधियोऽभवेदधतिभावमनुप्र
भवम् ॥ कथमनुवर्त्ततांभवभयंतवयद्भ्रुकुटिःसृजतिमुहु
स्त्रिणेमिरभवच्छरणेषुभयं ॥३२॥ विजितहृषीकवायुभिरदांत
मनस्तुरगंयइहयतंतियंतुमतिलोलमुपायखिदः ॥ व्यसनश
तान्विताःसमवहायगुरोश्चरणंवणिजइवाजसंत्यकृतकर्णध
राजलधौ ॥३३॥ स्वजनसुतात्मदारधनधामधरासुरथैस्त्वयिसतिकिं

भा॰द॰उ॰
१९९

नृणांश्रयतआत्मनिसर्वरसे ॥ इतिसदज्ञानतांमिथुनतोरतयेचरतां
सुखयतिकोन्विहस्वविहतेस्वनिरस्तभगे ॥ ३४ ॥ भुविपुरुपुण्यतीर्थसद
नान्यृषयोविमदास्तउतभवत्पदांबुजहृदोऽघभिदंऽघ्रिजलाः ॥ दधति
सकृन्मनस्त्वयियआत्मनिनित्यसुखेनपुनरुपासतेपुरुषसारहरावस
थान् ॥ ३५ ॥ सतइदमुत्थितंसदितिचेन्ननुतर्कहतंव्यभिचरतिक्वच
क्वचमृषानतथोभययुक् ॥ व्यवहृतयेविकल्पइषितोंधपरंपर
याभ्रमयतिभारतीतउरुवृत्तिभिरुक्थजडान् ॥ ३६ ॥ नयदिदम्

राम
१९९

यन्नासनभविष्यदतोनिधनादनुमितमंतरात्वयिविभातिमृषै
करसे ॥ अतउपमीयतेद्रविणजातिविकल्पपथैर्वितथमनोवि
लासमृतमित्यवयंत्यबुधाः ॥३७॥ सयदजयात्वजामनुशयीतगु
णांश्चजुषन्भजतिसरूपतांतदनुमृत्युमपेतभगः ॥ त्वमुतजहासि
तामहिरिवत्वचमात्तभगोमहसिमहीयसेऽष्टगुणितेऽपरिमेयभगः
३८ यदिनसमुद्धरंतियतयोहृदिकामजटादुरधिगमोऽसतांहृदिगतो
ऽस्मृतकंठमणिः ॥ असुतृपयोगिनामुभयतोप्यसुखंभगवन्न

त

नपरागतकलेवरमनधिरूढपदाद्भवतः ॥३९॥ त्वदवगमीनवेत्तिभवदु
त्थशुभाशुभयोर्गुणविगुणान्वयांस्तर्हि देहभृतांचगिरः ॥ अनुयु
गमन्वहंसगुणगीतपरंपरयाश्रवणभृतोयतस्त्वमपवर्गगतिर्म
नुजैः ॥४०॥ द्युपतयएवतेनयपुरंतमनंततयात्वमपियदंतरांडनि
चयाननुसावरणाः ॥ खइवरजांसिवांतिवयसासहयच्छ्रुतयस्त्वयिहि
फलंत्यतन्निरसनेनभवन्निधनाः ॥४१॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इत्येतद्ब्र
ह्मणः पुत्राआश्रुत्यात्मानुशासनम् सनंदनमथानर्चुः सिद्धाज्ञात्वा

त्मनोगतिम् ॥४२॥ इत्यशेषसमाम्नायपुराणोपनिषद्रसः ॥ समु
द्धृतः पूर्वजातैर्व्योमयानैर्महात्मभिः ॥४३॥ त्वंचैतद्ब्रह्मदायाद श्रद्ध
यात्मानुशासनम् ॥ धारयंश्चरगांकामंकामानांभर्जनंनृणां ॥४४
श्रीशुकउवाच ॥ एवंसऋषिणादिष्टंगृहीत्वाश्रद्धयात्मवान् ॥
पूर्णःश्रुतधरोराजन्नाहवीरव्रतोमुनिः ॥४५॥ नारदउवाच ॥ नम
स्तस्मैभगवतेकृष्णायामलकीर्त्तये ॥ योधत्तेसर्वभूतानामभवायो
शतीःकलाः ॥४६॥ इत्याद्यमृषिमानम्यतच्छिष्यांश्चमहात्मनः ॥

ततोगाद्राश्रमंसाक्षात्पितुर्द्वैपायनस्यमे ॥४७॥ सभाजितोभगव
ताद्धतासनपरिग्रहः ॥ तस्मैत

द्वर्णयामासनारायणमुखात्
श्रुतम् ॥४८॥ इत्येतद्वर्णि तंराजन्नृयत्नः प्रश्नः कृतस्त्व
या ॥ यथाब्रह्मण्यनिर्देश्ये श्येनिर्गुणेपिमनश्वरे
त् ॥४९॥ योस्योत्प्रेक्षकआ दिमध्यनिधनेयोव्यक्ताजी
वेश्वरोयःसृष्ट्वेदमनुप्रविश्य ऋषिणाचक्रेपुरःशासिताः
यंसंपद्यजहात्यजामनुशायीसुप्तःकुलायंयथात्मकैवल्यनिर

स्तयोनिमभयंध्यायेदजस्रंहरिं॥५०॥इतिश्रीमद्भागवतेमहापु
राणेदशमस्कंधेसप्ताशीतितमोध्यायः॥८७॥श्रीराजोवाच
देवासुरमनुष्येषुयेभजंत्यशिवंशिवम्॥प्रायस्तेधनि
नोभोजानतुलक्ष्म्याःपतिंहरिं॥१॥एतद्वेदितु
मिच्छामःसंदेहोत्रमहान्हिनः॥विरुद्धशीलयोःप्रभ्वो
र्विरुद्धाभजतांगतिः॥२॥श्रीशुकउवाच॥शिवःशक्तियुतःश
श्वत्त्रिलिंगोगुणसंवृतः॥वैकारिकस्तैजसश्चतामसश्चेत्यहंत्रि

भा॰ द॰ उ॰
२२

धा ॥३॥ ततोविकाराअभवन्षोडशामीषुकंचन ॥ उपाधावन्वि
मुक्तीनांसर्वासामश्नुतेगतिं ॥४॥ हरिर्हिनिर्गुणःसाक्षात्पुरुषःप्र
कृतेपरः ॥ ससर्वदृगुपद्रष्टातंभजंन्निर्गुणोभवेत् ॥५॥ निवृत्तेष्व
श्वमेधेषुराजायुष्मत्पितामहः ॥ शृण्वन्भगवतोधर्मानपृच्छदिदम
च्युतं ॥६॥ सआहभगवांस्तस्मैप्रीतःशुश्रूषवेप्रभुः ॥ नृणांनिःश्रे
यसार्थाययोऽवतीर्णोयदोःकुले ॥७॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यस्याहम
नुगृह्णामिहरिष्येतद्धनंशनैः ॥ ततोऽधनंत्यजंत्यस्य स्वजनादुःख

राम
२०२

दुःखितं ॥८॥ सयदावितथोद्योगो निर्विण्णः स्याद्धनेहया ॥ मत्परैः कृतमैत्रस्य करिष्ये मदनुग्रहं ॥९॥ तद्ब्रह्म परमं सूक्ष्मं चिन्मात्रं सदनंतकं ॥ विज्ञायात्मतया धीरः संसारात्परिमुच्यते ॥ अतो मां सुदुराराध्यं हित्वान्यान् भजते जनः ॥१०॥ ततस्त आशुतोषेभ्यो लब्धराज्यश्रियोद्धताः ॥ मत्ताः प्रमत्ता वरदान् विस्मरंत्यवजानते ॥११॥

ऋषिरुवाच ॥ शापप्रसादयोरीशा ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ सद्यः शापप्रसादोंऽग शिवो ब्रह्मा न चाच्युतः ॥१२॥ अत्रैवोदाहरंतीममिति

हांसंपुरातनं ॥ वृकासुराय गिरिशो वरं दत्वाप संकटम् ॥ १३ ॥ वृकोना
मासुरः पुत्रः शकुनेः पथि नारदं ॥ दृष्ट्वा ऽपृच्छत्तोषं पप्रच्छ देवेषु त्रिषु दु
र्मतिः ॥ १४ ॥ स त्वाह देवं गिरिशमुपाधाव त्वाशु सिध्यसि ॥ यो ल्पाभ्यां
गुणदोषाभ्यामाशु तुष्यति कुप्यति ॥ १५ ॥ दशास्य बाणयोस्तुष्टः स्तु
वतो र्वंदिनोरिव ॥ ऐश्वर्यमतुलं दत्वा तत आप सुसंकटं ॥ १६ ॥ इत्या
दिष्टस्तमसुर उपाधावत्स्वगात्रतः ॥ केदार आत्मक्रव्येण जुह्वान
ग्निमुखं हरं ॥ १७ ॥ देवोपलब्धिमप्राप्य निर्वेदात्सप्तमेहनि ॥ शिरो

वृश्चत्स्वधितिनातत्तीर्थक्लिन्नमूर्द्धजं ॥१८॥ तदामहाँरुणिकःस
धूर्जटिर्यथावयंचाग्निरिवोत्थितोनलात्॥ निगृह्यदोर्भ्यांभुजयो
र्न्यवारयत्तत्स्पर्शनाद्भूयउपस्कृताकृतिः॥१९॥ तमाहचांगालम
लंवृणीष्वमेयथाभिकामंवितरामितेवरं॥ प्रीयेयतोयेननृणांप्र
पद्यतामहंत्वयात्माभृशमर्द्यतेवृथा॥२०॥ देवंसवव्रेपापीया
न्वरंभूतभयावहं॥ यस्ययस्यकरंशीर्ष्णिधास्येसम्रियतामिति
॥२१॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्रुद्रोदुर्मनाइवभारत॥ ओमितिप्रहसंस्त

स्मैददेहेरमंतंयथा॥२२॥इत्युक्तःसोसुरोनूनंगौरीहरणलालसः॥स
तद्वरपरीक्षार्थंशंभोर्मूर्ध्निकिलासुरः॥स्वहस्तंधातुमारेभेसोबिभ्यत्॥
स्वकृताच्छिवः॥२३॥तेनोपसृष्टःसंत्रस्तःपराधावत्सवेपथुः
यावदंतंदिवोभूमेःकाष्ठानामुदगादुदक्॥२४॥अजानंतःप्रति
विधिंतूष्णीमासन्सुरेश्वराः॥ततोवैकुंठमगमत्भास्वरंतमसः
परम्॥२५॥यत्रनारायणःसाक्षान्न्यासिनांपरमागतिः॥शांता
नांन्यस्तदंडानांयतोनावर्ततेगतः॥२६॥तंतथाव्यसनंदृष्ट्वाभ

गवान्वृजिनार्दनः ॥ दूरात्प्रत्युदियाद्भूत्वा बटुको योगमायया
२७ ॥ मेखलाजिनदंडाद्यैस्तेजसाग्निरिवज्वलन् ॥ अभिवादयामा
सचतंकुशपाणिर्विनीतवत् ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शाकुनेय
भवान्व्यक्तंश्रांतःकिंदूरमागतः ॥ क्षणंविश्रम्यतांपुंसआत्मा
यंसर्वकामधुक् ॥ २९ ॥ यदिनःश्रवणायालंयुष्मद्व्यवसितंविभो
भण्यतांप्रायशःपुंभिर्भवान्स्वार्थान्समीहते ॥ ३० ॥ शुकउवाच
एवंभगवतापृष्टोवचसामृतवर्षिणा ॥ गतक्लमोऽब्रवीत्तस्मैय

यथापूर्वमनुष्ठितम् ॥ ३१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं चेन्नर्हि तद्वाक्यं न च
यं श्रद्दधीमहि ॥ यो दक्षशापात्पैशाच्यं प्राप्तः प्रेतपिशाचराट् ॥ ३२ ॥
यदि वसस्तत्र विश्रंभो दानवेंद्रजगद्गुरौ ॥ तर्ह्यंगाम्बुस्वशिरसि हस्तं न्य
स्य प्रतीयताम् ॥ ३३ ॥ यद्यसत्यं वचः शंभोः कथं विद्वान्वर्षभ तद्व
नं जह्यसद्वाच्यं न पठत्क्वापि तं पुनः ॥ ३४ ॥ इत्थं भगवतश्चित्रैर्वचो
भिः सस्तुपेशलैः ॥ भिन्नार्थीर्विस्मृतः शीर्ष्णि स्वहस्तं कुमतिर्व्यधात्
३५ ॥ अथापतद्भिन्नशिरा वज्राहत इव क्षणात् ॥ जयशब्दो नमः

शब्दःसाधुशब्दोभवद्दिवि॥३६॥मुमुचुःपुष्पवर्षाणिहतेपापेत्वका
सुरे॥देवर्षिपितृगंधर्वामोचितःसंकटात्तुशिवः॥३७॥मुक्तंगिरि
शमप्याहभगवान्पुरुषोत्तमः॥अहोदेवमहादेवपापोयंत्वेन
पाप्मना॥३८॥हतःकोनुमहत्तमीशाजंतुर्वैकृतकिल्बिषः॥क्षेमी
स्यात्किमुविश्वेशेकृतागस्कोजगद्गुरौ॥३९॥यएवमव्याकृतशक्त्यु
दन्वतःपरस्यसाक्षात्परमात्मनोहरेः॥गिरित्रमोक्षंकथयेत्शृ
णोतिवाविमुच्यतेसंसृतिभिस्तथारिभिः॥४०॥इतिश्रीभागव

भा॰द॰उ॰
२०६

तेमहापुराणेदशमस्कंधेरुद्रमोक्षणंनामाष्टाशीतितमोध्यायः॥

श्रीशुकउवाच॥ सरस्वत्यास्त टेराजन्नृषयःसत्रमासत॥वि
तर्कःसमभूत्तेषांत्रिष्वधीशे षुकोमहान्॥१॥तस्यजिज्ञा
सयातेवैभृगुंब्रह्मसु तंनृप तज्ज्ञप्त्यैप्रेषय
मासुःसोभ्यगात्ब्रह्मणःस भां॥२॥नतस्मैप्रह्वणंस्तोत्रं
चक्रेसत्वपरीक्षया। तस्मैचुक्रो धभगवान्प्रज्वलन्स्वेनतेज
सा॥३॥सआत्मन्युत्थितंमन्युमात्मजायात्मनाप्रभुः॥अशीशम

राम
२०६

यथावह्निस्त्वयोन्याचारिणाप्रभुः॥४॥ततःकैलासमगमत्सतंदे
वोमहेश्वरः॥परिरब्धुंसमारेभउत्थायभ्रातरंमुदा॥नैच्छत्त्वमस्पृ
श्यगङ्गेतिदेवश्चुकोपह॥५॥शूलमुद्यम्यतंहंतुमारेभेतिग्म
लोचनः॥पतित्वापादयोर्देवीसांत्वयामासतंगिरा॥६॥अथोजगा
मवैकुंठंयत्रदेवोजनार्दनः॥शयानंश्रियउत्संगेपद्मावक्षस्यता
डयत्॥७॥ततउत्थायभगवान्सहलक्ष्म्यासतांगतिः॥स्वतल्पा
दवरुह्यमुननामशिरसामुनिम्॥८॥प्राहतेस्वागतंब्रह्मन्निषी

दत्त्वासनेस्सयाम् ॥ अजानतामागतान्वः क्षंतुमर्हसिनःप्रभो ॥९॥
अतीवकोमलौतातचरणौतेमहामुने ॥ इत्युक्त्वाविप्रचरणौम
र्दयन्स्वेनपाणिना ॥१०॥ पुनीहिसहलोकंमांलोकपालांश्चम
द्गतान् ॥ पादोदकेनभवतांस्तीर्थानांतीर्थकारिणा ॥११॥ अद्याहं
भगवल्लक्ष्म्या आसमेकांतभाजनम् ॥ वत्स्यत्युरसिमेभूतिर्भ
वत्पादहतांहसः ॥१२॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंब्रुवतिवैकुंठेभृगुस्त
न्मंद्रयागिरा ॥ निर्वृतस्तर्पितस्तूष्णींभक्त्युत्कंठोश्रुलोचनः ॥१३॥

पुनश्चसत्रमाश्रज्यमुनीनांब्रह्मवादिनाम् ॥ स्वानुभूतमशेषेण

पाराजन्भृगुरवर्णयत् ॥ १४ ॥ तन्निशम्याथमुनयोविस्मितामु

क्तसंशयाः ॥ भूयांसंश्रद्दधुर्विष्णुंयतःशांतिर्यतोभयम् ॥ १५ ॥ ध

र्मःसाक्षात्यतोज्ञानंवैराग्यंचतदन्वितम् ॥ ऐश्वर्यंचाष्टधायस्म

द्यशश्चाऽत्ममलापहं ॥ १६ ॥ मुनीनांन्यस्तदंडानांशांतानांसम

चेतसाम् ॥ अकिंचनानांसाधूनांयमाहुःपरमांगतिं ॥ १७ ॥ सत्वं

यस्यप्रियामूर्त्तिर्ब्राह्मणास्त्विष्टदेवताः ॥ भौस्यनाशिषःशांतायं

जं

वानिपुणबुभुत्सया ॥१८॥ त्रिविधाकृतयस्तस्य राक्षसा असुराः सुराः
गुणिन्यामायया सृष्टाः सत्वं तत्तीर्थसाधनम् ॥१९॥ श्रीशुक उ० ॥ इ
त्थं सारस्वता विप्रा नृणां संशयनुत्तये ॥ पुरुषस्य पदांभोजसेवया
तद्गतिं गताः ॥२०॥ सूत उवाच ॥ इत्येतन्मुनितनयास्यपद्मगंधपी
यूषं भवभयभित्परस्य पुंसः ॥ सुश्लोकं श्रवणपुटैः पिबत्यभी
क्ष्णं पांथोध्वभ्रमणपरिश्रमं जहाति ॥२१॥ शुक उवाच ॥ एकदा
द्वारवत्यां तु विप्रपत्न्याः कुमारकः ॥ जातमात्रो भुवं स्पृष्ट्वा ममार

किलभारत॥२२॥विप्रोगृहीत्वामृतकंराजद्वार्युपधायसः इदंप्रो
वाचविलपन्नातुरोदीनमानसः॥२३॥ब्रह्मद्विषःशठधियोलु
ब्धस्यविषयात्मनः॥क्षत्रबंधोःकर्मदोषात्पंचत्वंमेगतोर्भकः
२४॥हिंसाविहारंनृपतिंदुःशीलमजितेंद्रियम्॥प्रजाभजंत्यः
सीदंतिदरिद्राःनित्यदुःखिताः॥२५॥एवंद्वितीयंविप्रर्षिस्तृतीयं
त्वेवमेवच॥विसृज्यसनृपद्वारितांगाथांसमगायत॥२६॥ताम
र्जुनउपश्रुत्यकर्हिचित्केशवांतिके॥परेतेनवमेबालेब्राह्मणं

समभाषत॥२७॥ किंस्विद्ब्रह्मंस्त्वन्निवासे इह नास्ति धनुर्धरः॥ राज
न्यबंधुरेते वै ब्राह्मणाः सत्रमासते॥२८॥ धनदारात्मजापृक्ता यत्र
शोचंति ब्राह्मणाः॥ ते वै राजन्यवेषेण नटा जीवंत्यसुंभराः॥ अहं प्र
जां वां भगवन् रक्षिष्ये दीनयोरिह॥ अनिस्तीर्णप्रतिज्ञोऽग्निं प्रवेक्ष्ये ह
तकल्मषः॥३०॥ ब्राह्मण उवाच॥ संकर्षणो वासुदेवः प्रद्युम्नो धन्वि
नां वरः॥ अनिरुद्धोऽप्रतिरथो न त्रातुं शक्नुवंति यत्॥३१॥ तत्कथं
नु भवान् कर्म दुःकरं जगदीश्वरैः॥ चिकीर्षसि त्वं बालिश्यात्तन्न

दी

अहद्धर्मेहवयम् ॥ ३२ ॥ अर्जुन उवाच ॥ नाहंसंकर्षणोब्रह्मन्नकृष्णः
कार्ष्णिरेवच ॥ अहंवैवार्जुनोनामगांडीवंयस्यवैधनुः ॥ ३३ ॥ मावमं
स्थाममब्रह्मन्वीर्यंत्र्यंबकतोषणम् ॥ मृत्युंविजित्यप्रधनेआने
ष्येतेप्रजांप्रभो ॥ ३४ ॥ एवंविश्रंभितोविप्रःफाल्गुनेनपरंतप जगा
मस्वगृहंप्रीतःपार्थवीर्यंनिशामयन् ॥ ३५ ॥ प्रसूतिकालआस
न्नेभार्यायाद्विजसत्तमः ॥ पाहिपाहिप्रजांमृत्योरित्याहार्जुनमा
तुरः ॥ ३६ ॥ सउपस्पृश्यशुच्यंभोनमस्कृत्यमहेश्वरं ॥ दिव्यान्य

भा०द०उ०
२१०

स्त्राणिसंस्मृत्यसज्यंगांडीवमाददे ॥ ३७ ॥ न्यरुणत्सूतिकागारंशरैर्नो
नास्त्रयोजितैः ॥ तिर्यगूर्द्धमधःपार्थश्चकारशरपंजरम् ॥ ३८ ॥ ततः
कुमारस्संजातो विप्रपत्न्यारुदन्मुहुः ॥ सद्योदर्शनमापेदेसशरीरो
विहायसा ॥ ३९ ॥ तदाहविप्रोविजयंविनिंदन्कृष्णसन्निधौ मौढ्यं
पश्यतमेयोहंश्रद्दधेक्लीबकत्थनम् ॥ ४० ॥ नप्रद्युम्नोनानिरुद्धो
नरामोनचकेशवः ॥ यस्यशेकुःपरित्रातुंकोन्यस्तदवितेश्वरः ॥ ४१ ॥
धिगर्जुनंमृषावादंधिगात्मश्लाघिनोधनुः ॥ दैवोपसृष्टंयोमौढ्या

राम
२१०

दानिनी षतिदुर्मतिः ॥४२॥ एवं शप्त्वा तु विप्रर्षौ विद्यामास्थाय फाल्गुनः ॥ ययौ संयमनीमाशु यत्रास्ते भगवान्यमः ॥४३॥ विप्रापत्यमचक्षाणस्तत ऐंद्रीमगात्पुरीम् ॥ आग्नेयीं नैर्ऋतीं सौम्यां वायव्यां वारुणीमथ ॥ रसातलं नाकपृष्ठं धिष्ण्यान्यन्यान्युदायुधः ॥४४॥ ततोऽलब्धद्विजसुतो ह्यनिस्तीर्णप्रतिश्रुतः ॥ अग्निं विविक्षुः कृष्णेन प्रत्युक्तः प्रतिषेधता ॥४५॥ दर्शये द्विजसूनूंस्ते मावज्ञात्मानमात्मना ये ते हि कीर्तिं विमलां मनुष्याः स्थापयिष्यंति नो ॥४६॥ इति संभाष्य

नराः

भगवानर्जुनेनसहेश्वरः॥ दिव्यंस्वरथमास्थायप्रतीचींदिशमाविशत्
॥४७॥ सप्तद्वीपान्सप्तसिंधून्सप्तसप्तगिरीनथ॥ लोकालोकंतथाती
त्यविवेशसुमहत्तमः॥४८॥ तत्राश्वाःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहका
ः॥तमसिभ्रष्टगतयोबभूवुर्भरतर्षभ॥४९॥ तान्दृष्ट्वाभगवान्कृ
ष्णोमहायोगेश्वरेश्वरः॥ सहस्रादित्यसंकाशंस्वचक्रंप्राहिणोत्पुरः
५०॥ तमःसुघोरंगहनंकृतंमहद्विदारयद्भूरितरेणरोचिषा॥ म
नोजवंनिर्विविशेसुदर्शनंगुणच्युतोरामशरोयथाचमूः॥५१॥

द्वारेणचक्रानुपथेनतत्तमः परंपरंज्योतिरनंतपारम् ॥ समश्नुवानंप्र
समीक्ष्यफाल्गुनः प्रताडिताक्षोपिदधेक्षिणीउभे ॥५२॥ ततः प्रविष्टः
सलिलंनभस्वताबलीयसैजद्बृहदूर्मिभूषणम् ॥ तत्राद्भुतंवैभवनं
द्युमत्तमंभ्राजन्मणिस्तंभसहस्रशोभितम् ॥५३॥ तस्मिन्महाभी
ममनंतमद्भुतंसहस्रमूर्द्धन्यफणामणिद्युभिः ॥ विभ्राजमानंद्वि
गुणोल्बणेक्षणंसिताचलाभंशितिकंठजिह्वम् ॥५४॥ ददर्शत
द्भोगसुखासनंविभुंमहानुभावंपुरुषोत्तमोत्तमम् ॥ सांद्रांबुदाभं

भा·द·उ·
२१२

सुपिसंगवाससंप्रसन्नवक्त्रंरुचिरायतेक्षणम्॥५५॥महामणिव्रा
तकिरीटकुंडलप्रभापरिक्षिप्तसहस्रकुंतलम्॥प्रलंबचार्वष्टभु
जंसकौस्तुभंश्रीवत्सलक्ष्म्यावनमालयावृतम्॥५६॥सुनंदनंद
प्रमुखैःस्वपार्षदैश्चक्रादिभिर्मूर्तिधरैर्निजायुधैः॥पुष्ट्याश्रिया
कीर्त्यजयाखिलर्द्धिभिर्निषेव्यमाणंपरमेष्ठिनांपतिम्॥५७॥व
वंदआत्मानमनंतमच्युतोजिष्णुश्चतद्दर्शनजातसाध्वसः ता
वाहभूमापरमेष्ठिनांप्रभुर्बद्धांजलीसस्मितमूर्जयागिरा॥५८॥

राम
२१२

द्विजात्मजामेयुवयोर्दिदृक्षुणामयोपनीताभुविधर्मगुप्तये ॥ क
लावतीर्णाववनेर्भरासुरान्हत्वेहभूयस्त्वरयेतमंतिमे ॥ ५९ ॥ पू
र्णकामावप्यियुवांनरनारायणावृषी ॥ धर्ममाचरतांस्थित्यै ऋ
षभौलोकसंग्रहम् ॥ ६० ॥ इत्यादिष्टौभगवतातौकृष्णौपरमेष्ठि
ना ॥ ॐमित्यानम्यभूमानमादायद्विजदारकान् ॥ ६१ ॥ न्यवर्त्ते
तांस्वकंधामसंप्रहृष्टौयथागतम् ॥ विप्रायददतुःपुत्रान्यथा
रूपंयथावयः ॥ ६२ ॥ निशाम्यवैष्णवंधामपार्थःपरमविस्मितः

यत्किंचित्त्पौरुषंपुंसांमेनेकृष्णानुकंपितम् ॥६३॥ इतीदृशान्यनेकानि
वीर्याणीहप्रदर्शयन् बुभुजेविषयान्ग्राम्यानीजेचात्यूर्जितैर्म
खैः ॥६४॥ प्रववर्षाखिलान्कामान्प्रजासुब्राह्मणादिषु ॥ यथ
कालंयथैवेंद्रोभगवान्श्रैष्ठ्यमास्थितः ॥६५॥ हत्वानृपानध
र्मिष्ठान्घातयित्वार्जुनादिभिः ॥ अंजसावर्त्तयामासधर्मंधर्म
सुतादिभिः ॥६६॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधे
द्विजकुमारहरणंनामनवाशीतितमोध्यायः ॥ ८९ ॥ श्री

शुकउवाचः ॥ सुखंस्वपुर्यांनिवसन्द्वारकायांश्रियःपतिः ॥ सर्वसंपत्स
मृद्धायांजुष्टायांवृष्णिपुंगवैः ॥ १ ॥ स्त्रीभिश्चोत्तमवेषाभिर्नवयौव
नकांतिभिः ॥ कंदुकादिभि

र्हर्म्येषुक्रीडंतीभिस्तडिद्द्यु
भिः ॥ २ ॥ नित्यंसंकुलमार्गायांमदच्युद्भिर्मतंगजैः
स्वलंकृतैर्भटैरश्वैरथैश्चकनकोज्वलैः ॥ ३ ॥ उद्यानोपव
नाढ्यायांपुष्पितद्रुमराजिषु निर्विशद्भृंगविहगैर्नादितायां
समंततः ॥ ४ ॥ रेमेषोडशसाहस्रपत्नीनामेकवल्लभः ॥ तावद्वि

चित्ररूपोसौतगृहेषुमहर्द्धिषु ॥ ५ ॥ प्रोत्फुल्लोत्पलकह्लार[illegible]कुमु
दांभोजरेणुभिः ॥ वासितामलतोयेषुकूजद्द्विजकुलेषुच ॥ ६ ॥
विजहारविगाह्यांभोह्रदिनीषुमहोदयः ॥ कुचकुंकुमलिप्तांगः
परिरब्धश्चयोषिताम् ॥ ७ ॥ उपगीयमानोगंधर्वैर्मृदंगपणवान
कान्. वादयद्भिर्मुदावीणांसूतमागधवंदिभिः ॥ ८ ॥ सिंचमानो
च्युतस्ताभिर्हसंतीभिःस्मरेचकैः प्रतिसिंचन्विचिक्रीडेयक्षीभि
र्यक्षराडिव ॥ ९ ॥ ताःक्लिन्नवस्त्रविवृतोरुकुचप्रदेशाःसिंचंत्यउ

द्धूतबहलवरप्रसूनाः॥ कांतंस्मरेखवक जिहीर्षयोपगुह्यजातस
रोत्सवलसद्वदनाविरेजुः॥१०॥ स्नस्मस्तःतत्स्तनविषज्जित
कुंकुमस्त्वकूक्रीडाभिषंगधुतकुंतलवंद्बंधः॥ सिंचन्मुहुर्युव
तिभिःप्रतिषिंच्यमानोरेमेकरेणुभिरिवेभपतिःपरीतः॥११॥ न
र्तनानांनर्त्तकीनांचगीतवाद्योपजीविनाम्॥ क्रीडालंकारवासा
सिद्धक्लोदान्नस्यचस्त्रियः॥१२॥ त्कृक्लस्यैवंविहरतोगस्यास्वाप्ये
क्षितस्मितैः॥ नर्मक्ष्वेलिपरिष्वंगैःस्त्रीणांकिलहताधियः॥१३॥

ऊचुर्मुकुंदैकधियोगिरउन्मत्तवज्जडम्॥ चिंतयंत्योरविंदाक्षंतानि
मेगदतःशृणु॥१४॥महिष्यऊचुः॥ कुररिविलपसित्वंवीतनिद्रान
शेषेस्व पतिजगतिरात्र्यामीश्वरोगुप्तबोधः॥ वयमिवसखिक
च्चिद्गाढनिर्भिन्नचेतानलिननयनहासोदारलीलेक्षितेन
१५॥ नेत्रेनिमीलयसिनक्तमदृष्टबंधुस्त्वंरोरवीषिकरुणंबत
चक्रवाकि॥ दास्यंगतावयमिवाच्युतपादजुष्टांकिंवास्रजंस्पृ
हयसेकबरेणवोढुम्॥१६॥ भोभोसदानिष्टनसेउदन्वन्नल

न्वनिद्रोधिगतप्रजागरः। किंवामुकुंदापहृतात्मलांछनः श्रामां
दशांत्वंचगतोदुरत्ययाम् ॥१७॥ त्वंयक्ष्मणाबलवताभिगृहीतदे
होक्षीणस्तमोननिजदीधितिभिःक्षिणोषि ॥ कच्चिन्मुकुंदगदिता
नियथावयंत्वंविस्मृत्यभोस्य गिलगीरुपलक्ष्यसेनः॥१८ किंत्व
चरितमस्माभिर्मलयानिलतेप्रियम् ॥ गोविंदापांगनिर्भिन्नेहृ
दीरयसिनःस्मरम् ॥१९॥ मेघश्रीमंस्त्वमसिदयितो [illegible] यादवेंद्र
स्यन्नूनंश्रीवत्सांकवयमिवभवान्ध्यायतिप्रेमबद्धः॥ अस्तु

भा॰द॰उ॰
२१६

कंठः शबलहृदयोस्मद्विधो बाष्पधाराः स्मृत्वा स्मृत्वा विसृजसि
मुहुर्दुःखदस्तत्प्रसंगः ॥ २० ॥ प्रियरावपदानि भाषसे मृतसंजीवि
कयाऽनया गिरा ॥ करवाणि किमद्य ते प्रियं वद मे वल्गितकंठ
कोकिल ॥ २१ ॥ न चलसि न वदस्युदारबुद्धे क्षितिधर चिंतयसे
महांतमर्थम् ॥ अपि बत वसुदेवनंदनांघ्रिं वयमिव कामयसे
स्तनैर्विधर्त्तुम् ॥ २२ ॥ शुष्यद्ध्रदाः कर्शिता बत सिंधुपत्न्यः संप्रत्य
पास्तकमलश्रिय इष्टभर्तुः । यद्वद्वयं यदुपतेः प्रणयावलोकम्

राम
२१६

प्राप्यमुष्टहृदयापुरुकर्शिताःस्म ॥ २३ ॥ हंसस्वागतमास्यतांपिब
पयोब्रूह्यंगशौरेःकथांदूतंत्वांनुविदामकच्चिदजितःस्वस्त्यास्त
उक्तंपुरा ॥ किंवानश्चलसौहृदःस्मरतितंकस्माद्भजामोवयंक्षौ
द्रालापयकामदंश्रियमृतेसैवैकनिष्ठांस्त्रियाम् ॥ २४ ॥ इतीदृश
नभावेनकृष्णेयोगेश्वरेश्वरे ॥ क्रियमाणेनमाधव्योलेभिरेपरमां
गतिम् ॥ २५ ॥ श्रुतमात्रोपियःस्त्रीणांप्रसह्याकर्षतेमनः ॥ उरुगा
योरुगीतोवापश्यंतीनांकुतःपुनः ॥ २६ ॥ याःसंपर्यचरन्प्रेम्णापा

दसंवाहनादिभिः॥ जगद्गुरुंभर्तृबुध्यातासांकिंवर्ण्यतेतपः॥२७॥ एवं
वेदोदितंधर्ममनुतिष्ठन्सतांगतिः॥ गृहंधर्मार्थकामानांमुहुश्चा
दर्शयत्पदं॥२८॥ आस्थितस्यपरंधर्मंकृष्णस्यगृहमेधिनाम्॥ आ
सन्षोडशसाहस्रमहिष्यश्चशताधिकं॥२९॥ तासांस्त्रीरत्नभूता
नामष्टौयाःप्रागुदाहृताः॥ रुक्मिणीप्रमुखाराजन्स्तत्पुत्रांश्चा
नुपूर्वशः॥३०॥ एकैकस्यांदशदशकृष्णोजीजनदात्मजान्॥ यावं॥
त्यआत्मनोभार्याअमोघगतिरीश्वरः॥३१॥ तेषामुद्दामवीर्यणा

मष्टादशमहारथाः ॥ आसनुदारयशसस्तेषांनामानिमेश्रणु
॥३२॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्चदीप्तिमान्भानुरेवच ॥ सांबोमधुर्बृहद्भा
नुश्चित्रभानुर्वृकोऽरुणः ॥३३॥ पुष्करोवेदबाहुश्चश्रुतदेवःसुनं
दनः ॥ चित्रबाहुर्विरूपश्चकविर्न्यग्रोधएवच ॥३४॥ एतेषामपि
राजेंद्रतनुजानांमधुद्विषः ॥ प्रद्युम्नआसीत्प्रथमःपितृवद्रुक्मि
णीसुतः ॥३५॥ सरुक्मिणोदुहितरमुपयेमेमहारथः ॥ तस्मात्सुतो
निरुद्धोऽभून्नागायुतबलान्वितः ॥३६॥ सचापिरुक्मिणःपौत्री ॥

दौहित्रोजगृहेनततः ॥ वज्रस्तस्याभवद्यस्तुमौसलादवशेषितः ॥ ३७
प्रतिबाहुरभूत्तस्मात्सुबाहुस्तस्यचात्मजः ॥ सुवाहोः शांतसेनोभू
त्शतसेनस्तुतत्सुतः ॥ ३८ ॥ नह्येतस्मिन्कुलेजाता अधना अब
हुप्रजाः ॥ अल्पायुषोल्पवीर्याश्च अब्रह्मण्याश्चजज्ञिरे ॥ ३९ ॥
यदुवंशप्रसूतानांपुंसांविख्यातकर्मणां ॥ संख्यानशक्यतेकर्तुम
पिवर्षायुतैर्नृप ॥ ४० ॥ तिस्रः कोट्यः सहस्राणामष्टाशीतिशता
निच ॥ आसन्यदुकुलाचार्याः कुमाराणामितिश्रुतिः ॥ ४१ ॥

संख्यानंयादवानांकः करिष्यतिमहात्मनाम् ॥ यत्रायुतानामयु
तलक्षेणास्तेसआहुकः ॥४२॥ देवासुराहवहतादैतेयाःयेसु
दारुणाः ॥ तेचोत्पन्नामनुष्येषुप्रजादृप्ताबबाधिरे ॥४३॥ त
न्निग्रहायहरिणाप्रोक्तादेवायदोःकुले ॥ अवतीर्णाःकुलशतं
तेषामेकाधिकंनृप ॥४४॥ तेषांप्रमाणंभगवान्प्रभुत्वेना
भवद्धरिः ॥ येचानुवर्त्तिनस्तस्यववृधुःसर्वयादवाः ॥४५॥
शय्याशनाटनालापक्रीडास्थ्नासनादिषु ॥ नविदुःसंतमा

त्मानंचतन्मयः॥कृष्णचेतशः ४६ तीर्थंचक्रेनृपोनंयदजनियदुषु
स्वःसरित्पादशौचंविद्विट्स्नि ग्धाःस्वरूपंययुरजितपराश्री
र्यदर्थेन्ययत्नः यन्नामामं गलघ्नंश्रुतमथगदितंय
त्कृतोगोत्रधर्मः॥कृ ष्णस्यैतन्नचित्रंक्षिति

भरहरणंकालचक्रायुध स्य ४७ जयतिजननिवा
सोदेवकीजन्मवादोयदुवर परिषत्स्वैर्दोर्भिरस्यन्नधर्मं
स्थिरचरवृजिनघ्नःसुस्मितश्रीमुखेनव्रजपुरवनितानांवर्द्ध

यत्रकामदेवम् ४८ इत्थंपरस्यनिजवर्त्मरिरक्षयात्तलीलात
नोस्तदनुरूपविडंबनानि कर्माणिकर्मकषणानियदूत्तम
स्यश्रूयादमुष्यपदयोरनु वृत्तिमिच्छन् ४९ मर्त्यस्त
यानुसवमेधितयामु कुंदश्रीमत्कथाश्रवण
कीर्त्तनचिंतयैति तद्धाम दुस्तरकृतांतजवापवर्ग
ग्रामाद्वनंक्षितिभुजोऽपिययु र्यदर्थाः ५० चित्रंनचैतदुरु
गायपवित्रलीलाविध्वस्तकल्मषकदंबकमुक्तिरूपम् स्त्रीणां

भा॰द॰उ॰
२२०

सुदुस्त्यजत्कलत्रांतजवापवर्गग्रामादिनं क्षितिभुजोपिययुर्यदर्थाः ॥५१॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे श्रीकृष्णली लाचरितानुवर्णने नवतितमोध्यायः ॥ ९० ॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ श्री ॥ ॥ शके १७२६ श्रीसूर्य उत्तरायणे हेमंत ऋतौ कार्तिकमासि कृष्णपक्षे तिथौ १ प्रतिपदायां रविवारदिने नगरा गपुरमध्ये ब्राह्मण सामकोदेवराम्हडला स्वरेण समाप्ता लेखकपाठकयो हे शुभं भूयात् ॥ ॥

राम
२२०

[OrderDescription]
,CREATED=21.09.19 10:42
,TRANSFERRED=2019/09/21 at 12:41:20
,PAGES=924
,TYPE=STD
,NAME=S0001888
,Book Name=M-2368-SHRI BHAGWAT MAHAPURAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF

FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF

FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF

FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF

FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF

FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF

FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF

FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF

FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF

FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF

FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF

FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF

FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
,FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF
,FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF

FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF
,FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF

FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF
,FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF
,FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,FILE306=00000306.TIF

FILE307=00000307.TIF
,FILE308=00000308.TIF
,FILE309=00000309.TIF
,FILE310=00000310.TIF
,FILE311=00000311.TIF
,FILE312=00000312.TIF
,FILE313=00000313.TIF
,FILE314=00000314.TIF
,FILE315=00000315.TIF
,FILE316=00000316.TIF
,FILE317=00000317.TIF
,FILE318=00000318.TIF
,FILE319=00000319.TIF
,FILE320=00000320.TIF
,FILE321=00000321.TIF
,FILE322=00000322.TIF
,FILE323=00000323.TIF
,FILE324=00000324.TIF
,FILE325=00000325.TIF
,FILE326=00000326.TIF
,FILE327=00000327.TIF

FILE328=00000328.TIF
,FILE329=00000329.TIF
,FILE330=00000330.TIF
,FILE331=00000331.TIF
,FILE332=00000332.TIF
,FILE333=00000333.TIF
,FILE334=00000334.TIF
,FILE335=00000335.TIF
,FILE336=00000336.TIF
,FILE337=00000337.TIF
,FILE338=00000338.TIF
,FILE339=00000339.TIF
,FILE340=00000340.TIF
,FILE341=00000341.TIF
,FILE342=00000342.TIF
,FILE343=00000343.TIF
,FILE344=00000344.TIF
,FILE345=00000345.TIF
,FILE346=00000346.TIF
,FILE347=00000347.TIF
,FILE348=00000348.TIF

FILE349=00000349.TIF
,FILE350=00000350.TIF
,FILE351=00000351.TIF
,FILE352=00000352.TIF
,FILE353=00000353.TIF
,FILE354=00000354.TIF
,FILE355=00000355.TIF
,FILE356=00000356.TIF
,FILE357=00000357.TIF
,FILE358=00000358.TIF
,FILE359=00000359.TIF
,FILE360=00000360.TIF
,FILE361=00000361.TIF
,FILE362=00000362.TIF
,FILE363=00000363.TIF
,FILE364=00000364.TIF
,FILE365=00000365.TIF
,FILE366=00000366.TIF
,FILE367=00000367.TIF
,FILE368=00000368.TIF
,FILE369=00000369.TIF

FILE370=00000370.TIF
,FILE371=00000371.TIF
,FILE372=00000372.TIF
,FILE373=00000373.TIF
,FILE374=00000374.TIF
,FILE375=00000375.TIF
,FILE376=00000376.TIF
,FILE377=00000377.TIF
,FILE378=00000378.TIF
,FILE379=00000379.TIF
,FILE380=00000380.TIF
,FILE381=00000381.TIF
,FILE382=00000382.TIF
,FILE383=00000383.TIF
,FILE384=00000384.TIF
,FILE385=00000385.TIF
,FILE386=00000386.TIF
,FILE387=00000387.TIF
,FILE388=00000388.TIF
,FILE389=00000389.TIF
,FILE390=00000390.TIF

FILE391=00000391.TIF
,FILE392=00000392.TIF
,FILE393=00000393.TIF
,FILE394=00000394.TIF
,FILE395=00000395.TIF
,FILE396=00000396.TIF
,FILE397=00000397.TIF
,FILE398=00000398.TIF
,FILE399=00000399.TIF
,FILE400=00000400.TIF
,FILE401=00000401.TIF
,FILE402=00000402.TIF
,FILE403=00000403.TIF
,FILE404=00000404.TIF
,FILE405=00000405.TIF
,FILE406=00000406.TIF
,FILE407=00000407.TIF
,FILE408=00000408.TIF
,FILE409=00000409.TIF
,FILE410=00000410.TIF
,FILE411=00000411.TIF

FILE412=00000412.TIF
,FILE413=00000413.TIF
,FILE414=00000414.TIF
,FILE415=00000415.TIF
,FILE416=00000416.TIF
,FILE417=00000417.TIF
,FILE418=00000418.TIF
,FILE419=00000419.TIF
,FILE420=00000420.TIF
,FILE421=00000421.TIF
,FILE422=00000422.TIF
,FILE423=00000423.TIF
,FILE424=00000424.TIF
,FILE425=00000425.TIF
,FILE426=00000426.TIF
,FILE427=00000427.TIF
,FILE428=00000428.TIF
,FILE429=00000429.TIF
,FILE430=00000430.TIF
,FILE431=00000431.TIF
,FILE432=00000432.TIF

FILE433=00000433.TIF
,FILE434=00000434.TIF
,FILE435=00000435.TIF
,FILE436=00000436.TIF
,FILE437=00000437.TIF
,FILE438=00000438.TIF
,FILE439=00000439.TIF
,FILE440=00000440.TIF
,FILE441=00000441.TIF
,FILE442=00000442.TIF
,FILE443=00000443.TIF
,FILE444=00000444.TIF
,FILE445=00000445.TIF
,FILE446=00000446.TIF
,FILE447=00000447.TIF
,FILE448=00000448.TIF
,FILE449=00000449.TIF
,FILE450=00000450.TIF
,FILE451=00000451.TIF
,FILE452=00000452.TIF
,FILE453=00000453.TIF

FILE454=00000454.TIF
,FILE455=00000455.TIF
,FILE456=00000456.TIF
,FILE457=00000457.TIF
,FILE458=00000458.TIF
,FILE459=00000459.TIF
,FILE460=00000460.TIF
,FILE461=00000461.TIF
,FILE462=00000462.TIF
,FILE463=00000463.TIF
,FILE464=00000464.TIF
,FILE465=00000465.TIF
,FILE466=00000466.TIF
,FILE467=00000467.TIF
,FILE468=00000468.TIF
,FILE469=00000469.TIF
,FILE470=00000470.TIF
,FILE471=00000471.TIF
,FILE472=00000472.TIF
,FILE473=00000473.TIF
,FILE474=00000474.TIF

FILE475=00000475.TIF
,FILE476=00000476.TIF
,FILE477=00000477.TIF
,FILE478=00000478.TIF
,FILE479=00000479.TIF
,FILE480=00000480.TIF
,FILE481=00000481.TIF
,FILE482=00000482.TIF
,FILE483=00000483.TIF
,FILE484=00000484.TIF
,FILE485=00000485.TIF
,FILE486=00000486.TIF
,FILE487=00000487.TIF
,FILE488=00000488.TIF
,FILE489=00000489.TIF
,FILE490=00000490.TIF
,FILE491=00000491.TIF
,FILE492=00000492.TIF
,FILE493=00000493.TIF
,FILE494=00000494.TIF
,FILE495=00000495.TIF

FILE496=00000496.TIF
,FILE497=00000497.TIF
,FILE498=00000498.TIF
,FILE499=00000499.TIF
,FILE500=00000500.TIF
,FILE501=00000501.TIF
,FILE502=00000502.TIF
,FILE503=00000503.TIF
,FILE504=00000504.TIF
,FILE505=00000505.TIF
,FILE506=00000506.TIF
,FILE507=00000507.TIF
,FILE508=00000508.TIF
,FILE509=00000509.TIF
,FILE510=00000510.TIF
,FILE511=00000511.TIF
,FILE512=00000512.TIF
,FILE513=00000513.TIF
,FILE514=00000514.TIF
,FILE515=00000515.TIF
,FILE516=00000516.TIF

FILE517=00000517.TIF
,FILE518=00000518.TIF
,FILE519=00000519.TIF
,FILE520=00000520.TIF
,FILE521=00000521.TIF
,FILE522=00000522.TIF
,FILE523=00000523.TIF
,FILE524=00000524.TIF
,FILE525=00000525.TIF
,FILE526=00000526.TIF
,FILE527=00000527.TIF
,FILE528=00000528.TIF
,FILE529=00000529.TIF
,FILE530=00000530.TIF
,FILE531=00000531.TIF
,FILE532=00000532.TIF
,FILE533=00000533.TIF
,FILE534=00000534.TIF
,FILE535=00000535.TIF
,FILE536=00000536.TIF
,FILE537=00000537.TIF

FILE538=00000538.TIF
,FILE539=00000539.TIF
,FILE540=00000540.TIF
,FILE541=00000541.TIF
,FILE542=00000542.TIF
,FILE543=00000543.TIF
,FILE544=00000544.TIF
,FILE545=00000545.TIF
,FILE546=00000546.TIF
,FILE547=00000547.TIF
,FILE548=00000548.TIF
,FILE549=00000549.TIF
,FILE550=00000550.TIF
,FILE551=00000551.TIF
,FILE552=00000552.TIF
,FILE553=00000553.TIF
,FILE554=00000554.TIF
,FILE555=00000555.TIF
,FILE556=00000556.TIF
,FILE557=00000557.TIF
,FILE558=00000558.TIF

FILE559=00000559.TIF
,FILE560=00000560.TIF
,FILE561=00000561.TIF
,FILE562=00000562.TIF
,FILE563=00000563.TIF
,FILE564=00000564.TIF
,FILE565=00000565.TIF
,FILE566=00000566.TIF
,FILE567=00000567.TIF
,FILE568=00000568.TIF
,FILE569=00000569.TIF
,FILE570=00000570.TIF
,FILE571=00000571.TIF
,FILE572=00000572.TIF
,FILE573=00000573.TIF
,FILE574=00000574.TIF
,FILE575=00000575.TIF
,FILE576=00000576.TIF
,FILE577=00000577.TIF
,FILE578=00000578.TIF
,FILE579=00000579.TIF

FILE580=00000580.TIF
,FILE581=00000581.TIF
,FILE582=00000582.TIF
,FILE583=00000583.TIF
,FILE584=00000584.TIF
,FILE585=00000585.TIF
,FILE586=00000586.TIF
,FILE587=00000587.TIF
,FILE588=00000588.TIF
,FILE589=00000589.TIF
,FILE590=00000590.TIF
,FILE591=00000591.TIF
,FILE592=00000592.TIF
,FILE593=00000593.TIF
,FILE594=00000594.TIF
,FILE595=00000595.TIF
,FILE596=00000596.TIF
,FILE597=00000597.TIF
,FILE598=00000598.TIF
,FILE599=00000599.TIF
,FILE600=00000600.TIF

FILE601=00000601.TIF
,FILE602=00000602.TIF
,FILE603=00000603.TIF
,FILE604=00000604.TIF
,FILE605=00000605.TIF
,FILE606=00000606.TIF
,FILE607=00000607.TIF
,FILE608=00000608.TIF
,FILE609=00000609.TIF
,FILE610=00000610.TIF
,FILE611=00000611.TIF
,FILE612=00000612.TIF
,FILE613=00000613.TIF
,FILE614=00000614.TIF
,FILE615=00000615.TIF
,FILE616=00000616.TIF
,FILE617=00000617.TIF
,FILE618=00000618.TIF
,FILE619=00000619.TIF
,FILE620=00000620.TIF
,FILE621=00000621.TIF

FILE622=00000622.TIF
,FILE623=00000623.TIF
,FILE624=00000624.TIF
,FILE625=00000625.TIF
,FILE626=00000626.TIF
,FILE627=00000627.TIF
,FILE628=00000628.TIF
,FILE629=00000629.TIF
,FILE630=00000630.TIF
,FILE631=00000631.TIF
,FILE632=00000632.TIF
,FILE633=00000633.TIF
,FILE634=00000634.TIF
,FILE635=00000635.TIF
,FILE636=00000636.TIF
,FILE637=00000637.TIF
,FILE638=00000638.TIF
,FILE639=00000639.TIF
,FILE640=00000640.TIF
,FILE641=00000641.TIF
,FILE642=00000642.TIF

FILE643=00000643.TIF
,FILE644=00000644.TIF
,FILE645=00000645.TIF
,FILE646=00000646.TIF
,FILE647=00000647.TIF
,FILE648=00000648.TIF
,FILE649=00000649.TIF
,FILE650=00000650.TIF
,FILE651=00000651.TIF
,FILE652=00000652.TIF
,FILE653=00000653.TIF
,FILE654=00000654.TIF
,FILE655=00000655.TIF
,FILE656=00000656.TIF
,FILE657=00000657.TIF
,FILE658=00000658.TIF
,FILE659=00000659.TIF
,FILE660=00000660.TIF
,FILE661=00000661.TIF
,FILE662=00000662.TIF
,FILE663=00000663.TIF

FILE664=00000664.TIF
,FILE665=00000665.TIF
,FILE666=00000666.TIF
,FILE667=00000667.TIF
,FILE668=00000668.TIF
,FILE669=00000669.TIF
,FILE670=00000670.TIF
,FILE671=00000671.TIF
,FILE672=00000672.TIF
,FILE673=00000673.TIF
,FILE674=00000674.TIF
,FILE675=00000675.TIF
,FILE676=00000676.TIF
,FILE677=00000677.TIF
,FILE678=00000678.TIF
,FILE679=00000679.TIF
,FILE680=00000680.TIF
,FILE681=00000681.TIF
,FILE682=00000682.TIF
,FILE683=00000683.TIF
,FILE684=00000684.TIF

FILE685=00000685.TIF
,FILE686=00000686.TIF
,FILE687=00000687.TIF
,FILE688=00000688.TIF
,FILE689=00000689.TIF
,FILE690=00000690.TIF
,FILE691=00000691.TIF
,FILE692=00000692.TIF
,FILE693=00000693.TIF
,FILE694=00000694.TIF
,FILE695=00000695.TIF
,FILE696=00000696.TIF
,FILE697=00000697.TIF
,FILE698=00000698.TIF
,FILE699=00000699.TIF
,FILE700=00000700.TIF
,FILE701=00000701.TIF
,FILE702=00000702.TIF
,FILE703=00000703.TIF
,FILE704=00000704.TIF
,FILE705=00000705.TIF

FILE706=00000706.TIF
,FILE707=00000707.TIF
,FILE708=00000708.TIF
,FILE709=00000709.TIF
,FILE710=00000710.TIF
,FILE711=00000711.TIF
,FILE712=00000712.TIF
,FILE713=00000713.TIF
,FILE714=00000714.TIF
,FILE715=00000715.TIF
,FILE716=00000716.TIF
,FILE717=00000717.TIF
,FILE718=00000718.TIF
,FILE719=00000719.TIF
,FILE720=00000720.TIF
,FILE721=00000721.TIF
,FILE722=00000722.TIF
,FILE723=00000723.TIF
,FILE724=00000724.TIF
,FILE725=00000725.TIF
,FILE726=00000726.TIF

FILE727=00000727.TIF
,FILE728=00000728.TIF
,FILE729=00000729.TIF
,FILE730=00000730.TIF
,FILE731=00000731.TIF
,FILE732=00000732.TIF
,FILE733=00000733.TIF
,FILE734=00000734.TIF
,FILE735=00000735.TIF
,FILE736=00000736.TIF
,FILE737=00000737.TIF
,FILE738=00000738.TIF
,FILE739=00000739.TIF
,FILE740=00000740.TIF
,FILE741=00000741.TIF
,FILE742=00000742.TIF
,FILE743=00000743.TIF
,FILE744=00000744.TIF
,FILE745=00000745.TIF
,FILE746=00000746.TIF
,FILE747=00000747.TIF

FILE748=00000748.TIF
,FILE749=00000749.TIF
,FILE750=00000750.TIF
,FILE751=00000751.TIF
,FILE752=00000752.TIF
,FILE753=00000753.TIF
,FILE754=00000754.TIF
,FILE755=00000755.TIF
,FILE756=00000756.TIF
,FILE757=00000757.TIF
,FILE758=00000758.TIF
,FILE759=00000759.TIF
,FILE760=00000760.TIF
,FILE761=00000761.TIF
,FILE762=00000762.TIF
,FILE763=00000763.TIF
,FILE764=00000764.TIF
,FILE765=00000765.TIF
,FILE766=00000766.TIF
,FILE767=00000767.TIF
,FILE768=00000768.TIF

FILE769=00000769.TIF
,FILE770=00000770.TIF
,FILE771=00000771.TIF
,FILE772=00000772.TIF
,FILE773=00000773.TIF
,FILE774=00000774.TIF
,FILE775=00000775.TIF
,FILE776=00000776.TIF
,FILE777=00000777.TIF
,FILE778=00000778.TIF
,FILE779=00000779.TIF
,FILE780=00000780.TIF
,FILE781=00000781.TIF
,FILE782=00000782.TIF
,FILE783=00000783.TIF
,FILE784=00000784.TIF
,FILE785=00000785.TIF
,FILE786=00000786.TIF
,FILE787=00000787.TIF
,FILE788=00000788.TIF
,FILE789=00000789.TIF

FILE790=00000790.TIF
,FILE791=00000791.TIF
,FILE792=00000792.TIF
,FILE793=00000793.TIF
,FILE794=00000794.TIF
,FILE795=00000795.TIF
,FILE796=00000796.TIF
,FILE797=00000797.TIF
,FILE798=00000798.TIF
,FILE799=00000799.TIF
,FILE800=00000800.TIF
,FILE801=00000801.TIF
,FILE802=00000802.TIF
,FILE803=00000803.TIF
,FILE804=00000804.TIF
,FILE805=00000805.TIF
,FILE806=00000806.TIF
,FILE807=00000807.TIF
,FILE808=00000808.TIF
,FILE809=00000809.TIF
,FILE810=00000810.TIF

FILE811=00000811.TIF
,FILE812=00000812.TIF
,FILE813=00000813.TIF
,FILE814=00000814.TIF
,FILE815=00000815.TIF
,FILE816=00000816.TIF
,FILE817=00000817.TIF
,FILE818=00000818.TIF
,FILE819=00000819.TIF
,FILE820=00000820.TIF
,FILE821=00000821.TIF
,FILE822=00000822.TIF
,FILE823=00000823.TIF
,FILE824=00000824.TIF
,FILE825=00000825.TIF
,FILE826=00000826.TIF
,FILE827=00000827.TIF
,FILE828=00000828.TIF
,FILE829=00000829.TIF
,FILE830=00000830.TIF
,FILE831=00000831.TIF

FILE832=00000832.TIF
,FILE833=00000833.TIF
,FILE834=00000834.TIF
,FILE835=00000835.TIF
,FILE836=00000836.TIF
,FILE837=00000837.TIF
,FILE838=00000838.TIF
,FILE839=00000839.TIF
,FILE840=00000840.TIF
,FILE841=00000841.TIF
,FILE842=00000842.TIF
,FILE843=00000843.TIF
,FILE844=00000844.TIF
,FILE845=00000845.TIF
,FILE846=00000846.TIF
,FILE847=00000847.TIF
,FILE848=00000848.TIF
,FILE849=00000849.TIF
,FILE850=00000850.TIF
,FILE851=00000851.TIF
,FILE852=00000852.TIF

FILE853=00000853.TIF
,FILE854=00000854.TIF
,FILE855=00000855.TIF
,FILE856=00000856.TIF
,FILE857=00000857.TIF
,FILE858=00000858.TIF
,FILE859=00000859.TIF
,FILE860=00000860.TIF
,FILE861=00000861.TIF
,FILE862=00000862.TIF
,FILE863=00000863.TIF
,FILE864=00000864.TIF
,FILE865=00000865.TIF
,FILE866=00000866.TIF
,FILE867=00000867.TIF
,FILE868=00000868.TIF
,FILE869=00000869.TIF
,FILE870=00000870.TIF
,FILE871=00000871.TIF
,FILE872=00000872.TIF
,FILE873=00000873.TIF

FILE874=00000874.TIF
,FILE875=00000875.TIF
,FILE876=00000876.TIF
,FILE877=00000877.TIF
,FILE878=00000878.TIF
,FILE879=00000879.TIF
,FILE880=00000880.TIF
,FILE881=00000881.TIF
,FILE882=00000882.TIF
,FILE883=00000883.TIF
,FILE884=00000884.TIF
,FILE885=00000885.TIF
,FILE886=00000886.TIF
,FILE887=00000887.TIF
,FILE888=00000888.TIF
,FILE889=00000889.TIF
,FILE890=00000890.TIF
,FILE891=00000891.TIF
,FILE892=00000892.TIF
,FILE893=00000893.TIF
,FILE894=00000894.TIF

FILE895=00000895.TIF
,FILE896=00000896.TIF
,FILE897=00000897.TIF
,FILE898=00000898.TIF
,FILE899=00000899.TIF
,FILE900=00000900.TIF
,FILE901=00000901.TIF
,FILE902=00000902.TIF
,FILE903=00000903.TIF
,FILE904=00000904.TIF
,FILE905=00000905.TIF
,FILE906=00000906.TIF
,FILE907=00000907.TIF
,FILE908=00000908.TIF
,FILE909=00000909.TIF
,FILE910=00000910.TIF
,FILE911=00000911.TIF
,FILE912=00000912.TIF
,FILE913=00000913.TIF
,FILE914=00000914.TIF
,FILE915=00000915.TIF

FILE916=00000916.TIF
,FILE917=00000917.TIF
,FILE918=00000918.TIF
,FILE919=00000919.TIF
,FILE920=00000920.TIF
,FILE921=00000921.TIF
,FILE922=00000922.TIF
,FILE923=00000923.TIF
,FILE924=00000924.TIF
,